

Current Debates on Social Sciences 2

Law, Political Sciences and Economy

All Rights Reserved

It may not be reproduced in any way without the written permission of the publisher and the editor, except for short excerpts for promotion by reference.

ISBN: 978-605-9636-75-9

1st Edition

2019

Current Debates on Social Sciences 2

Law, Political Sciences and Economy

Bilgin Kùltür Sanat Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti. pursuant to the law of intellectual and artistic works, it may not be quoted, copied, reproduced or published in any way without written permission.

Editors

Çağatay Edgücan

Zeynel Karacagil

Şafak Bozgun

Cover and Page Design

Cansu ARAL

Publisher

Engin DEVREZ

Bilgin Kùltür Sanat Yayınları

Certificate No: 20193

Selanik Cd. No: 68/10 06640 Kızılay / Ankara

Phone: 0 (312) 419 85 67 – Fax: 0 (312) 419 85 68

www.bilginkultursanat.com

bilginkultursanat@gmail.com

Current Debates on Social Sciences 2
Law, Political Sciences and Economy

Editors

Çağatay Edgücan

Zeynel Karacagil

Şafak Bozgun

Bilgin Kültür Sanat Yayınları
2019

İçindekiler	
Türk Hukukunda Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma.....	6
Ahmet TÜRKMEN	6
Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültür Enstitüleri: Yunus Emre Kültür Enstitüsü	12
Aslı Yağmurlu.....	12
Otel Çalışanlarında Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti	23
Ayhan Dağdeviren.....	23
Olağan Şüpheliler: Kitlesele Zorunlu Göçlerin Suç ve Güvenlik Açısından Analizinde Suriyeli Sığınmacılar	40
Bekir Parlak.....	40
Ali Utku Şahin	40
Globalization and Poverty: Evidence from a Panel of Countries in Different Income Groups	58
Berk Alper.....	58
Asuman Oktayer	58
Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'deki Sosyal, Siyasal ve İktisadi Durumları Üzerine Bir İnceleme: Fırsatlar-Tehditler	72
Deniz Alca.....	72
2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sonrasında Avrupa Birliği'ni Bekleyen En Büyük Tehlike: Yükselen Avrupa Karşıtlığı.....	98
Ebru Oğurlu	98
Günümüz Dünyasında İlham Verici Bir Arzu: Çalışma ve Boş Zamanın Yeniden Düşünülmesi Bağlamında Klasik Ütopyalara.....	109
Ezgi Ören.....	109
The Investment Behavior of Employees in Insurance Sector in Turkey A Survey Evidence.....	124
Gamze Özkoçak.....	124
Asuman Oktayer	124
Bankacılık Hizmeti Alan 65 Yaş ve Üstü Müşteriler Yönünden Deneyim Pazarlaması Modüllerine Bakış	134
Gökşin Gezer	134
Meltem Nurtanış Velioğlu.....	134
Meftune Özbakır Umut	134
Süreyya Karsu.....	134
The Strategic Role of Hub System in Aviation Industry.....	151
Hülya Öz AYTEKİN	151

Premium Segment Otomotiv Sektöründe Stratejik Liderlik: Porsche, Mercedes-Benz ve Audi Bayi Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma.....	158
Onur Başar Özbozkurt	158
Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Etik İklimin Rolü	176
Halit KESKİN	176
Murat ÇEMBERCİ	176
Tuğba ÖZEL.....	176
Avrupa’da Demokrasinin Krizi ve Sarı Yelekler Hareketi	188
Sanem Yamak.....	188

Türk Hukukunda Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma

Ahmet TÜRKMEN¹

Giriş

Yalnızca ülkemizde değil dünyada da eskiye göre daha az evlilik kurulmakta, buna karşılık boşanma oranları da hızla yükselmektedir (Serozan vd., 2016). Dünyada özellikle kadının çalışma hayatına katılması ve ekonomik açıdan güçlü hale gelmesi onu erkeğe bağımlı kılmaktan kurtarmıştır. Kanunlar önünde hâlihazırda var olan eşitliğin, fiili yaşamda da yaygınlaşmasıyla birlikte insanların serbest iradeleriyle karar almalarının önündeki engeller ortadan kalkmaktadır. Dinsel sebeplerle boşanmayı yasaklayan ve bu arada tam tersi erkeğin tek taraflı iradesiyle boşanmayı mümkün kılan anlayış yerini bu gelişmelerle birlikte bütün dünyada eşler arasında eşitliğe, insan onuruna ve kişilik hakkına saygılı bir ortama bırakmaktadır. Bu nedenle devletler ailenin huzuru ile toplum barışı ve refahı için boşanmayı zorlaştıran yasal düzenlemeleri terk ederek, boşanmayı insan iradesine ve fiili duruma uygun hale getirme çabalarına başlamışlardır (Öztan, 1990). Bu bağlamda yeni düzenlemelerle getirilen anlaşmalı boşanmada eşlerin iradesi esas alınmaktadır. Eşler aralarında boşanmak için anlaşmışlarsa devletin yegâne görevi, tarafların bu iradelerini özgürce açıklayıp açıklamadıklarına kanaat getirmek ve çocukların menfaatlerini korumak koşuluyla bu evliliğin temelden sarsıldığını tescillemek olacaktır.

Fiili ayrılık nedeniyle boşanma kurumu da hâlihazırda fiilen bitmiş bir evliliğin hukuken de sona erdirilmesini kolaylaştırıcı bir işleve sahiptir. Fiilen sona ermiş bir evliliği sona erdirmenin zorlaştırılmasının, başta çocukların menfaatleri olmak üzere toplum huzuruna ve barışına bir katkı sağlamayacağı açıktır (Öztan, 2003; Dural vd., 2018; Ceylan, 2018). Gerçekten de devletlerin sağlıklı, mutsuz ve huzursuz bir evliliği ayakta tutmaya çalışmasındansa, başta çocukların ve sosyal açıdan yardıma muhtaç eşleri desteklemesi toplum refahı ve huzuru bakımından daha işlevsel bir yol olarak görünmektedir.

Ancak Türk Medeni Kanunu, Avrupa ülkelerindeki yasal düzenlemelerden ve bu arada mehzaz kanunumuz İsviçre Medeni Kanunundan farklı olarak (Rumo-Jungo, 1999), fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açılabilmesini daha önce bir boşanma davası açılmasına ve bunun reddedilmiş olmasına bağlamıştır (TMK m. 166/IV).

I. Boşanmada Kusur İlkesinin Terk Edilmesi ve Yerine Temelden Sarsılma İlkesinin Kabul Edilmesi

Dünyada ve Türkiye’de boşanma hukukunda yeni gelişmeler, evlilik birliğinin boşanma yoluyla sona erdirilmesinde kusur ilkesinin ağırlığını kaybettiğini göstermektedir (Oktay Özdemir, 2015; Ceylan, 2018). Özellikle Avrupa ülkelerinde ve Türk Medeni Kanunumuzun mehazı olan İsviçre Medeni Kanununda boşanmada kusur ilkesi yerini evlilik birliğinin temelden sarsılması ilkesine bırakmıştır (Steck, 2018; Rumo-Jungo, 1999; Ceylan, 2018). Bu durumun bir sonucu olarak,

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Ahmet Türkmen, Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ahmetturkmen@klu.edu.tr

boşanmada eşlerin kusurundan ziyade evlilik birliğinin temelden sarsılıp sarsılmadığı araştırılmaktadır (Oktay Özdemir, 2015). Bu anlayışın neticesinde eşlerin aralarında anlaşarak boşanmak istemeleri durumunda veya fiili olarak ayrı yaşamaları halinde evlilik birliğinin temelden sarsıldığı hukuk düzenleri tarafından bir varsayım olarak kabul edilmektedir (Dural vd., 2018; Oktay Özdemir, 2015; Hatemi ve Kalkan Oğuztürk, 2018).

Türk Hukukunda da anlaşmalı boşanma ve fiili ayrılık kanunda öngörülen belirli koşulların gerçekleşmesi halinde sınırlı olarak boşanma sebebi olarak düzenlenmişlerdir. Ancak bizdeki fiili ayrılık nedeniyle boşanma sıkı koşullara bağlanmıştır. Ayrıca boşanma olgusu bakımından her ne kadar kusura dayanmayan bir boşanma sebebi olarak düzenlenmiş olsa da, boşanmanın mali sonuçları bakımından halen kusur ilkesi hakimiyetini sürdürmektedir (Oktay Özdemir, 2015). Bu durum ise, temelden sarsılma ilkesinin eşler ve dolayısıyla toplum bakımından getirebileceği avantajları bertaraf etmektedir. Zira nihayetinde tazminat ve nafaka talepleri bakımından yine bir kusur incelemesi yapılmakta ve bu durum da boşanma süreci içinde eşler ve sonrasında çocuklar üzerinde tamir edilemez yaralar bırakmaktadır (Oktay Özdemir, 2015). Bu nedenle, kanunlarımızda boşanma hukuku rejimi üzerinde, eşleri ve çocukları sosyal açıdan ayakta tutmaya yönelik değişiklikler yapılması kaçınılmaz görülmektedir (Oktay Özdemir, 2015).

II. Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanmanın Koşulları

Türk hukukunda fiili ayrılık nedeniyle boşanmaya hükmedilebilmesi için eşlerden birinin daha önceden boşanma davası açmış olması ve bunun reddedilmiş olması gerekir. Eşlerin birlikte yaşama yükümlülüğünü düzenleyen TMK m. 185/III hükmü eksik yaptırımlı bir kural olarak karşımıza çıkmaktadır (Serozan vd., 2016). Zira eşleri, boşanma davasının reddi üzerine bir arada yaşamaya zorlamak mümkün değildir (Köprülü ve Kaneti, 1989). Eşler boşanma davası açmaksızın ne kadar uzun süreden beri ayrı yaşıyor olursa olsunlar, TMK m. 166/IV'e dayanarak boşanma davası açılmaz (Dural vd., 2018; Seçer, 2009). Karşılaştırmalı hukukta Türk Hukukunun aksine, daha önceden herhangi bir dava açmaksızın salt fiilen ayrı yaşamanın boşanma davası açmak için yeterli olduğu kabul edilmektedir (Steck, 2018; Rumo-Jungo, 1999). Bunun dışında reddedilen bu davanın kesinleşmesinden itibaren asgari üç yıllık bir sürenin geçmesi ve her ne sebeple olursa olsun bu süre içinde ortak hayatın kurulamamış olması gerekmektedir.

A. Daha Önce Herhangi Bir Boşanma Sebebine Dayanılarak Açılan Davanın Reddedilmiş Olması

Fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açılabilmesi için daha önce herhangi bir boşanma sebebine dayanılarak eşlerden birinin boşanma davası açması gerekir. Daha önce açılan davanın hangi sebebe dayanılarak açıldığı önem taşımaz (Öztan, 1990; Dural vd., 2018; Akıntürk ve Ateş, 2018; Erdem, 2018). Keza bu davayı hangi eşin açtığı da önemli değildir (Köprülü ve Kaneti, 1989; Hatemi ve Kalkan Oğuztürk, 2018; Akıntürk ve Ateş, 2017). Kusurlu eş dahi bu boşanma davasını açmış olabilir (Öztan, 2003; Dural vd., 2018; Seçer, 2009). Doktrinde bu durum, kusurlu eşe sonradan fiili ayrılık sebebiyle boşanma davası açma hakkı vermesi bakımından eleştirilmektedir (Tekinay, 1990; Köprülü ve Kaneti, 1989).

Boşanma davası dışında eşlere ayrı yaşama hakkı tanıyan diğer hukuki imkanlara başvurulmuş olması, fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açma hakkı vermez. Bu anlamda evlilik birliğinin genel hükümlerinde ortak yaşama ara verilmesi veya 6284 sayılı Kanundan kaynaklanan bir sebebe dayanılarak eşlerin ayrı yaşaması eşlere fiili ayrılık nedeniyle dava açma hakkı bahşetmez. Açılmış olan boşanma davasının mahkemece reddedilmiş olması gerekir. Uygulamada eşlerin genellikle boşanma davası açarak sonradan bu davadan feragat etmek suretiyle üç yıllık süreyi bir an önce başlattıklarına rastlanır (Hatemi ve Kalkan Oğuztürk, 2018). Doktrindeki hakim görüşe ve Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre davadan feragat davanın reddi anlamına gelen bir işlem olarak kabul edilmektedir (Öztañ, 2003; Seçer, 2009; Akıntürk ve Ateş, 2017; Erdem, 2018). Oysa fiili ayrılık nedeniyle boşanmaya hükmedilebilmesi için ilk açılan boşanma davasının esastan reddedilmesi gerektiği doktrinde ifade edilmektedir (Dural vd., 2018). Bundan başka, boşanma davası dışında evliliği sona erdirmeye yönelik diğer davaların reddini de kıyas yoluyla buraya dahil etmek gerekir. Ancak Yargıtay içtihatlarına göre, evliliğin feshi veya iptali amacıyla açılan davaların reddi, sonradan fiili ayrılık nedeniyle dava açma hakkını vermez (Öztañ, 2003; Seçer, 2009).

B. Red Kararının Kesinleşmesinin Üzerinden Üç Yıllık Sürenin Geçmesi

Boşanma davasının reddi kararının kesinleşmesinden itibaren asgari üç yıllık bir sürenin geçmesi gerekir. Üç yıllık süre, boşanma davasının reddedildiğine ilişkin mahkeme kararının kesinleşmesinden itibaren başlar. Süre hakim tarafından re'sen dikkate alınır (Öztañ, 2003; Tekinay, 1990; Dural vd., 2018). Bu sürenin boşanma davasına ilişkin kararın kesinleşmesinden itibaren değil, *-de lege ferenda-* en azından dava açıldığı tarihten itibaren başlaması gerektiği önerilmektedir (Hatemi ve Kalkan Oğuztürk, 2018).

Boşanmanın reddi kararının yabancı mahkeme tarafından verilmesi halinde, üç yıllık süre sonradan bu kararın usulüne uygun olarak Türk mahkemelerinde tanınması durumunda, yabancı mahkeme kararının kesinleştiği andan itibaren başlamalıdır (Tiryakioğlu, 1996). Yargıtay içtihatlarına ve aksi görüşte olanlara ise üç yıllık süre yabancı mahkeme kararının Türk mahkemeleri tarafından tanındığı andan itibaren başlar (Dural vd., 2018; Seçer, 2009). Karşılaştırmalı hukuktaki düzenlemelerde ise fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açılması, daha önce reddedilmiş bir boşanma davası açma koşuluna bağlanmadığı gibi, süre yönünden de üç yıldan daha kısa süreli fiili ayrılıkların boşanmaya yeteceği şekilde düzenlemelere rastlanmaktadır (Rumo-Jungo, 1999; Steck, 2018).

C. Üç Yıllık Süre İçinde Ortak Hayatın Kurulamamış Olması

Boşanma davasının reddi kararı üzerinden asgari üç yıl içinde ortak hayatın kurulamamış olması gerekir. Asgari üç yıl içinde eşler her ne sebeple olursa olsun ortak hayatı kurmamış olmalıdır. Bu süreçte eşler arasında ortak hayat yeniden tesis edilirse, fiili ayrılık nedeniyle dava açma hakkı sona erer (Öztañ, 2003; Dural vd., 2018; Erdem, 2018). Eşlerin ortak hayatı kurma amacı gütmeksizin zaman zaman bir araya gelmeleri veya çocuklar, arkadaşlar veya hısımlarla görüşmek, vb. sebeplerle bir araya gelmek zorunda kalmaları ortak hayatın kurulduğu anlamına gelmez (Köprülü ve Kaneti, s. 177; Öztañ,

1990; Dural vd., 2018; Akıntürk ve Ateş, 2017). Ortak hayatın kurulması, eşlerin samimi bir şekilde evliliği devam ettirme iradelerinin varlığını gerektirir.

Ortak hayatın kurulamadığı bu süreç içerisinde eşler halen evli olduğu için evlilik birliğinin gerektirdiği hak ve yükümlülükler, başta sadakat yükümlülüğü ile evlilik birliğinin giderlerine katılma yükümlülüğü bu süre içinde de aynen devam eder (Seçer, 2009). Bu arada fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açma imkânı, TMK m. 164'de düzenlenen terk nedeniyle boşanma davası açma imkânını ortadan kaldırmaz. Ortak konutu terk eden ve haklı bir sebep olmaksızın diğerinin ortak konuta dönmesini engelleyen eşe karşı terk nedeniyle boşanma davası açılabilir (Dural vd., 2018).

III. Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanmanın Sonuçları

A. Boşanmanın Eşler Yönünden Mali Sonuçları

Fiili ayrılık nedeniyle boşanma; kusura dayanmayan, mutlak bir boşanma sebebi olduğu için boşanmanın kanuni koşulları gerçekleştiği zaman hakim boşanmaya karar vermek zorundadır. Bu boşanma sebebi kusura dayanmadığı için, en ağır kusurlu davranışlarıyla boşanmaya neden olan olgulara yol açmış olan veya fiili ayrılığa sebep olan kişinin dahi boşanma davası açması mümkündür.

Boşanma talebi bakımından hakim re'sen bir kusur araştırmasına girişmesi mümkündür. Ancak boşanma davasıyla birlikte diğer eşten maddi-manevi tazminat veya yoksulluk nafakası da talep ediliyorsa hakim kusur araştırması yapması kaçınılmaz olmaktadır (Öztaş, 2003; Hatemi ve Kalkan Oğuztürk, 2018). Zira bu talepleri yalnızca kusuru daha az olan taraf ileri sürebilmektedir. Böyle bir durumda hakim, boşanma olgusu bakımından değil ve fakat tazminat talepleri bakımından hangi eşin daha kusurlu olduğunu tespit etmek zorunda kalacaktır. Gerçi bu talepler boşanma davasıyla birlikte ileri sürülmek zorunda değildir; boşanma davası sonuçlandıktan sonra kanunda öngörülen bir yıllık zamanaşımı süresi içinde de ileri sürülebilir (TMK m. 178). Lakin bu talebin boşanma davasıyla birlikte ileri sürülmesi halinde hakim, tazminat ve nafaka talepleri hakkında eşlerin kusuruna göre bir değerlendirme yapmak zorunda kalacaktır. Kusurlu tarafın fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açması halinde, diğer eş bu taleplerini bir karşı dava açarak ileri sürmek zorundadır. Hakim, kusurlu eşin açtığı davada re'sen tazminat veya nafakaya karar veremez (Dural vd., 2018).

B. Boşanmanın Çocuklar Yönünden Sonuçları

Boşanma davası sonucunda velayet eşlerden birine bırakılacaktır. Velayet kendisine bırakılmayan eşe ise çocukla kişisel ilişki tesisine ilişkin bir düzenleme hakim tarafından re'sen yapılmalıdır (Dural vd., 2018). Keza velayet kendisine bırakılmayan taraf, ergin olmayan çocuk için diğer eşe mali gücü oranında iştirak nafakası ödemek zorundadır. Boşanmanın çocuklar yönünden bu sonuçları hakkında karar vermek için eşlerin bir talebi olması gerekmez (Dural vd., 2018). Fiili ayrılık nedeniyle boşanma, çocuklar yönünden sonuçları bakımından diğer boşanma sebeplerine dayanılarak açılan davalardan herhangi bir farklılık arz etmemektedir.

C. Eşler Arasında Mal Rejiminin Tasfiyesi Bakımından Değerlendirme

Yasal mal rejimi olan edinilmiş mallara katılma rejimi uyarınca, eşler evlilik birliği süresi içinde edindikleri mallar üzerinde diğer eşe ait artık değerın yarısı üzerinde katılma alacağı hakkına sahiptirler. Eşlerin bu katılma alacağını talep etmesi kural olarak onların kusuruna bağlı değildir. Başka bir deyişle, katılma alacağının tespitinde eşlerin kusuru kural olarak herhangi bir rol oynamamaktadır (Dural vd., 2018). Ancak zina veya hayata kast nedeniyle boşanma halinde hakim, kusurlu eşin artık değerdeki pay oranının hakkaniyete uygun olarak azaltılmasına veya kaldırılmasına karar verebilir (TMK m. 236/II). Lakin fiili ayrılık nedeniyle boşanma halinde, genel bir boşanma sebebi olan fiili ayrılık sebebine dayanılması sebebiyle bu hükmün uygulanması mümkün olmaz.

Edinilmiş mallara katılma rejimi, mahkemece evliliğin iptal veya boşanma sebebiyle sona erdirilmesine ilişkin mahkeme kararının kesinleşmesi halinde, dava tarihinden geçerli olmak üzere sona erer (TMK m. 225/II). Fiili ayrılık nedeniyle boşanma davası açılması halinde mal rejiminin sona erdiği anın tespiti özel bir önem arz eder. Zira bu nedene dayanarak boşanma davası açılabilmesi, daha önce açılıp reddedilmiş bir boşanma davasının varlığını ve ortak hayatın yeniden kurulamamış olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla fiili ayrılık nedeniyle boşanma davasının açıldığı tarihte mal rejiminin sona erdiğini kabul etmek ortak hayat içinde eşlerin edindikleri mallar üzerinde bir alacak hakkına sahip olması gerektiği anlayışına dayanan edinilmiş mallara katılma rejiminin bünyesine uygun düşmez. Çünkü reddedilen boşanma davasının açıldığı andan itibaren eşler ortak hayatı kuramamışlardır ve bu süreçte edindikleri mallar üzerinde diğerinin doğrudan veya dolaylı herhangi bir katkı yaptığından da söz edilemez (Ayrılık davasında mal rejimiyle ilgili olarak karş. Kılıçoğlu, 2004; Dural vd., 2018). Gerçi reddedilen boşanma davasının açılmasıyla birlikte hakim, olağanüstü mal rejimine, mal ayrılığı rejimine geçilmesine karar verebilir veya eşler evlilik birliğinin devamı sırasında haklı bir sebebin olması halinde mal ayrılığı rejimine geçilmesini talep edebilirler.

Mal ayrılığı rejimine geçilmediği durumlarda, edinilmiş mallara katılma rejiminin reddedilen boşanma davasının açıldığı tarihte sona erdiğini kabul etmek, edinilmiş mallara katılma rejiminin bünyesine uygun düşecektir (Yargıtay 8. Hukuk Dairesi, E. 2012/500, K. 2013/352, T. 17.1.2013, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası). Aksinin kabulü halinde, ortak hayatın kurulmadığı bu süreç içinde bir eşin edinilmiş mallarını elden çıkarması halinde, katılma alacağı alacaklısı olan eş, ancak diğer eşin katılma alacağını azaltma kastıyla hareket ettiğini ispat etmek suretiyle bu malvarlığı değerlerini eklenecek değer olarak (TMK m. 229/I b. 2) edinilmiş mallara eklenmesini sağlamak zorunda kalacaktır. Öte yandan, mal rejiminin reddedilen boşanma davasının açıldığı tarihte kabulü halinde, mal rejiminin tasfiyesine ilişkin davanın fiili ayrılık nedeniyle açılan boşanma davasına ilişkin kararın kesinleşmesinden itibaren on yıllık süre içinde zamanaşımına uğrayacağını kabul etmek gerekir.

Kaynakça

Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2017). Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku, Cilt II, (20. Bası). İstanbul: Beta Yayınevi.

Ceylan, E. (2018). İsviçre, Fransa, Belçika, İspanya ve İtalya Hukukundaki Boşanma Sebeplerinin Türk Hukukuyla Mukayesesi ve Değerlendirilmesi, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, (12), 0-0. DOI: 10.18771/mdergi.496807, Yıl 2018, Sayı 12.

Dural, M., Öğüz, T. ve Gümüş, M. A. (2018). Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Erdem, M. (2018). Aile Hukuku, Ankara: Seçkin Kitabevi.

Hatemi, H. ve Kalkan Oğuztürk, B. (2018). Aile Hukuku, (6. Baskı), İstanbul: XII Levha Yayınları.

Kılıçoğlu, A. M. (2014). Medeni Kanun'umuzun Aile- Miras- Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler, (3. Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi.

Köprülü, B. ve Kaneti, S. (1989). Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Oktay Özdemir, S. (2015). Türk Hukukunda Boşanma Sisteminde Revizyon İhtiyacı. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 35, (1), 29-46. Erişim Adresi: <http://dergipark.gov.tr/iuhmhob/issue/29627/318069>

Öztan, B. (1990). 3444 sayılı Kanunla Getirilen Değişiklikten Sonra Medeni Kanun'un 134'üncü Maddesi, Prof. Dr. Halûk Tandoğan'ın Hatırasına Armağan (1925-1988), 111-137. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Öztan, B. (2003). Türk Medeni Kanunu'na Göre Evliliği Sona Erdiren Sebepler, Özellikle Boşanma, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, 713-728. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Rumo-Jungo, A. (2012). CHK-Handkommentar zum Schweizer Privatrecht Personen und Familienrecht inkl. Kindes- und Erwachsenenschutzrecht Art. 1-456 ZGB. Zürich: Schulthess Verlag.

Seçer, Ö. (2009). İsviçre ve Türk Hukuklarında Anlaşılabilir Boşanma ve Fiili Ayrılık Sebebiyle Boşanma, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, Kasım Aralık, (63-64), 39-69.

Serozan, R., Başoğlu, B. ve Kapancı, K. B. (2016). Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri ve Gelişimi, Prof. Dr. İlhan Ulusan'a Armağan, 15, (2), Temmuz (Özel Sayı), Armağan Cilt II, 531-560.

Steck, D. (2018). Zivilgesetzbuch I: Art. 1–456 ZGB (Basler Kommentar), (6. Auflage). Basel: Helbing & Lichtenhahn Verlag.

Tekinay, S. S. (1990). Türk Aile Hukuku, (7. Bası). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Tiryakioğlu, B. (1996). Yabancı Boşanma Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi. Ankara: AÜHF Yayınları.

1-24.

Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Kültür Enstitüleri: Yunus Emre Kültür Enstitüsü

Aslı Yağmurlu¹

Giriş

Kültürel diplomasi kamu diplomasi etkinliğinin en önemli faaliyet alanı olarak değerlendirilmektedir. 19. yüzyıl itibariyle gelişmiş ülkeler kendi etki alanlarını genişletmek, sömürgelerindeki toplumlarla bağlantı kurmak gibi pek çok nedenle kültür enstitüleri kurma yoluna gitmişlerdir. Öncelikli olarak dil eğitimi, kültür, sanat ve bilimsel etkinliklerin sunumu bu enstitülerin başat görevini oluşturmaktadır.

Kültür Enstitülerinin işlevlerini anlayabilmek için makalede öncelikle kamu diplomasisi, kültürel diplomasi kavramları ele alınacak, iki kavramın da dayandı yumuşak güç kuramına dayalı olarak kültür enstitülerinin temel özellikleri ifade edilecektir. Yunus Emre Enstitüsünün işlevleri bu çerçevede incelenecek ve yeterlilik düzeyi tartışılacaktır.

Makalede yeterlilik düzeyinin ortaya koyulabilmesi için derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme ve literatür incelemesi gerçekleştirilmiştir. Yunus Emre Enstitüsünün faaliyetlerini değerlendirme amacıyla Amsterdam Yunus Emre Enstitüsü 26 Nisan 2019 tarihinde ziyaret edilmiş ve Koordinatör ile görüşme sağlanmıştır, ayrıca 6 Mayıs 2019 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Eğitim Müdürü ile de Ankara Kızılay Yunus Emre Enstitüsü binasında görüşülerek bilgi alınmıştır. Bunlara ek olarak Yunus Emre Enstitüsü internet sitesi ve yayınlar incelenmiştir.

Kamu Diplomasisi

Niccolo Machiavelli Hükümdar adlı eserinde şu soruyu sorar? Hükümdar korkulacak biri mi olmalı yoksa sevilecek mi? Verdiği yanıt ikisi birden olmasıdır. Ancak ikisi birden olamadığı durumda korkulacak biri olması sevilecek biri olmasından yeğdir der (2017, s. 64). Bu öneriden yola çıkan ve ‘Yumuşak Güç’ kuramıyla kamu diplomasisi kavramının temelini oluşturan Joseph Nye, devletlerin uluslararası arenada güçlü birer aktör olması için hem sert güce hem de yumuşak güce ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Gücü başkalarına isteklerini yaptırabilme kapasitesi olarak tanımlayan Nye, askeri ve ekonomik gücü sert güç olarak tanımlamaktadır (2004, s. 5). Yumuşak güç ise zorlama olmadan veya bir karşılık beklemeden, yani başkalarının davranışlarını çekici olduğu için yönlendirebilme kabiliyetidir. Bir ülkenin yumuşak gücü, o ülkenin ortaya koyduğu kurumlar, değerler, kültür ve politikaları ile ortaya çıkmaktadır (Nye, 2004, s. 7-8). Güç, uluslararası arenada itibarlı olmayı, saygın olmayı ifade etmektedir ve sert ve yumuşak gücün toplamı bir ülkenin itibarını göstermektedir.

Wang, kamu diplomasinin temel amacının uluslararası düzeyde itibar yönetimine dayalı olduğunu savunmaktadır. Kamu diplomasisinin amacı uluslararası düzeyde bir ulusa yönelik olumlu düşüncenin oluşturulup yönetilmesidir (Wang, 2006, s. 91). Kamu diplomasisi “bir ulusun

¹ Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, yagmurlu@ankara.edu.tr

düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoyuna anlatma amacıyla uygulanan politika” şeklinde tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2019). Bu politikanın gerçekleşebilmesi etkin bir iletişim çalışması ile mümkündür. Bu nedenle de bu makalenin yazarı kamu diplomasisi etkinliğini bir halkla ilişkiler uygulaması olarak değerlendirmektedir. Uluslararası arenada devletler kendi itibarlarını ortaya koyabilmek için bazen tek yönlü iletişim etkinliğine dayalı yayıncılık gibi etkinlikler gerçekleştirmekte bazen ise iki yönlü iletişim etkinliğine dayalı ilişki kurmayı sağlayacak ve karşılıklı iyi niyeti geliştirecek işbirlikleri, ortak projeleri hayata geçirmektedirler. Kamu diplomasi etkinlikleri bu amaçları gerçekleştirirken bazen kısa dönemli etkinlikleri bazen de uzun dönemli etkinlikleri içermektedir. Kamu diplomasisinin ne tür etkinlikleri içerdiğine dair farklı görüşler bulunmakla birlikte kültürel etkinlikleri içeren kültürel diplomasi başat bir etkinlik olarak kamu diplomasi içinde yer almaktadır (Cull, 2008; Kim, 2017; Scott-Smith, 2016).

Kültürel Diplomasi

Kültürel diplomasi kamu diplomasisinin ana akım çalışma konularından birini oluşturmaktadır. Kültürel diplomasinin ne olduğunu ele almadan önce kültür kavramını açıklamak doğru olacaktır. Kültür üzerinde kesin bir uzlaşmaya varılmamış bir kavram olmakla birlikte insan yaratılarının tümü olarak tanımlanabilir. Zygmunt Bauman, kültürü, doğa düzeni yerine yapay, tasarlanmış, bir düzen koyma ya da ekleme işidir şeklinde tanımlamaktadır (2002, s. 16). Kültürel diplomasinin öznesi ulusal kültürdür. Ancak ulusal kültürün ne olduğu ise tanımlaması oldukça zor bir kavramdır. Benedict Anderson’un hayali cemaat olarak tanımladığı ulusu, Gökhan Atılğan yoldaşlık duygusu ile açıklamaktadır. Kültür hem bu yoldaşlık duygusunun oluşmasını sağlayan bir etmen hem de devletin egemenliğini dayandırdığı bir araç olarak ortaya çıkmaktadır (Atılğan, 2010, s. 12).

Ulusların sahip olduğu çok geniş öge ve pratiklerden oluşan kültür havuzları bulunmaktadır. Bu geniş yelpaze içinde birbirinden çok farklı ve pek çok durumda ulusun pek çok üyesini kapsamayan kültürel pratiklerden sadece bazıları ulusal kültürün öğeleri olarak kültürel diplomasi içinde yer almaktadır. Bu pratikler statik değil devingendir. Kültürel havuzun medya, dini kurumlar, eğitsel ve siyasi aygıtlar gibi kültürel kurumlar aracılığıyla oluşturulduğu söylenebilir (Atılğan, 2010, s. 13). Bozkurt Güvenç, her kültürün bilinçli ya da bilinçsiz bir amacı, bir yönü olduğunu ifade etmektedir. Her toplumun amacı doğadan yararlanmada öteki toplumlardan geri kalmamaktır. Bunun gibi her eğitim sistemi diğerlerini, her sanat ya da sanatçı ötekilerini aşmaya çalışır. Bu nedenle her kültürel kurum ve sürecin bir görevi ve ereği bulunmaktadır (1991, s. 98). Ülkelerin veya toplumların kültürel diplomasi çalışması yapmalarının da böyle bir amacı bulunmaktadır. Bu amaç kendi kültürel birikimlerinin diğer ülkelere örnek gösterilebilecek öğeler olduğudur.

Devlet aygıtı kültürel diplomasinin öne çıkardığı kültürel öğeler açısından önemli rol oynamaktadır. Ancak tarihsel olarak bakıldığında devletin belirleyici rolünün giderek sınırlandırıldığı da aşikardır. Küreselleşme sonrası giderek artan bir biçimde ulusal kültür dar bir alana sıkışmış ve pek çok ögesini küresel kültüre kaptırmıştır. Küresel sermaye küresel kitle iletişim araçlarını da kullanarak ulusal farklılıkları azaltmaya hizmet etmektedir. Küresel dolaşıma giren her öge kültürel farklılıkları azaltma işlevi görmektedir. Hollanda’nın bütün market zincirlerinde Ortadoğu bölgesinde yaygın olarak tüketilen humus satılmaktadır. Gayet yerel olan lezzetler küresel nitelik kazanmıştır.

Küreselleşen kültür saf bir Batı kültürü değildir, kapitalist ekonominin belirleyiciliğinde çok daha farklı toplumlarının kültürel pratiklerini içselleştirmiş yeni bir üst kültürdür. Böyle bir uluslararası çevre içinde kültürel diplomasiyi tanımlamak ve uygulamak kolay değildir.

Bazı yazarlar kültürel diplomasiyi uluslararası kamuoyuna yönelik olarak gerçekleştirildiğini ifade ederlerken bazı yazarlar kültürel diplomasiyi diasporaya yönelik olarak gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler. Nicholas Cull kültürel diplomasiyi, “kültürel kaynaklar veya başarılarını dışarıda bilinir kılarak ve/veya yurtdışına kültür yayımını desteklemek yoluyla uluslararası çevreyi yönetme çalışması” şeklinde tanımlamaktadır (Cull, 2009, s. 19). Jacquie L’Etang ise, “kültürel diplomasi yurtdışında yaşayan yerli kamuların kimlik ve duygudaşlık kazanmaları için duygusal bağlar kurmayı amaçlayan, kafaları ve kalpleri kazanmaya yönelik uzun dönemli kampanyalardır” şeklinde tanımlama yapmıştır. Yazar bu çerçevede yapılan etkinliklerin cemaat halkla ilişkileri veya kurumsal sosyal sorumluluk gibi düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir (L’Etang, 2009, s. 610).

Bazı yazarlar kültürel diplomasiyi yüksek sanata dair ürünlerin sunumunu içerdiğini ifade ederken bazı yazarlar kitle kültürü öğelerinin de kültürel diplomasi içinde yer aldığını ifade etmektedirler. Grincheva’ya göre, kültürel diplomasi popüler kültür ve kitle kültürü ürünlerini değil yüksek sanatı aynı, müzik, tiyatro, resim, fotoğraf, mimarlık ve seramik gibi formları içermektedir (2010, s. 171). Rowe ise spor gibi popüler kültürün en önemli örneğinin de kamu diplomasi amaçlı kullanılabileceğini ifade etmektedir (2018, s. 153).

Kültürel diplomasiyi kim tarafından yapıldığına yönelik de farklılıklar bulunmaktadır. Kültürel diplomasi devlet tarafından, özel sektör tarafından ve sivil toplum örgütleri tarafından yapılabilmektedir. Ancak özel sektör ve sivil toplum örgütleri ile ortaklık kurma kültürel diplomasi açısından özellikle vurgulanmaktadır (Scott-Smith, 2016, s. 187). Devletlerin kültürel diplomasi etkinlikleri içinde olduğu durumda etkinliğin propaganda amaçlı kullanılmaması önem taşımaktadır. Gerçekleşen sanatsal etkinliğin ekonomik çıkar için gerçekleştirilmemesi de bu bağlamda ortaya koyulmaktadır.

Kültürel diplomasiyle ilgili farklı tanımlamalara rağmen makalede Kültürel Diplomasi Sözlüğü tarafından yapılan tanım benimsenerek, “ülkelerin kendi kültürel ve politik değerlerini dünyaya tanıtmaları” olarak kültürel diplomasi kavramı ele alınmıştır (Chakraborty, 2013, s. 30). Kültürel diplomasi stratejilerinin ülkenin politika ve toplumsal ideal ve düşüncelerinin dayandığı ilkelerin sunumu; değişim, öğrenme ve ilişki kurma etkinlikleri; yüksek ve popüler kültürü içeren sanat, eğlence ve bilgi ürünlerinin sunumunu içerdiği ifade edilmektedir (Rosendorf, 2009, s. 174). Bu amaçları yerine getirirken farklı yöntemler, farklı uygulamalar kültürel diplomasi içinde kullanılmaktadır. Değişim programları, kültür enstitüleri, dil eğitimi, dans, spor, sinema, sergi, fuar, arkeoloji, dizi, fotoğraf, heykel, resim, projeler ve işbirlikleri ve benzer pek çok etkinlik kültürel diplomasi içinde yer almaktadır.

Kültür Enstitüleri ve Yunus Emre Kültür Enstitüsü

Makalenin odaklandığı kültür enstitüleri yukarıda sayılan kamu diplomasisi içinde adı geçen pek çok etkinliği bünyesinde taşımakta ve bu nedenle önemli bir başlığı oluşturmaktadır. Yunus Emre

Enstitüsü'nün de bir örneğini oluşturduğu kültür enstitülerinin kuruluşu 19. yüzyıla dayanmaktadır. Ulusal dil ve yüksek kültürün yayılması için gerçekleştirilen çabalar kültürel diplomasinin başlangıcı olarak ifade edilmektedir (Paschalidis 2009: 277). Paschalidis (2009) kültür enstitüleri üzerine yazdığı makalede, kültürel diplomasinin dört aşamadan geçtiğini anlatmaktadır. İlk dönemi kültürel milliyetçilik (1870-1914) olarak adlandırmıştır. Fransız, İtalyan, Alman ve İngiliz Kültür Enstitülerinin kuruluşu bu döneme denk gelmektedir. İkinci dönemi, kültürel propaganda (1914-1945) olarak adlandırmıştır. Dünya Savaşı dönemlerinde entelektüellerin ve sanatçıların resmi propaganda içinde kullanımı bu dönemin özelliği olarak vurgulanmıştır. Üçüncü dönem, kültürel diplomasi (1945-1989) yani, kültürel propagandanın Soğuk Savaş döneminde genişletilmiş hali olduğu ifade edilmiştir. Ve son olarak kültürel kapitalizm (1989-) kültürel kaynak, deneyim ve üretimlerin ticarileştiği ve farklı aktörlerin kültürel diplomasiye dahil olduğu dönem şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. Kültür Enstitüleri uluslararası sistem değiştiğinde farklı amaç ve işlevlerle görev yapmışlardır.

Fransız Kültür Enstitüsü 1907'de, 1926'da İtalyan Kültür Enstitüsü, 1930'da ise Goethe Enstitüsü kurulmuştur (Haig, 1974, s. 33,35). Yunus Emre Enstitüsü ise 2009 yılında kurulmuştur. Fransız Enstitüsü 229 merkezle, Goethe Enstitüsü 159 merkezle, İtalyan Kültür Enstitüsü 92 merkezle, Yunus Emre Enstitüsü ise 58 merkezle dünyanın farklı ülkelerinde örgütlenmiş bulunmaktadır.

Kültür Enstitülerinin temelde üç işlevi bulunmaktadır. Birincisi bu enstitüler dil eğitim merkezleridir. Öğrenciler için bir dil okulu olarak hizmet vermektedirler, öğretmenler için bir formasyon eğitimi vermektedirler ve bunlar dil düzeyi sertifikası için eğitim ve sınav yapmaktadırlar (örn. İngilizce için IELTS, Fransızca için DALF, İtalyanca için CILS gibi). İkincisi bu enstitüler ulusal kültür, kültür mirası, değerler ve gelenekler gibi öğeleri sunmak için konser, sergi, toplantı, film gösterimi gibi etkinlikler düzenlemektedirler. Üçüncü olarak kendi ülkeleri için beyin göçü sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunu eğitim, burs ve bilimsel olanakları sunarak gerçekleştirmektedirler. Bu enstitüler ulusal inanç ve düşünceleri yayma işlevi görmektedirler. Örneğin İtalya Rönesans değerlerinin Batı toplumları için önemini vurgulamaktadır (Firjesz, 2013, s. 5-6).

Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Enstitüsü, Yunus Emre Vakfı içinde kurulmuş Türkiye'nin kültür enstitüsüdür. Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini arttırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı kanunla kurulmuş bir kamu vakfidir. Yunus Emre Enstitüsü ise Vakfa bağlı bir kuruluş olarak 2009 yılında kurulmuş, yurt dışında kurduğu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi çalışmalarının yanı sıra ülkemizin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir (Yunus Emre Enstitüsü, 2019). Yunus Emre Enstitüsü'nün Kuzey Amerika, Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarında temsilcilikleri bulunmaktadır. ABD (Washington DC); Afganistan (Kabil); Almanya (Berlin, Köln); Arnavutluk (İşkodra, Tiran); Avustralya (Melbourne); Avusturya (Viyana); Azerbaycan (Bakü); Bahreyn (Manama);

Belçika (Brüksel); Bosna Hersek (Foymitsa, Mostar, Saraybosna); Cezayir (Cezayir); Fas (Rabat); Filistin (Kudüs, Ramallah); Fransa (Paris); Güney Afrika (Johannesburg); Güney Kore (Seul), Gürcistan (Tiflis); Hollanda (Amsterdam); Hırvatistan (Zagreb); İngiltere (Londra); İran (Tahran); İrlanda (Dublin); İspanya (Madrid); İtalya (Roma); Japonya (Tokyo); Karadağ (Podgoritsa); Katar (Doha); Kazakistan (Astana); KKTC (Lefkoşa); Kosova (İpek, Priştine, Prizren); Lübnan (Beyrut); Macaristan (Budapeşte); Makedonya (Üsküp); Malezya (Kuala Lumpur); Meksika (Meksiko); Mısır (Kahire); Moldova (Komrat); Pakistan (Karaçi, Lahor); Polonya (Varşova); Romanya (Köstence, Bükreş); Rusya Federasyonu (Kazan, Moskova); Senegal (Dakar); Sırbistan (Belgrad); Sudan (Hartum); Somali (Mogadişu); Tunus (Tunus); Ukrayna (Kiev); Ürdün (Amman) temsilcilikleri bulunmaktadır. 48 ülkede 58 Kültür Merkezi bulunmaktadır. 587 personel ve 2017 verilerine göre yaklaşık 115 milyon liralık bir bütçe geliri kullanmaktadır. Kültürel diplomasi ucuz bir etkinlik değildir bu yüzden de zengin milletler bu tür etkinlikleri gerçekleştirebilmektedir (L'Etang, 2009, s. 610).

Yunus Emre Enstitüsü'nün etkinliklerini iki grupta ele almak doğru olacaktır. Bunlardan birincisi, dil eğitimi yani Türkçe öğretimi ile ilgili etkinlikler ve ikincisi kültür, sanat ve bilim etkinlikleridir. Türkçe Eğitimi başlığı altında Türkçe dil kursları, Türkçe yeterlilik sınavları ve Türkoloji Enstitüleriyle olan ilişkiler yer almaktadır.

Türkçe Eğitimi

Kültürel diplomasi çerçevesinde tüm kültür enstitülerinin birincil görevi dil eğitimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kültürün en önemli ögesi dildir. Dil insanların kendini ve dünyayı nasıl algıladığını ifade eden düşüncüyü belirleyen ve anlam üretimini sağlayan yapıdır. Zbiginiew Brzezinski, ABD'nin kültürel cazibesinin İngilizcenin yayılmasında etkili olduğunu ifade etmektedir. İngilizcenin yayılması da ABD'nin yumuşak gücünün yayılmasını kolaylaştırmıştır (2004: 185). Türkiye Türkçesinin eğitimi ve yayılması Türkiye'nin yumuşak gücünü arttırmaya hizmet edecektir. Bu nedenle de büyük önem taşımaktadır.

Türkçe Öğretimi için öncelikle uygun mekân, öğretmen, istekli öğrenci ve öğretim setlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü tüm merkezlerinde bu etkinlikleri yapabilecek öğretmen, mekân ve eğitsel malzeme olanaklarına sahip donanımdadır. İhtiyaç duyulabilecek her türlü malzeme Türkiye'den gönderilmekte, kaynak kitaplar ücretsiz, eğitimler ise ücretli olarak verilmektedir.

Türkçe öğrenmek isteyenler temelde Türklerle evlenen yabancılar, Türkiye'de okumak isteyen öğrenciler, Türkiye ile ticaret yapmaya istekli kişiler ve akademisyenler şeklinde gruplandırılabilir. Buna ek olarak yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının çocukları için de tasarlanmış eğitim programları bulunmaktadır. Ancak uygulayıcıların gözlemleri yurt dışında kalıcı olarak yaşan Türk çocuklarının Türkçe konuşmakla birlikte okuma-yazma için istekli olmadıkları yönündedir.

Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanmış olan, Yedi İklim Türkçe Öğrenim Seti adı altında hem yetişkinlere hem de çocuklara hem basılı hem de bilgisayar üzerinden eğitim materyalleri bulunmaktadır. Yetişkinlerin Türkçe öğrenmesi için A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 seviyelerinde olmak

üzere 6 seviye için toplamda 6 setlik öğretim paketi bulunmaktadır. Her seviye için ders, çalışma ve öğretmen kitapları ile dinleme kayıtları ve dinleme metinlerine ait kitapçıklar vardır. Çocuklar için ise, 6-9 yaş hedef kitleye yönelik A1 seviyesinde dört ve okul öncesi bir kitapla toplam beş ders kitabı, öğretmen kitabı ve dinleme kayıtları bulunmaktadır. 10-15 yaş hedef kitleye yönelik A1 ve A2 düzeylerinde toplam dört set eğitim materyali vardır. Her seviye için; ders ve çalışma kitapları ile dinleme kitapçığı ve dinleme kayıtları bulunmaktadır. Çocukların Türkçe öğrenimlerini desteklemek amacıyla farklı yaş düzeylerine ve farklı kelime bilgilerine uygun yardımcı materyaller de hazırlanmıştır.

Yunus Emre Enstitüsü Sınav Merkezi Birimi tarafından, başta kültür merkezlerinde düzenlenen sertifika ve seviye tespit sınavları olmak üzere, yabancılara Türkçe öğretimi alanında gerçekleştirilen bütün sınavların hazırlanması ve uygulanması yürütülmektedir. Türkçe seviyesinin uluslararası standartlarda ölçümünü sağlayan Türkçe Yeterlik Sınavı alanında uzman kurum ve akademisyenlerle birlikte Sınav Merkezi tarafından hazırlanmakta, yurtiçi ve yurt dışında uygulanmaktadır. Türkçe Yeterlik Sınavı, Türkçenin uluslararası geçerliğe sahip standart bir sınava kavuşması ve yabancı öğrenci kabulünü kolaylaştıran politikalara destek olunması amacıyla, Türkçeyi yabancı ya da anadil olarak öğrenen bireylerin dil yeterliklerini ölçmek üzere Yunus Emre Enstitüsü Sınav Merkezi tarafından Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni'ne göre geliştirilen bir yeterlik sınavıdır. Türkçe Yeterlik Sınavı yılda üç kez uygulanmaktadır. Sınavın yurtdışında gerçekleşmesi için o en az dokuz kişilik başvuru koşulu bulunmaktadır. 18 Mayıs 2019 tarihinde yapılacak olan Türkçe Yeterlilik Sınavı, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Almanya, Kosova, İran ve Arnavutluk'ta yapılacaktır.

Türkoloji Bölümleri Yunus Emre Enstitüsünün Türkçe eğitim konusunda görevleri arasında bulunmaktadır. 50 ülkede toplam 100 Türkoloji Bölümü bulunmaktadır. 2000 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi tarafından başlatılan Türkoloji projesi 20 Eylül 2011 yılında Yunus Emre Enstitüsü'ne devredilmiştir. Türkoloji Projesi çerçevesinde, Türk dili öğreniminin nitelikli hale getirilmesi, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki bağların güçlendirilmesi dolayısıyla bu ülkelerde yapılacak eğitim, kültür ve sosyal faaliyetler çerçevesinde Türkçe konuşabilen bir kitlenin oluşturulması ve Türkiye'nin daha iyi tanıtılması hedeflenmektedir.

Kültür, Sanat ve Projeler

Yunus Emre Enstitüsü Kültür Sanat ve Projeler Müdürlüğü, yurt dışında faaliyet gösteren kültür merkezleri aracılığıyla Türk kültür ve sanatının örneklerini dünyanın farklı yerlerine ulaştırmak için etkinlikler düzenlemektedir. Merkezler, müzik, el sanatları, tiyatro, sinema, fotoğraf, edebiyat, mutfak gibi alanlarda Türkiye'nin kültürel eserlerini sergilemekte ve atölye çalışmaları, sanat kursları, bilimsel toplantılar gibi etkileşimli etkinliklere de yer ayırmaktadırlar.

Müdürlük, ülkelerdeki kültür merkezlerinin yıllık faaliyet takvimlerinin oluşturulmasında yol gösterici bir rol oynamakta ve faaliyetlerin belirlenmesi esnasında başta kültür merkezlerinin bulunduğu ülkeler olmak üzere pek çok ülkedeki kültürel hareketliliği göz önünde bulundurarak önerilerde bulunmakta ve belirlenen etkinliklerin çeşitlendirilmesi, zenginleştirilmesi, hedef kitleye en

iyi biçimde ulaştırılması hususlarında kültür merkezlerine destek sağlamaktadır. Kültür ve sanat faaliyetlerinin düzenlenmesinde, Türkiye’de ve yurt dışında ilgili kurum temsilcileriyle irtibat kurmak, toplantı ve görüşme düzenlemek, dünyada faaliyet gösteren benzer kuruluşlar ile iş birliği yapmak Kültür Sanat Müdürlüğünün çalışma alanları arasındadır. Ayrıca, Kültür Sanat Müdürlüğü, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu tarafından belirlenen anma programlarını da faaliyet takvimi içerisinde değerlendirmekte, Türkiye’de ve Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinin bulunduğu tüm ülkelerde bu alanda birçok faaliyet gerçekleştirmektedir. Çok geniş bir içerikle gerçekleşen etkinliklerden dört örneğe aşağıda yer verilmiştir.

4-5 Mayıs 2019 tarihlerinde Washington DC Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin Toronto Başkonsolosluğu iş birliği ile "2. Türk Filmleri Haftası" kapsamında birçok Türk filmini Toronto'nun tarihi Royal Sineması'nda gösterilmiştir. Etkinlikte yönetmenliğini Mustafa Kara'nın Kalandar Soğuğu, Can Ülkay'ın yönettiği Türk İşi Dondurma, Serdar Akar'ın yönettiği Çiçero, Ümit Ünal'ın Sofra Sırları, Cem Yılmaz ve Ali Taner Baltacı'nın Hokkabaz ve Nuri Bilge Ceylan'ın Ahlat Ağacı filmlerinin gösterimi yapılmıştır.

Bir diğer örnek olarak verilebilecek etkinlik Türk Edebiyatı, Arkeoloji ve Türk Sineması başlıklarında düzenlenen yaz okuludur. 2019 yaz döneminde en az B2 seviyesinde Türkçe bilenlerin katılabileceği ve İstanbul'da düzenlenen 15 günlük içinde eğitim, gezi, konaklama ve üç öğün yemek hizmetlerinin dahil olduğu 18-35 yaş aralığındaki 25 kişiye burs verilmektedir.

Üçüncü örnek, Türkiye Akademik ve Bilimsel İşbirliği Projesi kapsamında 3 hafta sürecek olan Havacılık Yaz Kampı üniversite ve yüksek lisans öğrencileri için gerçekleştirilmektedir. İstanbul, Ankara, Kayseri ve İzmir kentlerinde hem eğitim hem de kurum ve şirket ziyaretlerini içeren kamp 20 doğa bilimleri ve uygulamalı bilimler öğrencisini Türkiye’de ağırlamaktadır.

Bu etkinlikleri özellikle ülkeye beyin göçü sağlamak için gerçekleştirilen etkinlikler başlığında değerlendirmek uygun olacaktır.

Son örnek ortak projeler başlığındadır. Kültürlerarası Diyalog Programı, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye tarafından ortak finanse edilen ve Yunus Emre Enstitüsünün başkanlığında gerçekleşecek olan bir projedir. AB ve Türkiye arasındaki kültürel diyaloga katkı sağlayan program, sanata ve kültüre ayrılan 3 milyon avro destek ile farklı coğrafyalardan kurumları bir araya getirmektedir. Proje kapsamında British Council, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (Institut Français d'Études Anatoliennes), Macar Kültür Merkezi (Hungarian Cultural Center) ve Fransız Kültür Merkezi (Institut Français) ile Yunus Emre Enstitüsü arasında ortak projeler gerçekleştirilecektir.

Bu etkinliklere ek olarak Kültür ve sanat başlığında ele alınabilecek son etkinlik dergi ve bülten yayınıdır. Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin Kültür Dergisi olarak adlandırılmış Türkçe bir yayın olan 'tr' dergisini yayınlamaktadır. Dergi ilk kez 2015 Mart-Nisan sayısı ile yayınlanmaya başlamıştır. Derginin, Mart-Nisan 2019 tarihli 26. Sayısında; Cezeri, Türkiye’de Okumak İster Misiniz?, Türk Dizileri, Yazarak Yaşamak, En Son Türk Edebiyatında Ne Okudunuz?, Göbeklitepe başlıklarında makaleler yer almaktadır. Dergi hem içerik hem de kullanılan görseller yönünden resmi

bir kamu yayını izlenimi vermektedir. Dergi hem basılı olarak Enstitülerden dağıtmakta ve internet sitesinden online olarak yayınlanmaktadır.

Bu başlıkta yer alan bir diğer yayın Türkçe ve İngilizce içerikle yayınlanan ‘Yunus Emre Enstitüsü Bülteni’dir. Bültenin içeriği ve üretimi Yunus Emre Enstitüsü Kurumsal İletişim Müdürlüğü tarafından hazırlanmamaktadır. Bülten 2009 Aralık itibarıyla yayınlanmaktadır ve online olarak internet sitesinden ulaşılabilmektedir. Bültenin basılı kopyaları Yunus Emre Enstitülerinde bulunmakta ve dağıtılmaktadır.

Hollanda Yunus Emre Enstitüsü

1 Ocak 2019 verilerine göre Hollanda’da 404 bin 459 Türk asıllı Hollanda vatandaşı yaşamaktadır. Yaklaşım 17 milyonluk Hollanda nüfusu içinde en büyük etnik grubu oluşturmaktadırlar. Türkler 1960’lı yıllarda misafir işçi olarak gelmişlerdir ve şu anda 3. Kuşak şeklinde Hollanda’da yaşamaktadırlar. Hollanda Yunus Emre Enstitüsü Weteringschans 28 1017 Amsterdam adresinde hizmet vermektedir. Enstitü’nün bulunduğu bina Rijks Müzesinin tam karşısında kanalın yanında son derece nezih bir semtte yer almaktadır. Binanın iki katına yerleşmiş olan Enstitü içinde ofisler, konferans salonu, sınıflar, kütüphane ve kantin bulunmaktadır. Enstitü dekorasyonu ve mobilyaları ile bir bütünlük içinde döşenmiş ve ferah bir alan yaratılmıştır. Enstitü Müdürü ve 2 kişi ile hizmetlerini yerine getirmektedir.

Enstitü hem eğitim hem de kültür ve sanat alanında etkinlikler düzenlemektedir. Aktif olarak kullanılan ve güncel veri akışı olan internet sitesi (<https://amsterdam.yee.org.tr/tr>) ve sosyal medya hesapları (Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube aracılığıyla bu bilgiler paylaşılmaktadır.

Amsterdam Yunus Emre Enstitüsü yetişkinler ve çocuklar için iki ayrı programda Türkçe eğitimi gerçekleştirmektedir. Yetişkinler için olan eğitime son dönem katılımcıları Türklerle evli yabancılar ve akademisyenler olarak ifade edilmiştir. Eğitimler ücretli olarak gerçekleştirilmektedir. Çocuklar için olan eğitimlerde ise katılımcıların daha çok expat olarak tarif edilen Türk asıllı ve çalışma vizesiyle Hollanda’da bulunan ailelerin çocukları olduğu ifade edilmiştir. Bu gruptaki çocuklar Türkçe konuşmayı bilmekte ancak yazma ve okuma becerisini bu eğitimlerde elde etmektedirler. Çocuklara yönelik eğitimlerin hafta sonu ve yaz tatillerinde gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bu eğitimlerde Yedi İklim Türkçe Setleri kullanılmakta ve destek okuma kitapları kütüphanede bulunmaktadır. Amsterdam Yunus Emre Enstitüsünde hem çocuklar hem de yetişkinlerin kullanabileceği bir kütüphanenin oluşturulmuş olduğu gözlemlenmiştir. Bu ülkede yer alan Enstitü çalışma sınıflarının yeterli kapasiteye sahip olduğu ve yuvarlak oturma düzenine uygun şekilde ve akıllı tahta ve oluşturulduğu tespit edilmiştir. Türkçe eğitimleri Enstitü’nün sürekli personeli tarafından verilmektedir. Dil eğitiminin bir parçası olan Türkçe Yeterlilik Sınavları yeterli talep olması durumunda Amsterdam Kültür Enstitüsünde gerçekleştirilmektedir.

Enstitü, çeşitli başlıklarda kurslar düzenlemektedir. Ebru, Ney, Minyatür başlıklarında kurslar düzenlenmiş ve düzenlenmeye devam etmektedir. Kurslara katılanların Türk asıllı olmayan Hollanda

vatandaşları olması etkinliğin kültürel öğelerin yabancı topluluklara ulaştırılması amacına hizmet ettiği bilgisine ulaştırmaktadır.

Enstitü kültür ve sanat başlığında çeşitli etkinliklere de ev sahibi olmaktadır. Yapılan görüşmelerde özellikle Hacivat-Karagöz, Ebru sanatı, Türk mutfağı etkinliklerinin yoğun ilgi ile karşılaştığı ifade edilmiştir. Son dönemde yapılan etkinlikler olarak, 20 Nisan 2019 tarihinde Amsterdam'ın önemli bir konser salonu olan Het Concertgebouw'da Hollandalı besteci Theo Loevendie'nin Türk müziğinden esinlenerek bestelediği eserlerinden oluşan Türk Esintileri adlı bir konser gerçekleştirilmiştir. Bir diğer yakın dönemli etkinlik belgesel gösterimidir. Yapımcı ve Yönetmen Ünal Üstündağ tarafından çekilen '400 Yıllık Hatır' adlı Türk-Hollanda ilişkilerini anlatan belgesel Hollanda Yunus Emre Enstitüsü binasındaki konferans salonunda gösterilmiştir. Hollanda Yunus Emre Enstitüsü, bu tür etkinliklerde THY ve iş insanı Atılay Uslu'dan sponsor olarak destek aldıklarını ifade etmiştir. Atılay Uslu aslen Emirdağ'lı olan Hollandalı bir iş insanıdır ve turizm alanında faaliyet gösteren Corendon adlı bir şirketin kurucusudur. Bu sayede ulaşım ve ağırlama hizmetleri konusunda önemli bir destek sağlamaktadırlar. Bu etkinliklerde davetli katılımcıların protokol nitelikli olduğu söylenebilir. Etkinlikler Hollanda medyasında yer bulduğu ve bu şekilde geniş kitlelerin bilgi edinmesi sağlandığı ifade edilmektedir. Ancak Amsterdam Yunus Emre Enstitüsü internet sitesinde Basında Çıkan Haberler başlığında yer alan haberler incelendiğinde yapılan derlemenin Türkçe veya Türkiye kaynaklı İngilizce gazetelerin, yer aldığı görülmektedir. Aynı durum internette çıkan haberle ve Televizyon haberlerinde de söz konusudur. Bu başlıkta paylaşılan haberlerin kültürel diplomasi ve kamu diplomasisi başlığındaki içeriklerden oluştuğu ve özel olarak ilgili ülkedeki haberlere odaklanmadığı görülmektedir.

Sonuç

Bir kültür enstitüsü olarak Yunus Emre Enstitüsünün işleve kamu diplomasi açısından önemlidir. Faaliyetleri incelendiği zaman kültür enstitüleri için sıralanan işlevlerin yerine getirildiği söylenebilir. Ancak mevcut yapısıyla Yunus Emre Enstitüsü iç siyasetten bağımsız olarak işlevleri yerine getirememektedir. Bunu sağlamanın yolu bağımsız bir örgütlenme modeliyle işlemesine dayanmaktadır. Örneklem olarak ele aldığımız Amsterdam gibi Türk nüfusun yoğun olduğu bir yerde katılımcılar büyük oranda yabancılardan oluşmaktadır. Bu da Yunus Emre Enstitüsünün diaspora ilişkilerinin gelişmesi için değil yabancı kamularla etkileşim kurulması yönünde faaliyetlerini gerçekleştirdiği sonucuna ulaştırmaktadır. Her ülkede ve her bölgede gerçekleşen etkinlik özel ve özgün uygulamalar içermektedir. Bu nedenle temsilciliklerin insan kaynaklarının seçimi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin uzun vadeli çıkarlarına hizmet edecek olan bu yapılanma önemli bir kamu diplomasisi etkinliğidir ve dilimizi ve kültürümüzü tanıtacak bir öncü birlik işlevi görmektedir.

Kaynakça

- Atılgan, G. (2010). Küreselleşme Süreci ve Ulusal Kültür. *Mülkiye Dergisi*, 34(266), 5-22.
- Bauman, Z. (2002). Sosyolojik Düşünmek. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı.
- Brzezinski, Z. (2004) *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. NY: Basic Books.
- Chakraborty, K. (2013)(Ed.). *Cultural Diplomacy Dictionary*. California: Center for Cultural Diplomacy Publications.
- Cull, J. N. (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Firjesz, E. (2013). The Role of Cultural Institutes in the European Integration http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-06-iscd-italy/Judit_va_FRJSZ.pdf 11.03.2019
- Grincheva, N. (2010). U.S. Arts and Cultural Diplomacy: Post-Cold War Decline and the Twenty-First Century Debate, *The Journal of Arts Management, Law and Society*, 40, 169-183.
- Güvenç, B. (1991). İnsan ve Kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haigh A. (1974). *Cultural Diplomacy in Europe*. Strasbourg: Council of Europa.
- Kim, H. (2017). Bridging the Theoretical Gap between Public Diplomacy and Cultural Diplomacy. *The Korean Journal of International Studies*, 15(2), 293-326.
- L'Etang, J. (2009). Public Relations and Diplomacy in a Globalized World: An Issue of Public Communication. *American Behavioral Scientist*, 53(4), 607-626.
- Machiavelli, N. (2017). Hükümdar. (Çev. Necdet Adabağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, NY: Public Affairs.
- Paschalidis, G. (2009). Exporting National Culture: Histories of Cultural Institutes Abroad. *International Journal of Cultural Policy*, 15(3), 275-289.
- Rosendorf, N. M. (2009). A Cultural Public Diplomacy Strategy. Seib, P. (Ed) *Toward A New Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy*. NY: Palgrave MacMillan.
- Rowe, D. (2018) *Football, Diplomacy and Australia in the Asian Century*. Rofe, S. (Ed). Sport and Diplomacy. Manchester: Manchester University Press.
- Scott-Smith, G. (2016). Cultural Diplomacy. Holmes, A. R.; Rofe, J. S. (Eds) *Global Diplomacy: Theories, Types, and Models* NY: Routledge. S: 176-189.
- Türkçe Sözlük (2019) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1 Erişim Tarihi: 2.04.2019

Wang, J. (2006). Managing National Reputation and International Relations in the Global Era: Public Diplomacy Revisited. *Public Relations Review*, 32(2), 91-96.

Yunus Emre Enstitùsù (2019) <https://www.yee.org.tr> Erişim Tarihi: 10.05.2019

Otel Çalışanlarında Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti

Ayhan Dağdeviren¹

Giriş

Tükenmişlik kavramı, 1974'te Freudenberg, 1976'da Maslach ile 1970'lerin ortalarında psikososyal literatüre girmiştir (Kristensen, Borritz, Villadsen ve Christensen, 2005, s. 192). Tükenmişlik, modern dünyada giderek yaygınlaşan bir olgudur (Hanebuth, Aydın ve Scherf, 2012, s. 4). Bugün tükenmişlik kavramı sadece psikososyal araştırmalarda değil, aynı zamanda çok sayıda ülkede hizmet çalışanları üzerinde yürütülen araştırmalarda kendisini göstermektedir (Kristensen vd., 2005, s. 192-193).

Tükenmişlik kavramı ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Maslach ve Goldberg'e (1998, s. 64) göre tükenmişlik, iş yerindeki kronik duygusal stres faktörlerine ve kişiler arası stres faktörlerine verilen uzun süreli bir tepkidir. Yine aynı yazarlara göre tükenmişlik; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı azalmasını ifade eden psikolojik bir sendromdur. Schaufeli ve Greenglass (2001, s. 501)'a göre tükenmişlik, duygusal güç gerektiren iş koşullarında uzun süreli bulunmaktan kaynaklanan fiziksel, duygusal ve zihinsel bitkinliğin ifadesidir. Jordan, Fenwick, Slavin, Sidebotham ve Gamble (2013, s. 125)'ye göre tükenmişlik, uzun süreli stresin enerji kaybı ve bitkinliğe yol açtığı durumdur. Kristensen vd. (2005, s. 196)'ye göre tükenmişliğin özünü, yorgunluk ve bitkinlik oluşturur.

Oteller; yoğun çalışma temposu, karmaşık işleyiş yapıları, sistemin her adımında yoğun insan ilişkileri (özellikle yaklaşık 7 gün 24 saat müşteriyle iletişim gerektirmesi) ile yorucu, stresli mekânlardır ve tükenmişlik araştırmaları için önemli bir inceleme alanıdır. Günümüzde özellikle hava kirliliği ile nüfus ve trafik yoğunluğu, insanların tükenmişlik sendromuna yakalanmalarında tetikleyici bir rol üstlenirken tükenen kişi de mesleği üzerine felsefi bir sorgulama içerisine girebilmektedir (Birdir ve Tepeci, 2003, s. 93-94; Kim, Shin ve Umbreit, 2007, s. 421). Borritz, Rugulies, Bjorner, Villadsen, Mikkelsen ve Kristensen (2006)'e göre potansiyel tükenmişliğin sonuçlarından biri de kişinin işinden ayrılma niyetidir. Kişilerin tükenmişlikleri de sosyodemografik özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda araştırmada, otel çalışanlarının tükenmişlikleri ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki ve tükenmişliklerin sosyodemografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada tükenmişliğin ölçülmesinde daha basit olması ve iyi psikometrik özelliklere sahip olması nedeniyle (Lue, Chen, Wang, Cheng ve Chen, 2010, s. 401) Kopenhag Tükenmişlik Envanteri (KTE) kullanılmıştır. Ayrıca literatür taraması sonucunda KTE'nin otel çalışanları üzerinde uygulandığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda araştırma, ilgili literature önemli bir katkı sağlayacaktır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ayhan, Dağdeviren, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Ilgaz Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, ayhandagdeviren@karatekin.edu.tr

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ayhan, Dağdeviren, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Ilgaz Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, ayhandagdeviren@karatekin.edu.tr

Literatür İncelemesi

Tükenmişliğin Ölçülmesi

Tükenmişliğin ölçülmesinde yaygın biçimde kullanılan ölçek, Maslach Tükenmişlik Envanteri (MTE)'dir (Fong, Ho ve Ng, 2014, s. 256; Fiorilli, De Stasio, Benevene, Fioredistella Iezzi, Pepe, Albanese, 2015, s. 538). MTE; duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır (Maslach ve Goldberg, 1998, s. 64; Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001, s. 402-403). *Duygusal tükenmişlik*, bir kişinin işi nedeniyle duygusal olarak aşırı yıpranmasını ve tükenmesini (Maslach ve Jackson, 1981, s. 101); *duyarsızlaşma*, bir kişinin birlikte çalıştığı veya hizmet verdiği kişilere karşı olumsuz tutum sergilemesini, duygusuz davranmasını veya aşırı derecede mesafeli olmasını (Pienaar ve Willemse: 2008, s. 1055; Bolat, 2011, s. 89; Maslach ve Goldberg, 1998, s. 64), düşük kişisel başarı ise bir kişinin işindeki yeterliliğinin ve verimliliğinin düşmesini ifade eder (Maslach ve Goldberg, 1998, s. 64). Yaygın kullanımına karşın MTE çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve *Pines ve Aronson'un Tükenmişlik Ölçeği*, *Shirom-Melamed Tükenmişlik Ölçeği*, *Oldenburg Tükenmişlik Envanteri* ve *KTE* gibi birçok alternatif ölçek geliştirilmiştir. Bu ölçeklerden KTE, hizmet alanlarında büyük çaplı boylamsal araştırmalarda kullanılmıştır ve bu ölçekte açık bir biçimde, yorgunluk ve bitkinliğe yoğunlaşmıştır (Fong vd., 2014, s. 256).

KTE, kişisel tükenmişlik, işle ilgili tükenmişlik ve müşteriyle ilgili tükenmişlik olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kişisel tükenmişlik, altı maddeden oluşmaktadır ve birey tarafından deneyimlenen fiziksel ve psikolojik tükenmişlik derecesini ifade etmektedir. İşle ilgili tükenmişlik, yedi maddeden oluşmaktadır ve bireyin işiyle ilgili olarak algıladığı fiziksel ve psikolojik tükenmişlik derecesini ifade etmektedir. Müşteriyle ilgili tükenmişlik, altı maddeden oluşmaktadır ve bireyin müşteriyle ilgili olarak algıladığı fiziksel ve psikolojik tükenmişlik derecesini ifade etmektedir (Kristensen vd., 2005, s. 197, 200). KTE, birçok dile çevrilmiştir ve dünya çapında kullanımı artarak devam etmektedir (Fong vd., 2014, s. 256).

Tükenmişliğin İşten Ayrılma Niyeti ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi

Tükenmişlik, çeşitli işten geri çekilme biçimleriyle ilişkilidir. Bu çekilme biçimlerinden birisi de işten ayrılma niyetidir (Maslach vd., 2001, s. 406). İşten ayrılma niyeti, işten ayrılmanın en güçlü habercisidir ve örgütten ayrılma konusunda bilinçli ve istekli olmayı ifade eder (Tett ve Meyer, 1993, s. 259, 262). İşten ayrılma niyeti, çalışanların davranışlarını anlamada önemli bir çıktıdır ve bir iş yeri için ayrılış kadar istenmeyen bir durumdur (Jung ve Kim, 2012, s. 3641). Çalışanlarda işten ayrılma düşüncesinin oluşmasına etki eden faktörleri kişisel, örgütsel ve çevresel faktörler olmak üzere üç gruba ayırarak değerlendirmek mümkündür. Bu üç ayırım, uygulamada iç içe geçmiş bir görünümde. Söz konusu nedenler, süreç içerisinde birbirini etkileyip bütünlükte kişiyi alacağı karara doğru sürükler. İşten ayrılma eğilimi sürecinin nasıl geliştiği, nelerin etken faktör olduğu belirlendiğinde, bu eğilimin ortadan kaldırılması için çabaların yürütülmesine olanak sağlayacaktır (Aslan, 2014, s. 23-24). Diğer taraftan literatürde tükenmişliğin cinsiyet, medeni durum, yaş gibi sosyodemografik özelliklerle de ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Dündar, Köksal ve Pekşen, 2017, s. 11).

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Literatürde konu ile ilgili yürütülen araştırmalarda MTE'nin yaygın bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda Jackson ve Maslach (1982) polis çiftleri; Goddard, R. ve Goddard, M. (2006) öğretmenler; Pelit ve Türkmen (2008), Altay (2009), Onay ve Kılıcı (2011), Türkmen ve Artuğer (2011), Jung, Yoon ve Kim (2012), Aslan ve Etyemez (2015), Güven ve Sezici (2016) otel çalışanları; Leiter ve Maslach (2009) hemşireler; Polat ve Uğurlu (2009) müfettişler; Altay ve Akgül (2010), Aslan (2014) seyahat acentası çalışanları; Boyas, Wind ve Kang (2012) çocuk koruma çalışanları; Jung ve Kim (2012) gazete firması çalışanları; Yıldız, Yalavaç ve Meydan (2013) gümrük çalışanları; Üstün ve Doğan (2014), Yıldırım, Erul ve Kelebek (2014) banka çalışanları üzerinde araştırma yürütmüştür. Ayrıca Yıldırım ve İçerli (2010) sağlık çalışanları, Karapınar ve Gürbüz (2015) banka çalışanları üzerinde yürüttükleri araştırmada MTE ve KTE'yi aynı anda kullanmışlardır. Bu araştırmanın odağında ise KTE bulunmaktadır.

Kristensen vd. (2005), KTE'yi kullanılarak Danimarka'da yedi farklı iş türünden kişiler üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda işle ilgili tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti arasında açık bir ilişkinin olduğunu saptamışlardır. Yıldırım ve İçerli (2010), KTE'yi kullanılarak Aksaray'da sağlık çalışanları üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda tükenmişlik alt boyutları ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki saptamışlardır. Otel çalışanları üzerinde yürütülen bu araştırmada ise tükenmişlik alt boyutları ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda geliştirilen araştırma hipotezleri şunlardır:

H1. Otel çalışanlarının tükenmişlikleri ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H2. Otel çalışanlarının tükenmişlikleri, işten ayrılma niyeti üzerinde etkilidir.

KTE'nin kullanıldığı çalışmalarda sosyodemografik özelliklere göre tükenmişliğin farklılaşp farklılaşmadığı-sosyodemografik özelliklerin tükenmişlik ile ilişkisi de incelenmiştir.

Bagaajav, Myagmarjav, Nanjid, Otgon ve Chae (2011), Moğolstanda doktor ve hemşireler üzerinde yaptıkları araştırmada yaş, medeni durum ve gelirin kişisel, iş ve müşteriyle ilgili tükenmişlik üzerinde etkisinin olmadığını, kadın doktorların müşteriyle ilgili tükenmişliğinin kadın hemşirelerden; kadın hemşirelerin müşteriyle ilgili tükenmişliğinin ise erkek doktorlardan anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Jordan vd. (2013), Güney Doğu Queensland-Avustralya'da ebeler üzerinde yaptıkları araştırmada tüm tükenmişlik alt boyutlarının yaş ve çocuk durumuna göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir.

Hildingsson, Westlund ve Wiklund (2013), İsveç'te ebeler üzerinde yaptıkları araştırmada kişisel tükenmişliğin yaşa göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini, medeni durum, çocuk durumu ve eğitime göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini; işle ilgili tükenmişliğin yaşa ve çocuk durumuna göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini, eğitime göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini, müşteriyle ilgili tükenmişliğin

çocuk durumuna göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini, yaş ve medeni duruma göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir.

Lin, L.P. ve Lin, J.D. (2013) Tayvan'da hasta bakıcılar üzerinde kişisel tükenmişlik ve işle ilgili tükenmişliği kullanarak yürüttükleri araştırmada kişisel ve işle ilgili tükenmişliğin cinsiyet, eğitim, medeni durum ve gelire göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir.

Chou, Li ve Hu (2014), Tainan, Tayvan'da doktorlar, doktor yardımcıları, hemşireler, acil tıp teknisyenleri, idari personeller üzerinde yürüttükleri araştırmada tüm tükenmişlik alt boyutlarının $p < 0,001$ düzeyinde yaşa göre, kişisel tükenmişlik ve işle ilgili tükenmişliğin $p < 0,001$ düzeyinde cinsiyete göre, $p < 0,05$ düzeyinde eğitime göre; müşteriyle ilgili tükenmişliğin $p < 0,05$ düzeyinde medeni duruma göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Karapınar ve Gürbüz (2015), İstanbul'da banka çalışanları üzerinde yürüttükleri araştırma sonucunda tüm tükenmişlik alt boyutlarının departman, eğitim ve yaşa göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini, kişisel tükenmişlik ve müşteriyle ilgili tükenmişliğin cinsiyete göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini bulmuşlardır.

Henriksen ve Lukasse (2016), Norveç'te ebeler üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada kişisel, iş ve müşteriyle ilgili tükenmişliğin yaş, çocuk durumuna göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini, kişisel tükenmişliğin çalışma alanına göre, müşteriyle ilgili tükenmişliğin medeni duruma göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Dündar vd. (2017), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde görevli tıpta uzmanlık öğrencileri üzerinde yürüttükleri araştırmada tüm tükenmişlik alt boyutlarının cinsiyet ve medeni duruma göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir.

Literatür incelemesi sonucunda konu ile ilgili yürütülen araştırma bulgularının değişkenlik gösterebildiği görülmüştür. Bu araştırmada otel çalışanlarının tükenmişliklerinin sosyodemografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı saptanmaya çalışılmıştır ve bu kapsamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H3. Otel çalışanlarının tükenmişlikleri, sosyodemografik özelliklere (cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş, eğitim, departman, gelir, çalışılan oteldeki deneyim) göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterir.

Yöntem

Veri Toplama Aracı ve Araştırmanın Ölçekleri

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu, üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde çalışanların tükenmişlik düzeylerini belirlemeye yönelik sorular, ikinci bölümde çalışanların işten ayrılma niyetlerini belirlemeye yönelik sorular yer alırken son bölümde ise çalışanların sosyodemografik özelliklerini belirlemeye yönelik 4 kapalı uçlu (cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, eğitim), 4 açık uçlu (yaş, departman, gelir ve çalışılan oteldeki deneyim) olmak üzere toplam 8 soru yer almıştır. Çalışanların tükenmişlik düzeylerini ölçmek için Kristensen vd. (2005)'nin geliştirdiği 19 maddeli KTE kullanılmıştır. KTE, kişisel (6 madde), işle (7 madde) ve müşteriyle (6 madde) ilgili olmak üzere üç alanda tükenmişliği ölçmektedir. KTE'nin kullanılabilmesi için Kristensen ile iletişim kurularak izin alınmıştır.

Çalışanların işten ayrılma niyetlerini ölçmek için Wayne, Shore ve Liden (1997)'in geliştirdiği 5 maddeli “İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği” kullanılmıştır.

Çalışanların KTE ve İşten Ayrılma Niyeti Ölçek maddelerine katılım düzeyi 5’li Likert ölçeği kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. KTE’de; *her zamandan (100 puan), hiçbir zamana/neredeyse hiçbir zamana (0 puan)* veya *çok yüksek dereceden (100 puan) çok düşük dereceye (0 puan)* doğru bir derecelendirme yapılırken İşten Ayrılma Niyeti Ölçeğinde; *kesinlikle katılıyorumdan (100 puan) kesinlikle katılmıyorumdan (0 puan)* doğru bir derecelendirme yapılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Ankara’nın Gölbaşı ilçesinde faaliyet gösteren beş otelin 186 çalışanıdır. Hazırlanan anket formları, 12-15 Ekim 2018 tarihleri arasında ankete katılmayı kabul eden 144 otel çalışanına uygulanmıştır. Uygulama sonrası geri dönen anketlerden eksik ve hatalı doldurulanlar değerlendirmeye alınmamış ve toplam 137 otel çalışanından-araştırma evreninin yaklaşık %74’ünden-veri elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences-Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) 16.0 Programı ile analiz edilmiştir. Ölçeklerin güvenilirliği, Cronbach Alpha (α) katsayısının hesaplanması suretiyle belirlenmiştir. Verilerin nihai analizinden önce araştırmaya katılanların sosyodemografik özelliklerine göre gruplandırılmalarında grup sayısı 30’un altında olanların birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Daha sonra betimsel istatistikler (yüzde, ortalama puan ve standart sapma) yapılmıştır. Ardından, tükenmişlik alt boyutları ile işten ayrılma niyeti arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Analizi, tükenmişlik alt boyutlarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmek için ise Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Ayrıca, iki bağımsız grup arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığına Bağımsız Örneklem t Testi, ikiden fazla bağımsız grup arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığına ise Tek Yönlü Varyans Analizi (Tek Yönlü ANOVA) ile bakılmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda istatistikî olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiş ise bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için LSD ve Bonferroni Testi yapılmıştır.

Bulgular

Avustralya’da (Jordan vd., 2013), Çin’de (Fong vd., 2014), Danimarka’da (Kristensen vd., 2005; Borritz vd., 2006), İspanya’da (Molinero-Ruiz, Gomez-Quintero ve Lluís, 2013), Yeni Zelanda’da (Milfont, Denny, Ameratunga, Robinson ve Merry, 2008) yürütülen araştırmalar, KTE’nin güvenilir ve geçerli olduğunu göstermiştir. Bu araştırmada 19 maddeli tüm tükenmişlik ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,925 çıkmıştır. 6 maddeli kişisel tükenmişlik, 7 maddeli işle ilgili tükenmişlik ve 6 maddeli müşteriyle ilgili tükenmişlik Cronbach Alpha katsayıları sırasıyla 0,801; 0,829; 0,839’dur. 5 maddeli işten ayrılma niyeti ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ise 0,709 çıkmıştır. Literatürde; Cronbach Alpha katsayısı $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir,

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir kabul edildiğinden (Kayış, 2014, s. 405) araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği istenilen düzeyde çıkmıştır.

Araştırmaya katılan otel çalışanlarının %60,6'sı erkek, %53,3'ü evli, %54,7'si çocukludur. %24,1'i 19-27 ve 28-34, %29,9'u 35-40, %21,9'u 41 ve üstü yaş aralığındadır. %25,5'i ilköğretim, %40,9'u ortaöğretim, %33,6'sı yükseköğretim mezunudur. %24,1'i önbüro, %27,7'si kat hizmetleri, %23,4'ü yiyecek-içecek departmanı çalışanı iken %24,8'i teknik servis, satış pazarlama, spor ve rekreasyon noktaları gibi diğer departman çalışanıdır. %48,2'si 1800 TL ve altı, %27,7'si 1801-3000 TL, %24,1'i 3001 TL ve üstü gelire sahiptir. %29,9'u 1 yıldan az, %38,7'si 1-3 yıl, %31,4'ü 3 yılı aşkın süredir araştırmanın yapıldığı otelde hizmet vermektedir.

Tablo 1'de KTE'nin maddelerine ilişkin yüzde, ortalama puan ve standart sapma değerleri verilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi ölçek puan aralığı 0-100'dür. Kişisel tükenmişliğin toplam ortalama puanı 44,0 bulunurken işle ilgili tükenmişliğin toplam ortalama puanı 44,6; müşteriyle ilgili tükenmişliğin toplam ortalama puanı 43,4 bulunmuştur. Kişisel tükenmişlikte *“Ne sıklıkta kendinizi yorgun hissediyorsunuz?”* maddesi 49,8 ortalama puan ile, işle ilgili tükenmişlikte *“Boş zamanınızda aileniz ve arkadaşlarınız için yeterli enerjiniz oluyor mu?”* maddesi 50,0 ortalama puan ile, müşteriyle ilgili tükenmişlikte *“Müşterilerle ilgilenirken gösterdiğiniz çabanın sizden beklenenden daha fazla olduğunu düşünüyor musunuz?”* maddesi 54,9 ortalama puan ile ilk sırada yer almıştır.

Tablo 1. KTE Maddelerine İlişkin Yüzde, Ortalama Puan ve Standart Sapma Değerleri

	Yanıt kategorisi ve puanlama					Ortalama Puan	SS
	Her zaman ^a veya Çok yüksek derecede ^b (100 Puan) %	Çoğu zaman ^a veya Yüksek derecede ^b (75 Puan) %	Bazen ^a veya Kısmen ^b (50 Puan) %	Nadiren ^a veya Düşük derecede ^b (25 Puan) %	Hiçbir zaman/ neredeyse hiçbir zaman ^a veya Çok düşük derecede ^b (0 Puan) %		
Kişisel tükenmişlik							
Ne sıklıkta kendinizi yorgun hissediyorsunuz?	5,8	21,2	47,4	17,5	8,0	49,8	24,3
Ne sıklıkta fiziksel olarak bitkin düşüyorsunuz? ^a	5,1	23,4	42,3	23,4	5,8	49,6	23,9
Ne sıklıkta duygusal olarak bitkin düşüyorsunuz? ^a	4,4	16,1	38,0	32,8	8,8	43,6	24,4
Ne sıklıkta “Artuk dayanamıyorum.” diye düşüyorsunuz? ^a	5,1	13,9	35,8	27,7	17,5	40,3	27,2
Ne sıklıkta kendinizi tükenmiş hissediyorsunuz?	3,6	15,3	40,1	33,6	7,3	43,6	23,3
Ne sıklıkta halsiz kalarak hastalıklara karşı duyarlı hale geliyorsunuz? ^a	2,2	12,4	32,1	37,2	16,1	36,9	24,5
						44,0	24,6
Toplam ortalama puan							
İşle ilgili tükenmişlik							
İş günü sonunda kendinizi bitkin hissediyor musunuz? ^a	6,6	21,2	37,2	24,8	10,2	47,3	26,5
Başka bir işgünü düşüncesi, sabahları sizi bitkin düşürüyor mu? ^a	4,4	21,2	28,5	36,5	9,5	43,6	25,9
Her çalışma saatinin sizin için yorucu olduğunu düşünüyor musunuz? ^a	5,1	23,4	26,3	34,3	10,9	44,3	27,1
Boş zamanınızda aileniz ve arkadaşlarınız için yeterli enerjiniz oluyor mu? ^a (ters puanlama)	14,6	14,6	35,8	26,3	8,8	50,0	29,1
İşiniz, duygusal olarak sizi bitkin düşürüyor mu? ^b	3,6	15,3	38,7	26,3	16,1	41,1	26,0
İşiniz, gerilmenize neden oluyor mu? ^b	4,4	18,2	39,4	24,1	13,9	43,8	26,2
İşiniz nedeniyle kendinizi tükenmiş hissediyor musunuz? ^b	6,6	13,9	36,5	27,0	16,1	42,0	27,6
						44,6	26,9
Toplam ortalama puan							
Müşteriyle ilgili tükenmişlik							
Müşterilerle ilgilenmenin zor olduğunu düşünüyor musunuz? ^b	5,1	18,2	38,0	18,2	20,4	42,3	28,5
Müşterilerle ilgilenmek, enerjinizi tüketiyor mu? ^b	4,4	16,8	38,0	28,5	12,4	43,1	25,7
Müşterilerle ilgilenmeyi moral bozucu buluyor musunuz? ^b	5,1	13,1	35,0	21,2	25,5	37,8	28,9
Müşterilerle ilgilenirken gösterdiğiniz çabanın sizden beklenenden daha fazla olduğunu düşünüyor musunuz? ^b	18,2	16,8	40,9	14,6	9,5	54,9	29,5
Müşterilerle ilgilenmekten bıktığımız oluyor mu? ^a	2,9	15,3	31,4	33,6	16,8	38,5	25,9
Ne kadar süre daha müşterilerle ilgilenmeye devam edebileceğinizi düşündüğünüz oluyor mu? ^a	4,4	21,9	28,5	35,0	10,2	43,8	26,2
						43,4	27,5
Toplam ortalama puan							

Not: Ölçek maddeleri için yanıt kategorileri “a” ve “b” ile ifade edilmiştir.

Hipotezlerin Test Edilmesi

H1. Otel çalışanlarının tükenmişlikleri ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyi, korelasyon katsayısının 0,00-0,25 arasında olması durumunda çok zayıf, 0,26-0,49 arasında olması durumunda zayıf, 0,50-0,69 arasında olması durumunda orta, 0,70-0,89 arasında olması durumunda yüksek ve 0,90-1,00 arasında olması durumunda çok yüksek olarak kabul edilmektedir (Sungur, 2014: 116). Tablo 2’de görüldüğü gibi uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda; otel çalışanlarının tükenmişlikleri ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, orta düzeyde (kişisel tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında $r=0,598$; işle ilgili tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında $r=0,683$; müşteriyle ilgili tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında $r=0,557$) bir ilişki tespit edilmiştir (*Kişisel tükenmişlik ile işle ilgili tükenmişlik arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, yüksek düzeyde ($r=0,762$); kişisel tükenmişlik ile müşteriyle ilgili tükenmişlik arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, orta düzeyde ($r=0,673$); işle ilgili tükenmişlik ile müşteriyle ilgili tükenmişlik ile arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, yüksek düzeyde ($r=0,762$) bir ilişki bulunmaktadır.*)

Tablo 2. Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

		<i>Kişisel tükenmişlik</i>	<i>İşle ilgili tükenmişlik</i>	<i>Müşteriyle ilgili tükenmişlik</i>	<i>İşten ayrılma niyeti</i>
<i>Kişisel tükenmişlik</i>	r	1			
	p				
	n	137			
<i>İşle ilgili tükenmişlik</i>	r	0,762**	1		
	p	0,000			
	n	137	137		
<i>Müşteriyle ilgili tükenmişlik</i>	r	0,673**	0,762**	1	
	p	0,000	0,000		
	n	137	137	137	
<i>İşten ayrılma niyeti</i>	r	0,598**	0,683**	0,557**	1
	p	0,000	0,000	0,000	
	n	137	137	137	137

** $p<0,01$

H2. Otel çalışanlarının tükenmişlikleri, işten ayrılma niyeti üzerinde etkilidir.

Tablo 3’te görüldüğü gibi tükenmişlik alt boyutları, işten ayrılma niyetine ait varyansı %47,0 oranında açıklamaktadır (Düzeltilmiş $R^2=0,470$). Diğer bir ifadeyle işten ayrılma niyeti, %47,0 oranında tükenmişlik alt boyutlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Ortaya konan model, istatistiki olarak anlamlıdır ($F=41,259$; $p=0,000$). Tükenmişlik alt boyutlarından sadece işle ilgili tükenmişliğin işten ayrılma niyeti üzerinde istatistiki olarak anlamlı ($p<0,01$), pozitif yönde ($B=0,561$) bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Tükenmişliklerin İşten Ayrılma Niyeti Üzerinde Etkisi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
<i>İşten ayrılma niyeti</i>	(Sabit)	11,688	3,612		3,236	0,002
Modelin Özeti ve ANOVA: R=0,694, R ² =0,482, Düzeltmiş R ² =0,470, F=41,259, p=0,000	<i>Kişisel tükenmişlik</i>	0,206	0,117	0,174	1,761	0,081
	<i>İşle ilgili tükenmişlik</i>	0,561	0,123	0,515	4,557	0,000
	<i>Müşteriyle ilgili tükenmişlik</i>	0,047	0,100	0,047	0,476	0,635

H3. Otel çalışanlarının tükenmişlikleri, sosyodemografik özelliklere (cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş, eğitim, departman, gelir, çalışılan oteldeki deneyim) göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi otel çalışanlarının kişisel tükenmişliği; cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş, departman ve çalışılan oteldeki deneyime göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermezken eğitim ve gelire göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. İstatistiki anlamlı farklılığın olduğu eğitim ve gelirdeki farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığı için yapılan LSD ve Bonferroni Testi sonucunda; ilköğretim ve ortaöğretim mezunlarının yükseköğretim mezunlarına kıyasla, 1800 TL ve altı gelire sahip olanların 3001 TL ve üstü gelire sahip olanlara kıyasla daha fazla kişisel tükenmişlik içinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Kişisel Tükenmişliğin Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılık Gösterip Göstermediğinin Analizi: t Testi/Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	n	Ortalama Puan	SS	t/F	P	Çoklu Karşılaştırma
<i>Cinsiyet</i>	Erkek	83	44,0	17,0	-0,002	0,999
	Kadın	54	44,0	18,2		
<i>Medeni durum</i>	Bekâr	64	45,6	17,3	1,044	0,298
	Evli	73	42,5	17,6		
<i>Çocuk durumu</i>	Çocuklu	75	43,7	17,9	-0,229	0,819
	Çocuksuz	62	44,4	16,9		
<i>Yaş</i>	19-27	33	47,0	18,4	2,343	0,076
	28-34	33	37,9	14,3		
	35-40	41	47,5	17,5		
	41 ve üstü	30	42,6	18,2		
<i>Eğitim</i>	İlköğretim ^a	35	48,7	18,4	7,020	0,001*
	Ortaöğretim ^b	56	47,2	16,1		

(LSD ve Bonferroni Testi)

Dağdeviren, Ayhan; Otel Çalışanlarında Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti

	Yükseköğretim ^c	46	36,5	16,0			
<i>Departman</i>	Ön Büro	33	40,4	15,4			
	Kat Hizmetleri	38	47,3	20,3			
	Yiyecek-İçecek	34	39,6	16,5	2,227	0,088	-
	Diğer	32	47,9	15,7			
	1800 TL ve altı ^a	66	48,4	17,9			
<i>Gelir</i>	1801-3000 TL	38	42,5	15,2	5,269	0,006*	a-b (LSD ve Bonferroni Testi)
	3001 TL ve üstü ^b	33	36,9	16,7			
	1 yıldan az	41	43,0	19,6			
<i>Çalışılan oteldeki deneyim</i>	1-3 yıl	53	43,9	14,3	0,133	0,876	-
	3 yıldan fazla	43	45,0	19,1			

*p<0,05

Tablo 5'te görüldüğü gibi otel çalışanlarının işle ilgili tükenmişliği; cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş ve çalışılan oteldeki deneyime göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermezken eğitim, departman ve gelire göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. LSD ve Bonferroni Testi sonucunda; ilköğretim ve ortaöğretim mezunlarının yükseköğretim mezunlarına kıyasla, 1800 TL ve altı gelire sahip olanların ve 1801-3000 TL gelire sahip olanların 3001 TL ve üstü gelire sahip olanlara kıyasla daha fazla işle ilgili tükenmişlik içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca; LSD testi ile diğer departmanlarda çalışanların önbüro departmanında çalışanlara ve yiyecek-içecek departmanlarında çalışanlara kıyasla daha fazla işle ilgili tükenmişlik içinde olduğu saptanmıştır.

Tablo 5. İşle İlgili Tükenmişliğin Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılık Gösterip Göstermediğinin Analizi: t Testi/Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	n	Ortalama Puan	SS	t/F	p	Çoklu Karşılaştırma
<i>Cinsiyet</i>	Erkek	83	42,9	18,0		
	Kadın	54	47,2	20,2	-1,322	0,188
<i>Medeni durum</i>	Bekâr	64	46,1	17,1		
	Evli	73	43,2	20,4	0,877	0,382
<i>Çocuk durumu</i>	Çocuklu	75	43,5	20,8		
	Çocuksuz	62	45,9	16,5	-0,715	0,476
	19-27	33	51,0	17,2		
<i>Yaş</i>	28-34	33	40,2	16,9	2,210	0,090
	35-40	41	45,3	20,9		

Dağdeviren, Ayhan; Otel Çalışanlarında Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti

	41 ve üstü	30	41,4	18,9			
	İlköğretim ^a	35	53,4	17,4			
<i>Eğitim</i>	Ortaöğretim ^b	56	47,8	17,3	14,175	0,000*	a-c b-c (LSD ve Bonferroni Testi)
	Yükseköğretim ^c	46	33,9	17,3			
	Ön Büro ^a	33	40,4	16,2			
<i>Departman</i>	Kat Hizmetleri	38	46,9	20,7	2,768	0,044*	c-a c-b (LSD testi)
	Yiyecek-İçecek ^b	34	39,6	17,6			
	Diğer ^c	32	50,7	19,1			
	1800 TL ve altı ^a	66	49,7	18,0			
<i>Gelir</i>	1801-3000 TL ^b	38	44,8	17,5	8,447	0,000*	a-c b-c (LSD ve Bonferroni Testi)
	3001 TL ve üstü ^c	33	34,0	18,5			
	1 yıldan az	41	42,9	20,1			
<i>Çalışılan oteldeki deneyim</i>	1-3 yıl	53	45,8	17,0	0,264	0,768	-
	3 yıldan fazla	43	44,6	20,3			

*p<0,05

Tablo 6'da görüldüğü gibi otel çalışanlarının müşteriyle ilgili tükenmişliği işle ilgili tükenmişlik sonuçları ile paralellik göstermiştir. Katılımcıların müşteriyle ilgili tükenmişliği; cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş, departman ve çalışılan oteldeki deneyime göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermezken eğitim ve gelire göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. LSD ve Bonferroni Testi sonucunda; ilköğretim ve ortaöğretim mezunlarının yükseköğretim mezunlarına kıyasla, 1800 TL ve altı gelire sahip olanların 3001 TL ve üstü gelire sahip olanlara kıyasla daha fazla müşteriyle ilgili tükenmişlik içinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Müşteriyle İlgili Tükenmişliğin Sosyodemografik Özelliklere Göre Farklılık Gösterip Göstermediğinin Analizi: t Testi/Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

Değişken	n	Ortalama Puan	SS	t/F	p	Çoklu Karşılaştırma
<i>Cinsiyet</i>	Erkek	83	42,8	19,0		
	Kadın	54	44,4	22,8	-0,444	0,657
<i>Medeni durum</i>	Bekâr	64	44,9	21,3		
	Evli	73	42,1	19,8	0,778	0,438
<i>Çocuk durumu</i>	Çocuklu	75	42,7	19,6		
	Çocuksuz	62	44,2	21,6	-0,425	0,672

Dağdeviren, Ayhan; Otel Çalışanlarında Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti

	19-27	33	48,4	24,7			
Yaş	28-34	33	43,7	19,5	2,532	0,060	-
	35-40	41	45,3	18,1			
	41 ve üstü	30	35,0	17,7			
	İlköğretim ^a	35	48,7	18,1			
Eğitim	Ortaöğretim ^b	56	46,4	21,3	5,240	0,006*	a-c b-c (LSD ve Bonferroni Testi)
	Yükseköğretim ^c	46	35,8	19,3			
	Ön Büro	33	45,1	17,4			
Departman	Kat Hizmetleri	38	44,8	22,3	0,961	0,413	-
	Yiyecek-İçecek	34	38,0	17,3			
	Diğer	32	45,2	23,6			
	1800 TL ve altr ^a	66	48,4	19,3			
Gelir	1801-3000 TL	38	40,6	22,7	4,361	0,015*	a-b (LSD ve Bonferroni Testi)
	3001 TL ve üstü ^b	33	36,6	18,1			
	1 yıldan az	41	43,6	23,9			
Çalışılan oteldeki deneyim	1-3 yıl	53	46,5	18,1	1,479	0,231	-
	3 yıldan fazla	43	39,3	19,5			

*p<0,05

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde faaliyet gösteren beş otelin çalışanlarının tükenmişlikleri ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve tükenmişliklerinin sosyodemografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yürütülmüştür. 144 otel çalışanına anket formu uygulanmış ve bu anket formlarının 137'si değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma sonucunda kişisel tükenmişliğin toplam ortalama puanı 44,0; işle ilgili tükenmişliğin toplam ortalama puanı 44,6 bulunurken müşteriyle ilgili tükenmişliğin toplam ortalama puanı 43,4 bulunmuştur. Tükenmişlik puanları, ölçeği geliştiren Kristensen vd. (2005, s. 200)'nin elde ettiği ortalamanın (Kişisel Tükenmişlik: 35,9; İşle İlgili Tükenmişlik: 33,0; Müşteriyle İlgili Tükenmişlik: 30,9) üstünde çıkmıştır. Pearson Korelasyon Analizi sonucunda; otel çalışanlarının tükenmişlikleri ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Yıldırım ve İçerli (2010)'nin kişisel ve işle ilgili tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, orta düzeyde; müşterilerle (hastalarla) ilgili tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasında ise istatistiki olarak anlamlı, pozitif yönde, düşük düzeyde bir ilişki saptadığı araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda otel

çalışanlarının işten ayrılma niyeti üzerinde işle ilgili tükenmişliğin istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunurken ($p < 0,01$) kişisel ve müşteriyle ilgili tükenmişliğin istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır ($p > 0,01$). Diğer bir ifadeyle otel çalışanlarının işten ayrılma niyeti üzerinde sadece işle ilgili tükenmişliğin etkisi bulunmuştur. Araştırmada hiçbir tükenmişlik alt boyutunda cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş ve çalışılan oteldeki deneyime göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Diğer taraftan otel çalışanlarının kişisel ve müşteriyle ilgili tükenmişliğinin eğitim ve gelire; işle ilgili tükenmişliğinin; eğitim, departman ve gelire göre istatistiki olarak anlamlı farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. İlköğretim ve ortaöğretim mezunlarının yükseköğretim mezunlarına kıyasla, 1800 TL ve altı gelire sahip olanların 3001 TL ve üstü gelire sahip olanlara kıyasla daha fazla kişisel, iş ve müşteriyle ilgili tükenmişlik içinde olduğu, ayrıca 1801-3000 TL gelire sahip olanların 3001 TL ve üstü gelire sahip olanlara kıyasla daha fazla işle ilgili tükenmişlik içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe kişisel, iş ve müşteriyle ilgili tükenmişliğin düştüğü görülmüştür. Bunun yanında diğer departmanlarda çalışanların önbüro departmanında çalışanlara ve yiyecek-içecek departmanlarında çalışanlara kıyasla daha fazla işle ilgili tükenmişlik içinde olduğu saptanmıştır. Tüm tükenmişlik alt boyutlarında yiyecek-içecek departmanının en düşük ortalama puana sahip olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları, literatürdeki bazı araştırmaların örneğin; Lin, L.P. ve Lin, J.D. (2013)'nin kişisel ve işle ilgili tükenmişliğin eğitim ve gelire göre farklılık göstermediği bulgusuyla zıtlık taşısa da bazı araştırmaların örneğin; Dündar vd. (2017)'nin tüm tükenmişlik alt boyutlarının cinsiyet ve medeni duruma göre, Henriksen ve Lukasse (2016)'nin tüm tükenmişlik alt boyutlarının yaş ve çocuk durumuna göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuyla benzerlik de taşımaktadır.

Borritz vd. (2006, s. 54), iş tükenmişliği düşük düzeyde olan katılımcıların hastalık nedeniyle bir yıl içindeki devamsızlığının da düşük düzeyde kaldığını tespit etmiştir. Çalışanların etkin bir şekilde işe katılımını ve katkısını artırmak için araştırma sonuçları kapsamında şu önerilerde bulunulabilir:

- Yoğun olmayan haftalık çalışma saatleri ve uygun mola saatleri belirlenmelidir.
- Çalışanların haftalık ve yıllık izinlerini düzenli bir şekilde kullanması sağlanmalıdır.
- İletişim ve stresle başa çıkma konusunda çalışanların becerilerini artırmak için hizmetiçi eğitimler verilmelidir.
- Yöneticiler, çalışanlarına işlerini işbirliği içerisinde yürütebileceği bir ortam sağlamalıdır.
- Tükenmişlik alt boyutlarında gelir düzeyinin yükselmesiyle tükenmişlik düzeyinin de düştüğü bulgusundan hareketle personelin sabit maaşının daha iyi hale getirilmesi tükenmişliğin yaşanma riskini aşağı çekme noktasında önemli bir adım olacaktır.
- Performans temelli ücret ödeme sistemi uygulanmalıdır ve üstün gayret gösteren çalışanlar ödüllendirilmelidir.
- Yöneticiler, çalışanlarının sadece iş ortamından kaynaklanan sıkıntılarında değil, kişisel sıkıntılarında da yanlarında olduğunu onlara hissettirmelidir.
- Yöneticiler, çeşitli kutlamalar (doğum günü, personel günü, açılış yılı gibi) ile çalışanlarının birbiriyle kaynaşmasını sağlayabileceği gibi bu kutlamalarda onlara hediyeler vererek onların motivasyon düzeylerini de yükseltebilecektir.

Bu araştırma, bazı sınırlılıklara sahiptir. Öncelikli olarak araştırma, sadece Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde görev yapan otel çalışanları üzerinde yürütülmüştür. Benzer bir araştırma, farklı bir sahada, daha fazla kişiye uygulanabilir. İkincisi, bu çalışmada cinsiyet, medeni durum, çocuk durumu, yaş, eğitim, departman, gelir ve çalışılan oteldeki deneyim değişkenleri kullanılmıştır. Benzer bir çalışmada bu değişkenlere unvan, otelcilik deneyimi, haftalık çalışma saati değişkenleri eklenebilir. Üçüncüsü, bu çalışmada tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Benzer bir çalışmada tükenmişlik ile iş doyumu, uyku sorunu, ilaç kullanımı arasındaki ilişkiye; kişiliğin ve sosyal desteğin tükenmişlik üzerindeki etkisine bakılabilir.

Kaynakça

- Altay, H. (2009). Antakya ve İskenderun otel çalışanlarının tükenmişliği ve iş tatmini üzerine bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 1-17.
- Altay, H., & Akgül, V. (2010). Seyahat acentaları çalışanlarının tükenmişlik düzeyi: Hatay örneği/burnout level of travel agencies' employees: Hatay sample. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14).
- Aslan, Z. (2014). İşgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: İstanbul'daki seyahat acentalarında bir araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 19-40.
- Aslan, Z., & Etyemez, S. (2015). İşgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin işten ayrılma niyeti üzerine etkisi: Hatay'daki otel işletmelerinde bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 482-507.
- Bagaajav, A., Myagmarjav, S., Nanjid, K., Otgon, S., & Chae, Y. M. (2011). Burnout and job stress among Mongolian doctors and nurses. *Industrial health*, 49(5), 582-588.
- Birdir, K., & Tepeci, M. (2003). Otel genel müdürlerinde tükenmişlik sendromu ve tükenmişliğin genel müdürlerin işlerini değiştirme eğilimlerine etkisi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 93-106.
- Bolat, O. İ. (2011). İş yükü, iş kontrolü ve tükenmişlik ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(2), 87-101.
- Borritz, M., Rugulies, R., Bjorner, J. B., Villadsen, E., Mikkelsen, O. A., & Kristensen, T. S. (2006). Burnout among employees in human service work: design and baseline findings of the PUMA study. *Scandinavian journal of public health*, 34(1), 49-58.
- Boyas, J., Wind, L. H., & Kang, S. Y. (2012). Exploring the relationship between employment-based social capital, job stress, burnout, and intent to leave among child protection workers: An age-based path analysis model. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 50-62.
- Chou, L. P., Li, C. Y., & Hu, S. C. (2014). Job stress and burnout in hospital employees: comparisons of different medical professions in a regional hospital in Taiwan. *BMJ open*, 4(2), e004185.

- Dündar, C., Köksal, E. N., & Peksen, Y. (2017). Tıpta uzmanlık öğrencilerinde tükenmişlik ve etkileyen faktörler: Kesitsel bir çalışma/burnout and factors related in medical residents: A Cross-Sectional Survey. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 37(1), 10-15.
- Fiorilli, C., De Stasio, S., Benevene, P., Fioredistella Iezzi, D., Pepe, A., & Albanese, O. (2015). Copenhagen Burnout Inventory (CBI): A validation study in an Italian teacher group. *TPM: Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 22(4).
- Fong, T. C., Ho, R. T., & Ng, S. M. (2014). Psychometric properties of the Copenhagen burnout inventory—Chinese Version. *The Journal of psychology*, 148(3), 255-266.
- Goddard, R., & Goddard, M. (2006). Beginning teacher burnout in Queensland schools: Associations with serious intentions to leave. *The Australian Educational Researcher*, 33(2), 61-75.
- Güven, Ö. Z., & Sezici, E. (2016). Otel işletmelerinde işgörenlerin tükenmişlik düzeylerinin maslach tükenmişlik modeline göre incelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 111-132.
- Hanebuth, D., Aydin, D., & Scherf, T. (2012). Burnout and related conditions in managers: a five-year longitudinal study. *Psychology of Everyday Activity*, 5(3), 17-50.
- Henriksen, L., & Lukasse, M. (2016). Burnout among Norwegian midwives and the contribution of personal and work-related factors: a cross-sectional study. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 9, 42-47.
- Hildingsson, I., Westlund, K., & Wiklund, I. (2013). Burnout in Swedish midwives. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 4(3), 87-91.
- Jackson, S. E., & Maslach, C. (1982). After-effects of job-related stress: Families as victims. *Journal of organizational behavior*, 3(1), 63-77.
- Jordan, K., Fenwick, J., Slavin, V., Sidebotham, M., & Gamble, J. (2013). Level of burnout in a small population of Australian midwives. *Women and Birth*, 26(2), 125-132.
- Jung, H. S., Yoon, H. H., & Kim, Y. J. (2012). Effects of culinary employees' role stress on burnout and turnover intention in hotel industry: moderating effects on employees' tenure. *The Service Industries Journal*, 32(13), 2145-2165.
- Jung, J., & Kim, Y. (2012). Causes of newspaper firm employee burnout in Korea and its impact on organizational commitment and turnover intention. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(17), 3636-3651.
- Karapınar, M., & Gürbüz, H. (2015). Bankacılık sektöründe çalışanların tükenmişlik düzeylerinin Maslach ve Kopenhag kriterlerine göre ölçülmesi ve karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 245- 267.
- Kayış, A. (2014). Güvenilirlik analizi (reliability analysis), SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri, (Ed.) Kalaycı, Ş., 6. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 403-419.

- Kim, H. J., Shin, K. H., & Umbreit, W. T. (2007). Hotel job burnout: The role of personality characteristics. *International Journal of Hospitality Management*, 26(2), 421-434.
- Kristensen, T. S., Borritz, M., Villadsen, E., & Christensen, K. B. (2005). The Copenhagen Burnout Inventory: A new tool for the assessment of burnout. *Work & Stress*, 19(3), 192-207.
- Leiter, M. P., & Maslach, C. (2009). Nurse turnover: the mediating role of burnout. *Journal of nursing management*, 17(3), 331-339.
- Lin, L. P., & Lin, J. D. (2013). Job burnout amongst the institutional caregivers working with individuals with intellectual and developmental disabilities: Utilization of the Chinese version of the Copenhagen Burnout Inventory survey. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7(6), 777-784.
- Lue, B. H., Chen, H. J., Wang, C. W., Cheng, Y., & Chen, M. C. (2010). Stress, personal characteristics and burnout among first postgraduate year residents: a nationwide study in Taiwan. *Medical teacher*, 32(5), 400-407.
- Maslach, C., & Goldberg, J. (1998). Prevention of burnout: New perspectives. *Applied and preventive psychology*, 7(1), 63-74.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of organizational behavior*, 2, 99-113.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual review of psychology*, 52, 397-422.
- Milfont, T. L., Denny, S., Ameratunga, S., Robinson, E., & Merry, S. (2008). Burnout and wellbeing: Testing the Copenhagen burnout inventory in New Zealand teachers. *Social indicators research*, 89(1), 169-177.
- Molinero-Ruiz, E., Gomez-Quintero, H., & Lluís, S. (2013). Validation of the Spanish version of the Copenhagen Burnout Inventory questionnaire. *Rev Esp Salud Pública*, 87, 165-179.
- Onay, M., & Kılıcı, S. (2011). İş stresi ve tükenmişlik duygusunun işten ayrılma niyeti üzerine etkileri: Garsonlar ve aşçıbaşılar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 363-372.
- Pelit, E., & Türkmen, F. (2008). Otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeyleri: yerli ve yabancı zincir otel işletmeleri işgörenleri üzerinde bir araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 117-139.
- Pienaar, J., & Willemsse, S. A. (2008). Burnout, engagement, coping and general health of service employees in the hospitality industry. *Tourism Management*, 29(6), 1053-1063.
- Polat, S. & Uğurlu, C.T. (2009). İlköğretim müfettişlerinin örgütsel bağlılık, mesleki tükenmişlik ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki. *Education Sciences*, 4(3), 1150-1159.

- Sungur, O. (2014). Güvenilirlik Analizi (Reliability Analysis), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, (Ed.) Kalaycı, Ş., 6. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 116-127.
- Tett, R. P., & Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: path analyses based on meta-analytic findings. *Personnel psychology*, 46(2), 259-293.
- Türkmen, F., & Artuğer, S. (2011). Otel işletmeleri işgörenlerinin tükenmişlik düzeyleri üzerine bir araştırma (İstanbul ve Ankara illerinin karşılaştırılması). *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 229-254.
- Üstün, F. K., & Doğan, S. (2014). Tükenmişlik sendromunun örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi: Hizmet sektörü çalışanları üzerine ampirik bir araştırma. *Journal of International Social Research*, 7(29), 573-587.
- Wayne, S. J., Shore, L. M., & Liden, R. C. (1997). Perceived organizational support and leader-member exchange: A social exchange perspective. *Academy of Management Journal*, 40(1), 82-111.
- Yıldırım, M. H., Erul, E. E., & Kelebek, P. (2014). Tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: Banka çalışanları üzerine bir araştırma. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 34-44.
- Yıldırım, M. H., & İçerli, L. (2010). Tükenmişlik sendromu: Maslach ve Kopenhag tükenmişlik ölçeklerinin karşılaştırmalı analizi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 123-131.
- Yıldız, S., Yalavaç, S., & Meydan, C. H. (2013). Tükenmişliğin işten ayrılma niyetine etkisinde örgüte bağlılığın aracı rolü: Türkiye'deki Gümrük ve Ticaret Bakanlığı personeli üzerinde bir araştırma. *Akdeniz İİ BF Dergisi*, 26, 164-189.

Olağan Şüpheliler: Kitlesele Zorunlu Göçlerin Suç ve Güvenlik Açısından Analizinde Suriyeli Sığınmacılar

Bekir Parlak¹

Ali Utku Şahin²

Giriş

Kısaca, çeşitli sebeplere bağılı olarak insanların, bireysel olarak veya gruplar halinde yer değıştirmesi olarak tanımlanabilecek olan göç olgusu, tarihsel süreç içerisinde toplumların yaşamında sıkça görülmüş ve halen görülmeye devam eden bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç olgusu, göç etme şekilleri bakımından gönüllü veya zorunlu; göçün yoğunluğu bakımındansa bireysel veya kitlesele olmak üzere, ikili ayrımlar kurgulanarak incelenabilmektedir. Bu anlamda gönüllü göçler, göç eyleminin başlangıcından bitişine kadar olan tüm evrelerinde göç etme kararını alan bireyin kendi iradesini özgürce kullanabildiğı göçleri ifade etmekteyken; zorunlu göçlerde göç edecek kişinin kendi iradesini kullanamadığı bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Yoğunluk anlamındaysa bireysel göçler irade esasıyla bağılantılı olmakla birlikte, genellikle ekonomik sebeplerle yapılan göçü tanımlamaktayken; kitlesele göçler zaman içerisinde yoğunlaşan göç hareketlerini vurgulamaktadır.

Şekli, yoğunluğu ve nedenleri bağılayıcı olmamakla birlikte göç, özellikle uluslararası bir şekilde gerçekleştiğinde, birbirinden farklı kültürlerin ve toplumların da karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan, özellikle ekonomik sebeplere bağılı göçlerde, her ne kadar göçmen eğiliminin, benzer kültürel yapılara yönelmek olduğu bilinse de; söz konusu göç olgusu zorunlu nedenlere bağılı olduğunda kendi benzerini arama eğilimi, yerini yaşamını devam ettirebilme kaygısına bırakmaktadır. Bu nedenle, özellikle bir savaş veya çatışma bölgesinde bulunan insanların ilk hedefi, en kısa sürede daha güvenli olduğunu düşündükleri bölgelere ulaşmak olmaktadır.

İçerisinde yaşanan yüzyılın en büyük göç hareketi olan Suriyeli göçü, tamamen yaşamsal kaygıların ön plana çıktığı ve kitlesele olarak hareket edilen bu zorunlu göç hareketlerinin, belki de en önemli örneğı olarak değerlendirilmelidir. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı, sekizinci yılın sonunda halen devam etmekte ve Suriye'deki siyasi durum, belirsizliğini korumaktadır. Yaşanan savaşın Türkiye açısından en belirgin sonucuysa, üç buçuk milyondan fazla Suriyeli sığınmacının Türkiye topraklarında bulunduğu gerçeğidir.

İfade edildiğı üzere göç, aynı zamanda farklı toplumların sosyal ve kültürel etkileşimi anlamına da gelmektedir. Klasik anlamda göç ve göçmen ülkeleri olarak bilinen ülkelerde çokkültürlülük, toplumsal yaşamda pozitif etkiler doğursa da; bazı toplumlarda çatışmanın kaynağını da oluşturabilmektedir. Özellikle kitlesele akınlarda, ev sahibi toplumun sosyo-ekonomik durumu da belirleyici olmakla birlikte, kitlesele akına hazırlıksız yakalanılması, bahse konu çatışmayı artırabilmektedir.

¹ Bekir Parlak, Prof. Dr. Bursa Uludağ Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bepar@uludag.edu.tr

² Ali Utku Şahin, Öğr. Gör. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, aliutkusahin@mku.edu.tr

Bu çalışma ifade edilen kültürel ve toplumsal çatışmayı, Suriyeli sığınmacılar ve suç ekseninde değerlendirme iddiasını taşımaktadır. Bu maksatla çalışmanın birinci bölümü göç ve suç ilişkisi üzerine oluşturulan kuramsal yaklaşımlara ayrılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, kısa bir sosyolojik analiz yapılarak, toplumların kendisinden farklı olanlara karşı geliştirdikleri suçlama eğiliminin nedenleri aranmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümünde, sırasıyla önce Avrupa toplumunun sonra da Türk toplumunun göçmen ve sığınmacılara olan bakış açıları, literatür taramaları neticesinde elde edilen bulgular çerçevesinde tartışmaya açılarak; ev sahibi toplumların genel olarak göç ve suç, özel olarak sığınmacı ve suç ekseninde geliştirdikleri profil ortaya konulmuştur. Bu iki bölümün hazırlanmasında ayrıca, bu çalışmanın da yazarları olan Bekir PARLAK danışmanlığında, Ali Utku ŞAHİN tarafından Bursa Uludağ Üniversitesi'nde hazırlanarak kabul edilen Kitlesele Zorunlu Göçlerin Afetselliği; Suriyeli Göçü Perspektifinden Göç Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar başlıklı doktora tezinin ilgili kısımlarından da faydalanılmıştır.

Son bölümde ise, çalışmanın geneli üzerine bir değerlendirme yapılarak, özellikle toplumsal algı ekseninde, ev sahibi toplumların göçmen ve sığınmacılara ilişkin geliştirdikleri negatif yargıların pozitiflere döndürülebilmesine ilişkin, önerilerde bulunulmuştur.

1. Göç ve Suç İlişkisi Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar

Göç olgusu ve göçmenlerin suçla ilişkilendirilmesine ilişkin çalışmaların uzun bir tarihi bulunmaktadır. Geliştirilen bu teoriler ve yaklaşımlar arasında, bireysel tercih teorisi (self-selection theory), sosyal yapı teorileri (social structure theories), kültür teorileri (culture-based theories) gibi teori ve yaklaşımlar sayılabilmektedir (Bui, 2009, s. 174-175).

Göç olgusunu ekonomik nedenlerle ve bireysel açıdan değerlendiren bireysel tercih teorisi, ekonomik kaygılarla hareket eden göçmenin suça karışmayacağını, bu nedenle de bu göçmen tipleri arasında suçluluk oranının düşük olduğunu savunmaktadır (Bui, 2009, s. 174).

Ekonomik fırsatları şekillendiren sosyoekonomik yapıya odaklanan sosyal yapı teorileri içerisinde Merton tarafından geliştirilen gerilim kuramına (strain theory) göre, finansal veya maddesel başarı, herkes için eşit fırsatlarda sunulmayan eğitim durumu ve iş olanaklarına bağlıdır. Bu nedenle, yasal ve olağan yollardan amaçlarına ulaşamayan kişiler suça yönelebilmektedir (Bui, 2009, s. 174; Merton, 1938, s. 672-682). Bir başka ifadeyle gerilim kuramı, toplumda eşit imkanlara sahip olamayanların yasa dışı yollara başvurabileceğini ifade etmekte; bu teori göçmenler gibi dezavantajlı gruplara uyarlandığında sosyoekonomik açıdan dezavantajlı konumda olan göçmenlerin de yasa dışı yollara başvurabileceği varsaylabilmektedir (Kızmaz, 2018, s. 396).

Yine sosyal yapı teorileri içerisinde yer alan sosyal düzensizlik teorisi, kent gettolarındaki kötü sosyal koşulların, toplumsal kurumların ve sosyal kontrol mekanizmalarının bozulmasına neden olacağını varsaymaktadır. Shaw ve McKay tarafından 1942 yılında geliştirilen bu teoriye göre, kalabalık nüfus, fakirlik ve kültürel çeşitliliğin sosyal kontrolü zayıflattığı; göçün de yarattığı sosyal değişim nedeniyle suç oranlarını arttırdığı kabul edilmektedir (Bui, 2009, s. 174).

Kültür teorileri içerisinde yer alan şiddet alt kültürü teorisi, daha fakir durumda olanların yapısal koşullara uyum sağlamasına bağlı olarak şiddetin normalleşebileceğini; göçmenlerin de görece daha

fakir alanlarda yaşamlarını sürdürmeye olan yatkınlıklarından dolayı şiddet ve suçta daha yakın olacaklarını varsaymaktadır (Bui, 2009, s. 175). Kültürel çatışma teorisine göreyse, göçmenlerin sahip oldukları kültürle göç edilen yere özgü kültürel özelliklerin farklılığı, olası bir kültürel çatışma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre, göçmenlerle ev sahipleri arasındaki kültürel kod çatışmaları sonucunda, göçmen kültüre ait davranışlar, ev sahipleri tarafından suç unsuru olarak değerlendirilmektedir (Bui, 2009, s. 175; Kızmaz, 2018, s. 396).

Göç, göçmen ve suç ilişkisi üzerine, burada kısaca aktarılmaya çalışılan teoriler incelendiğinde, genel anlamda ortak noktanın, göçmenlerle suç arasında pozitif bir bağlantı olduğu varsayımı anlaşılabilir. Bir başka ifadeyle, sosyoekonomik olarak dezavantajlı konumda bulunduğu kabul edilen göçmenler, potansiyel suçlular olarak görülmekte ve buldukları dezavantajlı konumdan kurtulabilmek adına suçta karışabilecekleri kabul etmektedir. Ayrıca, ev sahibi toplumlar tarafından da, göçmenlerin farklı özellikleri negatif yönde algılanıp onların potansiyel birer suçlu olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu noktadaki tek istisnanın, ekonomik ve bireysel göçmenlerin durumu olduğu ifade edilebilir.

İfade edilen potansiyel suçluluk olgusu, ülkeden ülkeye ve toplumdan topluma farklılık gösterse de, ağırlıklı olarak batı toplumlarının göç ve suç arasındaki bağlantı noktasında daha “endişeli” olduğu söylenebilir. Bu konu hakkında yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere batı tipi toplumsal düşünce, göç eğilimleriyle ülkelerindeki sosyal problemler arasında pozitif bir bağlantı kurmakta ve bu bağlantı göçmenlerin doğal suçlular olarak görülmesine neden olmaktadır (Bucerius, 2011, s. 385).

Gerek göç ve suç ilişkisine ilişkin teoriler, gerekse genellikle batı toplumlarında görülen ve göçmenlerin potansiyel suçlular olarak tanımlandığı düşünce şekilleri, bu çalışma konusu anlamında önem arz eden bir soruyu ortaya çıkarmaktadır: Farklı olan neden suçlanır? Bu sorunun cevabını aramak, burada değinilen teorilerin toplumsal ve kültürel altyapısının da anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

2. Farklı Olan Neden Suçlanır?

Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki, “Farklı olan neden suçlanır?” sorusuna, kesin ve tek bir cevap vermek mümkün olmayacaktır; farklılıkların kaynağı ve boyutu, farklılıkların gözlemlendiği dönem ve o dönemin koşulları gibi birçok parametre dikkate alındığında, yapılan analizlere bağlı çıkarımlar da farklılık gösterebilecektir.

Sosyolojik anlamda toplum, bireylerin bir araya gelmesine veya basit anlamda bireylerin toplamına indirgenemeyecek bir kavramı ifade etmektedir. Bu bağlamda toplum, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri ve kurumları tanımlamaktadır (Giddens ve Sutton, 2014, s. 46). Bir başka tanıma göre toplum, insanları etkileyen gerçek ilişkiler bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Özkalp, 2013, s. 6). Henslin (2009, s. 4) toplumu, aynı kültürü ve yaşam alanını paylaşan grup olarak tanımlarken; Durkheim’e (1985, s. 120) göre bireylerin basit bir toplamı olmayan toplum, kendine has nitelikleri olan basit gerçekliği temsil etmektedir.

Toplum kavramına ilişkin tanımlar çoğaltılabilecek olmakla birlikte, burada yer verilen tanımlara dayanılarak toplumun, bireylerin toplamından daha fazlası olduğu anlaşılabilir. Buna

göre toplum, kendisini oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri, kültürel ve kurumsal yapıyı ifade etmektedir.

En öz haliyle toplumların yaşam biçimi olarak da açıklanabilecek kültür kavramı, belirli bir toplumu karakterize eden ve bilgi, gelenekler, normlar, hukuk ve inançların oluşturduğu (Giddens ve Sutton, 2014, s. 259) yapıyı tanımlamaktadır. Çok geniş kapsamlı bir kavram olan kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsamakta; toplumsal bir ürün olarak insanlar arasındaki etkileşimin sonucunda ortaya çıkmaktadır (Özkalp, 2013, s. 85-86).

Bir başka tanıma göreyse kültür; dil, inançlar, değerler, davranışlar gibi karakteristik öğeleri kapsayarak bu öğeleri nesilden nesle aktarmaktadır (Henslin, 2009, s. 36). Bu anlamda kültür, bir yaşam tasarımı ve ortak anlayış olarak insanların davranışlarını koordine etmekte ve öğrenme yoluyla aktarılabilir. Bu bağlamda sosyal bilimlerde kültür, öğrenilmiş davranış kalıpları olarak görülmektedir (Bozkurt, 2011, s. 90-91).

Toplum ve kültür kavramlarına ilişkin olarak buraya kadar yapılan kısa açıklamalar incelendiğinde toplumun, bireyler tarafından oluşturulan fakat bireylerin toplamından daha fazlası olan bir sosyokültürel ilişkiler ağı; kültürün de toplumların aktarılan yaşam biçimi olduğu yorumu yapılabilecektir. Bu bakımdan kültürün, toplumsal algı ve davranışlar üzerinde de belirleyici etkisi olduğu değerlendirilebilir.

Temel olarak izlenim anlamına gelen algı; bir durum veya olayın insanlar üzerindeki etkisi olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). Bu bağlamda, herhangi bir durum veya olay karşısında edinilen izlenim, aynı zamanda o durum veya olaya ilişkin tutum için de belirleyici olmaktadır. Buna göre tutum, bireylere, olaylara, objelere ve benzeri diğer durumlara karşı geliştirilen duygu, düşünce ve davranışları tanımlamaktadır (Kırel, 2011, s. 73).

Olaylar karşısında geliştirilen bu düşünce ve davranışlar; edinilen izlenimin yanı sıra, bireyin veya toplumun, daha önceden sahip olduğu bir takım faktörlerin etkisiyle ortaya çıkabilmektedir. Buna göre tutum geliştirme, inançlar, değerler, normlar, ideolojiler ve temsil edilen sosyal grup veya toplumun etkisinde gerçekleşmektedir (Kırel, 2011, s. 74-75). Doğal olarak bireylerle, toplumun tamamı veya bir kısmı, kendi inanç, değer, norm veya ideolojilerine yakın gördükleri durumlar karşısında olumlu yönde tutum geliştirirken; aksi durumlar olumsuz bir şekilde tutum geliştirilmesine neden olmaktadır. Şayet tutum geliştirilen olay veya durum, yerleşik toplumsal düzene veya yaşam koşullarına tehdit oluşturabileceği varsayılan bir olay veya durum olduğunda; olumsuz tutum ve tepkilerin ortaya çıkması beklenebilecek bir durum olmaktadır.

Olumlu veya çoğunlukla olumsuz yönde geliştirilen bu tutum ve davranışların kökeni, toplumsal önyargı ve kalıpyargılarda aranabilecektir. Duckitt'e göre (Kayaoğlu, 2011, s. 52; Duckitt, 2001, s. 253), yirminci yüzyıla ait bir kavram olan önyargı, ancak Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde azınlık ve farklı kültürlerden insanlara karşı haksız ve mantıksız olumsuz tutumlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Önyargı kavramı, geliştirilen genellikle olumsuz tutumu ifade etmektedir. Bu tutum, bir kişiye karşı yalnızca üyesi olduğu bir grup nedeniyle geliştirilebildiği gibi, bir durum hakkında ortaya çıkan olgunlaşmamış değerlendirme olarak da görülebilmektedir (Kayaoğlu, 2011, s. 51-53; Baron ve Byrne, 2000, s. 211).

Kalıpyargı kavramıysa, düşünce veya inançlar olarak önyargının içeriğini oluşturmaktadır (Kayaoğlu, 2011, s. 54). Buna göre kalıpyargı, "bir sosyal grubun üyeleri hakkında yaygın şekilde

paylaşılan genellemeler” (Hogg ve Vaoghan, 1995, s. 54) veya “bir grubun üyeleri hakkında yalnızca o grubun üyesi olmaları nedeniyle sahip olunan inanç ve beklentiler” (Feldman, 1998, s. 82-83) şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda bir sosyal grup hakkındaki kalıpyargılar, bahse konu sosyal gruba ilişkin kısa yoldan bilgi ve fikir vermektedir (Kağıtçıbaşı, 1999).

“Farklı olan neden suçlanır?” sorusu, buraya kadar kısaca aktarılan bilgiler dikkate alınarak cevaplanmaya çalışıldığında, cevabın, toplumsal inançlar ve değerlerle kalıplarda aranması gerektiğini iddia etmek, yanlış olmayacaktır. Şöyle ki, ifade edildiği üzere bir inançlar, değerler ve normlar bütünü olan toplumlar, sahip oldukları bu “bütüne“ bağlı olarak yerleşik yargılar da geliştirmektedirler. Doğal bir süreç olarak değerlendirilebilecek bu durum, kendisinden olanı kabul etme eğilimini ortaya çıkarmaktayken, kendisinden olmayanı da reddetme eğilimi gösterebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal zihnin; kendisine uygun olana karşı olumlu reaksiyon göstermesi, kendisine uygun olmayanı karşıya olumsuz reaksiyon göstermesi olağan bir sonuca işaret etmektedir. Söz konusu bu değerlendirme çalışma konusu açısından incelendiğindeyse, özellikle göç alan toplumlarda göçmenlere karşı ortaya çıkan çoğunlukla olumsuz yargıların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Şayet göç, kitlesele bir akın şeklinde gerçekleştiğinde, kısa bir süre içerisinde çok sayıda “yabancı” ile karşılaşan ev sahibi toplumlarda, bu olumsuz yargılar da daha belirgin olmaktadır.

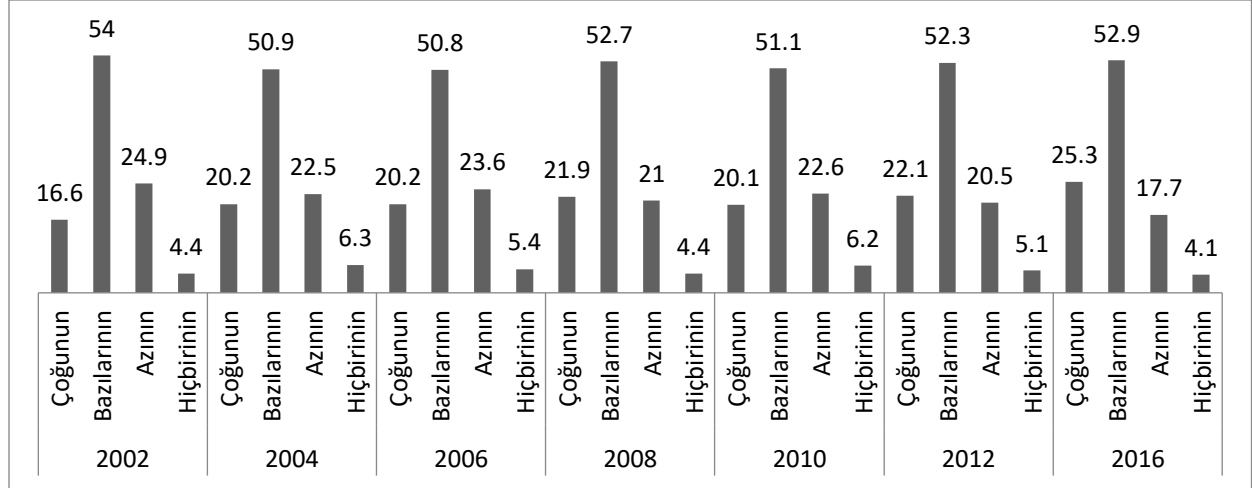
Nitekim, yapılan araştırmalar da göstermektedir ki genel olarak göçmenler, göçün çok boyutlu toplumsal değişim ve ekonomik yapılanmasının bir etkisi olarak; göç alan toplumlarda özellikle bazı kesimlerin sert tepkileriyle karşılaşmaktadır. Sıklıkla bir güvensizlik nedeni olarak görülen göçmenlerin, göç alan toplum üyelerinin işlerini kaybetmelerine neden oldukları, ev fiyatlarını arttırdıkları, sosyal hizmetlere aşırı bir yük getirdikleri, işsizliğin, hastalıkların ve suçun nedeni olarak görüldükleri değerlendirilmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 20).

3. Toplumsal Göstergelerde Göçmenler ve Suç: Avrupa’ya İlişkin Veriler

Göçmenlerin suçla ilişkileri, bir başka ifadeyle göçmenlerin “olağan şüpheliler” olarak potansiyel suçular şeklinde algılanmalarının birçok teori ve kuramsal yaklaşımda ve de toplumsal zihinde yer aldığı, buraya kadar aktarılanlardan anlaşılabilir. Kuramsal ve kavramsal değerlendirmeler, saha araştırmaları ekseninde değerlendirildiğinde de benzer sonuçlara ulaşılmakta; literatürde bilinen birçok araştırma, özellikle batı tipi toplumlarda göçmenlerin, ifade edildiği şekilde değerlendirildiği sonucuna ulaşmaktadır.

2002 – 2016 yılları arasında Avrupa ülkelerinde yürütülen Avrupa Sosyal Araştırması – European Social Survey (European Social Survey, 2019) verileri de, göç ve göçmenliğe ilişkin genel bir Avrupalı toplum profilinin ortaya konulmasında, son derece değerli verileri içermektedir. Türkiye de dahil olmak üzere toplam 36 ülkede yürütülen araştırma verileri etnik köken, din, dil, yaşam şekli, kültürel hayat ve suç sorununa ilişkin önemli bilgiler içermektedir.

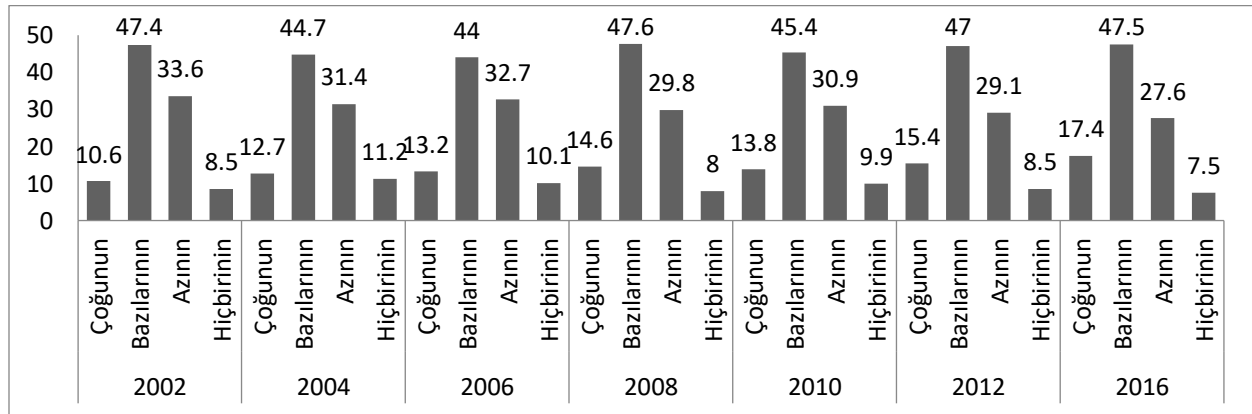
Göçmenlerin etnik kökenlerine ilişkin Avrupalılara yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, Avrupa toplumlarının kendileriyle aynı ırk veya etnik kökenden olan göçmenleri, farklı ırk veya etnik kökenden olanlara göre kabul etme eğilimlerinin daha fazla olduğu sonucu çıkartılabilecektir (Grafik 1).

Grafik 1 - Sizce sizinle aynı ırk / etnik kökene sahip olanların ülkenize gelmesine izin verilmeli mi? (%)

Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

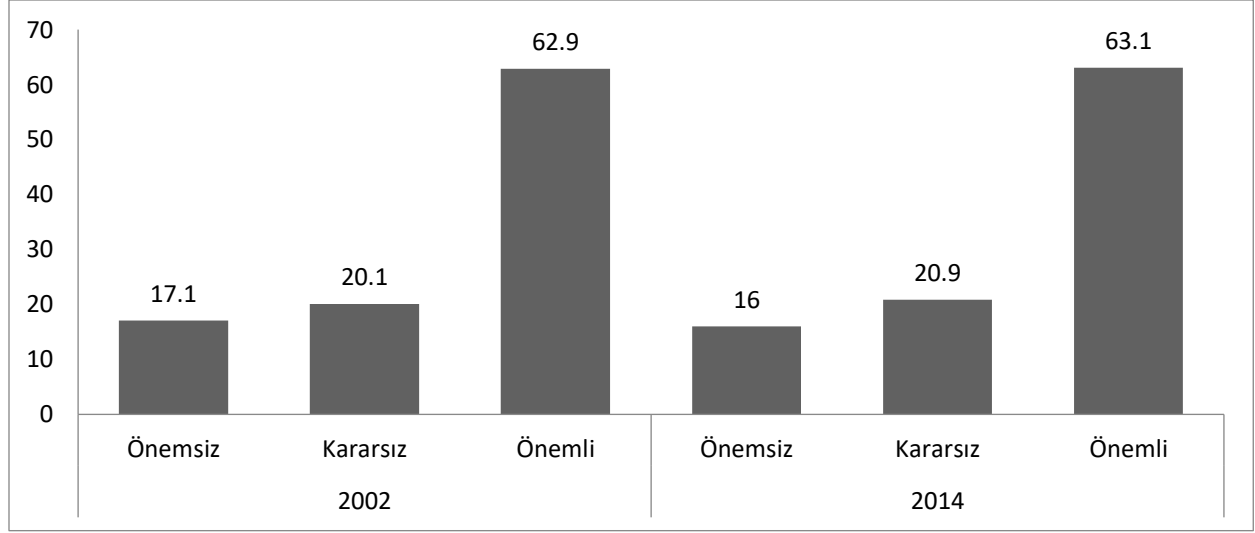
Şöyle ki; her iki durumda da tüm yıllarda, “bazılarının ülkemize gelmesine izin verilmelidir” cevabı en yüksek oranda verilmiş olsa da; özellikle farklı ırk veya etnik köken söz konusu olduğunda, toplumların üçte birinin “azının ülkemize gelmesine izin verilmelidir” cevabını vermiş olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte hiçbir göçmenin gelmesini istemeyenlerin oranı, söz konusu göçmenlerin farklı ırk veya etnik kökenden olduğu durumda, aynı ırk veya etnik kökene sahip göçmenler için verilen cevaba oranla, aynı yıllarda yaklaşık iki katına çıkmaktadır (Grafik 2).

Grafik 2 - Sizce sizinle aynı ırk / etnik kökene sahip olmayanların ülkenize gelmesine izin verilmeli mi? (%)

Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

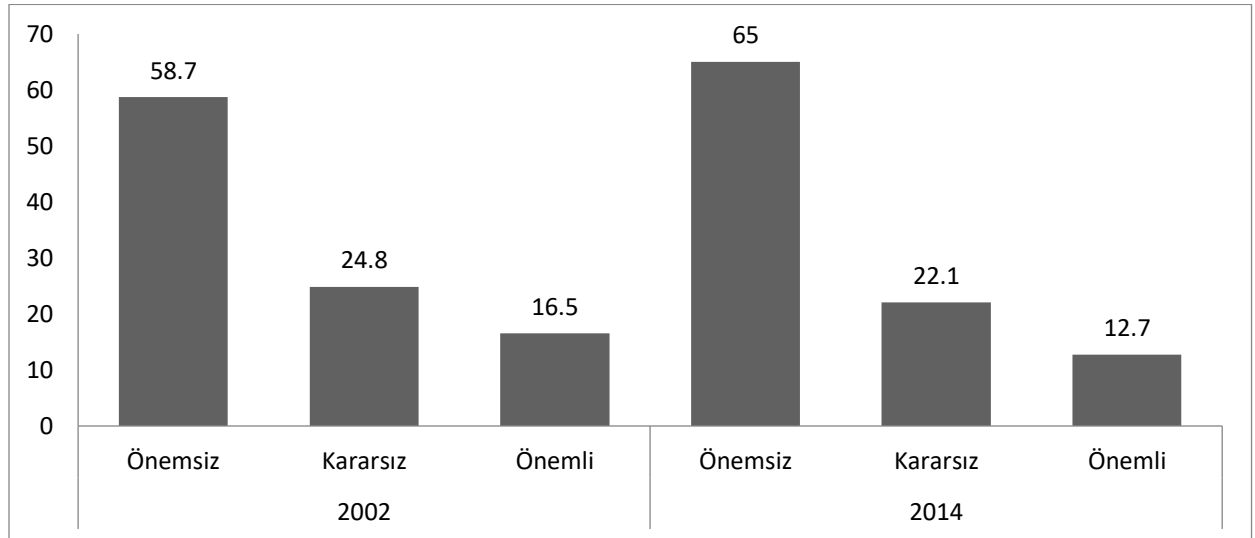
Araştırma sonuçları içerisinde dil, belki de en önem verilen konuların başında gelmektedir. Göçmenlerin, göç edecekleri veya ettikleri ülkenin dilini konuşabiliyor olması, Avrupalılar tarafından açıkça önemli kabul edilmiştir (Grafik 3).

Grafik 3 - Sizce göçmenlerin ülkenizin dilini konuşması ne kadar önemli? (%)

Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

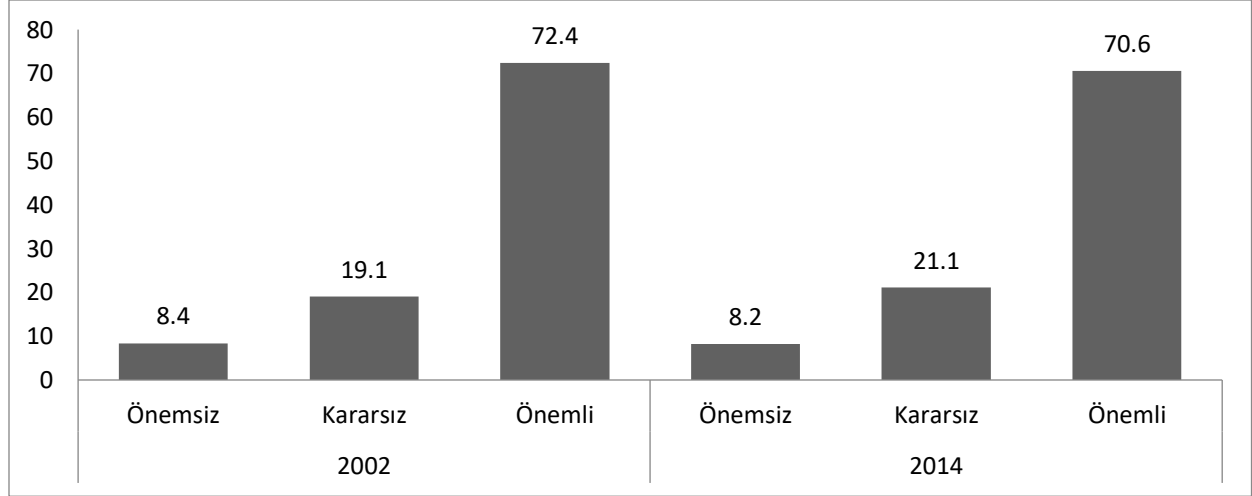
Ancak sıra din birliğine geldiğinde, araştırma sonuçları, tahmin edilenin aksi yönünde olmaktadır. Elde edilen veriler Avrupalıların, göçmenlerin Hristiyan olmasını önemsemediğini göstermektedir (Grafik 4).

Grafik 4 - Sizce göçmenlerin Hristiyan olması ne kadar önemli? (%)

Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

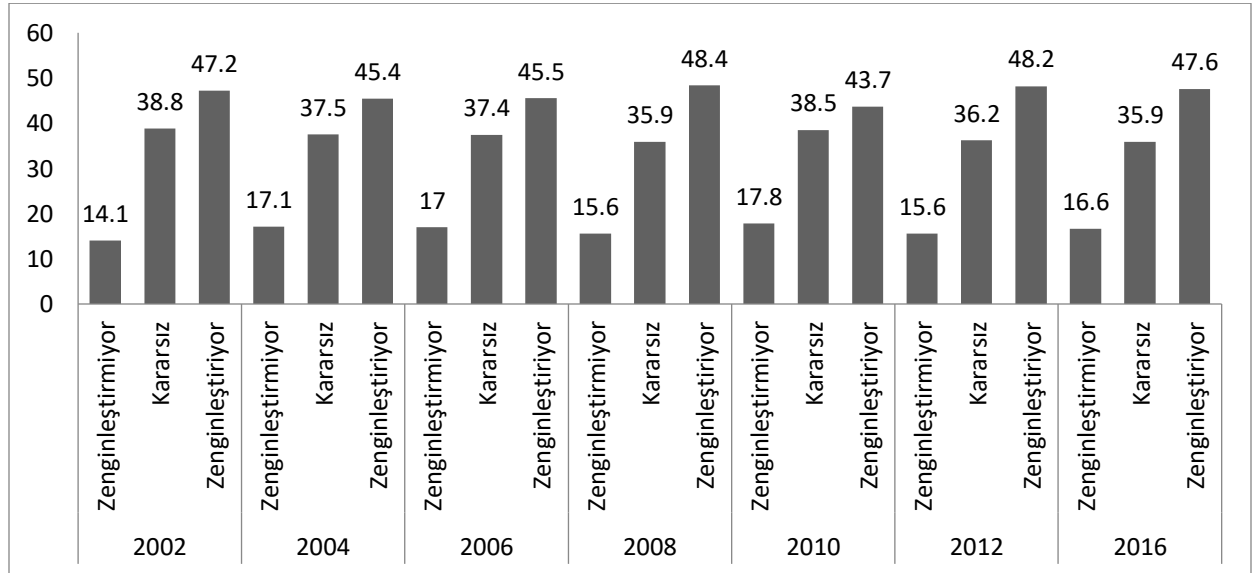
Her ne kadar din birliğinin önemsiz kabul ediliyor olmasıyla çeliştiği iddia edilebilecek olsa da; söz konusu yaşam şekli olduğunda; Avrupalılar büyük oranda göçmenlerin, kendi ülkelerindeki yaşam şekline alışkın olmasını önemsemektedir (Grafik 5).

Grafik 5 - Sizce göçmenlerin ülkenizdeki yaşam şekline alışkın olması ne kadar önemli? (%)

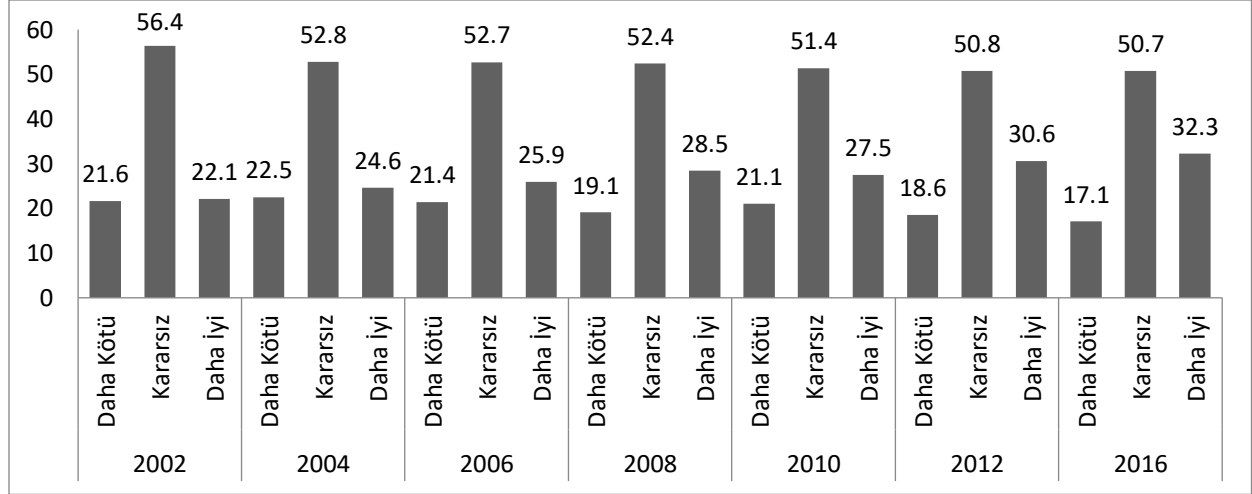
Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Göçmenlere ilişkin değerlendirmeler kültürel hayat ve “yaşamak için daha iyi yer” ekseninde yapıldığında, Avrupalıların, ülkelerine gelen göçmenlerin kültürel yaşamı zenginleştirdiğine inandıkları; fakat bu değerlendirmeye tezat bir biçimde, göçün ve göçmenlerin ülkelerini yaşamak için daha iyi bir yer yapıp yapmadığına ilişkin kararsız kaldıkları görülebilmektedir (Grafik 6 ve 7).

Grafik 6 - Sizce göçmenler ülkenizin kültürel hayatını zenginleştiriyor mu, zenginleştirmiyor mu? (%)

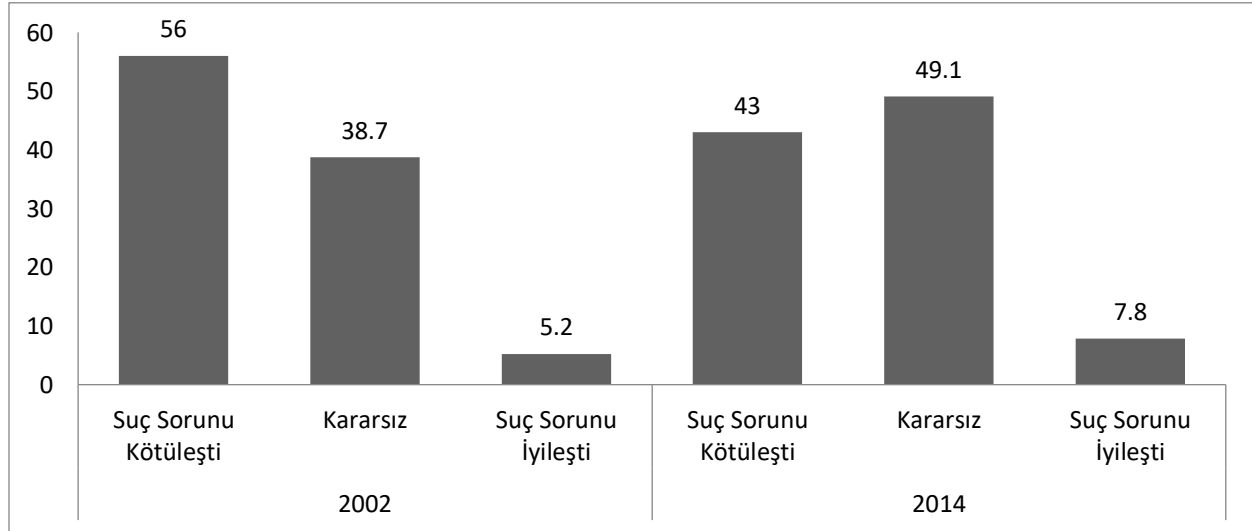
Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7 - Sizce göçmenler ülkenizi yaşamak için daha iyi bir yer mi yapıyor yoksa daha kötü mü? (%)

Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın konusunu da doğrudan ilgilendirecek şekilde; suç sorununa ilişkin sorulan soruya verilen cevaplar incelendiğindeyse, Avrupalıların göçmenler nedeniyle büyük oranda suç sorununun kötüleştiğini düşündüğü görülebilmektedir (Grafik 8).

Grafik 8 - Göçmenler ülkedeki suç sorununu nasıl etkiliyor? (%)

Kaynak: Avrupa Sosyal Araştırmasının ilgili verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Avrupa Sosyal Araştırmasının yukarıda verilen sonuçları incelendiğinde, Avrupa toplumunun kendisiyle aynı veya benzer kökenden gelen, kendisiyle aynı dili konuşabilen, ülkesinin yaşam şekline alışkın göçmenleri kabul etme eğiliminin daha yüksek olacağı sonucu çıkartılabilmektedir. Ancak aynı Avrupa toplumu, kabul etme eğiliminde olduğu göçmen profilinin ülkelerindeki suç sorununu

kötüleştirdiğini düşünürken, göçmenlerin ülkelerini yaşanabilir kılmaları konusundaysa kararsız kalmaktadır.

2015 yılında göçle ilgili tutumların anlaşılabilmesi amacıyla yürütölen bir araştırmanın sonuçlarına göre, ölkelerindeki göçmen sayısının azalması gerektiğini düşönen Avrupalıların oranı %52 ile dünyadaki en yüksek oran olarak ortaya çıkmıştır (Esipova vd., 2015, s. 8).

2016 yılında yapılan bir başka araştırmanın sonuçlarına göreyse, Avrupalıların yarısından fazlası (%59) mültecilerin, ölkelerindeki terör olasılığını arttıracığını düşünüyöerken; %50'lik bir oranla yarısı, mültecilerin kendi işlerini ve sosyal olanaklarını ellerinden aldıkları için bir yük olduğunu düşünmektedir. %30'luk bir kısım, ölkelerindeki suç sorunundan mültecileri sorumlu tutmaktayken; yaklaşık %40'lık bir kesim ise (%36,7) ölkelerinde çeşitli etnik grupların varlığının ölkelerini yaşamak için daha kötü bir yer haline getirdiğini düşünmektedir (Pew Research Center, 2016a, s. 3-12)

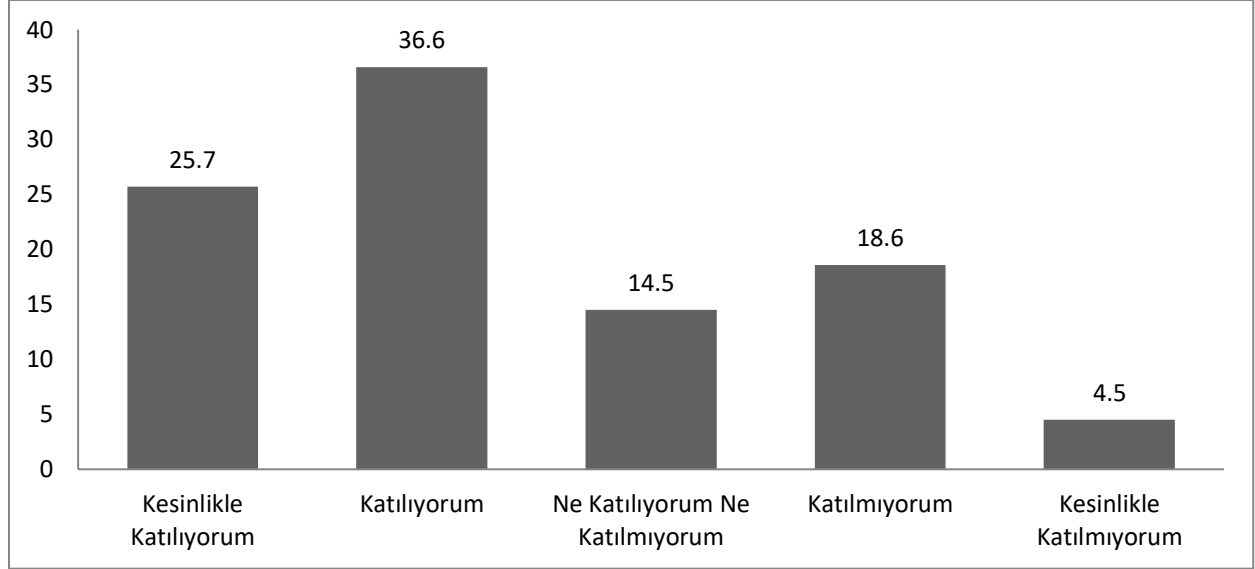
Göröldüğü üzere, özellikle ekonomik ve yaşamsal kaygılar; özellikle Avrupa toplumlarını kendinden olmayanı ötekileştirmeye, toplumsal olarak farklı olanı reddetmeye yöneltmektedir. Bu yöneliş, bir ulus üstü kuruluş olarak Avrupa Birliğinin, mülteci sorununa ilişkin ortaya koymaya çalıştığı politikaların da toplumsal tabanda destek bulamaması sonucunu doğurmaktadır. Nitekim, %75 gibi son derece yüksek bir oranla Avrupalılar, Avrupa Birliği tarafından yürütölen mülteci politikalarını doğru bulmamaktadır (Pew Research Center, 2016b).

4. Sığınmacılar ve Suç: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği

Avrupa toplumları ekseninde buraya aktarılan verilerle göçmenlerin suçla olan ilişkisini pozitif yönde değerlendiren kuramsal yaklaşımlar, hatırlanacağı üzere, göçmenlerin toplumsal zihinde potansiyel suçlular olarak kendilerine yer edindiğini göstermekteydi. Bu varsayımlar, çalışma konusu kapsamında, Türkiye'deki Suriyeliler özelinde değerlendirildiğinde de, benzer sonuçlara ulaşmak mümkün olmaktadır.

Örneğin, 2014 yılında Türkiye'nin 20 ilinde yürütölerek 2015 yılında yayımlanan bir araştırmanın sonuçları, Türkiye'ye ilk Suriyeli sığınmacı girişinin gerçekleştiği 2011 yılından itibaren üç sene içerisinde Türk toplumunda Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak gelişen algıyı ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın "toplumsal gerilim" başlıklı kısmı, Suriyeli sığınmacılarla suç ilişkisinin Türk toplumunda nasıl algılandığını göstermektedir (Erdoğan, 2015, s. 132-134).

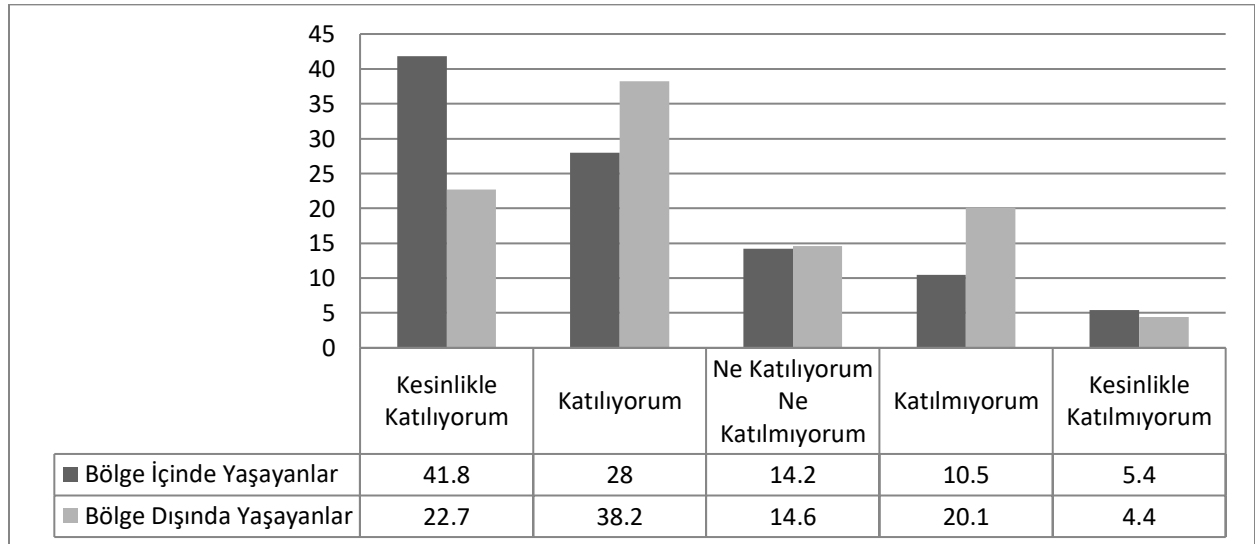
Araştırma kapsamında Türk deneklere yöneltilen "Suriyeli sığınmacılar buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır" şeklindeki önerme, denekler arasında %62,3 oranında destek bulmuş olup, önermeye katılmayanların oranı %23,1'de kalmıştır (Erdoğan, 2015, s. 132-133). Araştırma kapsamında bu önermeye verilen cevapların dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir (Grafik 9).

Grafik 9 - Suriyeli sığınmacılar buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır (%)

Kaynak: Erdoğan, 2015, s. 133

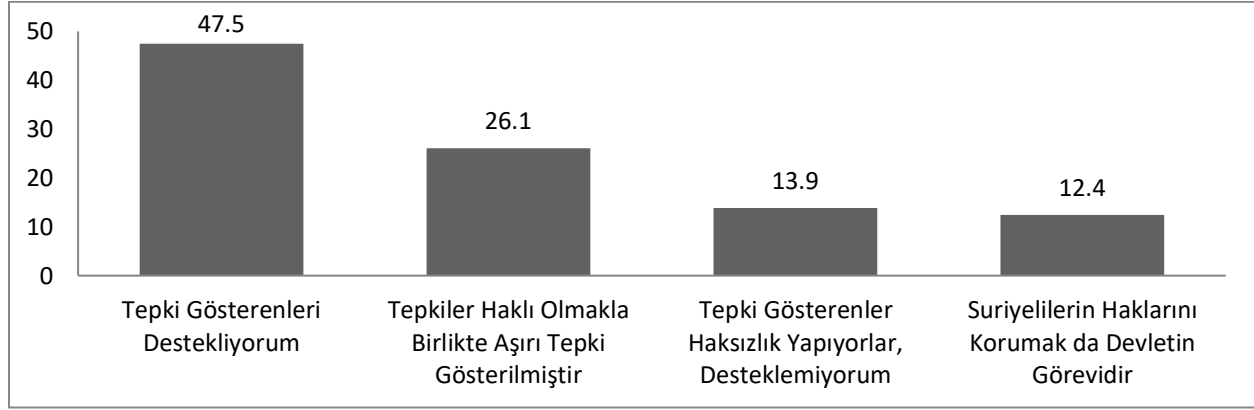
Ancak, Grafik 9’da verilen cevaplar, Suriyeli sığınmacıların yoğun bir şekilde bulunduğu Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin ve Şanlıurfa illeriyle bu bölge dışında kalan diğer iller arasında yeniden dağıtıldığında, bölge illerinde yaşayanların önermeye katılma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2015, s. 133). Önermeye verilen cevapların bölge içi ve bölge dışı illerde yaşayanlara göre dağılımı Grafik 10’da gösterilmektedir.

Grafik 10 - Suriyeli sığınmacılar buldukları yerlerde şiddet, hırsızlık, kaçakçılık ve fuhuş gibi suçlara bulaşarak toplumsal ahlak ve huzuru bozmaktadır (%)

Kaynak: Erdoğan, 2015, s. 133

Yine aynı araştırma içerisinde katılımcılara yöneltilen ve suç işledikleri gerekçesiyle Suriyeli sığınmacılara gösterilen tepkileri değerlendirmeyi amaçlayan “Suriyeli sığınmacılar içinden bir kısım şahısların suç işledikleri gerekçesiyle, bazı şehirlerimizde sığınmacılara yönelik sert tepkiler gösterildi. Bu konuda görüşünüz nedir?” sorusuna cevaben, katılımcıların yaklaşık yarısının gösterilen tepkileri haklı bularak desteklemesi dikkati çekmektedir (Erdoğan, 2015, s. 133). İlgili soruya verilen cevapların oransal dağılımı, Grafik 11’de gösterilmiştir.

Grafik 11 - Suriyeli sığınmacılar içinden bir kısım şahısların suç işledikleri gerekçesiyle, bazı şehirlerimizde sığınmacılara yönelik sert tepkiler gösterildi. Bu konuda görüşünüz nedir? (%)
Kaynak: Erdoğan, 2015:134

2016 yılında 27 ilde yürütülerek yayımlanan bir diğer araştırmada (KONDA, Suriyeli Sığınmacılara Bakış, 2016) elde edilen bulgular, sığınmacılar ve suç ilişkisine Türk toplumunda bulunan olumsuz algının, yukarıda verilen 2014 yılı sonuçlarına kıyasla, artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Araştırma raporu içerisinde yer alan “sığınmacıların ekonomiye ve güvenliğe etkisi” başlıklı değerlendirmeye göre, Türk toplumun dörtte üçü (%74), Suriyeli sığınmacılar nedeniyle kentlerin artık daha güvensiz olduğunu düşünmektedir (KONDA, 2016, s. 33). 2017 yılında 12 ilde yapılan bir başka araştırmanın sonuçları değerlendirildiğindeyse, Türk toplumundaki bahse konu olumsuz algının biraz daha artış gösterdiği, bu bağlamda Suriyeli sığınmacıların güvenlik ve asayiş sorunu yarattığını düşünenlerin oranının %78,2’ye yükseldiği görülmektedir (Aksoy Araştırma, 2017, s.14).

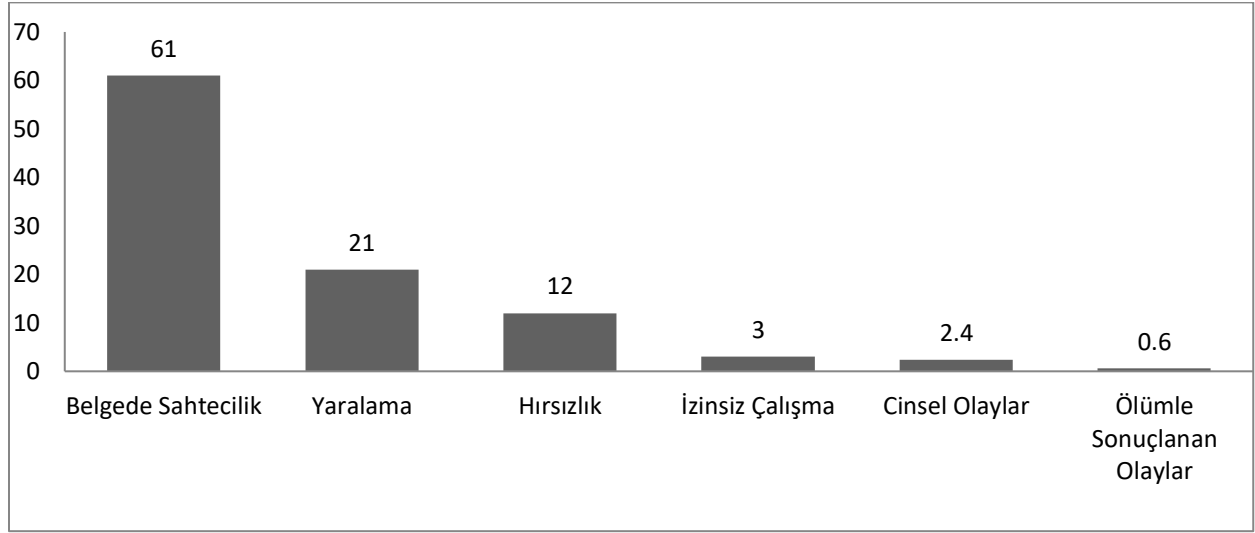
2014 yılından itibaren yapılan ve sığınmacıların suçla ilişkisi ve bu ilişkinin Türk toplumunca algılanmasını da içeren, yukarıda örnek ve verileri gösterilen araştırma sonuçları dikkate alındığında, Türk toplumunda, özellikle güvenlik ve asayiş anlamında Suriyeli sığınmacılarla ilgili olumsuz algının, yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle 2014 yılı verilerinde yer alan ve sığınmacılara gösterilen tepkilerin toplum tarafından onaylanması eğilimi; sığınmacılar, suç ve toplum ilişkisi üçgeninin, toplumsal huzur anlamında ne kadar tehlikeli bir üçgen olduğunu da göstermektedir.

Yukarıda sunulan araştırma sonuçlarının yanında, Türkiye’de güvenlik ve asayişten sorumlu resmi kurumlar tarafından açıklanan veriler incelendiğinde, toplumdaki “Suriyeli sığınmacılar asayiş ve huzuru bozuyor” algısına temel oluşturabileceği değerlendirilebilecek sonuçlara ulaşılmaktadır. Anadolu Ajansının, Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Dairesi Başkanlığı verilerinden hareketle 2014

yılında hazırladığı habere göre, Suriyeli sığınmacıların 2011 – 2014 yılları arasında adli olaylara karışma ve suç oranı % 0,33; sadece 2013 yılı dikkate alındığındaysa % 0,43 olarak gerçekleşmiştir (Anadolu Ajansı, 2014).

2011 – 2014 yılları arasında gerçekleşen toplam 6.074.369 adli olaydan 20.048'ine karışan Suriyeli sığınmacıların karıştığı olayların oransal dağılımları, türlerine göre aşağıda gösterilmiştir (Grafik 12).

İçişleri Bakanlığı tarafından 05.07.2017 tarihinde yapılan basın açıklamasına göre de, 2014 – 2017 yılları arasında Suriyeli sığınmacıların karıştıkları asayiş olaylarının, Türkiye'deki toplam asayiş olaylarına oranı %1,32 (yıllık ortalama) olarak hesaplanmış olup Bakanlık tarafından bu oranın, Türkiye'deki genel suçlar açısından çok düşük olduğu değerlendirilmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2017).

Grafik 12 - Suriyelilerin Karıştığı Adli Olayların Olay Türüne Göre Dağılımları 2011 – 2014 (%)

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2014

Suriyeli sığınmacıların suçla ilişkilerine ilişkin burada gösterilerin verilerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından, Türkiye'deki genel suç verilerinin de incelemeye dahil edilmesi gerekecektir. Bu bağlamda, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan 2017 yılına ait Adalet İstatistikleri, Türkiye'de ceza infaz kurumuna giren hükümlülerin suç türü ve uyruklarına göre bir dağılımını vermektedir (Tablo 1).

Tablo 1'de yer alan verilerin de gösterdiği üzere, Türkiye'de meydana gelen adli olaylar neticesinde, mahkemelerce suçu sabit görülerek ceza infaz kurumlarına gönderilen hükümlüler içerisindeki yabancı uyrukluların oranı, çoğunlukla bindelik değerlerle ifade edilecek kadar küçüktür.

Türkiye'deki Suriyeliler özelinde, sığınmacıların suçla ilişkileri bağlamında buraya kadar aktarılan veriler, dönemsel değişimleri anlamında değerlendirildiğindeyse, 2011 – 2014 yıllarına ait olan ortalama %0,33'lük suç karışma oranınının, 2014 – 2017 yıllarında %1,32'ye yükselerek, yaklaşık dört kat artış göstermektedir. Nitekim, suç karışma oranındaki bu dört katlık artışın Türk toplum tabanındaki yansımaları, toplumun suç ve güvenlik ilişkisi bağlamında Suriyeli sığınmacılarla ilgili değerlendirmelerinde görülebilmektedir.

Tablo 1 - Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlülerin Suç Türlerine ve Uyruklarına Göre Dağılımı (2017)

Suç Türü	T.C. Vatandaşı	Yabancı Uyruklu	Toplam	Yabancı Uyrukluların Toplam Suça Oranı
Öldürme	7 993	55	8 048	0,68%
Yaralama	26 508	31	26 539	0,12%
Cinsel suçlar	5 143	33	5 176	0,64%
Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma	2 905	39	2 944	1,32%
Hakaret	3 812		3 812	0,00%
Hırsızlık	36 982	242	37 224	0,65%
Yağma (Gasp)	12 115	170	12 285	1,38%
Dolandırıcılık	5 729	16	5 745	0,28%
Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti	15 277	291	15 568	1,87%
Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satın alma	6 917	5	6 922	0,07%
Sahtecilik	8 543	23	8 566	0,27%
Kötü muamele	83		83	0,00%
Zimmet	176		176	0,00%
Rüşvet	151	1	152	0,66%
Kaçakçılık	6 036	277	6 313	4,39%
Trafik suçları	5 424	5	5 429	0,09%
Orman suçları	482		482	0,00%
Ateşli silahlar ve bıçaklar ile ilgili suçlar	5 436	9	5 445	0,17%
İcra İflas Kanunu'na muhalefet	16 687	8	16 695	0,05%
Askeri Ceza Kanunu'na muhalefet	907		907	0,00%
Tehdit	8 226	9	8 235	0,11%
Mala zarar verme	2 176	2	2 178	0,09%
Görevi yaptırmamak için direnme	2 380		2 380	0,00%
Ailenin korunması tedbirine aykırılık	4 779	16	4 795	0,33%
Diğer suçlar	29 503	159	29 662	0,54%
Toplam	214 370	1 391	215 761	0,64%

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Adalet İstatistikleri, 2017

Ancak, henüz yargılama aşamasına geçmemiş olayları da kapsamı bakımından çok da doğru bir karşılaştırma olmamakla birlikte; İçişleri Bakanlığının yukarıda verilen verileri bağlamında, Suriyeli

sığınmacıların karıştıkları %1,32'lik asayiş olayı ortalamasının, 2017 yılındaki %0,64'lük yabancı uyruklu mahkumiyet ortalamasıyla karşılaştırıldığında, kabul edilebilir bir seviye olarak yorumlanabilecektir.

Ek olarak, 2011 – 2014 yılları arasındaki verilere göre, Suriyeli sığınmacıların karıştığı adli olayların %61'inin belgede sahtecilik olduğu hususu, değerlendirmelerde dikkate alınmalıdır. Çünkü örneklenen araştırma sonuçları içerisinde sığınmacıların suçla ilişkisi, ağırlıklı olarak şiddet, hırsızlık, fuhuş gibi mala ve cana zarar verme ekseninde kurgulanmış ve araştırmalara katılanlar da, malına ve canına zarar gelebileceği kaygısıyla soruları cevaplamıştır. Bu bağlamda, hem Grafik 12'de hem de Tablo 1'e gösterilen istatistikler eşgüdümlü bir biçimde değerlendirildiğinde; özellikle araştırmalara konu edilen suçlara ilişkin suç istatistiklerindeki dönemsel artışın doğrudan Suriyelilerle ilişkilendirildiği; fakat işlenen suçların tamamı dikkate alındığında, çoğu suçun çoğunlukla Türk vatandaşları tarafından işlendiği görülebilmektedir.

5. Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Çalışma içerisinde gerek literatür anlamında gerekse analizler anlamında değerlendirilen veriler, dünya genelinde genel olarak göçmenlerin suç ve suç kültürüyle olumsuz açılardan ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu ilişkilendirme, Türk toplumsal yapısı anlamında değerlendirildiğinde de, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların toplumsal zihinde "olağan şüpheliler" olarak yer aldığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, ilgili alt başlıklarda gösterilen veriler, Türk toplumunda Suriyeli sığınmacılara ilişkin gelişen bu genel yargının, tüm durumlarda doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Örneğin, suç ve güvenlik alanına ilişkin olarak, İçişleri Bakanlığının yapmış olduğu açıklamalar ve Türkiye Adalet İstatistikleri, Suriyelilerin suça karışma oranlarının görece düşük olduğunu göstermektedir. İçişleri Bakanlığının Temmuz 2017 tarihli açıklamasına göre, Türkiye'deki Suriyelilerin asayiş olaylarına karışma oranı %1.32 olarak hesaplanmış; Suriyelilerin karıştıkları olaylar türlerine göre ayrıldığında %61 ile en yüksek oranın belgede sahtecilik olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Türkiye Adalet İstatistiklerine göre, genel olarak Türkiye'deki yabancıların suça karışma oranı %0.64 olarak açıklanmıştır. Bu bakımdan, çalışma içerisinde yöneltilerek cevaplanmaya çalışılan "Farklı olan neden suçlanır?" sorusu için; özellikle Türk toplumunda gelişen bu algının kaynaklarına da değinmek gerekecektir.

Hatırlanacağı üzere izlenim anlamına gelen algı; bir durum veya olayın insanlar üzerindeki etkisi olarak tanımlanmakta; bu bağlamda izlenim edinilen olay veya durum karşısında geliştirilen tutumun da belirleyicisi olmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye genelinde Suriyeli sığınmacılara ilişkin bilgilerin içeriklerinin ve topluma aktarılış şekillerinin toplumsal algı ve tutum ilişkisi anlamında önemli bir faktör olduğu iddia edilebilecektir.

Nitekim yapılan bir araştırmada, ulusal ölçekte yayın yapan beş büyük medya kuruluşunun 2011 – 2018 yılları içerisinde Suriyeli sığınmacılara ilişkin yaptıkları haberlere ilişkin veriler incelendiğinde, ilgili tarihlerde Suriyelilere ilişkin toplam 857 haberin toplumla paylaşıldığı; bu haberlerinse 375'inin suç ve adli olaylarla ilgili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak, her ne kadar haber analizleri Suriyelileri en çok suç ve asayiş olaylarıyla ilişkili gösteriyor olsa da, haber içeriklerinde Suriyeli sığınmacıların nasıl yer aldıkları analiz edildiğinde, 147 haberde fail, 86 haberde mağdur, 136 haberde maktül ve 6 haberdeyse hem fail hem de mağdur olarak yer aldıkları görülmektedir (Şahin, 2018, s. 119-127).

Bu bakımdan, yetkili makamların verileri de dikkate alındığında, Türkiye’deki suç ve asayiş olaylarının artışı için tek sorumlu olarak Suriyeli sığınmacıların gösterilmesi, çok da doğru olmayacaktır. Ancak, Suriyelilerin Türkiye’ye giriş yapmaya başladıkları 2011 yılından 2017 yılına kadar olan altı yıllık periyodun ikinci üç yıllık döneminde, suç ve asayiş olaylarında görülen dört kat artış ve bu artışın toplumsal yansımaları; özellikle düşündürücü olarak değerlendirilmelidir.

Genel anlamda göç sosyolojisine ilişkin kuramsal ve ampirik çalışma bulguları incelendiğinde, farklı kültürlerden veya daha düşük sosyoekonomik profillerden gelen birey veya grupların suça eğilimli oldukları ve bu eğilimin ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerilerinin literatürdeki baskın yaklaşımı oluşturduğu iddia edilebilecektir. Ancak Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar özelinde düşünüldüğünde, sorun alanının temelde ev sahibi toplumların algısında olduğunu göstermektedir. Her ne kadar her sığınmacı Suriyelinin masum olduğu iddia edilemeyecek olsa da, toplumsal bir önyargıyla bütün Suriyelileri potansiyel suçlu ve “olağan şüpheli” ilan etmek, özellikle suça ilişkin veriler dikkate alındığında, doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün Nisan 2019 tarihli verileri (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019), Türkiye’deki Suriyelilerin Türkiye nüfusuna oranının %4,41 olduğunu göstermektedir. Çoğunluğu Türkiye’nin tüm illerinde yerleşik vaziyette bulunan bu nüfus, günlük yaşam içerisinde hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Ancak, özellikle toplumsal algıya ilişkin veriler göstermektedir ki, 2011 yılında misafirlik eksenine tanımlanan Türkler ve Suriyeliler arasındaki ilişki, gittikçe Suriyeli karşıtı olumsuz söylemlere dönüşmektedir. Her ne kadar, yapılan araştırmalar ve resmi kurumların verileri, Suriyelilere ilişkin toplumsal algının, gerçek verilere dayanmadığını gösterse de, bu söylemlerin arkasında Türk toplumunun içerisinde bulunduğu sosyal, psikolojik, politik ve ekonomik koşulların olduğu değerlendirilebilecektir. Bu bakımdan, Türkler ve Suriyeliler arasında orta ve uzun vadede ayrımcı söylemlerin büyüyerek ırkçı çatışmalara dönüşmemesi için, mevcut kriz durumunun toplumsal uyum ve toplumsal güvenlik ekseninde incelenmesi ve somut çözüm önerilerinin uzun dönemli bir program dahilinde hayata geçirilmesi gerekecektir.

Bu noktada mevcut durumun toplumsal algı boyutuyla ilgili olarak, Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacıların topluma “doğru bir şekilde” anlatılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. 2011 yılında başlayan göç dalgasına bağlı olarak resmi makamlarca sıklıkla vurgulanan “misafir” tanımlaması, toplumsal zihinde geçiciliğin kodlanmasına neden olmuş; fakat uzayan misafirlik süreci Türk toplum tabanında pozitif yönde karşılık bulamamıştır. Bu bağlamda, halen sürdürülen toplumsal uyum programlarının yanı sıra, Türk toplumunun çoğunluğunun yabancı olduğu mültecilik ve sığınmacılık gibi kavramlarla bunlara ilişkin hukuki altyapının topluma aktarılması; fakat belki de en önemli nokta olarak, Suriyeli sığınmacıları her zaman suçla ilişkilendirebilecek negatif söylemlerden kaçınılması, toplumsal algının birleştirici ve pozitif yönde gelişmesinin sağlanması gerekmektedir.

Kaynakça

AKSOY ARAŞTIRMA, (2017), *Türkiye’de Suriyeli Sığınmacı Algısı Araştırma Raporu*, 11.04.2019 tarihinde http://www.ekonomistler.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/suriye_gundem_algi.pdf adresinden alındı.

ANADOLU AJANSI, (2014), *Suriyelilerin Adli Olaylara Karışma Oranı On Binde 33*, 10.04.2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/suriyelilerin-adli-olaylara-karisma-orani-on-binde-33/118752> adresinden alındı.

BARON, R. A. ve BYRNE, D., (2000), *Social Psychology*, 9th Edition, London: Allyn and Bacon.

BOZKURT, V., (2011), *Değişen Dünyada Sosyoloji*, 6. Baskı, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

BUCERIUS, S., (2011), Immigrants and Crime, M. TONRY içinde, *The Oxford Handbook of Crime and Criminal Justice*, (s.385-419), Oxford University Press.

BUI, H. N., (2009), Immigration and Crime, J. M. MILLER içinde, *21st Century Criminology A Reference Handbook*, (s. 173-181), Sage Publications.

CASTLES, S., MILLER, M. J., (2008), *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

DUCKITT, J., (2001), Reducing Prejudice: An Historical and Multi-Level Approach, M. AUGUSTINOS ve K. REYNOLDS içinde, *Understanding Prejudice Racism and Social Conflict*, (s.253-272), London: Sage Publications.

DURKHEIM, E., (1985), *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, (Çev. C. B. Akal), İstanbul: B/F/S Yayınları.

ERDOĞAN M. M., (2015), *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 495.

ESIPOVA N., RAY J., PUGLIESE A., TSABUTASHVILI D., LACZKO F., RANGO M., (2015), *How The World Views Migration*, International Organization for Migration.

EUROPEAN SOCIAL SURVEY, 15.04.2019 tarihinde <http://www.europeansocialsurvey.org/> adresinden alındı.

FELDMAN, R. S., (1998), *Social Psychology*, New Jersey: Prentice Hall.

GIDDENS, A., SUTTON, P. W., (2014), *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (Çev. Ali Esgin), Ankara: Phoenix Yayınevi.

GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2019), *Geçici Koruma Verileri*, 25.04.2019 tarihinde http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik adresinden alındı.

HENSLIN, J. M., (2009), *Essentials of Sociology A Down to Earth Approach*, 8th Edition, USA: Pearson Pub.

HOGG, M. A., Vaughan, G., (1995), *Social Psychology: An Introduction*, London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI, (2017), *Basın Açıklaması*, 11.04.2019 tarihinde <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi05072017> adresinden alındı.

KAĞITÇIBAŞI, Ç., (1999), *Yeni İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Yayınevi.

KIREL Ç., (2011), Tutum ve Tutum Değişimi, S. ÜNLÜ içinde *Sosyal Psikoloji I*, (s.72-87), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2291.

KAYAOĞLU A., (2011), Önyargı, S. ÜNLÜ içinde *Sosyal Psikoloji II*, (s. 50-71), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2272.

KIZMAZ, Z., (2018), Suriyeli Sığınmacılar: Güvenlik Kaygıları ve Suç, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 392-431.

KONDA, (2016), Suriyeli Sığınmacılara Bakış, 11.04.2019 tarihinde <https://konda.com.tr/tr/rapor/suriyeli-siginmacilara-bakis/> adresinden alındı.

MERTON, R. K., (1938), Social Structure and Anomie, *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.

ÖZKALP, E., (2013), *Sosyolojiye Giriş*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

PEW RESEARCH CENTER, (2016a), *Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism Fewer Jobs*, 07.04.2019 tarihinde <https://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/> adresinden alındı.

PEW RESEARCH CENTER, (2016b), *European opinions of the refugee crisis in 5 charts*, 07.04.2019 tarihinde <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/16/european-opinions-of-the-refugee-crisis-in-5-charts/> adresinden alındı.

ŞAHİN, A. U., (2018), *Kitlesele Zorunlu Göçlerin Afetselliği: Suriyeli Göçü Perspektifinden Göç Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

TÜRK DİL KURUMU, (2019), *Güncel Türkçe Sözlük*, 20.04.2019 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b60804ff0c934.61993684 adresinden alındı.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, (2017), Adalet İstatistikleri, 11.04.2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1070, adresinden alındı.

Globalization and Poverty: Evidence from a Panel of Countries in Different Income Groups

Berk Alper¹

Asuman Oktayer²

Introduction

Globalization is a highly debated phenomenon and scholars have many different approaches to this issue. Some praise its virtues while others criticize its devastating consequences. For example, Bhagwati (2004) believes that globalization has promoted democracy and, reduced poverty by means of increasing growth rate. However, Bourdieu (1998) have a different understanding of globalization. According to Bourdieu (1998), the process of globalization entails a programme for destroying collective structures which may hinder pure market logic. In order to promote and safeguard the efficiency of markets; political barriers, which create obstacles to those who are the owners of capitals, should be eliminated. Therefore, this concept includes conditions in the economic, political and social areas that a country that is involved in the process of globalization has to realize. These conditions have been introduced with the Washington Consensus and are being implemented as part of the austerity programs designed by the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank (Yeldan, 2007), especially for developing countries that are struggling with the crisis.

Leaving aside the arguments on globalization for a moment, this term can be broadly defined as a process which brings about integration of national economies via international trade, foreign direct investments, short term capital flows, international flows of labor and of technology (Bhagwati, 2004).

1.1. Developments in the Process of Globalization

Globalization is highly discussed with the effects that it brings about. One of the striking developments in the process of globalization is the decreasing extreme poverty. As can be followed from figure 1, an important proportion of the World population, like 42.1 percent, was living on less than \$1.90 a day at 2011 international prices in 1981, while this rate fell to 9.9 percent in 2015. In other words, poverty level across the World has decreased to one fourth of the initial level.

¹ Graduate student, Berk, Alper, Yildiz Technical University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences, Economics, berkalper93@gmail.com

² Assoc. Prof. Dr., Asuman, Oktayer, Yildiz Technical University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences, aoktayer@yildiz.edu.tr

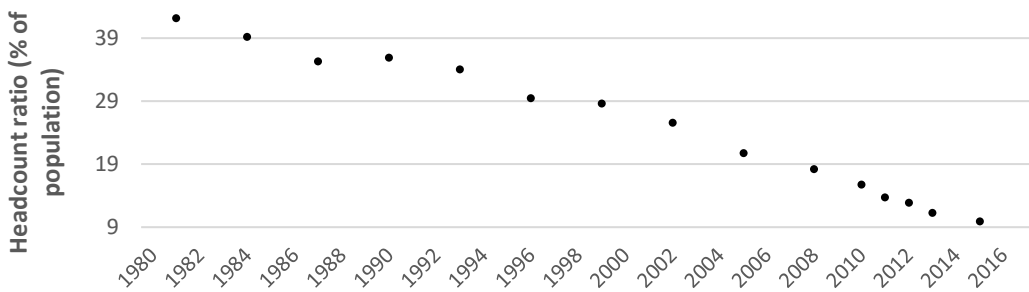

Figure1. Percentage Of The Population Living On Less Than \$1.90 A Day At 2011 International Prices

World Bank. (2019). World Development Indicators.

Another important development in the globalization process is the increase in international trade level. The ratio of international trade to GDP has risen almost continuously from 35.3 percent in 1986 to 60.8 percent in 2008. The financial crises pushed the global economy into a harsh downswing that world trade shrank at an unseen rate since the Great depression of 1929. After a sharp decline by approximately 14 percent in 2009, the worldtrade began to rise again to the levels even higher than the levels in 2009 today.

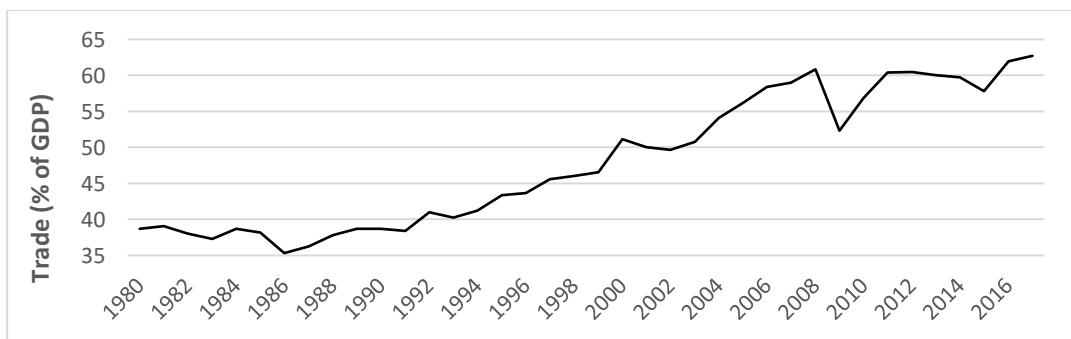

Figure 2. International World Trade (% of GDP)

World Bank. (2019). World Development Indicators.

In addition to international trade, international financial investment transactions have increased considerably since 1980. Figure 3 shows the trend of financial globalization. This graph is depicted by using finance sub-index of KOF Index of Globalization data conceived by Dreher (2006) and revisited by Gygli, Haelg, Potrafke & Sturm (2019). As can be seen from the related figure, financial markets have been significantly globalized since 1980. The value of financial globalization index is 39.5 in 1980 while it is 60 in 2016; which means a 52 percent increase.

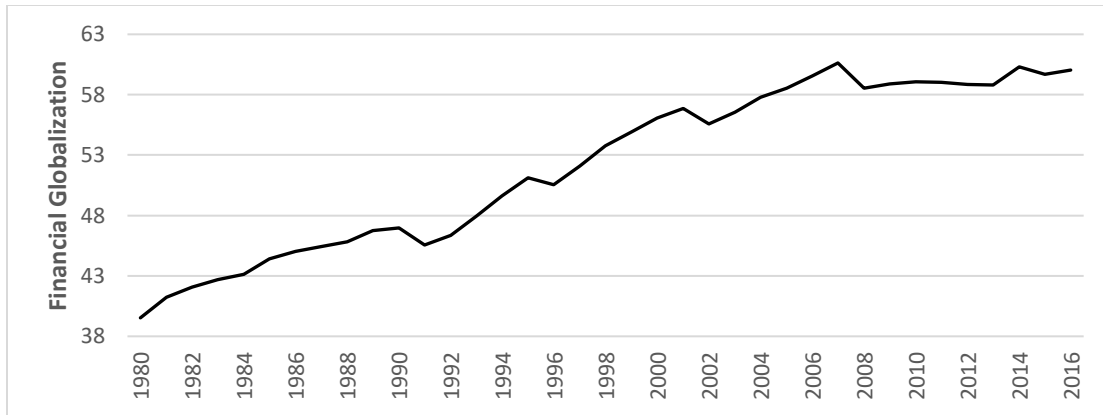

Figure 3. Financial Globalization

Dreher, A. (2006). Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied economics*, 38(10), 1091-1110.

As can be followed from figure 4 and figure 5 which show the Gini index values related to some developed and developing countries, developments related to income inequality issue are mixed. To clarify, in countries like Costa Rica, USA, and Spain income inequality seems to rise. However, it decreases in some other countries like Mexico, United Kingdom and Brazil.

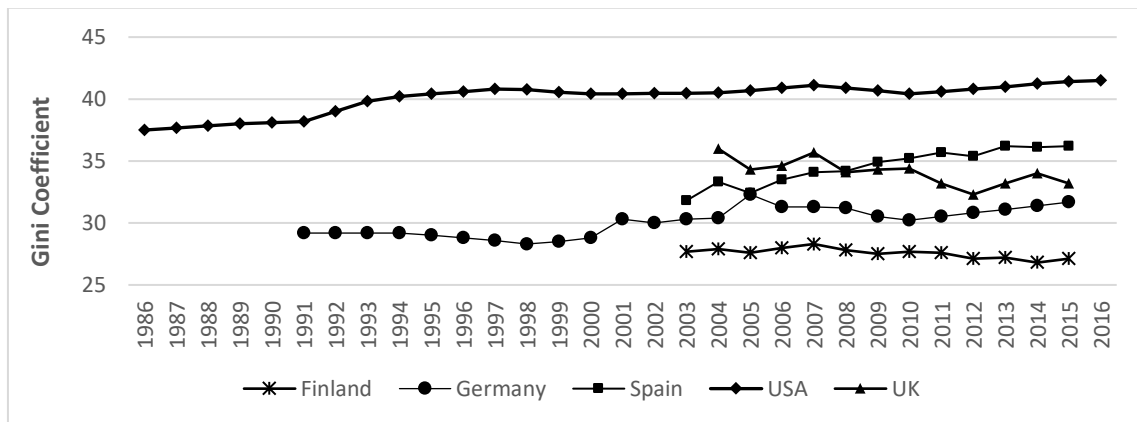

Figure 4. Gini Index for Some Developed Countries

World Bank. (2019). World Development Indicators.

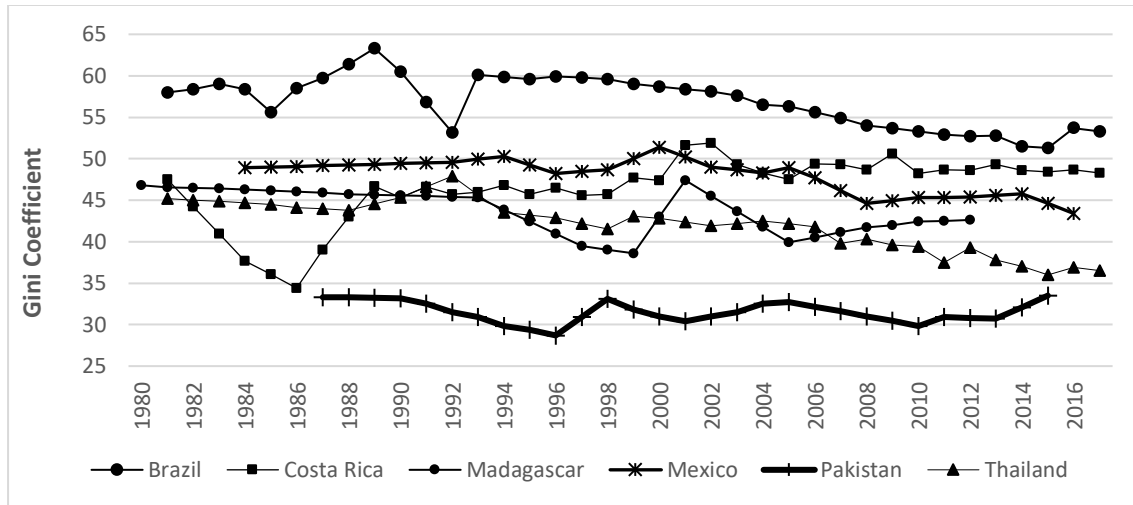

Figure 5. Gini Index for Some Developing Countries

World Bank. (2019). World Development Indicators.

Deindustrilization is observed to have gone up in developed countries, as can be seen in the table 1. According to Yeldan(2007), increased deindustrilization in developed countries is a result of demise of Fordist production technologies in sustaining profitability of capital. The Fordist model was based on mass production for a mass consumption market. The need for mass consumption has, in turn, necessitated a generally tolerant stance towards wage-labor through recognition of many labor rights. However, with the spread of production facilities across the world, this production system reached its limits.

Table 1. Manufacturing, Value Added(% of GDP) in Developed Countries and the World

	1980	1990	2000	2010	2016	2017		1980	1990	2000	2010	2016	2017
Australia	n.a.	13.8	11.6	80.0	60.7	57.5	Italy	n.a.	19.9	17.5	14.2	14.8	14.9
US	n.a.	n.a.	15.0	12.1	11.5	n.a.	Netherlands	16.6	16.9	13.7	10.5	1.1	1.1
Austria	21.2	19.6	18.2	16.5	16.7	16.6	Norway	13.5	10.3	88.4	71.9	65.2	63.0
Belgium	n.a.	n.a.	17.5	13.2	12.6	12.8	Sweden	20.9	18.4	20.3	16.3	13.4	13.6
Denmark	16.0	14.9	14.1	10.9	13.0	12.5	Switzerland	n.a.	20.5	17.9	18.8	17.9	17.9
Finland	24.2	19.5	24.2	17.1	14.7	15.2	UK	n.a.	16.7	13.1	89.0	89.4	89.7
France	18.5	16.2	14.5	10.3	10.3	10.1	Japan	n.a.	n.a.	22.6	20.8	21.0	n.a.
Germany	n.a.	n.a.	20.7	20.0	21.1	21.1	World	n.a.	n.a.	16.9	16.0	15.7	n.a.

World Bank. (2019). World Development Indicators.

By means of intensified competition, which stems from technological reverse engineering, imitation and cheap labor costs, developing countries mainly of East Asia started to capture market shares that traditionally belonged to the North. All in all, ascendancy of finance over industry has been witnessed during this era.

2.Literature Review

2.1. Theoretical Literature

The literature examining the relationship between globalization and poverty focuses on economic consequences of globalization that affect poverty.

2.1.1. Poverty Alleviation

Fischer (2003) and some other economists stated that poverty has decreased due to the increasing growth rates in the globalization period. In particular, high growth rates and the decline in poverty in China and India contributed to the decline in poverty in the world. Fischer (2003) suggests that both of these countries achieved that by means of pro globalization policies. Bhagwati and Srinivasan (2002) suggest that free trade is beneficial for the poor in developing countries since these countries have comparative advantage in producing goods with unskilled labor; therefore demand for such labor increases. Besides, according to them, trade is beneficial for also another reason. The reason is that if a developing country wishes to maintain an export promoting strategy, it will have to maintain macroeconomic stability since, for example, low inflation is an important matter for such a country in order to stay competitive. Since poor people are vulnerable to inflation, open market and free trade policies benefit them. However, it is also stated that drop in real wage, as a consequence of inflation, leads to increase in employment. Therefore, inflation may reduce poverty (United Nations, 2010a).

Financial development may also reduce poverty. With better access to finance, poor people may become entrepreneurs and as a consequence of this, their income increases and then poverty reduces (World Bank, 2008). Claessens and Perotti (2005) are the economists who pay special attention to the importance of access to finance. In their study, they claim that when financial liberalization occurs in a country in which political and economic inequality are high, the poor are not likely to attain the benefits of the liberalization. The benefits are captured by elites who have ties with ruling party. Pakistan can be shown as an example of this situation.

Harrison (2006) has a different approach to this issue. According to him, the poor in the countries with an abundance of unskilled labor do not always get benefits of globalization since labor is not mobile as Heckscher Ohlin theorem predicts. For acquiring benefits of international trade (between developing and developed countries) and of comparative advantage, labor needs to be able to move out of contracting sectors and into expanding ones. However, poverty decreases in countries where exports increase. She suggests there are countries that benefit from rising capital flow but when financial crises occur, poors are likely the ones who bears the burden. Harrison (2006) demonstrates that poors can get benefit from globalization as long as globalization is accompanied by complementary policies. To clarify, countries that liberalize their capital accounts should establish reliable institutions and pursue macroeconomic stabilization policies. For example, in Colombia,

increasing export activity has been associated with an increase in compliance with labor legislation and a fall in poverty. In addition, Harrison (2006) pays special attention to the social safety net and stated that poor farmers in Mexico did not receive income support from the state, and their actual revenues would be halved in the 1990s.

2.1.2. Rise In Growth

Some economists assert that there is a positive relationship between globalization and growth. According to the traditional trade theory, if all countries specialize in production of the goods in which they have comparative advantage, world output will be greater, and, via trade, each nation will share in the gain (Salvatore, 2011).

Prebisch (1959) has a different opinion regarding this matter. In his model, there are two countries, developing and developed countries, and two goods. Developing countries produce a good which has low income elasticity of demand whereas developed countries produce a good which have higher income elasticity of demand. He also assumes that both countries have the same initial growth rate. As a result of trade between them, growth rate of import exceeds growth rate of export in developing countries, which leads to trade deficit. This current account deficit is not sustainable if it is not financed by external savings. Eventually, the developing country lowers its growth rate of import by lowering its economic growth rate. Ultimately, income gap between developed and developing countries rise.

In the literature, some studies support the idea that free trade boosts growth rates whereas some favours protectionism for increasing growth rates. For example, Dollar and Kraay (2001) demonstrate that countries who liberalized their trade account, experienced high growth rates, such as Jordan, Argentina and China. However, O'Rourke (2000) finds positive relationship between tariffs and growth.

According to some scholars there is a positive relationship between financial globalization, financial development and growth. According to Mishkin (2009), financial globalization can stimulate financial development. Mishkin (2009) states that entry of foreign capital and institutions cause domestic financial institutions to lose customers. In order to survive, domestic financial institutions have to find new customers and lend to them profitably. However, to accomplish this, they need to have information to differentiate good credits from bad ones and monitor borrowers to make sure they do not take excessive risks. Therefore, they realize they need to support institutional reforms such as disclosure requirements. There is also another benefit of financial globalization. Because foreign capital could enter domestic financial markets freely, availability of funds increased. As a result of that, price of capital decreased and investments rose which encouraged economic growth. Besides, with the help of availability of funds, competition went up as well.

King and Levine (1993) in his study found that financial development fosters economic growth. In his study, King and Levine (1993) state that, risk diversification may encourage innovative activities. According to them, agents are trying to make technological advances in order to gain a profitable market niche. However, engaging in innovative activities are risky. They suggest that, being

able to hold diversified portfolio of innovative activities reduces risk and promotes investment in such activities. Therefore, advancement of technology could occur and economic growth rises.

2.1.3. Capital Mobility and Crises

The relationship between capital mobility and crises is one of the most controversial issues. Some economists are against the idea of free capital mobility, even though they are firm supporter of free trade and globalization. For instance, Bhagwati(1998) supports free trade but is against free capital mobility. He asserts that countries with free capital mobility are prone to crisis and give up their political independence. Bhagwati (1998) states that crises took place in Asia is related to capital account liberalization;total private capital inflows to Malaysia, South Korea, Thailand, and the Phillipines jumped from \$41 billion in 1994 to \$93 billion in 1996. However, the situation suddenly changed to an outflow of \$12 billion. In addition, he suggests that gains of capital account liberalization, such as stimulating growth rate, are negligible. For example, countries like China and Japan had remarkable growth without capital account liberalization. According to Yeldan(2004), increasing hot money flows created uncertainty and instability in production and real investment decisions.

2.2. Empirical Literature

The empirical literature on the relationship between globalization and poverty is quite extensive. One of the important studies aiming to reveal the relationship between the stated variables is Bergh and Nilsson's (2011). In their study Bergh and Nilsson(2011) use four-five years averaged data covering the period 1988-2007 for 114 countries. They found that economic globalization and social globalization reduce headcount ratio.

Lee (2014) examines the relationship between globalization and poverty by using data covering the 1990-2004 period and includes only lower and lower middle income countries. He found that the trade liberalization decreases the headcount ratio whereas the financial integration increases the headcount ratio.

In the study carried out by Dollar and Kraay (2002), there is no direct significant effect of economic openness on poverty. Nevertheless, they found international trade openness positively related with growth, whereas negatively related with poverty. Thereby, international trade can reduce poverty through boosting growth rates.

Yanar and Şahbaz (2013) found that economic globalization has an insignificant effect on poverty whereas political and social globalization have a statistically significant and negative impact on poverty in their study where they use cross sectional datafrom 2010 for 102 developing countries.

3. Empirical Analysis: Globalization and Poverty Relationship

3.1. Model Specification and Data

In this chapter, the relationship between globalization and poverty is investigated by using panel data analysis. The panel includes countries from different income groups and levels of development. Poverty regressions cover between 1990 and 2016 and include 101 countries, 19 of

which are low income, 53 middle income and 29 high income. Having been run particular tests, like Likelihood Ratio, Hausman Test, fixed effects model is employed. As a dependent variable, headcount ratio at 1.90\$ a day (2011 PPP) (% of population) is chosen.

Our model is as given below:

$$HeadcountRatio_{i,t} = C + \alpha_{i,t} lgdppc + \beta_{i,t} edu + \delta_{i,t} KOF + \gamma_{i,t} demo + \varepsilon_{i,t} lifeexp + \varphi_{i,t} gini + \lambda_{i,t} + \mu_{i,t} \quad (1)$$

where, C is the constant, λ is the country fixed effect, and μ is the error term.

In table 2, all the variables used in the model and related data sources are given.

Table 2. Variables and Sources

Variables	Definitions	Data Source
Headcount Ratio	Percentage of the population living on less than \$1.90 a day at 2011 international prices	World Bank, World Development Indicators Database
lgdppc	Log of real per capita GDP, in 2011 US\$	World Bank, World Development Indicators Database
lifeexp	Life expectancy at birth	World Bank, World Development Indicators Database
gini	Gini coefficients	World Bank, Poverty and Equity Database
edu	Mean years of schooling	United Nations Development Programme, Human Development Data
demo	Polity Score -Polity IV Dataset	Center for Systemic Peace- INSCR Datapage
KOF A	Economic Globalization	Gygli et al., (2019)
KOFB	Trade Globalization	Gygli et al., (2019)
KOF C	Financial Globalization	Gygli et al., (2019)

3.2. Empirical Result

Using fixed effects model, the relationship between globalization and poverty is analysed in low income countries, middle income countries and high income countries. Results can be followed from the tables below:

It is followed from all three tables that the coefficient of GDP per capita is significant and negative, meaning that a rise in GDP per capita decreases extreme poverty in all cases for all income groups of countries. This finding is consistent with the finding of Dollar and Kraay (2002). Another noteworthy point is that the magnitude of the coefficient changes depending on income group of the country. To clarify, as income of the country gets lower, the impact of a rise in per capita GDP is

higher. In other words a rise in GDP per capita in a high income country decreases poverty much less than a rise in GDP per capita in a low income country does.

Table 3. Results for Low Income Countries

Variables	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
lgdppc2011	-22.75***	-21.83***	-23.24***	-21.26***
	(-6.299)	(-5.633)	(-6.430)	(-5.235)
edu	-4.48**	-3.58*	-4.204*	-3.897*
	(-2.095)	(-2.068)	(-2.050)	(-2.078)
gini	0.77***	0.73***	0.72**	0.77***
	(0.268)	(0.254)	(0.264)	(0.249)
demo	-0.05*	-0.05	-0.04	-0.06*
	(0.0267)	(0.0281)	(0.0267)	(0.0299)
lifeexp	-0.29	-0.30	-0.21	-0.35
	(0.363)	(0.375)	(0.388)	(0.341)
KOF A		-0.323*		
		(0.186)		
KOF B			-0.194*	
			(0.104)	
KOF C				-0.214
				(0.164)
Constant	217.4***	222.7***	224.8***	217.4***
	(43.09)	(42.98)	(44.97)	(40.90)
Observations	313	313	313	313
R-squared	0.57	0.59	0.58	0.58

Notes:

1. Standard errors are estimated by using Driscoll Kraay estimator as it can produce standard errors which are resistant to autocorrelation, heteroscedasticity and, cross section dependency (Tatoğlu, 2016, pp.276-279).

2. Standard errors are in parenthesis.

3. *, **, *** denote statistical significance at the 10%, 5%, 1% levels, respectively.

4. Dependent variable is headcount ratio.

The three of the tables indicate a positive relationship between the Gini and the headcount ratio in all cases for all country groups again. There are two possible explanations for why rising income inequality increases poverty: First of all, greater inequality may become unacceptable to voters. Hence they would demand higher taxes and regulations which are not pro business policies, and all of which may decrease incentives to invest. Besides, income inequality may induce political instability and social unrest, with harmful effects on growth (Cingano, 2014). Second explanation is demand oriented. Marginal propensity to consume is believed to decrease, as individual's income rises. Bernstein (2013), from a Keynesian point of view, asserts that, since low income consumers have a higher tendency to consume in a country where income inequality is low, consumption expenditures

would rise, economic growth would increase, and this faster growth would lead to a higher level of investment in this country .

Our results denote a significant and a negative relationship between education and poverty for all of the countries in all of the income groups. According to Çalışkan (2007), an increase in productivity as a result of an increase in the level of education leads to an increase in the income of individuals. Therefore, education is expected to lower extreme poverty, as our results confirm.

Table 4. Results for Middle Income Countries

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
lgdppc	-17.91*** (-1.15)	-18.62*** (-1.27)	-18.42*** (-1.34)	-18.83*** (-1.12)
edu	-2.26*** (0.37)	-2.49*** (0.37)	-2.42*** (0.36)	-2.50*** (0.39)
gini	0.17* (0.08)	0.17* (0.08)	0.18* (0.08)	0.14* (0.0828)
demo	-0.06** (0.02)	-0.06** (0.02)	-0.05** (0.02)	-0.05** (0.02)
lifeexp	0.48*** (0.09)	0.50*** (0.09)	0.49*** (0.09)	0.53*** (0.09)
KOF A		0.0851** (0.0373)		
KOF B			0.05 (0.03)	
KOF C				0.11*** (0.01)
Constant	146.5*** (-9.66)	148.9*** (-8.87)	149.0*** (-9.29)	148.5*** (-8.98)
Observations	1,185	1,184	1,184	1,184
R- squared	0.50	0.50	0.50	0.50

Notes:

1. Standard are estimated by using Driscoll Kraay estimator as it can produce standard errors which are resistant to autocorrelation, heteroscedasticity and, cross section dependency (Tatoğlu, 2016, pp. 276-279).
2. Standard errors are in paranthesis.
3. *, **, *** denote statistical significance at the 10%, 5%, 1% levels, respectively.
4. Dependent variable is headcount ratio.

Life expectancy at birth is found to be insignificant for low income countries. However, for middle and high income countries, a rise in life expectation leads to a higher level of poverty, which is a surprising result at first glance. Yet, this situation may be stemmed from the fact that, in such countries, rise in life expectation at birth, which is accompanied by a decline in total fertility rate, leads to a higher old age dependency ratio in those countries, which is supported by our results. According to World Bank, old dependency ratio in 1990 were 18.18 percent and 8.05 percent for high income

and middle income countries respectively. However, in 2017, old dependency ratio for middle and high income countries are 11.13 and 26.55 percent. Santacreu (2016) states that this situation leads to a decrease in aggregate savings, thus leads to a lower level of investment and lower growth rates.

Table 5. Results for High Income Countries

Variables	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
lgdppc	-2.06*** (0.22)	-2.01*** (0.22)	-2.04*** (0.24)	-2.14*** (0.20)
edu	-0.10*** (0.03)	-0.09** (0.03)	-0.08** (0.03)	-0.11*** (0.03)
gini	0.11*** (0.02)	0.11*** (0.02)	0.11*** (0.02)	0.11*** (0.02)
demo	-0.004 (0.12)	0.02 (0.12)	0.04 (0.11)	-0.02 (0.12)
lifeexp	0.15*** (0.03)	0.16*** (0.04)	0.18*** (0.04)	0.14*** (0.03)
KOF A		-0.01 (0.00)		
KOF B			-0.02* (0.00)	
KOF C				0.01 (0.00)
Constant	7.49*** (-1.368)	6.28*** (-1.999)	5.43** (-2.163)	8.60*** (-1.418)
Observations	501	501	501	501
R- squared	0.41	0.41	0.42	0.41

Notes:

1. Standard are estimated by using Driscoll Kraay estimator as it can produce standard errors which are resistant to autocorrelation, heteroscedasticity and, cross section dependency (Tatoğlu, 2016, pp. 276-279).
2. Standard errors are in paranthesis.
3. *, **, *** denote statistical significance at the 10%, 5%, 1% levels, respectively.
4. Dependent variable is headcount ratio.

The negative coefficient of democracy, for middle and in some cases for low income countries, states that, a higher level of democracy in these countries decreases poverty. According to median voter theorem, there is a positive association between democracy and redistribution policies. According to the theorem, under universal suffrage, when income is unequally distributed, the median income falls below the mean income. Since the decisive voter earns a below average income, that voter probably favor redistribution policies or higher tax rates (United Nations, 2010b). Kamal (2000) states that democracy allows poor people to influence and develop policies which would be to poor people's interest.

As seen from the tables the results related to economic globalization is mostly significant for all types of countries. The sign of the coefficient of it, however, varies. For high and middle income countries economic globalization increases poverty but for low income countries it decreases poverty. When we have a look at the results of sub-indices of economic globalization, we see that trade globalization, except for middle income countries, seemingly decreases poverty. This approves traditional trade theory which states trade is beneficial for both parties (Salvatore,2011).When it comes to financial globalization, the coefficient of this variable is insignificant for low income countries but significant and positively associated with poverty for either high income or middle income countries. In this paper, it is already investigated that how capital mobility is closely related to financial crisis. The positive relationship between financial globalization can be attributed to financial crises as Harrison(2006) states that poors are likely the ones who bear the burden when financial crises take place.

Conclusion

In decreasing poverty, income distribution, economic growth and education plays an important role for all countries. Given that results countries should pay attention to their demographic structures. As we see for all countries life expectancy at birth rises poverty for middle and high income countries. This study also shows that unlike trade globalization, financial globalization may have adverse effect on extreme poverty. So, countries which are determined to fight poverty should consider the effect of liberalizing their financial account.

References

- Bergh, A.,& Nilsson, T. (2011). Globalization and Absolute Poverty a Panel Data Study. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.236378
- Bernstein, J. (2013). The impact of inequality on growth. Washington, DC:Center for American Progress, Retrieved from <https://www.americanprogress.org/wp-content/uploads/2013/12/BerensteinInequality.pdf>
- Bhagwati, J. (2004). *In Defense of Globalization*. New York: Oxford University Press.
- Bhagwati, J. (1998). The Capital Myth: The Difference between Trade in Widgets and Dollars. *Foreign Affairs*, 77(3), 7-12. doi:10.2307/20048871
- Bhagwati, J., & Srinivasan, T. N. (2002). Trade and Poverty in the Poor Countries. *American Economic Review*, 92(2), 180-183. doi:10.1257/000282802320189212
- Bourdieu, P. (1998). *The Essence of Neoliberalism: What is Neoliberalism?* Le Monde Diplomatique. Retrieved from <https://mondediplo.com/1998/12/08bourdieu>
- Center for Systemic Peace. (2019) INSCR Data Page [Data File]. Retrieved from <http://www.systemicpeace.org/inscrdata.html>

- Cingano, F. (2014). Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*,163,2-64. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1787/5jxrjncwvxv6j-en>
- Claessens, S.,& Perotti, E. C. (2005). The Links between Finance and Inequality: Channels and Evidence. *World Bank*, 1, 1-65. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/594991468135945215/The-links-between-finance-and-inequality-channels-and-evidence>
- Currie, J., Stabile, M., Manivong, P., & Roos, L. (2008). Child Health and Young Adult Outcomes. *Journal of Human Resources*,45(3). Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w14482.pdf>
- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim - İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*,7(13), 285-308. Retrieved from <http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/14676/Makale.pdf?sequence=1>
- Dollar, D., & Kraay, A. (2001). Trade, Growth, and Poverty. *World Bank*, 1-45. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/278551468743972606/Trade-growth-and-poverty>
- Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 195-225.Retrieved from <https://doi.org/10.1023/A:1020139631000>
- Dreher, A. (2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence from a New Index of Globalization. *Applied Economics*,38(10), 1091-1110. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/00036840500392078>
- Fischer, S. (2003). Globalization and Its Challenges. *The American Economic Review*,93(2), 1-30. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3132195>
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J. E. (2019). The KOF Globalisation Index–Revisited. *The Review of International Organizations*, 1-32. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>
- Harrison, A. (2006). Globalization and Poverty. *National Bureau of Economic Research*, 12347, 2-52. doi:10.3386/w12347
- Kamal, S. (2000, April). Democratization and Poverty Alleviation in South Asia. International IDEA Archive. Retrieved from http://archive.idea.int/df/2000df/commissioned_papers_3.html
- King, R. G.,& Levine, R. (1993). Finance, Entrepreneurship and Growth. *Journal of Monetary economics*, 32(3), 513-542. Retrieved from [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(93\)90028-E](https://doi.org/10.1016/0304-3932(93)90028-E)

- Lee, K. K. (2014). Globalization, Income Inequality and Poverty: Theory and Empirics. *Social Systems Studies*, Vol. 28, 109-134. March 2014. Retrieved from <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/re/ssrc/result/memoirs/kiyou28/28-05.pdf>
- Mishkin, F. S. (2009). Why We Shouldn't Turn Our Backs on Financial Globalization. *IMF Staff Papers*, 56(1), 139-170. doi:10.1057/imfsp.2008.30
- O'Rourke, K. H. (2000). Tariffs and Growth in the Late 19th Century. *The Economic Journal*, 110(463), 456-483. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/1468-0297.00533>
- Prebisch, R. (1959). Commercial Policy in the Underdeveloped Countries. *The American Economic Review*, 49(2), 251-273. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/1816120>
- Salvatore, D. (2011). *Introduction to International Economics: Study Guide* (10th ed.). Singapore: John Wiley & Sons.
- Santacreu, A. M. (2016). Long-Run Economic Effects of Changes in the Age Dependency Ratio. *Economic Synopses*, 2016(17), 1-2. doi:10.20955/es.2016.17
- Tatoğlu, F. Y. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi* (3rd ed.). İstanbul: Beta..
- United Nations (2010a). Rethinking Poverty, Report on the World Social Situation (New York: United Nations)
- United Nations (2010b). Combating Poverty and Inequality. Structural Change, Social Policy and Politics.
- United Nations Development Programme (2019). Human Development Data [Data File]. Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/data>
- World Bank. (2008). *Finance for All?: Policies and Pitfalls in Expanding Access*. Washington, D.C.: World Bank.
- World Bank. (2019). World Development Indicators [Data File]. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/data/source/world-development-indicators>
- Yanar, R., & Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 55-74. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/oguiibf/issue/5713/76477>
- Yeldan, E. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeldan, E. (2007). Globalization as the Hegemonic Concept of Neoliberal Ideology. In A.H. Köse, F. Şenses & E.Yeldan(Eds.), *Neoliberal Globalization as New Imperialism: Case Studies on Reconstruction of the Periphery*, (pp.43-54). New York: Nova Science Publishers, Inc.

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'deki Sosyal, Siyasal ve İktisadi Durumları Üzerine Bir İnceleme: Fırsatlar-Tehditler

Deniz Alca¹

Günümüzde uluslararası toplumun karşılaştığı en önemli sorunlardan biri çeşitli sebeplerle ülkesini terk etmek zorunda kalan kişi ve gruplarının sığınma talep edilen devlet sınırları içinde, sahip olacakları hakları, özgürlükleri ve yükümlülükleridir. Türkiye coğrafi konumu nedeni ile özellikle Ortadoğu'da meydana gelen iç karışıklıklar, düşük yoğunluklu çatışmalar ve iç savaşlardan ve bölgesel dinamiklere bağlı olarak sürekli artma eğilimi gösteren zorunlu insan hareketliliğinden ekonomik, hukuki, toplumsal ve siyasal olarak etkilenmektedir. UNHRC Küresel Eğilimler Raporu içerisinde kendi ülkelerini arkada bırakmak zorunluluğunun etki ettiği bireylerin oranında kesin bir çoğalma olduğunu, 2013 senesinde ülkelerinin terk edenlerin sayının 51,2 milyon kişi olduğu bir sene sonra ise bu durum ile karşı karşıya kalanların sayısının 59,5 milyon kişi olarak çoğaldığı gözlemlenmiştir. 2014 senesinde baskı oluşturularak ülkelerindeki yerleşim alanlarını geride bırakanların içerisinde 38.2 milyonu kendi ülkeleri içerisinde saha değişimleri yapanlar olarak görülürken geriye kalanların 19.5 milyon kadarı mülteci son olarak 1.8 milyon kadarı sığınmacı olma durumu içerisinde kalanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen sayısal bulgular milletlerarası mülteci probleminin dünya çapında bir konu haline dönüştüğünün bir göstergesidir. (UNHRC, Global Trend, www.unhrc.org, Erişim: 02.03.2018.)

2003 senesinde dünya üzerindeki her yeni gün yaklaşık 11 bin birey ülkesini terk edip gitmek zorunluluğu içerisinde girerken, 2012 senesinde söz konusu yaklaşık değer 23 bin bireye ulaşmış, 2015 senesinde ise son olarak 42500 bireye ulaşmıştır. Dünya üzerinde çoğalan mülteci ve sığınmacı oranıyla birlikte günümüzden geriye doğru bakıldığında son yirmi senede Türkiye'ye gelen büyük oranlı sığınma ve düzenli olmayan göç eylemlerinde de artış gözlemlendiği bilinmektedir. Güleç ;s. 92

Mülteci ve sığınmacılar açısından değerlendirildiğinde Türkiye, komşu ülkelerde ortaya çıkan belirlilik durumu söz konusu olmayan politik olaylardan kaçan toplulukların benliklerini güvende hissettikleri bir yer, kuzey-batı ülkelerine gitme arzusu içerisinde olan kişiler için bir köprü, komşularına kıyasla ekonomik yönden iyi imkânlar sunması bakımından istihdam sağlanabilecek bir saha konumundadır (Güleç ; s. 92.)

¹ Dr. Öğr. Üyesi Deniz ALCA, Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, denizalca@karabuk.edu.tr

Asya, Ortadoğu ve Afrika'da yer alan ülkelerinden politik yönlü ya da ekonomik bazlı sebeplerle ayrılma gerekliliği içerisinde kalan sığınmacı ve göçmenler, Türkiye'nin deniz ve karalarını kullanarak, AB ülkelerine ulaşabilme uğraşını vermektedirler. Türkiye'nin köprü olarak kullanılarak Batı'ya gitmek amacıyla gerçekleştirilen düzensiz göçler çoğunlukla deniz ve kara yolları üzerinden olmaktadır. Günümüzde Yunanistan ile Türkiye arasındaki deniz ve kara çizgisi düzenli göç yapmayan kişiler için ehemmiyet teşkil eden ve aktif olan bir rota olarak değerlendirilmektedir. Suriye, İran ve Irak'tan karayolunu kullanarak gelen kişiler Türkiye'yi köprü olarak kullanmalarının ardından Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden İtalya'ya girmekte veya Romanya, Avusturya, Çek cumhuriyeti, Bulgaristan ve ya Macaristan üzerinden Almanya sınırları içerisine girmektedirler. Deniz ulaşımını tercih edelerse Akdeniz ve Ege kıyılarından kaçakçı gemileri ile Güney Fransa, Yunanistan ve İtalya'ya girmektedirler. (Çelik ; 2017, s. 320)

2011 yılından, bu yana, günden güne artan sayıda Suriye Arap Cumhuriyeti (Suriye) vatandaşı Türkiye'ye uluslararası koruma bulmak amacıyla gelmektedir. Suriyeliler ilk geldikleri 2011 yılından YUKK'nin (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) yayımlandığı 2013 tarihine kadar "misafir" olarak isimlendirilmişlerdir. Misafir kavramı da Türk kültür ve örfünün önemli kavramlarından biri olarak kendini göstermiş ve kullanılmıştır. Bütün bu kavramlar sosyolojik olarak yanlış olmasa da Türk hukuk mevzuatına göre Türkiye'de yaşayan ve geçerli pasaport/vize alarak gelip oturma izni ile kalanların dışındaki tüm Suriyelilerin hukuki statüsü "geçici koruma" statüsüdür. Mülteci, sığınmacı ve diğer tüm tanımlamalar hukuki olmayan tanımlamalardır. (Sadıkoğlu 2017, s. 41) "Misafir" kapsamında giriş yapmış olanlarda dahil olmak üzere Suriye'de meydana gelen olaylar nedeniyle 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşları ile Suriye'den gelen vatansız kişiler ve mülteciler Türk hükümeti tarafından geçici koruma kapsamına alınmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), geçici koruma da dâhil olmak üzere, Türkiye'deki tüm iltica usullerinden sorumlu olan resmi organdır.(<https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/>, erişim 04.04.2019.) **Düzenli ve düzensiz grup halinde veya bireysel olarak meydana gelen göç hareketlerini düzenleyen bu kişi ve gruplar için "(u)luslararası korumaya dair en temel ilkeleri içeren 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi Türkiye tarafından coğrafi ve tarihsel kısıtlama konularak imzalanmıştır."** (Nurdoğan, Öztürk; 2018, s:1163.)

Cenevre sözleşmesinin temel dayanak noktası ise İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Madde:14' te açıkça belirtilen "Herkes uğradığı zulüm sebebiyle başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına sahiptir ifadesidir. İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesinde yapılan bu açıklamayla ilticanın temel insan haklarından olduğunun belirtilmesinden sonra 1951 yılında ilticaya başvurma hakkının kapsamını ve devletlere getirdiği yükümlülükleri düzenleyen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiştir”(Nurdoğan, Öztürk; s:1164.) “1951 Cenevre Sözleşmesinde yapılan mülteci tanımına göre, 1 Ocak 1951 den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerden dolayı korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışından bulunan ve bu ülkelerin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs, mülteci olarak tanımlanmıştır” (Nurdoğan, Öztürk; s:1165.) 1967 yılında kabul edilen ek bir protokol ile coğrafi ve zaman kısıtlaması kaldırılmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 1951 tarihinde kabul edilen Cenevre Sözleşmesini ve 1967 yılında kabul edilen Ek Protokolü imzalamıştır. “Ancak coğrafi çekince hakkından vaz geçmemiştir. Bu sebeple Türkiye sadece Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle sığınma arayan kişileri mülteci statüsü vererek Kabul etmektedir” (Nurdoğan, Öztürk; s:1165.) “Suriye’deki insan hakları ihlallerinde 2012 ve sonrasında ortaya çıkan hızlı artış, insani yardım ihtiyaçlarında dramatik artışları da beraberinde getirmiştir. İç karışıklıkların başlamasından bu yana, Türkiye Cumhuriyeti bu durumdan etkilenen Suriye vatandaşları için “açık kapı” politikası izlemiştir.(http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560, erişim 04.04.2019.) Ancak mülteci politikasındaki genel kabuller dolayısıyla Avrupa dışından gelen göçmenlere mülteci statüsü verememektedir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin yasal statülerini belirlemek amacıyla kullanılan çerçeve geçici sığınma statüsüdür. Genellikle kullanılan mülteci veya sığınmacı ifadeleri hem hukuken yanlış hem de Türkiye’nin Suriyeli göçmenlerle ilgili politikalarını analiz etmek konusunda yanıltıcıdır. Göç İdaresi Başkanlığı ilgili yasa ve yönetmeliklere* dayanarak **geçici korumayı**; “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza

*6458 sayılı Kanunun “Geçici Koruma” başlıklı 91 inci maddesinde; “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.” “Göç Politikaları Kurulu ve görevleri” başlıklı 105 inci maddesinin üçüncü fıkrasının (c) bendinde; “c) Kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek” ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Bakanlar Kurulu tarafından 13/10/2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. (http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararası-koruma-cesitleri_409_546_548, erişim 04.04.2019)

gelen veya sınırlarımızı geçen ve haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara sağlanan koruma” (http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararası-koruma-cesitleri_409_546_548, erişim 04.04.2019.) şeklinde ifade etmektedir.

Geçici koruma statüsü ve kapsamı zaman zaman ikincil korumayla karıştırılmaktadır. İkincil koruma, mülteci, şartlı mülteci ve geçici korumadan farklıdır. İkincil koruma, geçici korumayla tamamen farklı, mülteci ve şartlı mülteci statüsüne daha yakındır ancak verilmiş nedenleri farklıdır. Erdem, ikincil korumayı “menşe ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkûm olacak, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza ve muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olmasından menşe ülkesinin korunmasından yararlanamayan yabancı kişiye, ikincil koruma statüsü verilir” (Erdem, Cilt:37, Sayı:2, s.332-351.) şeklinde tanımlamıştır. Tanımdan anlaşılacağı üzere ikincil koruma acil durum, kitlesel göç ve düzensiz göç durumlarında verilen bir yasal statü değildir.

Daha önce Türk hukuk sisteminde yer almayan geçici koruma statüsü, 6458 sayılı YUKK (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu) ile Türk hukuk sistemine girmiştir. Bu kanunun detaylarının belirlenmesi Türk Göç Hukuku'nun oluşmasına imkân sağlamıştır. (Adıgüzel; 2017, s.26.) Bu kanun ile Türkiye'de bulunan Suriye Arap cumhuriyeti vatandaşları BM'nin toplu sığınma kriterlerine uyum sağlamış ve yasal olarak geçici koruma statüsüne geçmişlerdir.

Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü'nün tanımlamasına göre geçici koruma, “çatışma veya yaygın şiddet ortamlarından kitlesel olarak kaçıp gelen kişilere öncesinde bireysel statü belirleme işlemine tabi tutulmaksızın devlet tarafından geçici koruma sağlama konusunda geliştirilen düzenlemedir.” (Çiçekli, İkinci Baskı, s.33.)

Kanunun oluşturulmasının ardından Kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek için Bakanlar Kurulu tarafından 13/10/2014 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.

Geçici Koruma Yönetmeliği ile ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi çerçevesinde, uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayanlara sağlanabilecek geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları ile bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki iş birliğiyle ilgili hususları

düzenlemektir. (Sadıkoğlu;2017, s. 42)

Suriyelilerin Türkiye’ye artan göçü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine göre Geçici Koruma Yönetmeliği’nde değişiklikler yapılmasına yol açmış ve bu kişilerin hukuki statüsünün tanınması ve birtakım kamusal kaynaklardan faydalanabilmelerinin teminat altına alınması Ekim 2014’te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile sağlanmıştır. Bu düzenlemelerle birlikte Suriyelilerin hukuki statüleri ve Suriyeli çocukların eğitim hizmetlerinden yararlanma durumları iyileştirilmiştir (Sakız, 2016, s.67/ Özgüzel & Çetintürk, 2016).

Türkiye’de geçici koruma ile ilgili düzenlemenin 2014 yılında yürürlüğe girişi temelde hem pratik nedenlerden hem de 2004 tarihli 100 No.lu Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi kararına uygun olarak koruma kapsamının yeniden düzenlenme ihtiyacından doğmuştur.2004 tarihli 100 No.lu Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi kararına göre uluslararası bir sınıra doğru fazla sayıda insan hareketliliğinin olması, bu hareketliliğin hızlı bir şekilde devam etmesi, ev sahibi devletin kitlesel akının süregelir hale gelmesi ve bireysel sığınma prosedürlerini uygulayamayacak duruma gelmesiyle geçici koruma sağlanmaktadır.(Adıgüzel ;s:26) Geçici koruma kapsamı yalnızca Türk hukuk sistemi açısından değil uluslararası hukuk bakımından da yeni ve geliştirilmekte olan bir çerçevedir.

Türk hukuk sistemi ve uluslararası hukuk bağlamında da yeni bir çerçeve olan geçici korumanın temel unsurlarını incelersek üç temel unsur göze çarpar. Bunlar; güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasasının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanmasıdır. (Adıgüzel ;s:26) Geçici koruma altındaki göçmenler, “kendileri talep etmedikleri sürece, normal şartlar altında Suriye’ye geri gönderilmezler.” (<https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/>, erişim 04.04.2019.)

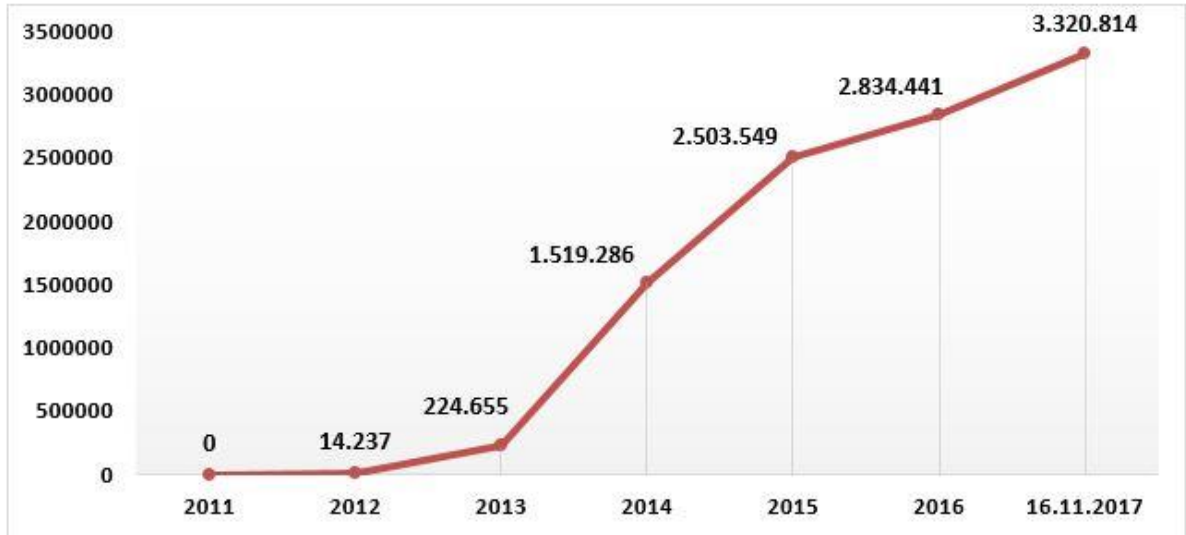
Ana hatlarıyla geçici koruma, mücbir sebepler ile ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve geri dönme imkânı olmayan kitlesel korunma ihtiyacının olduğu durumlarda devreye sokulan bir insani güvenlik prosedürü olarak yorumlanabilir. Ayrıca geçici koruma devletlerin geri göndermeme sorumluluğunda olan kitleler hâlinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, vakit kaybetmeden belirli haklar sağlayan pratik bir çözüm yoludur.

Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamındaki yabancılara; “Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler” başlığı altında Türkiye’nin vermeyi kabul ettiği hizmetler sıralanır. 26. maddede “bu yönetmelik kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlar. Burada “haklar” yerine “hizmetlerden” bahsedilmesi,

sunulacak imkânların devletin takdir hakkına bırakılması özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Böylelikle yönetmelik, sayılan başlıklarda verilecek desteği bir yükümlülükten çok hami devletin imkanları doğrultusunda kendi takdir hakkı çerçevesinde düzenlemesine imkân sağlamaktadır.

“Türkiye, geçici koruma mekanizmasını devreye sokarak hem uluslararası hukukun gerekliliklerini yerine getirmiş hem de kitlesel olarak ülkelerinden kaçmak zorunda kalan milyonlarca Suriyelinin temel ihtiyaçlarını karşılayarak bir statü kazandırmıştır.” (Sadıkoğlu; s:41) Suriyeliler bu statü sayesinde yaşamlarını Türkiye’de devam ettirebilmek adına birçok hakkı elinde bulundurmaktadırlar. Türkiye’nin mevzuatı geçici koruma statüsünü herhangi bir süre ile sınırlandırmamıştır fakat AB ülkeleri bu statüyü sadece bir yıl ile sınırlandırmıştır. Türkiye’de statünün sona ermesi Geçici Koruma Yönetmeliğinin 10. maddesinde bulunan Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır. Tekrar vurgulamak gerekirse geçici koruma statüsü, statü belirlemenin mümkün olmadığı durumlarda ve acil durumlarda devreye sokulan bir durumdur.

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLER

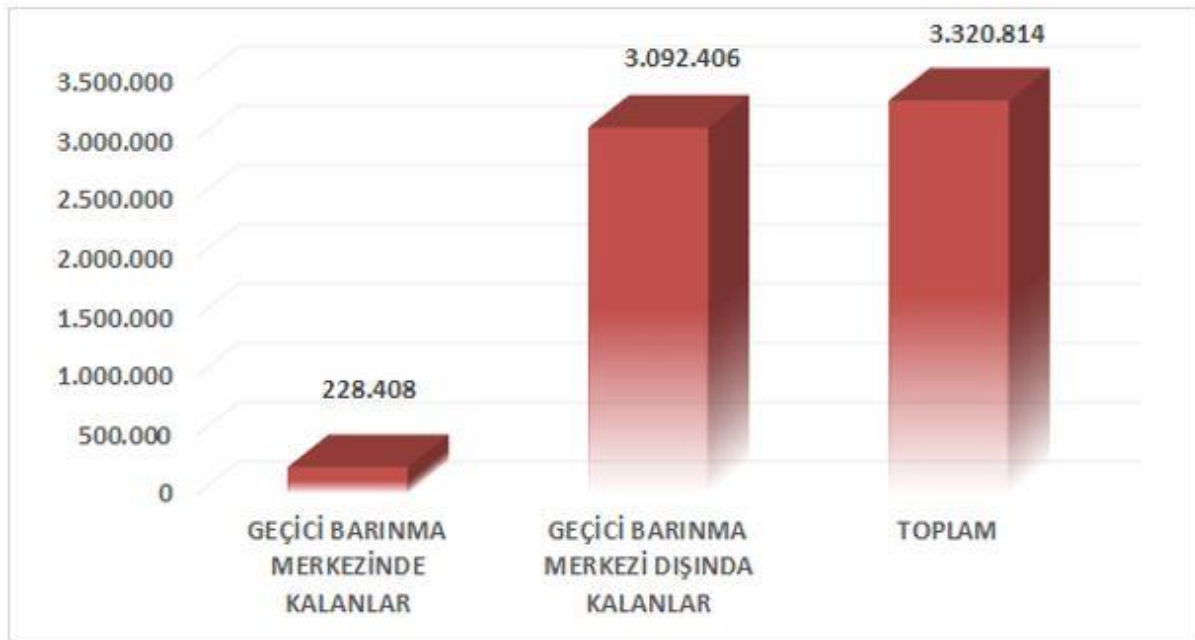

Tablo:1(<http://www.kto.org.tr/d/file/suriyelilerin-turk-iscucu-piyasasina-entegrasyonu,-sorunlar-oneriler---nazli-ustun.pdf>, erişim 10.05.2017)

Tablo 1’e göre, Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin 2011 yılından 2017 yılına devam eden süreçte sürekli bir artış göstermektedir. 2011 yılından 2013 yılına kadar 224.655 Suriyeli bulunmakta iken 2014’te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte 1.519.286’a ulaşmıştır. 16.11.2017 verilerine göre geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı 3.320.814 ulaşmıştır.

Bu rakamların Türkiye'ye göçen Suriye Arap cumhuriyeti vatandaşlardan göçen kayıt altına alınanları kapsadığını da ayrıca akılda tutmak gerekir. Halen kayıt altına alınamamış düzensiz göçmenlerin ülke sınırları içinde buldukları bilinmektedir. Hem Göç İdaresi ve hem de BM'lerin ilgili organları, yayınlarında ve internet siteleri üzerinden, kayıt olma şartını hatırlatmakta ve giriş tarihinde kayıt yaptırmayanlara herhangi bir cezai işlem yapılmayacağını özellikle belirtmektedirler. Buna rağmen Suriyeli göçmenlerin çeşitli kaygılarla ve çoğunlukla bilgisizlik dolayısıyla kayıt yaptırmadıkları bilinmektedir. Bu durum hem göçmenler açısından hak kayıplarına hem de Türkiye açısından güvenlik problemlerine neden olmaktadır.

GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ İÇİNDE VE DIŞINDA KALAN SURIYELİLER

Tablo:2 (<http://www.kto.org.tr/d/file/suriyelilerin-turk-igucu-piyasasina-entegrasyonu,-sorunlar-oneriler---nazli-ustun.pdf>, erişim 10.05.2017.)

Tablo 2 de paylaşılan verilere göre, Türkiye de 2017 yılı verilerine göre geçici barınma merkezleri içinde kalan Suriyelilerin kişi sayısı 228.408 iken geçici barınma merkezlerin dışında kalan kişi sayısı 3.092.406'dır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin genel olarak geçici barınma merkezlerinde kalmamayı tercih etmeleri, bu konuda tanınan esneklik, yoğun olarak göç ettikleri bölgelerde ciddi bir kültürel adaptasyon ve iktisadi ve sosyolojik açıdan ciddi bir sürtünme yaratmaktadır.

Alca, Deniz; Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'deki Sosyal, Siyasal ve İktisadi Durumları Üzerine Bir İnceleme: Fırsatlar-Tehditler Deniz Alca

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLERİN GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI

BARINMA MERKEZLERİ 16/11/2017 TARİHİ İTİBARIYLA (10 İLDE 21 BARINMA MERKEZİ)		
SURIYE	ŞANLIURFA	79.434
	GAZİANTEP	24.644
	KİLİS	26.799
	KAHRAMANMARAŞ	17.498
	MARDİN	2.504
	HATAY	17.862
	ADANA	26.180
	ADİYAMAN	8.881
	OSMANİYE	15.112
	MALATYA	9.494
	TOPLAM	228.408
	GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA KALAN SURIYELİ SAYISI	3.092.406
ÜLKEMİZDE BULUNAN TOPLAM SURIYELİ SAYISI	3.320.814	

* Barınma Merkezlerine ilişkin bilgiler Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'ndan alınmaktadır.

Tablo3 (<http://www.kto.org.tr/d/file/suriyelilerin-turk-iscucu-piyasasina-entegrasyonu,-sorunlar-oneriler---nazli-ustun.pdf>, erişim 10.05.2017.)

Tablo 3'e göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerden barınma merkezlerinde olan Suriyeli sayısı 228.408 iken, barınma merkezlerin dışında kalan Suriyeli sayısı 3.092.406 olmak üzere toplam 3.320.814 Suriyeli bulunmaktadır. Barınma merkezlerinde yaşayanların tüm ihtiyaçları AFAD tarafından karşılanmaktadır. Barınma merkezlerde düzenli işleyen sağlık hizmetleri ve gıda temini yapılmaktadır. İlgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları tarafından çadır ve konteyner kentlerde barınma, yiyecek, sağlık, güvenlik, sosyal aktivite, eğitim, ibadet, tercümanlık, haberleşme, bankacılık ve diğer hizmetler verilmektedir. AFAD bünyesinde korunma merkezlerinin sonuncusu 35 bin kapasiteli olarak 2015 Mart ayında Suruç'ta kurulmuştur. Suriye'ye komşu diğer ülkelerdeki örnekler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde Türkiye'deki kampların durumunun düzen, sosyal alanlar, eğitim-sağlık imkanları, güvenlik, hijyen vb. gibi koşullar açısından diğer ülkelerdeki örneklerden çok daha iyi derecededir. Kamplarda kalan Suriyeliler kamplara parmak izi kontrolü ile alınmakta ve kamp dışından getirilen her şey x-ray cihazlarında kontrol edilerek kampa alınmaktadır. Kampta gece ışıklandırması bulunmakta ve koruma görevlileri kamp içinde görev yapmaktadır. Bu nedenle her yerleşim yerinde olabilecek kavga vb. olayların dışında ciddi bir güvenlik sorunu yaşanmamaktadır. Kamplarda mesleki kurslar düzenlenmekte ayrıca iletişim ve internet hizmetleri sunulmaktadır. (Orhan ve Gündoğar; 2015, s: 17.)

Barınma merkezlerin yaşam standardı yüksek olmasına rağmen yukarıda da değinildiği üzere Suriyeliler tarafından genelde tercih edilmemektedir. Gerekçeleri ise; kamplarda çalışma koşulunun

olmaması, izole-dışlanma hissi, yüksek disiplin, muhafazakâr ailelerin kamp yaşantısını kız çocukları için uygun görmemesi şeklinde sıralanmaktadır. (Erdoğan, 2014: 17). Kamplarda kalan Suriyelilerin büyük çoğunluğun durumu refah ve sosyal imkânlar açısından kamp dışında yaşayanlara oranla daha iyi durumdadır, (Tunç, 2015: 41). kamp dışında yaşayan Suriyeliler, kendi olanakları ile geçici işlerde çalışarak, sokaklarda dilenerek ya da sosyal yardım alarak yaşamlarını idame ettirmektedirler. (Kap, 2014: 31).

Son verilerle güncellemek gerekirse; geçici koruma kapsamında Türkiye de “yaklaşık altı yıldan bu yana 10 şehirde kurulan 26 geçici barınma merkezinde 256.971 Suriyeli yabancıya ev sahipliği yapmaktadır. Bunun dışında, geçici barınma merkezleri dışındaki 2.521.907 Suriyeli yabancıya sağlık, eğitim ve gıda yardımı sağlanmaktadır. Türkiye’deki Suriyelilerin çoğu Suriye-Türkiye sınırına yakın olan bölgelerden gelmektedir. Bu bölgeler aynı zamanda yoğun çatışmaların olduğu bölgelerdir. Türkiye’ye gelen Suriyeli sığınmacıların yüzde 10’u Türkiye’deki 10 kentte bulunan 26 geçici barınma merkezine yerleştirilmiştir ve yüzde 90’ını geçici barınma merkezlerinin bulunduğu 10 kent de dâhil olmak üzere çeşitli kentlerde geçici barınma merkezleri dışına yerleşmiştir. Bu 10 kent, ülkemizin güney ve güneydoğusundadır ve Suriye-Türkiye sınırına yakındır.” (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560, erişim 04.04.2019.) Bu verileri de göz önünde bulundurduğumuzda sisteme dahil edilememiş kamp içinde ve dışındaki imkanlar ve haklardan yararlanmayan yaklaşık 1 milyon Suriyeli göçmenin Türkiye sınırları içinde düzensiz biçimde yaşamaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. “Kamplarda, okul öncesi de dahil olmak üzere, okul çağındaki tüm çocuklar için eğitim hizmetleri mevcuttur ve Türk vatandaşlarına verilen standartta sağlık hizmetleri verilmektedir.” Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli Yabancılar için yetişkin eğitim merkezleri de mevcut olup bir mesleği olmayanlara, yeterli beceri kazandırılarak meslek sahibi olmalarına yardımcı olunmaktadır. Türkiye, Suriyelilere yalnızca geçici ev sahipliği yapmamakta aynı zamanda onları kriz sonrası dönem için de hazırlamaktadır.” (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560, erişim 04.04.2019.)

“Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), 2016 sonu itibarıyla, kayıtları sırasında Suriyelilerden alınan bilgilerin güncellenmesi ve eksik bilgilerin tamamlanması vasıtasıyla geçici koruma altında Türkiye’de ikamet eden Suriyelilerin güncelleme çalışmasını gerçekleştirmektedir. Bu proje 2018 yılında da devam etmektedir.” (<https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/verification-of-syrian-nationals-under-temporary-protection/>, erişim 04.04.2019.) “Güncelleme çalışması, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü koordinasyonunda valilikler(...) bünyesinde taşra teşkilatı olarak yer alan İl

Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.”(<https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/verification-of-syrian-nationals-under-temporary-protection/>, erişim 04.04.2019.) Ayrıca “(bu çalışma, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından desteklenmektedir.” (<https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/verification-of-syrian-nationals-under-temporary-protection/>, erişim 04.04.2019.)

Geçici Koruma Yönetmeliği, gönüllü geri dönüş şartlarının oluşması halinde geçici koruma statüsünün sona erebileceğini belirtir. Yukarıda değinildiği üzere yönetmelik bu kararı bakanlar kuruluna bırakmıştır. Geri dönüş şartlarının oluşması halinde geçici koruma statüsünün sona erebileceği hükmünün istisnası olarak okula devam eden öğrenim çağındaki çocukların eğitim dönemleri sona erene kadar hami ülkede kalmalarına imkân veren bir düzenlemede yapılmıştır.

Ülkemize gelen yabancı uyruklu Yasal Oturum İzni talep eden kişiler veya tapu kayıt işlemleri, ticari işlemler, belediye-fatura işlemleri gibi oturum izni talebinde bulunmadan Yabancı Kimlik numarası talebinde bulunan yabancı uyruklu kişilere, 25.04.2006 tarihli ve 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu kapsamında yabancı kimlik numarası verilmektedir.bu bağlamda Geçici Koruma kapsamındaki kişilere sosyal yardım ve hizmetlere erişim, eğitim hizmetlerine erişim, sağlık hizmetlerine erişim, abonelik sözleşmeleri (elektrik, su, elektronik haberleşme vb.) ve bankacılık işlemleri yapabilme gibi imkânları sağlayan 99 ile başlayan “Yabancı Kimlik Numarası” verilmiştir. Bunların yanında Suriyelilerin ülkemize girişlerinin acil ve kitlesel bir biçimde olmasından kendilerine 98 ile başlayan şahıs numaraları verilerek kayıt altına alınmışlardır. Bu numaralar Kimlik Paylaşım Sistemi’nde (KPS) sorgulamaya açılmıştır. (Sadıkoğlu; s:50-51)

Yine geçici koruma yönetmeliğine göre;

"8/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınır. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz, (Geçici Koruma Yönetmeliği, Resmi Gazete, 29153, 2014, m. 61.)

denilmektedir. Böylelikle yönetmelik, Suriyeli göçmenler için ikincil koruma yolunu kapatmıştır.

Geçici koruma statüsü ve bu statü çevresinde sağlan sosyal iktisadi ve politik hak ve yükümlülükler çerçevesine baktığımızda gelişmekte olan bir uygulamalar düzeni görülmektedir. Bu durum sosyal açıdan yabancıların ülke iççideki doğası gereği çatışmalı varlığını daha da güçleştirmektedir. Ne yazık ki çok çeşitli toplumlarda, çok eski tarihlerden beri,

“Dışarıdan gelen mülteciler genelde bozguncu ya da saldırgan grup olarak nitelendirilmektedir. Elias ve Scotson’ın aktardığına göre: “Yerleşik halkın ifadeleri de bunu kanıtlamaktadır: ‘Onlar tıpkı peynir ve tebeşir gibi bizden farklılar’, ‘Onlar çocuklarını kontrol edemiyorlar’, ‘sürekli kavga ediyorlar’, ‘ahlakları bozuk’, ‘Onlar yabancı ve suça yatkındırlar’ (Deniz, Ekinci ve Hülür; (2016/1);s: 21)

gibi kimi ifadelerle ötekileştirilmektedirler.

Suriyelilerin Türkiye içerisinde varlıkları birçok kesimce sosyal problem değilse bile tartışmalı bir mesele olarak değerlendirilmektedir. Göçmenlerle Türkiye vatandaşları arasında farklı kültür, din ve hayat biçimlerinin var olmasından dolayı ortaya çıkan problemler Türk halkının negatif yönlü reaksiyonlar göstermelerini esas olarak görülmektedir. Bu duruma ek olarak, çok eşlilik kavramının görülmeye başlanması bu bağlamda yaşanan ayrılıkların çoğalması, çocuk ve kadınlara yönelik olan şiddetin artması, bazı illerde mezhep ve etnik kökene bağlı çatışmaların alevlenmesi veya oluşması, çarpık kentleşme kavramları toplumsal tesirler olarak değerlendirilir. Türkiye’nin sınırlarında bulunan bölgelerde çoğunlukla muhafazakâr sayılan bir kültür oluşumu bulunmaktadır. Bu kültürü sarsan bazı oluşumlara karşı bu bölgelerde yaşayan yerel halk tepkisel davranışlar içine girebilmektedir. Bu bağlamda meydana gelen en önemli yapılanma genç-yaşlı, evli olmayan veya evli olan Türk erkeklerinin genç Suriyeli kadınları ile evlenmesidir. Söz konusu durumun en çok rastlandığı şehirler Hatay, Şanlıurfa ve Kilis’tir. Bu illerde Suriyeli göçmenlere karşı, kadınlar öncelikli olacak biçimde yerel halktan ciddi ve düşmanca tepkiler yükselişe geçmiş durumdadır. Resmi nikah kıyılarak gerçekleştirilen evliliklerin oranı çok fazla olmamasına karşın imam nikahlı evliliklerin de dahil olduğu vaka sayısı oldukça fazladır. Bahsi geçen üç şehirde de Suriyeli gelin problemi nedeniyle boşanmaların çoğaldığı kaydedilmektedir. Örnek vermek gerekilirse, Kilis’teki boşanmaların yaklaşık olarak yüzde yirmisinin Suriyelilerin etkisi sebebiyetiyle olduğu bildirilmiştir. Sorunu diğer boyutu ise zaman içerisinde Suriyelilerin evlendirilme meselesinin maddi yönde menfaat sağlamak için gerçekleştirilen bir iktisadi uğraşa dönüşmesidir. Evlilik hayali kuran erkekler üçüncü kişilerin desteklerini almakta ve bahsi geçen üçüncü kişilere ücret ödemektedirler. Suriyelilerin kız çocuklarını evlendirmeleri maddi durumu iyileştirmenin ve çocuklarının hayatını garantilemeleri bakımından iyidir. Söz konusu durum Kilis ve Şanlıurfa içerisinde oldukça sık görülmektedir. Bu konunun görülmesi gereken başa bir yönü daha

bulunmaktadır. Bu; çocuk yaştaki kızlara karşı yapılan istismar durumudur. Evlendirilen Suriyeliler içerisinde çocuk yaşta olanlarında sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. (Türüt, 2015, s. 30-31.)

Şehir merkezlerinde ikamet eden Suriyeliler fazla kira vermemek için çoğunlukla kenar mahalleleri olarak adlandırılan bölgeleri tercih etmektedirler. Olumsuz koşulların bulunduğu evlerde birden fazla Suriyeli aile ikamet edebilmektedir. Türk vatandaşları maddi kazanç istekleriyle evlerinin üstüne, yanına kaçak ve sağlık şartların bulunmadığı ve düzen teşkil etmeyen yapılar oluşturmaktadırlar. Bu durum ile birlikte çarpık kentleşme problemi her geçen gün artmaktadır. Buna ek olarak görülen başka bir sosyal etki de Suriyelilerin hayat şartlarının illegal işlere dâhil olmaları bakımından uygun ortam yaratmasıdır. (Türüt; s. 30-31.)

Toplumsal alanda görülen en şiddetli negatif etkilerden bir diğeri ise iktisadi hayat üzerinden iki tolumun, göçmenler ve yurttaşlar, karşı karşıya gelişiyle yaşanmaktadır.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin iktisadi hayat üzerindeki rolleri genel bağlamda değerlendirildiğinde fırsat ve tehditlerin bir arada olduğu bir durum ortaya çıkmaktadır. Suriyelilerin genel bağlamda Türkiye ekonomisine, özelse yerleştikleri bölgelerdeki yerel ekonomiye belirli yönlerden katkı sağladıkları ifade edilebilir. (Türüt; s:31.)

Sığınmacıların ekonomik bağlamda yerleştikleri tüm illerde ortaya çıkan ortak etkilerden biri kiraların artmasıdır. Söz konusu durum evlerin sahipleri bakımından “fırsat” olarak değerlendirilirken, kiracılar içinse ciddi ekonomik güçlükler yaratmaktadır. Kiralardaki artışla ilgili doğru orantılı bir biçimde sınırlardaki şehirlerde kiralık ev bulmanın da oldukça zorlaştığı gözlemlenmektedir. Fiyat artışının yalnızca kiralarla sınırlı kalmadığı genel tüketim ve ihtiyaç maddelerinin de önemli oranda pahalılaştığı gözlemlenmektedir. Bunun bir sonucu Kilis ve Gaziantep gibi şehirlerde enflasyon oranı Türkiye ortalamasının oldukça üzerine çıkmaktadır. (Türüt; s:31.)

Ekonomik saha içerisinde ki şikâyetlerden bir diğeri de Suriyelilerin sanayi sektöründe, tarım sektöründe ve küçük kurumlarda yasal olmayan yollarla çalıştırılması durumudur. Bu sorunun çözümü için “En nihayetinde Bakanlar Kulu'nun 2016/8375 sayılı kararıyla ‘Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik’ yürürlüğe konularak, yabancıların çalışmalarının usul ve esasları belirlenmiştir.” (Deniz vs.; s:24)

İnsan hakları evrensel sözleşmesinin yirmi üçüncü maddesi, Avrupa insan hakları sözleşmesinin dördüncü maddesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesinin on yedi, on sekiz ve yirmi dördüncü maddeleri gibi pek çok uluslararası sözleşmede oluşturulan çalışma hakkı, Türkiye içerisinde en üst hukuk normu olan

Türkiye anayasasının kırk sekizinci maddesinde düzenlenmiştir. Anayasasının çalışma hakkını hiçbir ayırım yapmaksızın düzenlemesi, bu bağlamda sığınmacı ve mültecilerin de yer alacağını belirtmektedir. Buna rağmen anayasanın on altıncı maddesine göre yabancılara ilişkin milletlerarası hukuka yaraşır kısıtlamaların da kanun ile gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. (Tekinalp;1989, s:114.) Türkiye içerisinde yer alan yabancıların çalışmalarını organize eden esas kanun, 4817 sayılı yabancıların çalışma izinleri hakkındaki kanundur. Söz konusu kanun bağlamında çıkarılmış bir uygulama yönetmeliği de bulunmaktadır. Kanunun hedefi ve bağlamı, Türkiye içerisinde çalışacak yabancılara çeşitli çalışma izinlerinin sunulması, kısıtlanması, iptali, çalışma izninden muaf kalacak yabancılarla bildirim yükümlülüklerinin ne şekilde gerçekleştirildiğine dair usul ve temelleri organize etmek şeklinde ifade edilmiştir. (Yabancılar Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003, m. 1.) Sığınmacı ve mültecilerin istihdamı hakkında, YUKK'ta özel düzenlemeler bulunmaktadır. Bu kanun bağlamında, uluslararası koruma statüsünde bulunan mülteci ve ikincil koruma statüsüne sahip bireylerin, statü aldıkları an itibari ile bağımlı olmayan ya da bağımlı olan kişilerle çalışabilecekleri ifade edilmiştir. Bu bireylerin elinde bulundurdukları kimlik belgelerinin çalışma belgesi şeklinde de geçerliliğinin olacağı ifade edilmiştir. Belirli durumlarda bu bireylerin iş piyasası içerisine ulaşmaları zaman, mekân ve sektör bağlamında daraltabilmektedir. Bu daraltma, Türkiye içerisinde, üç sene oturan ya da Türk vatandaşı ile evli olan ya da Türk vatandaşı çocuğu olan mülteci ve ikincil koruma statüsüne sahip kişiler için aynı oluşum uygulanmamaktadır. Uluslararası koruma başvurusu sahipleriyle koşullu mültecilerse, koruma başvurusu yaptıkları andan altı ay sonra çalışma izni başvurusunu gerçekleştirebilmektedirler. (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 28615, 2013, m. 89.) Vatani olmayan bireyler statüsünde bulunanların çalışma izinlerine dair yapılandırmaysa yine YUKK içerisinde barınmaktadır. Söz konusu statüde olanların çalışma iznine ilişkin iş ve işlemlerinin, 4817 sayılı kanununa dayalı olarak yapılandırılmıştır. (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 28615, 2013, m. 50.)Koşullu mülteci statüsü başvuru sahibi, koşullu mülteci statüsünde yer alanlar ve vatani olmayan birey statüsünde bulunan bireyler, çalışma izni adına Çalışma ve Sosyal güvenlik Bakanlığına başvuru yapmak gerekliliğindedirler.(Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 185.) Kalıcı olmayan koruma statüsüne sahip olanların çalışma hakları genel bağlamda, geçici koruma yönetmeliğinde yapılandırılmıştır. Bu statüye sahip bireylerin çalışabilmeleri adına Çalışma Bakanlığından izin almaları zorunluluğu vardır. Bu bireylerin, hangi coğrafyalarda ve sektörlerde çalışabileceklerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulunun yapılandırılması için sunulmuştur. Bununla birlikte bu bireylerin, yabancılara yasaklanmış meslek ve sanatlarda çalışmaları olası değildir. Kalıcı olmayan koruma statüsüne sahip olanlara sunulan çalışma izinlerinin, koruma süresinden çok olamayacağı ve oturma izni olarak

kullanılmayacağı yönetmelik içerisinde özel olarak ifade edilmiştir. (GYK, 2014, m. 29.) Söz konusu statüde olanların çalışma izinlerine dair özel düzenlemelerse 15 Ocak 2016 tarihinde resmî gazetede yayımlanan geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izinlerine dair yönetmelik ile gerçekleştirilmiştir. 6458 sayılı YUKK'un doksan birinci maddesi ve geçici koruma yönetmeliğinin yirmi dokuzuncu maddesine bağlı olarak hazırlanan yönetmelik(Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016, m. 1-2.) kalıcı koruma sağlamayan yabancıların çalışma izni almalarını gerekli kılmıştır. Söz konusu statü içerisinde olan yabancıların çalışma izinleri elde edebilmeleri için, geçici koruma kayıt zamanından itibaren altı ay geçmesi zorunluluğu söz konusudur. (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016, m. 5.) Kalıcı olmayan koruma bağlamında yer alan yabancıların çalışma izni başvuruları, işverenler aracılığıyla e-Devlet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Çalışma iznine dair yönetmelikte tespit edilen tek istisnaysa mevsimlik hayvancılık ya da tarım işlerinde çalışacaklar için yapılandırılmıştır. Bahsi geçen alanlarda çalışmayı arzu eden bireyler başvurularını oturdukları şehrin valiliklerinde gerçekleştirmek zorundadır. Söz konusu başvurular, valiliklerce bakanlığa iletmektedir. Buna ek olarak bakanlık bu bağlamda çalışacaklar için şehir ve kota kısıtlaması da getirilebilmektedir.(Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016, m. 5.) Eğitim meslek mensupları ve sağlık meslek mensuplarının çalışma izinlerindeyse ön izin alma şartı getirilmiştir. Bu alanlarda çalışmayı arzu edenler, çalışma izni başvurularından önce, Sağlık bakanlığı ya da MEB'den (Üniversiteler için Yüksek Öğretim Kurumundan) ön izin almak gerekliliğindedirler Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016, m. 6.)

Göçmen ve yerli halk arasındaki ekonomik dışlanma hem etnik hem de sınıfsal bir dışlanmadır. (Deniz, Ekinci ve Hülür; (2016/1);ss:17-40) Etniktir çünkü sosyo-ekonomik sorunlar mülteci kimliğine bağlanmakta, sınıfsaldır çünkü ucuz işgücü kaynağı olan mültecilerin işçi sınıfı tarafından kendi işlerini ellerinden alacakları endişesini taşımaktadırlar. Yaşanan sosyal dışlanma ve artan gerilimin sebeplerinin kaynağı bunlar olabilmektedir.

“Özellikle işgücü piyasasında karşı karşıya gelen yerli halk ve göçmenlerin ilişkilerinde gerilimler yaşanmıştır. Kitlesele göçün işgücü piyasasında bir anda işgücü arzını yükseltmesi, göçmenler ve yerli halk arasında rekabet ortamının doğmasına neden olmuştur. Göçmenlerin göçün ilk aşamalarında hayata tutunma stratejileri dışında, her işi kabul etme eğilimleri diğer yandan, işverenlerin de ‘her işi yapmaya hazır’ mağdur durumdaki göçmenleri ucuz işgücü deposu olarak görmeleri göçmenleri tercih edilen işgücü haline getirmiştir. Bu durum yerli halkın ‘geldiniz işimizi elimizden aldınız’ şeklinde tepkiler vermesine neden olmuştur.” (Deniz, Ekinci ve Hülür; (2016/1);s: 26)

Türkiye sınırlarında bulunan şehirlerde yaşayan bireylerden işini kaybetmiş olanların yüzde kırkı ile yüzde yüzü arasında farklılaşan oranlarının Suriyelilerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Söz konusu durum ORSAM'ın gerçekleştirdiği anket sistemi üzerindeki bulgular ile kanıtlanmıştır. Türk vatandaşlarının işsiz kalma oranlarının Suriyelilerden kaynaklandığını düşünen Türk vatandaşları arsına iş imkânlarının ellerinden alınarak başkalarına verildiği düşüncesi ile tepkilerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Sığınmacıların sektörel alanlarda çalışmalarının pozitif ve negatif yönlü sonuçlar doğuracağı bilinmektedir. Türkiye sınırlarında bulunan illerdeki kurumlar Suriyelilerin iş güçlerinden yararlanılmasının iyi olacağına fakat bu yararlanma durumunun kanun bazlı temellere dayandırılmasının gerekliliği de savunulmaktadır. (Öztürkler ve Göksel; 2015, s:8-12.)

Suriyelilerin çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşayan ve alt gelir seviyelerinde bulunan kişilerden oluşmasına rağmen ilk başta Halep içerisinden olacak şekilde tüccar ve yatırımcıların da Türkiye sınırları içerisinde ikamet ettikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda öne çıkan en önemli şehir Mersin'dir. Alt gelir seviyelerinden gelmeyen Suriyelilerin Mersin'i tercih etmelerindeki en büyük etken Mersin limanının büyüklüğü ve sunduğu ticaret olanaklarından kaynaklanmaktadır. Suriyelilerin Türkiye'ye sağladıkları katkılardan bir diğeri de Ortadoğu ülkeleriyle etkileşim içerisinde olan Halepli tüccarların Türkiye'den ticaret yapmalarıdır. Türkiye'de üretilen ürünleri sağlıklı etkileşimler sayesinde Ortadoğu ülkelerine ulaştırma oluşumu bu bağlamda gerçekleşebilmektedir (Öztürkler ve Göksel; s:11.)

Suriyelilerin Türkiye'ye sığınması oluşumu makroekonomik yönlü olarak değerlendirildiğinde, Suriyelilerin genel işsizlik ve bütçe oranları üzerine etkilerinin olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin bütçesi içerisinden Suriyeliler adına harcanan miktar yaklaşık olarak 4,5 milyar dolardır. Bunun haricinde 2014 yılının Kasım ayı içerisinde yayımlanan bulgularla istihdam oranının 10,1'e ulaştığı gözlemlenmiştir. Belirtilen yüksel içerisinde Suriyelilerin iş gücü kavramının içerisine dâhil olmalarının etkisinin var olması olasılıklar içerisindedir. (Orhan ve Gündoğar, 2015, s. 19.)

Türkiye içerisinde yaşamlarına devam eden yabancılar ikamet izni almak zorunluluğundadır. (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Resmi Gazete, 28615, 2013, m. 19.) Söz konusu zorunluluklardan bazı durumlarda muaf olmak söz konusu olabilmektedir. YUKK (m. 20)'da muafiyet şartlarını aşağıdaki gibi saymıştır:

- *Doksan güne kadar vize ile ya da vizeden muaf olarak gelenler, vize süresi ya da vize muafiyeti süresince*
- *Vatansız birey kimliğine sahip olanlar*
- *Türkiye içerisinde görevli diploması olanlar ve konsolosluk memurları*

- *Türkiye içerisinde görevli diplomasi ve konsoloslukta görevli olanların ailelerinden Dışişleri Bakanlığı tarafınca bildirenler*

- *Uluslararası kurumların Türkiye içerisindeki temsilciliklerinde görev yapan ve statüleri sözleşmeler ile belirlenmiş olanlar*

- *Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu sözleşmeler ile ikamet izninden muaf tutulanlar*

- *5901 sayılı kanununun 28. maddesi bağlamında olanlar*

- *69. maddenin 7. fıkrasıyla 76. ve 83. maddelerin 1. fıkraları doğrultusunda belge sahibi olanlar. Söz konusu madde bağlamında, vatansız birey kimlik belgesi, uluslararası koruma kayıt belgesi ve uluslararası koruma statüsü kimlik belgesi sahiplerinin yer alması durumu ehemmiyetli bir yapılanmadır. (YUKK; m. 20)*

6458 sayılı kanunun ortaya çıkardığı yeniliklerden biri çalışma izninin ikamet izni yerine geçmesidir. Yabancı bireyin çalışma izni almasıyla birlikte, ek olarak ikamet izni almasına zorunluluk olmamakta, çalışma izni zamanı boyunca Türkiye'de barınma hakkı bulunmaktadır(YUK;m. 27.) Temel olarak, Türkiye'de yaşamak isteyenler izin başvurularını, vatandaşlıklarının buldukları ülkelerdeki ya da yasal olarak buldukları ülkelerdeki Türk konsolosluklarına yapmaları zorunluluğundadır. Bazı durumlarda başvurular, Türkiye'de valiliklerde de gerçekleştirilebilmektedir. Söz konusu durumlardan faydalananlar içerisinde, insani ikamet izninden faydalananlar, insan ticareti mağduru ikamet izninden faydalananlar ve vatani olmayan birey kimlik belgesi sahibi olabilecek bireylerde sayılmıştır(6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 28615, 2013, m. 22.) YUKK'da belirlenen ikamet türleri ise aşağıdaki gibidir(YUK; m. 30.):

- "- *Aile ikamet izni*
- *Kısa dönem ikamet izni*
- *Uzun dönem ikamet izni*
- *Öğrenci ikamet izni*
- *İnsani ikamet izni*
- *İnsan ticareti mağduru ikamet izni"*

Bahsi geçen ikamet izinlerinden insani ikamet izni, kanun içerisinde tespit edilen durumlarda diğer ikamet izinlerinin sunulmasındaki şartlara bakılmadan, İçişleri Bakanlığı'nın izninin alınması ile birlikte valiliklerce verilmekte ve gereken durumlarda bir senelik süre ile uzatılabilmektedir. (YUK;m. 46.)

. Sözü geçen insani ikamet izninin sunulacağı durumlar YUKK'ta aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- "- *Çocuğun yüksek faydası olması durumunda*
- *Hakları içerisinde sınır dışı etme ya da Türkiye içerisine giriş yasağı kararı alınmasına rağmen, yabancıların Türkiye içerisinden çıkışları*

yaptırılmadığında ve ya Türkiye'den ayrılmaları makul ya da olası görülmediğinde

- 55. madde gereğince yabancı hakkında sınır dışı etme kararı alınmadığı zaman

- 53. 72. ve 77. maddeler gereğince gerçekleştirilen işlemlere karşı yargı kanalına başvurulduğu zaman

- Başvuran kişinin ilk iltica ülkesi ya da güven sağlayan 3. ülkeye tekrar gönderilmesi işlemleri süresince

- Aciliyeti olan sebeplerden kaynaklı ya da ülke çıkarlarının korunmasıyla kamu güvenliği ve kamu düzeni bakımından Türkiye'ye girişine ve Türkiye içerisinde kalmasına izin verilmesi gerekliliği olan yabancıların, oturma izninin verilmesine mâni olan durumları nedeni ile diğer oturma izinlerinden birini alma durumu bulunmadığında

- *Olağan dışı durumlar söz konusu olduğu zaman". (YUK; m. 46-47.)*

İnsan ticareti mağdurlarına dair oturma izniyse söz konusu mağdur olma durumu olduğunda ya da söz konusu mağduriyetin gerçekleşebilmesine dair kuvvetli kuşkunun varlığı durumlarına verilmektedir. Valilikler tarafından otuz gün için verilen ve altı aylık bir zaman halinde uzatılması olası olan bu izin çeşidinde, diğer izin türlerinde aranan koşullar aranmaktadır. Sunulan izin süresiyse toplamda üç seneyi geçememektedir. Uluslararası koruma kanunuyla sığınma talebinde bulunanların ve yabancıların ya da koruma statüsü alma durumuna hak elde edenlerin, barınma gereksinimlerini kendileri tarafından karşılanması temeli kabul görmüştür. Bazı özel durumlara sahip olanlarınsa belirli barınma olanaklarından yararlanabileceği konusu hüküm altına alınmıştır. (YUK; m. 48, 49, 55.)

Türkiye içerisinde bulunan sığınmacılar genellikle İçişleri Bakanlığı'nca oluşturulan uydu kentlerde serbest şekilde oturmaya tabi tutulmaktadır. Söz konusu iller genellikle güvenlik ve asayiş açısından sıkıntılı olmayan illerdir. Bu bağlamda toplam altmış iki il belirlenmiştir. Sığınmacılar yalnızca sağlık nedenleri ve aile bağları sebebiyeti ile oturmayı arzu ettikleri illeri tercih edebilmektedirler. Tespit edilen illerde oturmak ve oturdukları yerlerin adreslerini il göç müdürlüklerine bildirmeleri zorunludur. Mazeret bulunmadan bildirilen oturma alanlarına gitmeme, oturma yerini izin olmadan terk etme ve bildirim zorunluluğunun 3 kere ihlal edilmesi durumlarında bireylerin başvurularını geri çektikleri düşünülmektedir. (YUK; m. 77.) Sığınmacıların ve mültecilerin tüm bireyler gibi yüksek düzeyde ruhsal ve bedensel tıbbi tedavilerden faydalanma hakları vardır. (YUK; m. 77.)

Türkiye içerisinde bulunan sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları için, 6458 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ve 5520 sayılı kanun içerisinde farklılaştırma yapılmasına kadar birçok uygulama yapılmaktadır. İç hukuk içerisinde, sığınanların sağlık haklarına dair ilk düzenleme, 1994 yılında Türkiye içerisine ilticada bulunan ya da diğer ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den oturma izni isteyen münferit yabancılarla topluca sığınma hedefiyle Türkiye sınırlarına gelen

yabancılara ve gerçekleşebilecek nüfus dalgalarına uygulanacak esas ve usuller hakkındaki yönetmelik içerisinde yer almıştır(Büyükçalık; 2015, s:207.) Söz konusu yönetmeliğin sağlık muayeneleri adlı 19. maddesinde, sığınmacı ve mülteciler için sağlık fişleri yapılacağı ve düzenli sağlık kontrollerinin yapılacağı belirtilmiştir. Bulaşıcı bir hastalığın varlığı durumundaysa valilikler tarafınca gereken önlemlerin alınması belirtilmiştir. Maddenin içerisinde, ağır hastalıklara yakalanma ya da özel bakım tedavisi gerektiren hastalıklar geçiren, sağlık müdahalesini ya da hastane yatırımlarını zorunlu kılan yabancıların tedavi ve muayeneleriyle koruyucu aşıların yapılmasının devlet hastanelerine gerçekleştirileceği ve giderlerin temel hükümler içerisinde ödeneceği ifade edilmiştir. Organ nakli, ortez, hemodiyaliz, protez ya da uzun süreli tedavi gerekliliği olan kronik rahatsızlıkların tedavilerine ait olan bedel ve ücretlerin hastalık sahibi bireyler tarafında karşılanacağı hüküm içerisinde ifade edilmiştir. (1994 Yönetmeliği, m. 19.) Sığınmacı ve mültecilere dair sağlık hizmet düzenlemelerinden -YUKK öncesi- bir diğeri de 5510 sayılı sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanunudur. Kanunun ilk hali ile genel sağlık sigortalısı sayılanlar başlığının altmışıncı maddesinde yalnızca sığınmacı ve vatani olmayan bireyler genel sağlık sigortası bağlamında yer almaktaydı. Bu bireyler, Türkiye'ye kabul edilmeleri tarihi ile birlikte 1 ay içerisinde SGK'ya başvuruda bulunmaları ve durumlarını aktive ettirmeleri halinde devlete bağlı hastanelerden ücret ödemedi faydalanabilmekteydi. (Büyükçalık; s:208.)

Sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetlerine ulaşımına ilişkin ehemmiyet teşkil eden yapılanma, 6458 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ile yaşanmıştır. 6458 sayılı YUKK ile başvuru sahibi ya da uluslararası koruma statüsüne sahip bireylerden, herhangi bir sağlık güvencesi olmayanların ya da ödeme yapmaya gücü olmayanların 5510 sayılı Sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanununa tabi olduğu ifade edilmişti.(YUK; m. 89.) Sunulan sağlık hizmetlerinden ücret ödemedi faydalanma hakkı oluşturan bu düzenlemede üzerinde durulması gereken noktaysa, ödeme yapmaya gücü bulunmayanların ve diğer sağlık güvencelerinden birine sahip olmayanların bu bağlamda değerlendirilecek olmasıdır. Ödeme gücünün olması durumundaysa bu güvence sağlanmakta, ödeme güçleri yüzdesinde genel müdürlük tarafınca, ödenen primin bütünü ya da belirlenen bir kısmının katkı payı şeklinde ilgili olan bireyden alınması yoluna gidilmektedir. Bunlara ek olarak, 6458 sayılı kanunun yüz yirmi üçüncü maddesiyle 5510 sk.m.3/1/27 hükmünü farklılaştırarak uluslararası korumaya sahip olan bireylerin yanı sıra başvuru sahiplerini de tanımlamış ve bu nedenle 5510 sayılı kanun içerisinde yer edinmiştir. (Şahinkaya; erişim tarihi: 27.02.2018, s. 1.)

Sağlık sorunları oluşan toplulukların içerisinde yer alan ve en mağdur topluluk olarak adlandırılabilir topluluk başvuru sahipleridir. Bunun nedeni başvuru sonucunun elde dilmesinin uzun zaman alması ve sonucun belirsiz olması olasılığından kaynaklanmaktadır. 6458 sayılı kanunun yüz yirmi üçüncü maddesiyle 5510 sayılı kanunun genel sağlık sigortasının içerisinde barındırdığı bireyleri tertipleyen 60/1/c/2 maddesinde farklılık oluşturarak sığınmacılar ve vatansızlar anlatımı uluslararası koruma başvurusu ya da statüyü elinde bulunduran ve vatani olmayan bireyler şeklinde farklılaştırılmıştır. Başvuru sahiplerinin tüm çeşitleri "GSS" kapsamı içerisine alınmıştır. 5510 sayılı kanunun 61/1/b maddesinde gerçekleştirilen farklılaşma ile "GSS" kapsamına dâhil olması ve haktan faydalanmaya başlama zamanı, başvuru tarihi, şeklinde adlandırılmıştır. Başvurular kaide olarak valiliklerde gerçekleştirilir fakat yurt içerisinde veya sınırda kulluklara da başvuru yapılabilir; söz konusu başvurular kulluklarca valiliklere iletilme zorunluluğundadır. Geri bildirim noktalarında tutulan bireyler de söz konusu kulluklara başvuru gerçekleştirebilirler; buna ek olarak söz konusu yerde buldukları zaman içerisinde esas ve ehemmiyetli sağlık hizmetleri maddi durumları olmayan bireylerden ücret alınmadan gerçekleştirilmelidir.

Kalıcı olmayan koruma statüsünü elinde bulunduranlar bakımındansa durum farklıdır. 2014 senesinde yürürlüğe giren geçici koruma yönetmeliği öncesi söz konusu statüde olanların sağlık hizmetlerinin AFAD koordinasyonluğunda gerçekleştirilmesi özümsemiştir. AFAD liderliğinde sağlık hizmetlerinin sunulduğu kamplarda hayat sürdürenler için, kamp içerisinde kurulan sağlık birimlerinde iyileştirme ve gerekli durumlarda hastanelere gönderme şeklinde gerçekleştirilmekteydi. Kamp içerisinde yer alamayanlar içinse durum değişiktir. Kamp içerisinde yer almayan Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetlerinden para vermeden yararlanmaları, 2013 senesinde oluşturulan bir organizasyon ile ortaya konmuştur. 2013 senesine kadar masraflarını şahsi olarak karşılamak gerekliliği içerisinde kalan Suriyeliler, AFAD'ın 2013/8 sayılı genelgesiyle seksen bir şehirde sağlık hizmetlerine para ödemediği ulaşım haklarını elde etmişlerdir. Gerçekleştirilecek iyileştirilmelerden meydana gelen masraflarına sağlık kurumlarının yer aldığı şehir valiliği tarafından faturalandırılacağı ifade edilmiştir. İlaçlara ulaşmadaysa ödemelerin AFAD tarafınca gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. (Büyükcılık, s. 245.)

2014 senesindeyse geçici koruma yönetmeliği ile kalıcı olmadan korunma altına alınanların sağlık hizmetlerine dair detaylı düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Yönetmeliğin yirmi yedinci maddesi içerisinde kampta ve kamp dışında sağlık hizmetlerinin Sağlık Bakanlığı denetiminde sunulacağı ifade edilmiştir ve sunulacak sağlık hizmetlerinin detayları düzenlenmiştir. Yönetmeliğin yirmi yedinci maddesi içerisinde;

ehemmiyetli ve esas sağlık hizmetleriyle bu bağlamdaki iyileştirme ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz, hükmü özümsemiş olmasına rağmen, söz konusu durum sağlık hizmetlerinin bütünüyle ücret alınmadan yapıldığı ifade edilmiştir (Büyükçalık; s. 246.) Maddenin en son fıkrasında söz konusu durum aşağıdaki gibi ifade edilmiştir. Söz konusu madde bağlamında sağlanacak esas ve ehemmiyetli sağlık hizmetlerine karşılık sağlık hizmeti sunucularına bir bedel ödenmesinin gerekliliği durumunda, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafınca genel sağlık sigortaları için tespit edilmiş olan birim fiyatları kalıcı olmayacak ya da yüksek olmayan ıskontoları kapsayacak şekilde fiyat uygulaması gerçekleştirilemeyeceği, aşuların dâhil olmaması gerekliliği ile bu madde bağlamında yer alanlara sosyal güvenlik kurumu tarafınca ücreti karşılanmayan sağlık hizmetleri sunulmaz.(Geçici Koruma Yönetmeliği, 29153, 2014, m. 27.)

Sığınmacılar ve mülteciler için sağlık hizmetlerindeki ehemmiyet teşkil eden yapılanmalar 2013 ve 2014 senelerinde meydana gelmiştir. Yeni yapılanmalarla yaşanan sorunlar büyük ölçüde çözülmüştür. Buna rağmen uygulamalar ve mevzuattan kaynaklanan sorunlar meydana gelmektedir. Söz konusu sorunların çözülmesi için mevzuatlarda farklılaştırmalar oluşturulması ve uygulamada da birliğin oluşturulması için yönetsel önlemlerin alınması gereklidir.

1951 tarihine sahip olan Cenevre Sözleşmesinin yirmi ikinci maddesinde detaylı olarak yapılandırılan eğitim hakkı, 1982 anayasasındaysa; kimse, öğrenim ve eğitim hakkında yoksun bırakılmaz, ifadesi ile düzenlenmiştir. (1982 Anayasası, m. 42.) Öğretim ve eğitim hakkında ayırım yapılması, söz konusu haktan sığınmacı ve mültecilerinde faydalanacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda devletin yapılandırma yetkisinin varlığı göz ardı edilmemelidir. Konuya ilişkin milli eğitim esas kanununda, eğitim kuruluşlarının din, dil, cinsiyet ve ırk ayırımı yapmadan bütün bireylere açık olduğu ve hiçbir bireye ayrıcalık tanınmayacağı hükmü barındırmaktadır.(Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, m. 4.) Sığınmacı ve mültecilere dair en kapsamlı yapılandırılmaları içerisinde barındıran 6458 sayılı YUKK eğitim hakkına dair; başvuru sahibi ya da uluslararası koruma statüsü sahibi birey ve aile üyeleri, ilk ve ortaöğretim hizmetlerinden yararlanır, hükmünü içerisinde barındırmaktadır.(YUK; m. 89.) İlköğretim ve eğitim kanunu, çocuk koruma kanun ve sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kanunlarında da, öğretim ve eğitim hizmetlerinde ayırım yapılmayacağına dair genel hükümler vardır. Sığınmacı ve mültecilere dair öğretim ve eğitim hizmetlerinin ne şekilde uygulanacağına dair usul ve temellerse genelgeler ile yapılandırılmıştır. Bu bağlamda kapsamı en büyük olan genelge MEB tarafınca 2010 senesinde yayımlanmıştır. Yabancı uyruklu öğrencilere için hazırlanan 2010/48 nolu genelge, yabancı öğrencilere dair öğretim ve eğitim hizmetlerinin nasıl yapılacağına yönelik hususları içerisinde barındırmaktadır. Söz konusu genelgede anlatılan durumlar daha detaylı olarak 2014/21 nolu

genelgede ifade edilmiştir. 2014/21 nolu yabacılara yönelik eğitim ve öğretim hizmetleri konulu genelge içerisinde şartlı mülteciler, mülteciler, ikincil koruma bağlamında yer alanlar, vatani olmayan birey statüsüne sahip olanlarla kalıcı olmayan koruma statüsünde yer alanların (Suriyeli sığınmacılar), MEB'e bağlı her çeşit ve seviyedeki okullara kayıt olabilecekleri ifade edilmiştir. Bahsi geçen statüde olanların kayıt yaptırabilmeleri için ellerinde bulundurdukları statüleri ortaya koyan kimlik belgelerine veya başvuru belgelerine sahip olmaları zorunluluğu söz konusudur. Bireylerin hangi sınıf ve okullara kayıt edileceğiye, önceki eğitim durumları göz önüne alınarak, milli eğitim il ya da ilçe müdürlüklerinde gerçekleştirilen öğrenci yerleştirme ve nakil birimlerince tespit edilmektedir. (Yabancılara Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014, m. 1.)

Kitle akınının tesiri altında kalan il ve ilçelerde ve kalıcı olmayan barınma noktalarındaysa eğitim hizmetleri, bu alanda gerçekleştirilecek kalıcı olmayan eğitim noktaları aracılığıyla yürütülmektedir. Valiliğin uygun bulması ile açılacak kalıcı olmayan eğitim noktalarındaki öğretim ve eğitim uygulamaları bakanlık tarafından ortaya konulan özel programlara göre gerçekleştirilmektedir. Kalıcı olmayan eğitim noktalarında hizmet vermeyi arzu eden yabancıların da belirli koşullar bağlamında eğitim hizmetlerine katılabilecekleri yapılandırılmıştır. (Yabancılara Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014, m. 21.) 2014/21 nolu genelgede, MEB'e bağlı olan tüm çeşit ve seviyedeki okullara (yükseköğretim dâhil olmadan) kayıt yapılabileceğini düzenlemesi açısından ehemmiyet teşkil eder. Yapılan düzenlemeyle sığınmacı ve mülteciler, Türkiye içerisindeki devlete bağlı okullardan okul öncesi eğitim kurumlarına, ilköğretim, ortaöğretim ve lise düzeylerine göre kayıt yaptırabilmektedirler. Söz konusu durum içerisinde olanların halk eğitim noktaları aracılığıyla açılan kurslardan ve açık öğretim kurumlarından da faydalanma hakları bulunmaktadır. (Yabancılara Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2104, m. 21.)

Türkiye içerisinde var olan sosyal yardımlara dair esas kanunlardan biri olan sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik kanunu hedefleri arasında; fakru zaruret içinde ve müşkül durumda yer alan vatandaşlarla gerektiği zaman her ne nedenle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş ya da gelmiş olan bireylere yardımda bulunmak, hükmü yer almaktadır. (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 1986, m.1.) 1951 senesinde oluşturulan Cenevre Sözleşmesi'nin 23. maddesinde mültecilere dair sosyal yardımların oluşturulabileceğine ilişkin düzenleme, 6458 sayılı YUKK'ta; başvuru sahibi ya da uluslararası koruma statüsü sahibi bireylerden gereksinim sahibi olanların, sosyal yardım ve hizmetlere ulaşmaları sağlanabilir (YUK; m. 89.), şeklinde yapılandırılmıştır. Bahsi geçen kanunlar ve diğer pek çok kanun ve idare, sığınmacı ve mültecilere yapılacak sosyal yardımların yasal oluşumunu

gerçekleştirilen yapılanmalar olarak özümsemektedir. Sığınmacı ve mültecilere dair yapılan sosyal yardımlar, İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDY) aracılığıyla yapılmaktadır. Bahsi geçen vakıflarda, uluslararası koruma kanunu bağlamında bulunan bütün statü sahiplerine sağlık, barınma, eğitim, gıda, yakacak, giyim ve başka ihtiyaç alanlarında nakdi ve aynı yardımlar yapılmaktadır. Gerçekleştirilecek yardımlar belirli koşullara bağlanmıştır. Uluslararası koruma bağlamında yer alan şartlı mülteci, mülteci, vatani olmayan bireyler, ikincil koruma statüsü sahibi olanlar ve kalıcı olmadan koruma altında yer alanlara dair yardımın ilk koşulu ilişkili kuruluşlara kayıtlarının yapılmış olmasıdır. Kayıtları bulunmayan bireylere vakıflar aracılığıyla yardım gerçekleştirilmesi olası değildir. Kayıtları olmayanların başvuruları kabul edilmeyip, kayıt yaptırmalarının sağlanmasının ardından değerlendirilmektedir. (Suriyeli Yabancıların Kayıt İşlemlerine İlişkin Genelge, 2015, m. 29.) Sığınmacı ve mültecilere, vakıflar aracılığıyla yapılan sağlık yardımlarına dair 11 Nisan 2014 tarihi itibarı ile bir daraltma oluşturulmuştur. YUKK ile 5510 sayılı kanunda yapılan farklılaşmalarla, söz konusu bireylerin bütünü genel sağlık sigortası kapsamı içerisine alınmıştır. (YUK; m. 89.) Yeni yapılandırılmayla bu bireylerin bütün sağlık harcamalarının devlet tarafından ödeneceği özümsemiğinden, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünce, vakıfların bu noktada yardım yapmaması ilkesi kabul görmüştür.

Vakıfların sığınmacı ve mültecilere yönelik yardımları bağlamında başka bir daraltmaysa barınma noktalarında ve kamplar içerisinde yaşananlar içindir. Bu noktalarda oturanların bütün gereksinimlerinin AFAD ve ilişkili kurumlar tarafından karşılanacağı yapılandırıldığından, bu bireylere vakıflar tarafından herhangi bir yardım gerçekleştirilmektedir. (SYDT Fon Kurulu Kararı, 2014/6, m. 2.) Sosyal yardımlar noktasında, hizmet verilen gruplar arasında refakati bulunmayan çocuklar ve özel gereksinim sahipleri de yer almaktadır. YUKK'ta refakatleri olmayan çocuklara ilişkin bütün işlemlerde çocuğun yüksek faydasının ön planda tutulacağı ve çocuk koruma kanunu hükümlerinin gerçekleştirileceği temeli özümsemiştir. Bu bağlamda değerlendirilen çocukların, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın tespit edeceği yerlerde ya da akrabalarının veya koruyucu ailelerin yanında barındırılacağı hükmü kabullenilmiştir. (YUK; m. 66.) Özel gereksinim sahiplerininse sığınma ve iltica işlemlerine öncelik verilmesi temeli özümsemiştir. Cinsel saldırı, işkence veya başka psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan bireylere, bu türden fiillerin sebep olduğu sıkıntıları çözecek yetersiz olmayan iyileştirme olanağı sağlanacağı belirtilmiştir (YUK; m. 67.). Yaşlıların ve kimsesizlerin de bakım ve huzur evlerinde yaşamalarına dair özel yapılandırılmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda ifade edilen sosyal yardım ve hizmetler, sadece Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve vakıflar aracılığı

tarafınca gerçekleştirilmektedir. Belediyelerle Sivil Toplum Örgütleri'nin de bu noktalarda yoğun etkinliklerinin olduğu gözlemlenmektedir.

Çoğalan göçmen kaçakçılığı probleminin başka ülkeler içerisinde gelen göçmen oranını da arttırmaktadır. Türkiye göçmen ve sığınmacılar için bir köprü görevi görmesinin yanı sıra Doğu Avrupa ülkeleri içerisinde gelenler için varış sahası halini almıştır. Doğu blokunun ortadan kalkması ile birlikte Rusya, Ukrayna ve Doğu Almanya'dan; Türkiye'ye kaçak yollardan girmeyen bireylerden sonra, kanun bazlı kalış süreleri bitmesine rağmen Türkiye'de hayatlarını sürdürmeye devam edenler olmuştur. Bahsi geçen bireyler, hizmet, tekstil ve eğlence sektörleri içerisinde kaçak bir şekilde çalışarak hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Türkiye'nin odak olarak alınan bir bölge olmasının ve köprü görevi görmesinin temel nedenleri yanda sıralanmıştır. Bunlar; tartışma, şiddet ve çatışmalarında olduğu sahalar komşu olması, BMMYK oluşumunun varlığı nedeniyle bilgi edinme olanağının varlığı, Türkiye içerisine girişin başka ülkelere kıyasla kolay olması ve kaçak olarak hayatlarını sürdürenler içinde istihdam alanlarının bulunmasından kaynaklanmaktadır. (Akpınar, C. 65, S. 3, s: 5.)

Göç çok yönlü toplumsal sorunlar yaratan bir hareketliliklerdir. Özellikle zorunlu göç durumlarında etkileri daha fazla hissedilmektedir. Hem göç eden hem göç alan bölge bu hareketlilikten farklı şekilde etkilenmektedir. Sığınmacılık ve mültecilik gibi durumlarda ise yaşanan olayların travması nedeni ile toplumsal etkileri daha büyük ve sarsıcı olabilmektedir. Sığınmacı ve mültecilerin uyum ve entegrasyonu, toplumsal sorunların önlenmesi açısından sosyal hizmet uzmanlarına önemli görevler düşmektedir. Suriyelilere geçici koruma verilmesi nedeniyle sosyal hizmet uzmanlarının mülteci ve sığınmacılar için olan görevi geçici koruma altındaki bireyler için de geçerlidir. Mülteci haklarını korumak da bir uzmanın rolleri arasındadır. Uyumunu kolaylaştırıcı, bilgi verici, yönlendirici, eğitici politikaların içinde olmak, bu alanda araştırmalar yapmak, makro boyutta sosyal politika oluşumunda katkı sağlamak sosyal hizmet uzmanının rolleri arasında sayılmaktadır. (Artanve Arıcı; 1(1), 1-21. s.18)

Geçici koruma statüsündeki öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda sınıf öğretmenleri, mülteci öğrencilerin eğitiminde kendilerini yeterli hissedebilmeleri ve geliştirebilmeleri için öğretmenlere eğitim verilmesi sağlanmalıdır. Öğretmen adayları da mülteci öğrencilerin eğitimine yönelik olarak göreve başlamadan önce eğitilmeli, öğretmenlik uygulamaları kapsamında Geçici Eğitim Merkezleri ve mülteci öğrenci bulunan devlet okullarında deneyim kazanmaları sağlanmalıdır. Göç alan yerlerdeki çocukların eğitimi, sorunların tespiti ve çözümlerinde öğretmenlerin bilgilendirilmesi için akademik çalışmalardan faydalanılmalıdır. (Sağlam, Kanbur, 2017,(2), 310-323, s.318.)

Geçici koruma altında bulunan Suriyelileri müracaatçı olarak değerlendirmek sorunun çözümüne her zaman katkı sağlamamaktadır. Müracaat etmeyen hiçbir Suriyeli hizmetten faydalanamamaktadır. Verilen hizmete başvurmak için çeşitli kaygıların da ortaya çıkmaktadır. Bunlar ekonomik kaygılar olabildiği gibi, geçici barınma merkezlerine gönderilme korkusundan da kaynaklanmaktadır. Ayrıca dil sorunun nedeni ile bilgilendirilememe, yanlış bilgilendirilme en büyük problemlerdendir. Suriyelilerin topluma entegre olabilmeleri için dil öğreniminin desteklenmesi, çocukların eğitim hayatına katılabilmeleri son derece önemlidir. Yerel yönetimler, STK'ların bu yönde çalışmalarının olduğu görülse bile uzun vadede plansız, süresiz çalışmalar olduğu söylenebilmektedir. Verilen hizmetlerin kesintiye uğraması ise çocukların yaşamış oldukları travmayı daha da arttıracaktır. (Taner ve Arıcı; s.18-19 Bu nedenle çalışmaların süreklilik göstermesi son derece önem arz etmektedir.

Genel çerçevesi ile bakıldığında geçici koruma statüsünün hem yasal bir zorunluluk hem de yeni savaşlar döneminde artan düzensiz ve kitlesel insan akınlarına insani yardım ve koruma sağlayabilmek için geliştirilebilir bir çerçeve olduğu söylenebilir. Bununla beraber şimdiki hali ile iktisadi, sosyal ve politik hak yükümlülükler açısından daha detaylı düzenlemelere ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle geçici sığınma alanları, çalışma izni ve geçici koruma altındakilerin yurttaşlık hakkı kazanmaları bakımından hem hami devlet yurttaşlarının hem göçmenlerin karşılıklı bir anlayış ve uzlaşısı içinde süreci yürütebilecekleri daha net sınırlara ihtiyaç olduğu ortadadır.

Kaynakça

1982 Anayasası, m. 42.

1994 Yönetmeliği, m. 19.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Resmi Gazete, 28615, 2013, m. 19.

Adıgüzel, Yusuf; **Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Özel Eğitim Hizmetleri Kılavuz Kitabı**, (ed.) Doç. Dr. Necdet Karasu, Ertan Göv, Turgut Bağrıaçık, içinde: Göç ve Göç sonrası Türkiye'de Mevcut Durum, Ankara, 2017.

Akpınar, Taner; "Türkiye'ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 65, S. 3.

Büyükçalık, Mürvet Ece; **Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Çelik, Naci; "Avrupa Birliği'nin Göç ve Mülteci Politikası", *Geleceğin Sosyal Bilimcileri Ulusal Öğrenci Kongresi II*, 20-21 Nisan 2017, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, 2017.

Çelikel, Aysel; **Yabancılar Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.

Çetin, Selvet; **İltica ve Sığınma Hakkı İzleme Raporu: 2010 Yılı Türkiye**, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği Yayınları, İstanbul, 2011.

Deniz , A. Çağlar., Yusuf Ekinci Ve A.Banu Hülür “Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları”, *Spard Dergisi*, (2016/1) Ss. 17 – 40.

Erdem, Bahadır; **Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye'deki Durumları**. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt 37,Sayı 2, s.332-351.

Erdoğan, M.M; “Hugo Alan Çalışması Derinlemesine Mülakatlar”, *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul Ve Uyum Araştırması*, Hacettepe Göç ve Uyum Araştırmaları Merkezi, Hugo yayınları, Ankara,2014.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016, m. 1-2.

Geçici Koruma Yönetmeliği, 29153, 2014, m. 27.

Geçici Koruma Yönetmeliği, Resmi Gazete, 29153, 2014, m. 61.

Göç Terimleri Sözlüğü, (ed.) Bülent Çiçekli, Uluslararası Göç Örgütü(IOM), İkinci Baskı, s.33

Güleç, Cansu; “Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları”, *TESAM Akademi Dergisi*, C. 2, S. 2.

GYK, 2014, m. 29

http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560, erişim 04.04.2019.

http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-koruma-cesitleri_409_546_548, erişim 04.04.2019

<https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/>, erişim 04.04.2019.

https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/38492657_2017-yili-goc-istatistik-raporu-ocak-2018.pdf, erişim 17.05. 2018

İçduygu, Ahmet; **Syrian Refugees In Turkey The Long Road Ahead**, Migration Policy İnstitutue Yayınları, Washington, 2015.

Kap, Derya “Suriyeli Mülteciler: Türkiye'nin Müstakbel Vatandaşları” *Akademik Perspektif dergisi Aralık*,2014.

Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, m. 4.

Nurdoğan, Ali Kemal Mustafa Öztürk,“Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2018, C.23, S.3, ss.1163-1172.

Orhan, Oytun ve Sabiha Senyücel Gündoğar, "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri", *Orsam Rapor*, 2015.

Öztürkler Harun ve Türkmen Göksel; "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme", *ORSAM Rapor*, 2015.

Öztürkler ve Göksel "Türkiye'de Göçmen Çocuklarına Yönelik İvedi Eğitim Ve Uyum Politika Önerileri", EYFOR VII Uluslararası Eğitim Yönetimi Forumu Bildiri Kitabı, **Kasım 2016 KKTC/Girne**.

Sadıkoglu, Ali Zafer; **Geçici Koruma Statüsündeki Bireylere Yönelik Özel Eğitim Hizmetleri Kılavuz Kitabı**, (ed.) Doç. Dr. Necdet Karasu, Ertan Göv, Turgut Bağrıaçık, içinde: Geçici Koruma Statüsündeki Bireyler, Ankara, 2017.

Sağlam, Halil İbrahim Nezaket İlksen Kanbur; **Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**, Sakarya University Journal of Education, 2017,(2), 310-323.

SYDT Fon Kurulu Kararı, 2014/6, m. 2.

Şahinkaya, Onur; "Mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma sahiplerinin ve sığınmacıların Türkiye'de sağlık hakkı", <http://umutgazetesi.org/multeci-sartli-multeci-ikincil-koruma-sahiplerinin-ve-siginmacilarin-turkiyede-saglikhakkı-av-onur-sahinkaya>, Erişim tarihi: 27.02.2018.

Taner Artan, & Aylin Arıcı, **İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet**

Tekinalp, Gülören; **Türk Yabancılar Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 1989.

Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı Ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki **Suriyelilere** İlişkin Bir Değerlendirme, *Tesam Akademi Dergisi*, 2 (2), 29-63. Türüt, Filiz; "Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Yapı Üzerindeki Etkileri", T.C Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Abd, Danışman Dr. Öğrt. Üyesi Cemile Şahin, Karabük Aralık 2015.

UNHRC, Global Trend, www.unhrc.org, Erişim tarihi: 02.03.2018.

Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 1-21.

Yabancılar Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003, m. 1.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m. 66.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013, m. 89. Suriyeli Yabancıların Kayıt İşlemlerine İlişkin Genelge, 2015, m. 29.

Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi, 2014, m. 1.

2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sonrasında Avrupa Birliği'ni Bekleyen En Büyük Tehlike: Yükselen Avrupa Karşıtlığı

Ebru Oğurlu¹

Giriş

Avrupa Birliği (AB) bugün itibarıyla tarihindeki en sancılı dönemi yaşamaktadır. 1990'ların başından itibaren Avrupa bütünleşmesinin siyasi bir yapı kazanmasıyla birlikte baş gösteren sıkıntılar 2004 yılında gerçekleşen en büyük genişleme halkasıyla devam etmiş ve 2005 yılında yaşanan Anayasa Antlaşması'nın reddi ile katlanarak büyümüştür. 2008 yılındaki küresel krizin etkilerinden kurtulamayan AB mali ve finansal problemlerle de uğraşmak durumunda kalmıştır. Bugün ise etkisi en fazla hissedilmekte olan Euro ve göç krizleri AB'yi bir varoluş krizinin içine sokmuştur. AB'nin içinde bulunduğu bu kriz ortamı sadece AB'yi ve üye ülkelerini değil aynı zamanda AB'nin kurumlarını da etkilemektedir. Bu kurumlar arasında, üyeleri doğrudan seçimlerle belirlenen tek kurum olan Avrupa Parlamentosu'nun (AP) gelecek seçimleri AB'nin yaşadığı sıkıntı ve sorunların etkilerinin en belirgin olarak hissedileceği alanların başından gelmektedir. Yaşanan sorunlar neticesinde Birliğe karşı yükseltilen eleştiriler AP seçim sonuçlarını ve dolayısıyla Parlatentonun yapısını şekillendirecek, bu şartlar altında AB'ye eleştirel yaklaşan siyasi gruplar yeni şekillenecek olan AP'de yerlerini alarak AB'nin politikalarında ve belki de geleceğinde söz sahibi olacaktır.

1. Avrupa Parlamentosu'nun Tarihsel Gelişimi

Avrupa Parlamentosu (AP), bugünkü mevcut yapısına birkaç farklı adımda kavuşmuştur. 1951 yılında, Avrupa bütünleşmesinin ilk adımı olarak kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) hayata geçmesi ile birlikte üye devletlerin parlamenterlerinin oluşturduğu Ortak Meclis kurulmuştur. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması neticesinde AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kurulması ile birlikte bütünleşme kapsamında yer alan üç kuruma (AKÇT, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) ortak bir yapı olarak Avrupa Parlamenterler Meclisi oluşturulmuştur. 1962 yılında ise bu kurum bugünkü adı olan AP adını almıştır. Ulus-üstü bir yapıda kurumsal gelişimin iyi bir örneğini oluşturan AP'nin başlangıçta 78 olan üye sayısı (Treaty establishing the European Coal and Steel Community)², Lizbon Antlaşması ile 750+1 olarak belirlenmiştir (Consolidated version of the Treaty on European Union).³ Buna göre,

“Avrupa Parlamentosu, Birlik vatandaşlarının temsilcilerinden oluşur. Üyelerin sayısı, başkan hariç, 750'yi geçemez. Vatandaşların temsili, üye devlet başına en az altı üye olmak kaydıyla, azalan şekilde orantılı olarak sağlanır. Hiçbir üye devlet 96'dan fazla sandalyeye sahip olamaz.”

¹ Ebru Oğurlu, Doç. Dr. Lefke Avrupa Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, eogurlu@yahoo.com, eogurlu@eul.edu.tr

² Madde 20-25.

³ Madde 14/2.

Bu kapsamda AP'nin gelişimi göz önüne alındığında ilk olarak 1951 yılında bir Meclis olarak kurulduğu, 1957 yılından itibaren parlamento kelimesi ile özdeşleştirildiği ve 1962 yılından itibaren bugünkü ismiyle anılmaya başladığı görülmektedir. AP'nin tarihindeki dönüm noktası kendi seçmenlerine kavuştuğu 1979 yılıdır ki bu yıldan itibaren AP üyeleri doğrudan seçmenler tarafından belirlenir olmuştur. O tarihe kadar üye devletlerin ulusal parlamentolarınca atanan parlamenterler 1979 yılından itibaren doğrudan seçimlerle belirlenir olmuştur (Judge ve Earnshaw, 2008, s. 32). Söz konusu değişiklik “atanmışların parlamentosundan seçilmişlerin parlamentosuna” (Yatağan, Akman ve Kiriş, 2017, s. 13) bir geçişi temsil etmesi nedeniyle Avrupa bütünleşme tarihinin dönüm noktalarından birisidir. Bu seçmenlerin 1992 yılından itibaren Maastricht Antlaşmasının neticelerinden biri olarak “siyasi yurttaşlar” olarak tanınması da AP'ye bambaşka bir nitelik kazandırmıştır (van Middelaar, 2014, s. 367).

AP, dünyada üyeleri doğrudan seçilen tek ulus-aşırı yasama organı; aynı zamanda Avrupa Birliği (AB) içindeki seçime tabii olan tek organdır (McCormick, 2011, s. 159). Bu gerçekten hareketle AB'nin en demokratik kurumu olarak da kabul edilmektedir. Ancak, ulusal seçimlere kıyasla “ikinci derece seçimler” (Reiff ve Schmitt, 1980; Marsh, 1980) olarak adlandırılan ve kabul edilen AP seçimlerine ilginin ve katılım oranının düşüklüğü ve özellikle üye ülkelerin iç gelişmelerinin AP seçimlerini etkileyen temel kriterlerden biri olması, bu demokratik meşruiyetin sorgulanmasına da neden olmaktadır. Yine de yurttaşların talep ve görüşlerini doğrudan yansıtabilme olanağını bulduğu AP seçimleri Parlamentonun tarihsel evrimi içindeki en önemli kazanımdır.

AP seçimleri 1979 yılından itibaren her beş yılda bir yapılmaktadır. Son olarak 22-25 Mayıs 2014 tarihlerinde sekizincisi yapılan seçimler 2019 yılında 23-26 Mayıs tarihlerinde yenilenecektir. AP seçimlerinin yapılacağı 2019 yılı aynı zamanda AB'nin “kurumsal geçiş yılı” (von Ondarza ve Schenuit, 2018, s. 1) olarak da kabul edilmektedir. Çünkü söz konusu seçimler sadece AP'nin yapısını değiştirmekle kalmayıp, Parlamentonun sahip olduğu “politik kontrol” (Günüğur, 2014, s. 2014) vasıtasıyla Komisyon Başkanı ve Komisyon üyelerinin seçimi üzerinde belirleyici olacaktır. Diğer taraftan AP seçimleri, görev süresi Kasım 2019 tarihinde dolacak olan AB Başkanı, yine aynı yıl içinde görev süresi yenilenecek olan Avrupa Merkez Bankası Başkanı ve Yönetim Kurulu seçimleri üzerinde de etki edecektir. Bu sebeple, bugünlerde AB'nin en önemli gündem maddeleri arasında AP seçimleri bulunmaktadır. Ancak, bu konudaki en büyük endişe kaynaklarından biri yurttaşların seçime göster(me)dikleri ilgidir. AP seçimlerine katılım oranı her zaman için sınırlı kalmış hatta seçimlere gösterilen ilgi her dönem biraz daha azalmıştır. Tablo 1, 1979-2014 arasındaki AP seçimlerine katılım oranlarındaki düzenli ve sürekli düşüş eğilimini göstermektedir. Bu eğilimin temel nedenleri AB'ye ilgisizlik, AB politikalarına duyulan güvensizlik, AB şüphenciligi ve karşıtlığı, AP'den memnuniyetsizlik ve oy vermenin bir sonuç doğurmayacağı inancıdır (Aras, 2017, s. 11).

Tablo 1. 1979-2014 döneminde Avrupa Parlamentosu Seçimlerine Katılım Oranı (%)

1979	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014
61	58.9	58.4	56.6	49.5	45.4	42.9	42.6

Kaynak: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014results/en/turnout.html>

2. Avrupa Parlamentosu'nun Mevcut Yapısı

AP, Avrupa düzeyinde ideolojilerine ve siyasi duruşlarına göre örgütlenmiş politik gruplardan oluşmaktadır (Bressanelli, 2012, s. 737). Mevcut durumda, AP içinde politik duruşları birbirinden farklılık gösteren ve üyeleri her bir ülkeye ayrılmış kontenjan çerçevesinde tek dereceli doğrudan seçimlerle belirlenen farklı politik gruplar bulunmaktadır (Bayraktutan, 2010, s. 135).

İlimli merkez Hristiyan Demokrat ve demokrat Avrupa partilerinden oluşan *Avrupa Halk Partisi Grubu*⁴ kendisini kıtanın tarihinden ve medeniyetinden gelen merkez sağ partiler ailesi olarak tanımlamaktadır. Her zaman için federal modele dayalı güçlü bir Avrupa'yı savunan grup, AP içindeki en Avrupa yanlısı siyasi gruptur. *Sosyalistler ve Demokratlar İlerici İttifakı Grubu*⁵ sol eğilimli partilerin işbirliğinden oluşmaktadır. Avrupa genelinde sosyalist, sosyal demokrat ve işçi partilerini bünyesinde barındıran grup bütünleştirici bir tutum benimsemekte, tek sesli, güçlü ve birleşmiş bir Avrupa'nın mümkün olabileceğini savunmaktadır. *Avrupa Muhafazakâr ve Reformcular İttifakı*⁶ devlet egemenliğine odaklı ve AB federalizmine karşı politikalarıyla dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, AB'ye mesafeli yaklaşan bu grup Euroseptiklerin başında gelmektedir. *Avrupa Liberal ve Demokratlar İttifakı*⁷ merkez sağ ve merkez sol partileri bünyesinde barındıran bütünleşme yanlısı bir siyasi gruptur. *Başka bir Avrupa Mümkün* sloganı ile alternatif bir model yaratma hedefiyle ortaya çıkan *Avrupa Birleşik Solu/İskandinav Yeşil Solu Konfederasyon Grubu*⁸ Avrupa projesine karşı komünist, ekososyalist ve demokratik sosyalist sol kanat partileri ile Kuzey Yeşil solculardan oluşmaktadır. Grubun temel hedefi AB'yi bir elitler projesi olmaktan çıkarıp yurttaşların katılımı ile halkın projesi haline getirmektedir (Demirel, 2014, ss. 144-145). *Yeşiller/Avrupa Özgür İttifakı Grubu*⁹ temel olarak demokrasiyi derinleştirerek yurttaşların yerel mekanizmalarda daha görünür kılınmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda çok farklı hedefleri benimseyen grup için temel odak noktaları ise çevre ve özgürlüklerdir. *Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Grubu*¹⁰, AB'nin bürokratikleştirme ve merkezileştirme çabalarına karşı açık muhalefetini ortaya koyarak AB karşıtı bir politika benimsemektedir. Demokrasi ve meşruiyete özellikle vurgu yapan grup egemen devletler arasındaki özgürlük ve demokrasi temellerine dayalı işbirliğini savunmaktadır. AB'nin mevcut yapısına karşı çıkarak Euroseptik gruplar arasında yar almaktadır (Akbaba, 2014, s. 505-511). *Uluslar ve Özgürlükler Avrupası Grubu*¹¹, AP'de 2014 seçimlerinden sonra oluşturulan bir gruptur. Sağ ve göçmen karşıtı politikaları ile dikkat çeken grup genel bütünleşme idealine de karşı çıkmakta ve AB'ye eleştirel yaklaşmaktadır.

Yukarıda kısaca açıklanan siyasi grupların oluşturduğu AP'nin mevcut yapısı 2014 yılında yapılan seçimler ile belirlenmiştir. O dönemin şartları altında, ekonomik ve finansal kriz başta olmak üzere pek çok farklı sorunla mücadele etmek durumunda kalan ve zaman zaman yetersizliğe düşen AB tüm eleştirilerin hedefi olmuştur. Durumdan faydalanan Avrupa karşıtı veya daha yumuşak bir ifadeyle

⁴ <https://www.eppgroup.eu/>

⁵ <https://www.socialistsanddemocrats.eu/>

⁶ <https://ecrgroup.eu/>

⁷ <https://alde.eu/en/>

⁸ <https://www.guengl.eu/>

⁹ <https://www.greens-efa.eu/en/>

¹⁰ <http://www.efddgroup.eu/>

¹¹ <https://www.enf.eu/>

Oğurlu, Ebru; 2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sonrasında Avrupa Birliği'ni Bekleyen En Büyük Tehlike: Yükselen Avrupa Karşıtlığı

AB'ye eleştirel yaklaşan Euroseptik ve popülist gruplar da 2014 seçimlerinden sonra AP'de seslerini duyurma fırsatı yakalamıştır. En son 2014 seçim sonuçlarına göre şekillenen AP'nin yapısı Tablo 2'de (2009 seçim sonuçlarına kıyasla) gösterilmektedir.

Tablo 2. 2009 ve 2014 Yıllarında Yapılan Avrupa Parlamentosu Seçim Sonuçları

	2014		2009	
	Sandalye Sayısı	%	Sandalye Sayısı	%
Avrupa Halk Partisi (European People's Party-EPP)	221	29.04	265	36.06
Sosyalistler ve Demokratlar İlerici İttifakı (Progressive Alliance of Socialists and Democrats -S&D)	191	25.04	184	25
Avrupa Muhafazakâr ve Reformcular İttifakı (European Conservatives and Reformists-ECR)	70	9.3	55	7.47
Avrupa Liberal ve Demokratlar İttifakı (Alliance of Liberals and Democrats for Europe-ALDE)	67	8.9	84	11.4
Avrupa Birleşik Solu/İskandinav Yeşil Solu (European United Left/Nordic Green Left-GUE/NGL)	52	6.9	35	4.7
Yeşiller/Avrupa Özgür İttifakı (The Greens/European Free Alliance-Greens/EFA)	50	6.6	55	7.4
Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Grubu ¹² (Europe of Freedom and Direct Democracy Group - EFDD)	48	6.3	32	4.0
Bağımsız Üyeler-bir siyasi gruba dahil olmayan üyeler (Non-Attached)	52	6.9	26	4.3
Toplam	751		736	

Kaynak: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>;

<http://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>

Tablodaki rakamlar 2009 ve 2014 seçimlerinin sonucunda siyasi partilerin sıralamasında bir değişiklik olmadığını ve her iki seçimin de kazananının büyük oranda aynı partiler olduğunu göstermektedir. Ancak, üzerinde durulması gereken nokta partilerin oy oranlarındaki değişikliklerdir. Buna göre 2014 seçimlerinde en fazla oy kaybı yaşayan iki parti Avrupa yanlısı tutum ve politikalarıyla bilinen ve AB taraftarı olan EPP (-44) ve ALDE (-17). Buna karşın sandalye sayılarını artıran üç grup, ECR (15), GUE/NGL (17) ve EFDD (16), Avrupa karşıtlığı veya şüphesizliği ile bilinen partilerdir. Daha açık ifade etmek gerekirse, 2014 seçim sonuçlarına göre, seçimin tek kazananı siyasi yelpazenin uçlarında yer alan Euroseptik partiler olmuştur (Hobolt, 2015, s. 6). Aşağıdaki bölümde tartışılacağı gibi 2019 seçimlerinden sonra Euroseptiklerin daha da kuvvetlenmesi ve AP sandalyelerinin üçte birine yakını elde etmesi beklenmektedir.

3. 2019 AP Seçimlerinin Muhtemel Sonuçları Çerçevesinde Euroseptik Partilerin Potansiyeli

¹² 2009 seçimlerindeki ismi Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu olan grubun adı 2014 seçimlerinde Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Grubu şeklinde değiştirilmiştir.

Oğurlu, Ebru; 2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sonrasında Avrupa Birliği'ni Bekleyen En Büyük Tehlike: Yükselen Avrupa Karşıtlığı

AP yapısının 2014 seçimlerini takiben şekillenmesinden sonraki süreçte, AP içinde bazı değişiklikler yaşanmış ve yeni siyasi gruplar oluşturulmuştur. Buna göre AP'nin mevcut yapısı Tablo 3'de gösterilmektedir. Aynı tabloda yer alan seçim sonrası tahminleri de bu mevcut yapı üzerinden şekillendirilmiştir.

Tablo 3. Avrupa Parlamentosu'nun Mevcut Yapısı ve 2019 Seçim Tahmini

	Nisan 2019 İtibariyle AP		2019 Seçim Tahmini	
	Sandalye Sayısı	%	Sandalye Sayısı	%
Avrupa Halk Partisi	217	28.8	180	23.9
Sosyalistler ve Demokratlar İlerici İttifakı	186	24.7	149	19.8
Avrupa Muhafazakâr ve Reformcular İttifakı	76	10.1	66	8.7
Avrupa Liberal ve Demokratlar İttifakı	68	9.0	76	10.1
Avrupa Birleşik Solu/İskandinav Yeşil Solu	52	6.9	46	6.1
Yeşiller/Avrupa Özgür İttifakı	52	6.9	57	7.5
Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi Grubu	41	5.4	45	5.9
Uluslar ve Özgürlükler Avrupası (Europe of Nations and Freedom Group-ENF) ¹³	37	4.9	62	8.2
Diğerleri (Other) ¹⁴			62	8.2
Bağımsızlar (Non-Attached)	22	2.7	8	1

Kaynak:<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190228IPR29246/new-seat-projections-for-the-next-european-parliament-cu28>

23-26 Mayıs 2019 tarihleri arasındaki AP seçimleri, AB'nin hem içeride siyasi, ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşandığı hem de dışarıda zorlu mücadeleler içinde olduğu hassas ve sıkıntılı bir dönemde yapılmış olacaktır (Jacques Delors Institut). Şimdiye kadar, seçim sonrası AP'sinin olası kompozisyonu olarak çok farklı çalışmalar ortaya konmuştur. Kevin Cunningham ve arkadaşlarının (Cunningham, K., Hix, S., Marsh, M., Dennison, 2019) araştırmasını baz alan bu çalışma, Tablo 3'te gösterildiği gibi 2019 seçimlerinden sonra AP'nin yapısının ciddi olarak değişeceğini savunmaktadır. Buna göre, bugüne kadar Parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran *Avrupa Halk Partisi Grubu* ve *Sosyalist ve Demokratların İlerici İttifakı Grubu* işbirliği ile oluşturulan "büyük koalisyonu" nun bu ayrıcalığını kaybetmesi beklenmektedir (Koerner, 2018, s. 1). Bu gelişmenin neticesince, adı geçen iki grubun Parlamentoda etkili olabilmesi için diğer siyasi gruplarla işbirliği kaçınılmaz olacak ve AP içindeki dengeler değişecektir.

Tablo 3'de yer alan sayılar, Mayıs ayındaki seçimler neticesinde AP içinde sağ blok, sol blok ve Avrupa karşıtı blok olmak üzere eşit güce sahip üç temel bloğun oluşması beklenmektedir (Cunningham, vd., 2019, s. 4). Buradan hareketle 2019 AP'sinin 2014 AP'sine kıyasla daha eleştirel ve daha AB karşıtı olacağını öne sürmek mümkündür. Ancak, Euroseptik partilerin çok farklı gruplardan ve değişik önceliklerle oluştuğu düşünüldüğünde bu partilerin bir blok olarak hareket etme kabiliyetini tahmin etmek bugünden bakıldığında oldukça güçtür. Buna rağmen, her halükarda, AP içinde bir

¹³ 2014 AP seçimlerinden sonra kurulan siyasi gruptur.

¹⁴ 2014 seçimlerinden sonra oluşturulan ve seçimlere girmeye hak kazanan siyasi grupları içermektedir.

“Avrupa karşıtı” bloğun ortaya çıkacağını söylemek zor değildir. Bu şartlar altında yeni dönemde AP içinde mücadele ve çatışmalar sol-sağ gruplaşmasından daha çok Avrupa-karşıtlığı ve Avrupa-taraftarlığı üzerinden yaşanacaktır (Hix, 2018). AB içinde Avrupa karşıtı grubun bu denli kuvvetlenmesinin temel nedenleri arasında üye ülkelerin yaşamakta olduğu ekonomik ve siyasi sorunlar, AB’yi bir varoluş mücadelesine sokan Euro krizi ve göç krizi, bu krizlerin iyi yönetilememesi, ortaya konan ortak çözüm önerilerinin genel olarak memnuniyetsizliği artırması ve özellikle Birliğin yaşadığı demokrasi ve inandırıcılık ile güven sorunu bulunmaktadır (Brack, 2014, s. 93; Salo, 2014, s. 4).

4. Avrupa Parlamentosu’ndaki Euroseptik Grupların Avrupa Birliği ve Politikaları Üzerindeki Muhtemel Etkileri

Hem 2014 seçim sonuçları hem de 2019 seçimleri için yapılan tahminler Euroseptisizmi AB’nin gündem maddeleri arasına koymuştur. Bu kapsamda, AB’nin geleceğini şekillendirme kapasitesine sahip olan kavramı biraz daha yakından incelemek faydalı olacaktır.

1980’lerin ortasında marjinal bir kavram olarak ortaya çıkan Euroseptisizm 1990’ların başından itibaren özellikle Maastricht Antlaşması’ndan sonra bütünleşmenin siyasi yöne doğru evrilmesiyle sıklıkla başvurulan ve literatürde sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Bu süreçte kavram farklı düşünürler ve akademisyenler tarafından farklı şekillerde tanımlansa da en çok kabul edildiği şekliyle “Avrupa bütünleşme sürecine şartlı ve nitelikli muhalefetin yanı sıra tam ve koşulsuz muhalif olma” durumunu ifade etmektedir (Taggard, 1998, s. 366). Aynı kavram daha özelden ise yumuşak ve sert Euroseptisizm olarak ayrıştırılmıştır. Buna göre, sert Euroseptisizm Avrupa bütünleşme sürecine veya AB’ye tamamen ve koşulsuz olarak karşı çıkma, yumuşak Euroseptisizm ise AB bütünleşme sürecinin belli yönlerine koşullu olarak karşı olma anlamına gelmektedir (Taggart ve Szczerbiak, 2011, s. 10). Esas olarak siyasi partiler bazında tartışılan ve partilerin Avrupa bütünleşmesine karşı duruşlarını şekillendiren Euroseptisizm son dönemlerde kamuoyu temelli olarak da tartışılmaya başlanmış ve kamuoyu yoklamaları ile ulusal referandumlar çerçevesinde de ele alınmaya başlanmıştır. Kavram, bu çalışmada, “siyasi parti politikaları” kapsamında kabul edilmektedir.

Yukarıdaki tartışmaların gösterdiği gibi AB içindeki gelişmelere paralel olarak Parlamento içindeki aykırı sesler ve eleştirel düşünceler de kuvvetlenmiş ve kendisini Euroseptik olarak tanımlayan siyasi gruplar hem görünürlüklerini hem de etkilerini her geçen dönem biraz daha artırmışlardır. Euroseptisizmin AP içindeki görünürlüğünü ve etkinliğini artırması; hem Parlamento’nun işleyişini hem de, AP’nin AB bünyesindeki yerine ve rolüne atfen, tüm AB’yi etkileyecektir.

İlk yıllarında herhangi bir yasama erki ve siyasi gücü olmayan bir danışma kurulu olarak faaliyet gösteren AP’nin fonksiyonel etkinliği yıllar içinde istikrarlı bir şekilde artmıştır (Günupur, 2014, s. 214). Lizbon Antlaşması’nın yürürlüğe girmesinden itibaren yasama alanında Bakanlar Konseyi’ne denk bir kurum haline getirilmiştir. Bunun yanında, AP’nin Komisyon Başkanı ve üyelerini tayin etme yetkisi vasıtasıyla kullandığı, siyasi denetim gücü ve AB bütçesinin kabul edilmesinde söz hakkı bulunmaktadır. Yeni üyelerin kabul antlaşmaları ve bazı uluslararası antlaşmalar için AP’nin rızası şarttır. Böylece AP, sadece danışma kurulu olmaktan çıkmış, yıllar içinde ulusal parlamentolarla karşılaştırılabilecek yetkilere sahip bir konuma gelmiştir (Demirel, 2014, s. 146). Euroseptik partilerin

AP içinde güçlenmesinin olası etkileri ve sonuçları, AP'nin elinde bulundurduğu yetkilerine atfen, aşağıdaki bölümde, tartışılacaktır.

4.1. Avrupa Birliği Karar Alma Süreci

Maastricht Antlaşması ile kabul edilen ortak karar prosedürü, AP'yi Bakanlar Konseyi ile eşit yetkiye kavuşturmuş ve bu prosedür Lizbon Antlaşması ile AB'nin olağan yasama prosedürüne dönüştürülmüştür. Böylece AP, AB'nin eş yasama kolu sıfatını kazanmıştır (McCormick, 2011, s. 159). Bugünkü haliyle, birkaç istisnai alan haricinde AB'nin tüm alanlarında olağan yasama prosedürünün geçerli olduğu düşünüldüğünde, AP'nin etkinliği de daha iyi anlaşılacaktır. Bu kapsamda, Lizbon Antlaşması'ndan itibaren AP'nin karar alma süreçlerindeki etkisinin artması AP'nin kompozisyonunu önemli kılan bir gelişmedir. Parlamentodaki siyasi gruplar bütünleşme politikalarını etkileyecek faktörlerdir ve bu parlamentoda Avrupa karşıtlarının güçlü bir blok olarak ortaya çıkması en hafifıyla bütünleşmenin yavaşlamasına ve birleşik Avrupa'nın sorgulanmasına neden olacaktır.

4.2. Komisyon Başkanı ve Üyelerinin Atanması

Avrupa Komisyonu başkanı ve üyeleri ile ilgili en son düzenlemeler Lizbon Antlaşması ile yapılmıştır. Buna göre,

“Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu seçimlerini göz önünde tutarak ve gerekli istişarelerde bulunduktan sonra, Avrupa Parlamentosu'na, Komisyon Başkanlığı için nitelikli çoğunlukla bir aday önerir. Bu aday, Avrupa Parlamentosu tarafından üye tam sayısının çoğunluğuyla seçilir. Bu aday için çoğunluğun sağlanamaması durumunda, Avrupa Birliği Zirvesi nitelikli çoğunlukla hareket ederek, Avrupa Parlamentosu tarafından aynı usule göre seçilecek yeni bir adayı bir ay içinde önerir” (Consolidated version of the Treaty on European Union).¹⁵

Komisyon Başkanının seçilmesinden sonraki adım ise Komisyon komiserlerinin (Komiserler Koleji) seçilmesidir. AP, Başkanın belirlenmesinden sonra, komiserler üzerinde de oldukça etkili bir güce sahiptir. Komisyon Başkanının belirlenmesinden sonra oluşturulan Komiserler Koleji de bir bütün olarak AP'nin güvenoyuna tabiidir. Euroseptik grupların AP içinde güçlenmesi, diğer AB kurumlarında da benzer bir eğilimin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu kapsamda, daha Euroseptik bir AP'nin dolaylı sonucu daha az küresel ve daha çok içe dönük ve milliyetçi bir Komisyon olacaktır (Dennison ve Zerka, 2019, s. 5).

4.3. Dış Politika

AP'nin dış politika alanındaki rolü yayınladığı bağlayıcılığı olmayan ilke kararları ile sınırlıdır. Ancak söz konusu ilke kararlarının pratikteki gücü ve etkisi AP'yi bu alanda oldukça güçlü kılmaktadır. Bunun yanında üçüncü ülkelerle yapılan her türlü anlaşma ile ortaklık ve katılım anlaşmalarının da AP'nin onayına tabii olması AP'nin dış politika alanındaki gücünü göstermektedir. Parlamentoda Euroseptiklerin güçlerini artırması, dış politika konularının iç hassasiyetler ile iç politik dengelere göre şekillenmesine ve dolayısıyla AB'nin uluslararası dinamiğinin zayıflamasına neden olacaktır.

¹⁵ Madde 17/7.

4.4. Dış Ticaret

Bir önceki bölümde bahsi geçen uluslararası antlaşmaların oldukça ciddi bir bölümü AB'nin üçüncü ülkelerle ve diğer bölgesel ve uluslararası örgütlerle imzaladığı ticaret antlaşmalarıdır. Bu sebeple, AP'nin dış ticaret alanındaki rolü oldukça belirleyicidir. Son olarak Lizbon Antlaşması ile ticaret anlaşmaları başta olmak üzere diğer uluslararası anlaşmalar kapsamında AP'ye veto yetkisi verilmesi, AB ticaretinin geleceğini etkileyecek niteliktedir. Bu kapsamda seçimlerin ertesinde AB'yi bekleyen en büyük risk Euroseptik partilerin taktiksel birleşmeleri neticesinde uluslararası ticaret anlaşmalarını reddetme ve AB'yi daha korumacı ve içe dönük bir yapıya dönüştürme ihtimalidir. Bu durumda AB'nin ticaret ilişkileri de zarar görecek; dolaylı olarak ise AB'nin Avrupa refahının artırılması ve dış politika hedeflerinin tutturulması için ticareti bir araç olarak kullanma kabiliyeti zayıflayacaktır (Dennison ve Zerka, 2019, s. 3)

4.5. Göç Politikası

Euroseptik partilerin kendilerini en çok hissettirecekleri alanların başında göç politikası gelmektedir. Aslında AP'nin göç alanında gücü Bakanlar Konseyi ile gücünü eşit derecede paylaştığı ortak karar usulünden ziyade danışma ile sınırlıdır. Daha somut bir ifadeyle Bakanlar Konseyi, AP'ye görüşünü sormakla yükümlü olmasına rağmen AP'nin görüşünü dikkate almak zorunda değildir. Ancak yine de AP'nin etkisini hissettireceği bazı yollar da mevcuttur. AP, görüş vermeyi reddederek karar alma sürecini çıkmaza sokabilir veya kendi görüşlerinin dikkate alınması için Komisyon üzerinde baskı oluşturabilir. Euroseptik partilerin kendi aralarında bir birlik oluşturmaları ve bu yollardan herhangi birini kullanmaları durumunda göç alanındaki politikalarda Euroseptik yansımalar açıkça hissedebilecektir.

Diğer taraftan, AP ortak karar usulü dışında kalan alanlarda bağlayıcılığı olmayan ancak pratikte genellikle dikkate alınan ilke kararları (resolution) alabilmektedir. Göç konusu, AP'nin bu yetkisini kullandığı alanların başında gelmektedir. Bu sebeple, 2019 seçimleri sonrasında, Euroseptik partilerin güçlerini artırması neticesinde göç karşıtı olan parlamenter, Birlik genelindeki insani bazda ve dayanışma odaklı çözüm arayışlarını engellenmenin yollarını arayacaklardır. Bu ihtimalin gerçekleşmesi ise “değer-temelli” bir yapı olarak kabul edilen AB'nin hem güvenilirliği ve inanılabilirliği ile ilgili olarak soru işaretleri doğuracak hem de uluslararası aktörlüğünü sorgulatacaktır (Dennison ve Zerka, 2019, s. 4)

4.6. Bütçe

AP, AB bütçesinin denkleştirilmesinde Bakanlar Konseyi ile ortak yetkilere sahiptir. Lizbon Antlaşması'nın bütçedeki zorunlu ve zorunlu olmayan harcamalar farkını ortadan kaldırmasıyla AP, AB bütçesinin hazırlanması ve kabul edilmesi konularında Bakanlar Konseyi ile eşit konuma getirilmiştir. Bütçe konusunun her aşamasında AP, Bakanlar Konseyi kadar söz sahibidir. Bu kapsamda, AP, hem Komisyon'un gönderdiği yıllık bütçe taslağını gözden geçirmekte hem de AB bütçesinde her türlü değişiklik yapabilmektedir (Günoğur, 2014, s. 162).

Diğer taraftan bütçedeki harcamalarda söz sahibi olması vasıtasıyla AP, bütçe üzerindeki gücünü dolaylı yoldan da olsa AB'nin diğer politikalarını etkileyebilecek şekilde kullanabilmektedir. Bu sebeple, Euroseptiklerin güçlerini artırması özellikle AB'nin insani ve dış yardım ile kalkınma projelerinde bazı anlaşmazlıklara sebep olabilecektir.

Özet olarak AP parlamento seçimleri sadece Parlamentosu değil AB'nin bütününe etkileyecektir. Bu kapsamda AB'yi bekleyen en büyük tehlike hem bütünleşmenin geleceği hem de bütünleşmenin genel yapısı ile ilgilidir.

Sonuç

AP, AB'nin en eski kurumlarından birisidir ve 1979 yılından itibaren doğrudan yurttaşlar tarafından seçilen parlamenterlerden oluşmaktadır. Son yapılan 2014 seçimlerinden sonra AP'nin yapısında önemli bir kırılma veya değişiklik yaşanmasa da Euroseptik partilerin ve grupların daha görünür hale gelmiş olması bu seçimlerin en çarpıcı sonucudur. Bu eğilimin 2019 seçimlerinden sonra ise kuvvetlenerek devam etmesi beklenmektedir. Euroseptik grupların AP içinde güçlenmesi dolaylı olarak AB'nin hem geleceğini hem de siyasi duruşunu etkileyecek önemdedir.

Kaynakça

Akbaba, S. (2014). Post-Milliyetçi Avrupa Bütünleşmesi İçinde Avro-Kuşkuculuğun Rolü: Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu Vaka Analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 24, 499-515. doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2188>.

Aras, İ. (2017). Avrupa Parlamentosu Seçimleri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 16 (1), 1-32

Bayraktutan, Y. (2010). *Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri: Bölgeselleşme ve Küreselleşme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Brack, N. (2015). Populist and Radical Right Parties at the 2014 European Parliament Elections: Much Ado About Nothing?, Cristina Fasone, Diane Fromage ve Zoe Lefkofridi (Ed.), *Parliaments, Public Opinion and Parliamentary Elections in Europe* (93-104). Italy: European University Institute, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/37462/MWP_WP_2015_18.pdf;sequence=1 (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

Bressanelli, E. (2012). National Parties and Group Membership in the European Parliament: Ideology or Pragmatism?. *Journal of European Public Policy*, 19 (5), 737-754.

Cunningham, K., Hix, S., Marsh, M., Dennison, S. (2019). Kingmakers of the Mainstream: Predictions for the European Parliament Election. *European Council on Foreign Relations*. https://www.ecfr.eu/rome/publi/kingmakers_of_the_mainstream_predictions_for_the_european_parliament_electi (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2019).

Judge, D. ve Earnshaw, D. (2008). *The European Parliament*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Demirel, D. (2014). Avrupa Parlamentosu: Yapısal Bir Analiz. *KM Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16 (26), 143-148.

Dennison, S. ve Zerka, P. (2019). The 2019 European Election: How Anti-Europeans Plan to Wreck Europe and What Can Be Done to Stop It. *European Council on Foreign Relations*. https://www.ecfr.eu/specials/scorecard/the_2019_European_election (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2019).

Gnuđur, H. (2014). *Avrupa Birliği*. Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi.

Hix, S. (2018). Changing political cleavages in advanced democracies: evidence from the European Parliament, IPSA – International Political Science Association, <https://wc2018.ipsa.org/sites/default/files/ipsa-events/wc2018/papers/paper103050-2018-07-05t060414-0400.pdf> (Erişim Tarihi: 29 Nisan 2019).

Hobolt, S. B. (2015). The 2014 European Parliament Elections: Divided in Unity?. *Journal of Common Market Studies*, 53, 6-21. doi: <https://doi.org/10.1111/jcms.12264>

Jacques Delors Institutue (2018). European Parliament 2019: The Parliament and Europe to Come. <http://institutdelors.eu/publications/parlement-europeen-2019-quel-hemicycle-quelle-europe/?lang=en> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019).

Koerner, K. (2018). The next “battle for Europe”? - European Parliament elections 2019. *Deutsche Bank Research*. www.dbresearch.com (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019).

Marsh, M. (1998). Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections. *British Journal of Political Studies*, 28 (4), 591-607.

McCormick, J. (2011). *AB’yi Anlamak*. Yusuf şahin ve Hasan Hseyin şahin (ev.). Ankara: Big Bang Yayınları.

Reif, K. ve Schmitt, H. (1980). Nine Second-Order National Elections–A Conceptual Framework For The Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8 (1), 3-44.

Salo, S. (2014). Eurosceptics in the 2014 EP Elections, *FIIA Briefing Paper*, 159, <https://www.fia.fi/en/publication/eurosceptics-in-the-2014-ep-elections> (Erişim Tarihi: 28.04.2019)

Taggart, P. (1998). A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party System, *European Journal of Political Research*, 33 (3), 363-388.

Taggart, P. ve Szczerbiak, A. (2001), Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate

Oğurlu, Ebru; 2019 Avrupa Parlamentosu Seçimleri Sonrasında Avrupa Birliği'ni Bekleyen En Büyük Tehlike: Yükselen Avrupa Karşıtlığı

States of Central and Eastern Europe, *SEI Working Paper*, 46, Brighton: Sussex European Institute, Brighton, <http://www.sussex.ac.uk/sei/publications/seiworkingpapers> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019)

Yatağan, A. G., Akman, E. ve Kiriş, H. M. (2017). Karşılaştırmalı Çerçeve de Avrupa Parlamentosunda Siyasal Gruplar. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (33), 12-23.

van Middelaar, L. (2014) *Avrupa: Bir Geçiş Süreci*. Bilal Çölgeçen (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

von Ondarza, N. ve Schenuit, F. (2018). Shadows over the European Elections - Three Scenarios for EU-sceptical Parties after the 2019 Elections, *SWP Comment*, 50. https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2018C50_orz_sux.pdf (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2019).

Resmi Belgeler

Treaty establishing the European Coal and Steel Community, 18 April 1951, Paris, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11951K:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).

Consolidated version of the Treaty on European Union, Title III – Provisions on the Institutions, Article 14, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12016M014> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).

Consolidated version of the Treaty on European Union - TITLE III: PROVISIONS ON THE INSTITUTIONS, Article 17, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12008M017> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2019).

Günümüz Dünyasında İlham Verici Bir Arzu: Çalışma ve Boş Zamanın Yeniden Düşünülmesi Bağlamında Klasik Ütopyalar

Ezgi Ören¹

Giriş

Yaklaşık son kırk yıldan beri sosyal bilimlerin her alanındaki hakim inancın ütopyaların artık raf ömrünü tamamlamış, köhneleşmiş; hatta “mükemmel bir toplumu” tasarlamayı “İnsanlık” adına ödev edinmiş düşünürlerin tehlikeli ve sonu mutlaka şiddet, baskı ve totaliterliğe yol açacak zihinsel tuzaklarla dolu düşsel oyunları olduğu söylenebilir. Buna göre, topluma üstten, total bir program dayatan ütopyaların gerçekleşmesi her zaman, insanın her türlü özgürlüğünün, iradesinin, yaratıcılığının, duygularının...; başka bir ifade ile tüm insani varoluşsal özelliklerinin yok edilmesiyle sonuçlanır. Her ne kadar iyi niyetli rasyonel bir kurgu olsa da, insanı bir nevi programlanmış robota, makineye çevirip, o ütopyanın içerisinde bilinçsiz, iradesiz, tutsak ve dolayısıyla da mutsuz kılar. Günümüzde bizlere oldukça geniş bir literatür sunan ve genellikle postmodernizm (Küçük, 2011; Best&Kellner, 2011) adıyla kavramsal bir çatı altında birleştirilen bu hakim düşünceler, inançlar yelpazesine göre, tam karşısında konumlandığı modernizmin bir ürünü olan ütopyalar felaket ile eş anlamlıdır ve aslen içerisinde mevcut distopik karanlık ve bunaltıcı gerçekliğin kendisidir. Ütopyacı düşünceyi de var eden, düzen, hiyerarşi versus gelip geçicilik, süreksizlik, kargaşa; form (birleştici, kapalı) versus antiform (ayırıcı, açık); amaç versus oyun; tasarım versus rastlantı, merkezlenme versus dağılma, anlatı (büyük tarih) versus karşıt anlatı (küçük tarih); köken, neden versus fark, iz; belirlenmişlik versus belirsizlik; aşkınlık versus içkinlik; ilerleme, teleoloji versus olumsuzluk, olasılık; kök, derinlik versus rizom, yüzey, birlik versus çokluk vb.² karşıt kategorik ikilikler üzerinden modernizmin şematik kavramlarına saldırır. Ancak modern “ütopyacı program”lara yönelik bu türden saldırılar, insanlığın tarihsel olarak ortaya koyduğu bütün “ütopyacı arzu ve ülküler”ine (vision) (Hassan’dan aktaran Harvey, 1999) yönelik kuşkucu ve olumsuz bakışı da büyütmüş; her türlü değişimin olanaklılığına, bütün özgürleştirici vaatlerin gerçekleşmesinin imkansızlığına, yaşadığımız dünyayı anlama, eleştirme ve tabi ki biçimlendirme çabalarına dair genel olumsuz ve şüpheli kanıları, buna bağlı kinik mantığı ve yaygın apolitizmi egemen kılmıştır.

Oysa “ütopyacı arzu ve ülküler”e ve onları doğuran koşullara eğilen tarihsel bir çözümleme, tahayyül ve tasavvur yetimizi çalıştırır ve “şey”lerin nasıl, niçin değiştiğine (değişebileceğine) ilişkin kavrayışımızı canlı tutar. Başka bir ifadeyle ütopyalar üzerine düşünmek, şimdinin düzeninde çatlaklar yaratarak dönüştürücü siyasete yeni bir soluk verme potansiyeli taşır; şimdinin koşullarını tarihsel kılmanın, kendi düşünüşümüzü sorgulamamızın, hayallerimizin sınırlarını anlamamızın ve gelecek için

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ezgi, Ören, Atatürk Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ezgioren@yahoo.com

yeni olanaklar tasarlamaya koyulabilmenin en önemli ve vazgeçilmez araçlarından. (M. D. Gordin vd. 2017).

Bu bağlamda geçmiş ütopyaların bizim tahayyül dünyamızın ufuklarını açıp genişletme noktasında daha söyleyecek çok şeyleri olduğu inancını taşıyan çalışmamız öncelikle, ütopya kategorisine hangi açılardan yaklaşacağımıza dair kavramsal bir giriş ile başlayacak. Daha sonraki bölümlerde ise yazıldığı dönemin -kapitalizmin tarihsel aşamalarına da denk gelen³- koşullarını da dikkate alarak Thomas More, Campanella, Charles Fourier, Robert Owen, Edward Bellamy, Willam Morris, Alvin Toffler ve Andre Gorz'un ütopyacı kurgularını çözümleyerek devam edecek. Ancak bu incelemeler, çalışmanın konusu gereği ilgili ütopyaların bütününe değil, birbirleriyle bağlantılı çalışma, iş gücü, boş zaman vb. kategorilere odaklanacak. Bu çerçevede çalışmanın amacının, harekete geçirici bir etken olarak "ütopyacı arzu"nun, bahsi geçen bağlamda bugünün dünyasına uyarlanabilmesinin "olanaklılık koşulları"nı sorgulayarak, geçmişten şimdiye ve geleceğe uzanan ütopyalar üzerinden, insanlığın hayal gücüne, umut ilkesine ve iradesine olan inancı ve güveni tazelemek yönünde mütevazı bir katkı olduğu söylenebilir.

Kavramsal Çerçeve⁴: Ütopya Üzerine

Ütopya kavramı üzerine olan çağdaş literatürde kesin bir tanımlama, genel kabul göre bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebebi kavramın siyaset biliminden tarihe, kültürel çalışmalardan sosyolojiye, edebiyat incelemelerinden felsefeye, kent biliminden, şehir bölge planlama ve mimarlığa vb. hemen hemen sosyal bilimlerin her alanında çalışma konusu olmasıdır.

Thomas More'un Antik Yunancadan icat ettiği ve kitabında ortaya konulan ideal devletin ismi olan Utopia, topos (yer) kelimesinin önüne, ou (yok) takısı getirilerek, olmayan yer, yok yer anlamıyla türetilmiştir. Ve günümüzde genellikle iki yaygın kullanıma sahiptir. İlki, daha çok günlük dille ve siyasi polemiklerde kötüyü bir biçimde kullanılan, gerçekleşmesi olanaksız tasarı ya da düşünceleri; gerçeklikten tamamen kopuk imkânsız hayalleri niteler. Diğerinde ise ütopya, mükemmel ve ideal bir toplumsal, siyasal, ekonomik düzen içinde, yaşayanlarına en mutlu ve en yetkin var olma olanağı sağladığı öngörülen yer ve/veya zamanı imler. Başka bir ifadeyle, her şeyin ortak mutluluk için düzenlenmiş olduğu düşsel bir yönetim planıdır. (Ağaoğulları&Köker, 1997).Fransız Devrimi'nden sonra ise, dönemin siyasal eylemcilerinin tutum ve davranışları, "ütopik" kavramıyla ifade edilmeye başlandı. Örneğin Jeremy Bentham, Fransız Devrimcilerinin gelecek tasarımlarına yönelik sosyal ve siyasal somutlaştırmalarına "teoride iyi fakat pratikte kötü" diyerek, ütopik olarak nitelendirmiştir. (Koselleck, 2009).Bu gerçek dışılığa, dolayısıyla olanaksızlığa vurgu yapan kötüyü anlam, Türkçede de çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Türk Dil Kurumu sözlüğü ütopyayı öncelikle, gerçekleşmesi olanaksız tasarı ya da düşünce, hayal olarak tanımlamaktadır. Ana Britannica, sözcüğün

3Bu çalışmada çok tartışmalı olan kapitalizm tarihinin dönemselleştirilmesi sorununa hiç girmeden sadece ve kabaca K. Karatani'nin ortaya koyduğu tarihsel aşamalarını takip ettiğimizi belirtmek isteriz. Ayrıntılar için bkz. K. Karatani (2016: 363-384)

4Bu bölümün yazılmasında özellikle A.Yalçınkaya-E.Ören (2015: 359-380)'den oldukça faydalanılmıştır.

bir diğer yaygın anlamına öncelik vererek, ütopyaı, yaşıyanlarına kusursuz bir düzen içinde var olma olanağı sağladığı kabul edilen ülke olarak tanımlar. Oxford English Dictionary'a göre ise ütopya: 1. Sir Thomas More tarafından, mükemmel sosyal, yasal ve siyasal sisteme ulaşmış olarak betimlenen düşsel adayı 2. Herhangi düşsel, belirsiz ve uzak bölge, ülke, mekanı... 3. Siyasal sistem, yasalar, gelenekler, toplumsal koşullar... bakımından ideal, mükemmel bölge, ülke, yer, durumu... 4. İmkansız, ülküsel tasarımı niteler. Dolayısıyla ütopya kavramı genellikle, olanaksızlık, düşsellik, imgelem, tasarım, ideal ülke, mutlu yaşam, mükemmel düzen, yetkin yönetim, zamansal-mekansal uzaklık vb. ölçütlere yapılan farklı vurgular ile tanımlanmaktadır. (Yalçınkaya, 2004).

Ütopyaıa dair tüm bu farklı vurgular, günümüzde ütopya ve ütopyaıcılık üzerine yapılan tüm araştırmalara müthiş katkılar sağlayan E. Bloch (2007) tarafından çok yetkin bir biçimde sentezlenmiştir: Olanaksızlık, henüz-bilincine-varılmamış olduğundan bizlere olanaksız görünür. İmgelem ve tasarım, deneyimlerimizin ötesidir, halihazır olanla yetinmeme, henüz mevcut olmayan fakat potansiyel olarak mümkün'ü düşünme ve o düşün peşinde harekete geçmektir. Mükemmellik, mutluluk doğal bir arzudur. Gelecek, daha ileriye ve iyiyi düşünme, oraya yönelme olarak bir tasarım daha da önemlisi kolektif bir praksisdir, inşadır. Bloch, her ne kadar bu yönelişlerin içeriklerinin tarihsel olduğunu belirtse de, biçimsel olarak insan doğasında kök salmış, maddi ve manevi açlığın belirlediği ve mevcut deneyimlerimizin ötesini hayal edip, dünyayı, yaşamı dönüştürmemize imkan veren bir ütopyaıcı dürtünün var olduğunu düşünür. Ve yaşamda, kültürde, geleceğe yönelik her şeyi yöneten, bilinçlilikten bilinçdışına kadar her şeyi kapsayan bu doğallaştırılmış ütöpic dürtünün izlerini sürer: Mitlerden oyunlara, tıptan eğlence yaşamına, mimariden teknolojiye, turizmden sanata, reklamlardan toplumsal tasarımlara kadar insana dair her şeyde ansiklopedik bir arayışına girer. Ruth Levitas (1990, s.199) ise ütopyaı, daha başka ve daha iyi varoluş biçimlerine yönelik bir arzunun ifadesi olarak tanımlar. Ona göre ütopyaıcılığın önkoşulu toplumsal olarak yapılandırılmış ve deneyimlenmiş ihtiyaç ile toplumsal olarak düzenlenmiş ve gerçekte elde edilmiş doyum arasındaki dengesizliktir. (Levitas, 1999, s.183) Tom Moylan (1986, s.1) Bloch'un umut ve Levitas'ın da arzu üzerine yoğunlaşan yaklaşımlarını kapsayan bir tanımla ütopyaı arzunun imgeleri ve umudun tasvirleri olarak betimler. Sargent (1994, s.3), ütopyaıcılığı, toplumsal gaye ve hayal etme biçimi olarak tanımlarken, Plath, insanların her yerde ve her zaman ideal ötekilik hayallerine, başka bir ifadeyle ütopyalara bağımlı olduklarını kaydeder (Plath'dan aktaran Kumar, 2006, s.39). K. Kumar (2005, s.15) ve R. Williams (2016, s.195-201) ütopyaaların biçimsel özelliklerine vurgu yaparak, daha çok edebi tür olarak ele alırken, J.C. Davis ise ütopyaı insanın yaşamak istediği dünyayı kendisinin yaratmasıyla ilgili kolektif bir irade olarak politika felsefesi geleneğine bağlar (Davis, 1981.) K. Mannheim ise politik bağlamda tanımladığı (2002, s. 175) ütopyaı, çevrelediği varoluşla uygunluk içinde olmayan bir bilinç olarak nitelendirir. Ancak bu bilinç sadece, kolektif eyleme geçerek, kurulu varoluşsal düzeni tamamıyla parçalayıcı yönelimlere sahip olursa ütopyaıdır. Reformist eleştirisi ise, kurulu düzeni koruyan ve sağlamlaştıran ideolojinin ta kendisidir.

Daha uzun ve kapsayıcı bir çalışmanın konusu olabilecek bütün bu yoğun tanımlama çabalarının varlığı, kavramın kendisinin pek de ele avuca sığmaz karakterini yansıtmaktadır. Antik Yunandan bilimkurguya, dinsel cennet mitoslarından, sosyalizmdeki siyasal ve ekonomik köklerine

kadar ideal, planlanmış toplumların soykütüğü günümüz araştırmacıları tarafından çıkarılmaya devam etmektedir. Ancak yukarıda da değinilen ikili bir kavramsal ayrıma gitmek çalışma açısından toparlayıcı olacaktır: Ütopya Program ve Ütopya Arzu-Ülkü. Bu iki kavram birbirinin karşısında, ayrı ve birbirlerine alması değil, birbirini içeren zıt kutupların hakiki bir birliğidir. Bir başka ifadeyle, bu kavramsal antagonizma ne dışsal bir karşıtlık olarak ne de iki kutbun arasındaki, bir kutbun ötekinin aşırılığını dengelediği bir tamamlayıcılık ilişkisi olarak görülmelidir. Tam manasıyla hakiki bir diyalektik oluşturan, antagonizmanın her bir kutbu öbürünün bünyesine işlemiş olarak kavranmalıdır (Zizek, 2002, s.47).

Ütopya program, tarihsel olarak kendi dönemlerinin sosyo-ekonomik gerçekliği üzerinden içine doğdukları toplumsal düzene karşı eleştirel bir alması sistem önerir ve tasavvur ettiği bu alması mükemmel ve ideal toplumsal, siyasal, ekonomik düzen kurgusunu şimdide ve burada mevcut olandan farklı bir uzam ve/veya zaman içerisine sabitler. Mutluluk verici mükemmel ahlaki düzenin ve buna bağlı toplumsal uyum ve istikrarın en önemli teminatı, ütopya mekanının (çoğunlukla uzak bir ada) kapalı, kendine yeterli, özerk, coğrafi ve beşeri olarak dış dünyadan kalın sınır çizgileriyle ayrı, yalıtılmış olmasına bağlıdır. İçeride ideal olan sadece dışarıdan gelebilecek olumsuzluklarla bozulabilir, yozlaşabilir. Titizlikle düzenlenmiş sınırlar, potansiyel olarak bütünlüğe zarar verici, uyum ve istikrarı bozucu tüm unsurların dışlanması sağlar. İçeride ise olası yıkıcı bireycilik, kolektif mutluluk içerisinde eritilerek aşılmalı, birey ve toplum kategorileri, iyi yaşam düzleminde ve ülküsünde bir ve aynı şey haline getirilmelidir. Dolayısıyla ütopik sistemleri üreten ve yeniden-üreten en temel kategori, toplumsal olanın içinde bütün gözetim ve denetim mekanizmalarıyla her yerde, her daim işleyen ve toplumsalın ortaklık üzerinden (tüm yurttaşlar için ortak çalışma, ortak beslenme, ortak mülkiyet vd.) inşasını mümkün kılan kolektif eğitimidir. Bu bağlamda, ütopya yaratan eleştiriye, bireyin bir özne olarak iradi varoluşuna, yaratılan ütopya içerisinde yer yoktur.⁵ Ütopya tasarının kolektif bütünselci doğası, farklılık ve ötekiliği sürekli olarak aynılığa dönüştürmek, dönüştüremediğini ise sınırlarının dışına bırakmak zorundadır.⁶ Eleştirdiği toplumsal düzene, radikal olarak farklı bir düzen düşleyerek yaratılan ütopyalar, zaten en mükemmel düzeni kurduğu için, kendi içinde ne farklılığa, ne eleştiriye ne de bunlara bağlı çatışmalara yer verir. Hem içte hem de dışarıya karşı, sabitlenmesi istenen toplumsal uyum ve istikrar, çok katı bir şekilde düzenlenmiş uzamsal bir biçim aracılığı ile sağlanmış;

... bir uzamı somutluğa kavuşturmak demek, geçici bir süre için bile olsa, otoriter bir edim olan kapanmayı göze almak demektir... gerçekleşmiş tüm ütopyaların tarihi, kapanmanın temel ve kaçınılmaz bir mesele olduğunu gösterir. Dolayısıyla eğer alternatifler gerçek kılınacaksa, kapanma sorunundan (ve bunun varsaydığı otoriteden) sürekli kaçmak mümkün değildir. Tersi, karşılık bulmamış özlem ve arzunun mücadelecilikte romatikliğinde sonsuza dek sürüklenmek olur. (Harvey, 2007, s.225).

eleştirel bireysel Akıl ve iradenin yanı sıra, toplumsal süreçlerin olumsuzluğu ve çatışmaları, değişim ve dönüşüm, yani Tarih de dışlanmış. Bu noktada, ütopyaların dolayısıyla da modernleşmenin en büyük

5 Bu durum Karl Popper'den günümüze liberal düşüncenin ütopya eleştirilerinin özünü oluşturur. Ancak bu noktada es geçilen nokta, ütopya düşüncenin liberalizmin de temeli olduğudur: Adam Smith'in Ütopyası; serbest piyasa mitosundan, minimal devlet anlayışına, kozmopolit yurttaşlıktan küresel köy vs. ütopyalarına kadar bir döküm için bkz. Harvey (2007: 215-219; 251-253) ve A. Mattelart (2005)

6 Ütopya programlarının biçimsel "kapanma" doğası ve dinamikleri için özellikle bkz. Jameson (2009)

teorik gerilimi karşımıza çıkar. Bir ütopyaı somutlaştırmak, geçici bir süre için bile olsa, otoriter sabitlemeyi, ie kapanmayı, toplumsal denetim ve kontrolü gerektirir: Bir yanda Aklın ışığında eşitlik ve özgürlük ideali; diğeryanda ise Aklın düzeninin yarattığı otoriterlik, bürokrasi, denetim...⁷

Ütopyaı Arzu-Ülkü ise daha iyi ve varolandan radikal derecede farklı toplumsal varoluş biçimlerinin kurulmasına yönelik bir iradenin ifadesidir ve mevcut olumsuz olarak değerlendirilen toplumsal düzene karşı hayal kırıklığının eşlik ettiği bir rahatsızlığı, eleştiriyi, başkaldırıcı, kısaca yıkıcı bir olumsuzlamayı barındırır. Dolayısıyla ütopyaı arzu, yoğun bir muhalif ve eleştirel içerikle birlikte, çözülmesi gereken sorunların tanımlanması, bir dizi almasıık çözümlerin önerilmesi, bu önerilerin test edilmesini sağlayan yaratıcı hayal gücü ve imgelemin bir bileşimini ifade eder. Sorunların tanımlanması ve ideal olarak sunulan çözüme olanak sağlayan veya hiç olmazsa çözümün olabilirliğini belirleyen, ütopyaının içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumdur. Bu bağlamda ütopyaı arzular her zaman tarihseldir. İçeriğindeki almasıık model, uzamsal ve geçmişten geleceğe uzanan zamansal boyutlarıyla birlikte mevcut toplumsal ve tarihsel gerçekliğin etkileşimli bir sentezidir ve bu gerçeklik boyutu ütopik arzunun sınırlılıklarını ve olanaklılıklarını belirler. Bununla birlikte ütopyaı olumsuzlama, bir çaresizlik, nihilizm veya kadercilik ile değil insanın Akli ve iradesinin dünyevi kolektif potansiyellerine duyulan müthiş bir inançla yüküdür. Bu inanç ile birlikte asıl gücünü de insani potansiyelinin tarihsel sınırlılıklarına dair gerçekçi çözümlerinden alır ve böylelikle mevcut sistemi baştan aşağı sorgulayan, yıkan ve yeniden kuran bir alternatif yaratabilir. İçerisinde yer aldığı ve varoluşunu çepeçevre saran şimdinin sisteminin yarattığı memnuniyetsizlik üzerinden radikal alternatifi ve farklıyı düşünerek, mevcut sistemin tüm koordinatlarını, sınırlarını esnetir; sabit ve sorgulanamaz kabullerini, yargılarını, yapısını deşer, kısa devreye uğratar. Ve esnetilen şimdinin sabit, değışmez mekan ve zaman algısı ve buna bağılı düzeni üzerinden radikal ve almasıık bir düzen tasavvuru geleceğin “olanaklılık koşulları”nı da biçimlendirir. İşte bu yüzden asla vazgeçmememiz gereken ütopyaı arzu üzerine düşünmenin ve o arzuya bağılı iradi kolektif eylemin şimdiki zamanının sisteminin daha iyi bir geleceğe doğru nasıl dönüştürülebileceğinin potansiyel zeminleri üzerine düşünmek olduğu söylenebilir.

İşte bu çalışmada öncelikle, günümüzde fazlasıyla eleştirilere maruz kalan⁸ ve bir kapanma pratiğini zorunlu kılan temsili ütopyaı programlar üzerine yoğunlaşmak yerine, günümüz toplumlarında yokluğu oldukça hissedilen, şimdiki tarihselleştirerek onu insanlık tarihi içerisinde olumsal bir ürün olarak işaretleyen ve böylelikle, yukarıda vurgulamaya çalışıldığı gibi, şimdiki zamandan şiddetli biçimde kopmalar, her türlü sabit klişeleri istikrarsızlaştıran kırılmalar, mevcut sistemin alışkanlıkla ve ideolojik rızayla yeniden üretimin sekteye uğratan, içinden başka bir gelecek resminin ve başka bir zamansallık sisteminin çıkabileceği o yarığı oluşturan müdahaleler (Jameson,

⁷Ütopyaların bu yönü, girişte kısaca değinilen çağdaş ütopya eleştirilerin en temel noktalarıdır.

⁸“Günümüzde ütopyalar, belirli bir tasarıya bağılıktan ziyade, çeşit çeşit biçimleriyle olanaklı tüm ütopyaları tahayyül etmeye bağılılık haline almıştır. Ütopyalar, belirli zihinlerde önceden belirlenen bir planlama değil, o planın toplumsal olarak nasıl oluşturulacağına dair tüm argümanların hikayesidir. Ütopyalar artık, oluşturulmuş ütopik yapının sergilenmesi değil, daha ziyade bu yapının üretim ve inşa sürecinin hikayesi halini almıştır. Ütopyalar artık, radikal farklılığa doğru toplumsal devrimci bir kopuştan sonra, tüm yeni toplumsal mekanizmaların nasıl olacağını sunan bir taslak değil, bizi o kopuş anı üzerinde düşünmeye zorlayan bir yapıya kavuşmuştur.” Jameson, (2009: 292-293)

“...fakat ütopya bunu, kopuştan sonra işlerin ne alemde olacağına dair, daha geleneksel bir tablo sunarak değil, bizi kopuş üzerine düşünmeye zorlayarak öne sürer” (a.g.e: 312)

2017, s.29) vasıtasıyla farklı bir gelecek olasılığına kapı açmayı mümkün kılan ve her ütopyik tasavvur ve tahayyülde içkin olarak mevcut özbilinçli, sistemik, eleştirel ütopyacı arzu ve ülkünün kendisini ön planda tutmaya çalışılacak. İkincisi, bahsi geçecek ütopyalar, olumlu veya olumsuz sonuçları olan iddialı toplum mühendisliği plan ve değerlendirmeleri olarak değil düşünme biçimleri, döneminin temel sorunları olarak gördükleri noktaların radikal değişimine yönelik yaklaşımlar olarak değerlendirilmeye çalışılacak. Çünkü ütopyacı arzu ve ülküler asla keyfi değildir. Daima içinden çıktıkları kültürde mevcut olan kaynaklara dayanırlar ve bu kaynakları ciddi ölçüde şimdiyle biçimlendirilmiş belirli hedefleri gözeterek geliştirirler (Gordin, 2017, s.10-12). Dolayısıyla son olarak incelemek üzere ütopyalardaki tasavvur edilmiş o yerin kendisi, o programa yapılacak göndermelerden öte, ütopyacı düşünüşün kendisine bakarak bir zamanın ve bir yerin özgünlüğünü keşfetmeye ve bu bağlamda ilgili ütopyaları mümkün kılan ve süreç içerisinde onları dönüştüren tarihsel ve toplumsal koşulların izlerini kabaca takip etmeye önem göstereceğiz.

Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Aşaması: More ve Campanella

Thomas More'un (1478-1535) yaşadığı dönem İngiltere'si, feodalizmden kapitalizme geçişin ilk çalkantılı, istikrarsız ve çok sancılı bir evresini yaşıyordu. Bu dönemde, toprak ve tarımsal üretim hala ekonomik gücün temeli olmaya devam ediyordu ancak kapitalist dokuma endüstrisi de büyük bir aşama kaydetmişti. Bu gelişme, kırsal alanlarda daha önce küçük toprak sahiplerinin elinde bulunan toprakların çitlerle çevrilererek, büyük toprak sahiplerinin koyun sürülerinin otlağı haline gelmesine yol açtı. Topraklarından koparılan köylülerin, şehir merkezlerine göçmesi, buralardaki suç oranlarının, her türlü serseriliğin ve dilencilikğin inanılmaz boyutlarda artmasına sebep oldu. Bu anlamda İngiltere köylüsü "proleterleşmeden lümpen proleteriyaya" dönüşmüştü. Feodalizmi çözümlenmeye başlatan kapitalizm, köylüleri aç bırakmış, köylülerin geçindiği topraklar koyunlara teslim edilmiştir. Artık kırlardaki malikaneler tarım merkezleri olmaktan çıkmış tümüyle ticarileşmeye başlamıştır. Dolayısıyla feodalizmden kapitalizme geçişin kaotik sürecinin yaşandığı böylesi bir konjonktürde yazılmış olan Ütopya'da çözümlenmesi gereken en önemli sorunlar; işsizliğin yarattığı olumsuz etkiler (şiddet, suç, yozlaşma vs.) yani tam istihdam sorununun yanında, özel mülkiyet, para ekonomisi ve ticaret, kişisel servet edinme (sermaye birikimi) ve buna bağlı bireyci hırs ve tutku, aşırı lüks tüketimi ve gösteriş, tüm bunlara bağlı toplumsal çatışma sorunlarıdır. Çözüm ise kabaca, dışa kapalılık, tek tiplilik, eşitlik ve kendine yeterlik ilkelerine dayanan alması bir toplum düzeni oluşturmaktır.

Tam da bu ilkeler çerçevesinde tahayyül edilmiş olan More'un Ütopya'sında (More, 1516/2008), halk kendisini toprağın sahibi değil, çiftçisi olarak görür. Ütopyalılar için çiftçilik, öğrenilmesi zorunlu bir iştir bunun için gruplar halinde iki yıllık süreyle (nöbetleşe) çiftçilik yaparlar. Özel mülkiyet olmadığından dolayı da hiç kimse toprağın sahibi değildir. More'a göre (burada Platon'a başvurur) "insanları mutluluğa ulaştırmanın tek yolu, eşitlik ilkesini uygulamaktır. Oysa mülkün tek elde ve mutlak olduğu bir devlette eşitlik kurulamaz." Dolayısıyla Ütopya'da olduğu gibi, "mülk sahipliğini ortadan kaldırmak memleketin zenginliğini eşitçe ve doğrulukla dağıtabilmenin ve insanlığı mutluluğa kavuşturabilmenin tek yoludur." Bu durumda yapılacak şey mülkün kişisel bir hak olmaktan çıkarılmasıdır.

Ütopya'yı mutlu ve eşit bir yer kılacak bir başka unsur ise -aynı zamanda onun toplumsal omurgası olan- çalışmadır. Ütopyalıların ruhu ve bedeni çalışma merkezli olarak belirlenmiştir. Bu kentte, yirmi dört saat eşit parçalara bölünmüştür ne Ütopyalılar yalnızca altı saat çalışır. Bunun dışında kalan süre de bir şekilde düzenlenmiştir. Ütopyalılar çalışmadıkları zamanlarda istediklerini yapamazlar; örneğin, akşam yemeklerinden sonra günün bir saati türlü eğlencelere ayrılmıştır (zar, iskambil, kumar gibi “budalaca”oyunları zaten bilmezler), akşamları sekizde yatılır ve sekiz saat uykuya verilir, sabahları gün doğmadan serbest ders saatleri vardır, isteyenler bu derslere katılabilir. Burada amaç halkın somut ihtiyaçlarını giderdikten sonra onları –More’un kendi tabiriyle- “bedenin köleliğinden kurtarmaktır.” Bu kurtuluş da “kafa yetilerini bilim ve sanatla geliştirmek”le mümkündür. Çalışma, uyku ve yemek dışındaki zamanları ise herkes istediği gibi kullanabilir. Ütopyalıların hepsi daha önce de bahsettiğim gibi en başta usta birer çiftçidir. Ayrıca herkes dokumacılık, kunduracılık gibi bir zanaatta özel bir iş eğitimi alarak yeteneğine göre bir alanda uzmanlaşır. Genellikle anne babanın zanaatında çalışılır ancak isteyen farklı bir işi de seçebilir. Sonuç olarak Ütopya’da herkesin bir işi vardır, tam istihdam sağlanmıştır. Bununla beraber, her şey ihtiyaç kadar üretildiğinden üretim fazlası da yoktur.

Campanella'nın (1568-1639) Güneş Ülkesi isimli ütopyasında (1602/1996) da aynı More'un ütopyasında olduğu gibi sistemin en temel yapıtaşı, paranın ve buna bağlı özel mülkiyetin yokluğudur ve sisteminin radikal farklılığı toplumsalın ortaklık üzerinden inşa edilmiş olmasıdır: Bütün yurttaşlar için ortak eğitim, ortak çalışma, ortak eğlence, ortak beslenme, ortak mülkiyet, ortak giyinme vs.. Paranın kötülüğünün yokluğu, özel mülkiyeti yok edip, gösteriş ve müsrifliğin olmadığı bir ortaklığı doğurmuş, ortaklığın varlığı ise toplumsal hiyerarşiyi dağıtıp, görece eşitlikçi bir düzeni inşa etmiş, tüm bunların sonucu olarak da sosyal çatışmalar düzenin dışına atılmıştır.

More ve Campanella'nın ütopyaları, fazla ve hep daha fazla üretim ve tüketimin olduğu bolluk ütopyaları değildirler. İlgili ütopyalarda maddi büyüme ile ilgilenilmez. Basit ve sade yaşam, temel ihtiyaç duydukları şeylerin ihtiyaç duydukları oranda sağlanması ile kurulur ve genel eğitim de, ütopya sakinlerinin temel ihtiyaçların tatmininden fazlasını istememesinin en önemli sebebidir. Temel gereksinimler öncelikle, ayrıcalıksız olarak herkesin zorunlu olarak katıldığı tarım ve el zanaatlarından elde edilir. Bölüşüm, herkesin ihtiyacına göre yapılmaktadır. İhtiyaçlar az, çalışan sayısı da fazla olduğu için çalışma süreleri çok düşüktür. Bu sınırlandırılmış ihtiyaç ve arzu felsefesinin en özlü ifadesini Campanella dile getirir: “Onlar zengindirler çünkü hiçbir şey istemezler, fakirdirler çünkü hiçbir şeye sahip değildiler. Bunun sonucu olarak koşulların kölesi değillerdir, koşullar onlara hizmet eder” (Campanella, 1996). Eşitlikçi idealler adına, özel mülkiyet, para ekonomisi ve ticaret (ancak dış ticaret devam eder), kişisel servet edinme, yani sermaye birikimi ve buna bağlı bireyci hırs ve tutku, aşırı lüks tüketimi ve gösteriş kıyasıyla reddedilerek sistem dışına itilir.

Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin Liberalizm Aşaması: Owen ve Fourier

Dünyada 18.yy'ın ortalarından itibaren sanayi üretimi yaygınlaşmış ve “özgür” sanayi işçisi (proletarya) dünya sahnesinde bir aktör olarak görünür hale gelmeye başlamıştır. Özellikle D. A.Smith ve Ricardo gibi klasik politik iktisatçılar gelişen sanayi karşısında emek, uzmanlaşma, üretim gibi

kategorilerin üzerine detaylı düşünceler geliştirmiş ve artık üretici emeğin tüm zenginliğin kaynağı olduğu düşüncesi iktisadi anlayış içerisinde hâkimiyet kurmuştur. Ancak üretici emek, teoride bu denli yüceltilirken, gerçek yaşamda tam zıt ve çok kötü koşullar altına çalışıp, yaşam mücadelesi veriyorlardı. Dolayısıyla bu dönemin ütopyalarda çözülmesi beklenen asıl sorunu, yaşamı dönüştüren ve zenginleştiren emeğe toplumsal yapı içerisinde hak ettiği yeri vererek Fransız Devriminin de düşünsel etkisi ile tüm çalışanlara insani koşulları sağlama sorunuydu.

Robert Owen (1771-1858) (Aybay, 1970), Charles Fourier (1772-1837) (C. Fourier, 2007) gibi ütopyaçı sosyalistler tarafından temsil edildiği genel kabul gören bu dönem ütopyaları, More ve Campanella'nın para ve özel mülkiyetin olmadığı toplumsal eşitlikçiliğini, bilimin ve endüstrinin ilerlemesinin olumluluğu inancı ile birleştirmiştir. Örneğin Fourier için, sürekli artan insani gereksinimlerin ve buna bağlı arzuların ve mutluluğun güvencesi rasyonel maddi üretim ve bu üretimin adil bölüşümüdür. Dolayısıyla, bu ikinci dalga ütopyaçı uygulamalar, klasik ütopyaların aksine bolluk ütopyalarıdır.

Owen ve Fourier için, 1789 Fransız Devrimi, vaat ettiği özgürlük, eşitlik ve kardeşliği gerçekleştiremeyen yarım kalmış bir projeydi. Sanayi Devrimi ile dönüşen ve güçlenen sanayi kapitalizmi de, *insani* olan her şeyi hızla yok etmekteydi. Artan rekabet ve üretim, düşük ücret ve acımasız çalışma koşullarının eşlik ettiği yoğun iş saati sarmalı, insanları köleleştirip, özünde iyi olan doğasından uzaklaştırmakta, yoksulluk ve yoksunluk toplumsal barış, istikrar ve en önemlisi insanlığın potansiyelinde mevcut ilerleme ve gelişme gücüne engel oluşturmaktaydı. Mevcut genel toplum yapısı içerisindeki insanlar, yaygınlaşan rekabetçi bireycilik anlayışı sebebiyle dayanışma, kendinden başkasına karşı sevgi ve saygı gösterme, gerçek aşk vb. topluluğa ilişkin doğal insani arzu ve eğilimleri ihmal etmişti. Owen'ın, işçilerin her türlü koşullarının (sağlık hizmeti, çalışma saatlerinin azaltılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, hastalık ve ihtiyarlık fonlarının kurulması, kendilerine ve ailelerine yönelik eğitim başta olmak üzere çeşitli sosyal harcamalar yoluyla) iyileştirildiği İskoçya New Lanark'da ve Amerika New Harmony Indiana'da gerçekleştirdiği işletmecilik deneyimi; Fourier'in takipçilerinin, Amerika'nın birçok değişik bölgesinde kurdukları ve kooperatif ortaklığı biçiminde yönetilen büyük işletmeler yani *Phalanstere* deneyimleri yukarıda değinilen ihmal edilmiş insani arzu ve eğilimleri yeniden canlandırmak için tasarlanmıştı.

Phalanstere düzenini kurarken Fourier, emeği ve çalışmayı çekici kılmak için insanda doğal olarak var olduğunu düşündüğü tutkuların yararlanmıştı. Yaratıcı rekabet (rekabet tutkusu) üretimi artıracak; işin monotonluğu (değişim tutkusu) azami iki saatlik kısa süreli ve değişik çalışma seansları ile giderilecek ve böylece ücretli olmayan tüm üyeler kendi arzularıyla çalışmaya başlayacaklardı. Kooperatif biçiminde örgütlenen bu modellerde herkes çalışmasının karşılığını, emeği, yeteneği ve ihtiyacı kadar alacaktır.

Owen da ise insanların isteyerek ve zevkle işe gitmelerinin koşulu, eğitim yoluyla, ahlaki ve entelektüel düzeylerinin iyileştirilmesi; bununla birlikte yaşam koşulları ve fiziki çevrelerinin daha iyi koşullarda yeniden düzenlenmesiydi. Owen'a göre emek ve sermaye arasında rekabet değil, bir işbirliği söz konusuydu. Kar ve ücret eşit ve hakkaniyetli bir şekilde paylaşılmalı; malların değeri, emek süresi ve maddi giderler dikkate alınarak belirlenmeliydi. İş günü kısaltılıp, makineleşme insan emeği ile rekabet etmek yerine ona yardımcı olarak devreye girmeliydi. Kurduğu komünal köylerde özel mülkiyet

olmayacak, herkes gücüne göre tarım ve iş alanlarında çalışacak, buralarda yaşamın temel ilkesi yarışma değil dayanışma olacaktır.

Temel ihtiyaçların üretimi ve bölüşümünde nüfus ile ilgili yaşanması olası durumlar karşısında Fourier bu *Phalanstere* modelini azami 1800 kişiden oluşan adacıklar biçiminde tasarlar; Owen için ise Fourierci nüfus artışı kaygısı hiç önemli değildi. Artan nüfus ve buna bağlı artacak gereksinimler, Akla uygun ve modern yöntemler kullanılarak arttırılacak üretim ve iş gücü verimliliği sayesinde aşılabilecek sorunlardı. Her ikisinin ütöfik programlarındaki ortak temel amaç, değeri ve dolayısıyla zenginliği üreten çalışanlar ve ailelerinin yaşam seviyesini arttırarak ve toplumsal sömürüyü asgari düzeye çekmekti.

Ağır Sanayi ve Kapitalizmin Emperyalizm Aşaması: Bellamy ve Morris

1800'lerin sonu ve 1900'lerin başlarında artık ağır sanayi kapitalizmi tam anlamıyla hâkim bir üretim biçimi haline gelmişti. Bu gelişme, bir yönüyle müthiş bir zenginleşmeyi bir yönüyle de toplumsal çatışmalar ve yoksulluğu körüklemekteydi. Bilim ve teknolojiye duyulan sorgusuz inanç ve güvenin rüzgarını da arkasına alan bu dönemin ana meselesi ağır sanayi emeğinin verimliliği üzerinedi. Frederick Winslow Taylor ve Henry Ford gibi (daha sonra Taylorizm ve Fordizm adıyla anılacak) girişimci-uzman-mühendis kişilerin düşüncelerinde cisimleşen emek verimliliği, üretim artışı, işletme yönetimi vs. üzerine yapılan "bilimsel" çalışmalar bu dönemin başlarında yaygınlaşmaya başlayacaktı.

Dönem ütopyacılarından Edward Bellamy (1850-1898) de Geriye Bakış (1888/2011) adlı ütopyasında, toplumsal çatışma, eşitsizlik ve yoksulluğu ortadan kaldırmak adına yüzünü, modern teknolojiye, bilime, kente ve sanayiye çevirenlerdendi. Dönemin yaygın ve egemen inancına uygun olarak Bellamy, sanayinin, artan iş gücünün ve teknolojik verimlilik düzeyinin, düzgün bir şekilde örgütlendiği ve idare edildiği takdirde, dünyadaki tüm yokluğu, yoksulluğu ortadan kaldıracığı iyimserliğine sahipti. Sanayi kapitalizminin yaratıcılığına, enerjisine iyimser bir inançla bağlı olan Bellamy, her türlü olumsuz toplumsal sorunların çözümünü, *geride*, nostaljik bir cemaat topluluğunda aramayıp, *ileride*, sanayi ve teknolojinin devamlı ve olumlu olarak gelişeceği ve tüm gelişmişliğiyle kapitalizmin herkesin yararı için çalışan, çok sıkı düzenlenmiş bürokrasileri, modern kentleri barındıran ulus-devletlerde aramıştı. Bu bağlamda Bellamy'nin kurguladığı, çalışma disiplini orduyu model alan Sanayi Ordusu üretim ya da çalışma ilişkileri bağlamında Fordizmi andırmaktadır. Aradaki tek fark, bir nevi tekelci devlet sosyalizmi olan ve ülkenin tüm sanayisi ve ticareti ortak çıkarlar adına yönetmek üzere tüm halkı temsil eden bir örgüte emanet edilmesiydi.

Döneminin egemen kapitalist üretim ve emek örgütlenme modeli olan Fordizm (Harvey, 1999, Kumar, 2010), kütleli üretim, bant tip üretim tekniklerine dayanan ve yarı-vasıfsız emek gücünün kullanıldığı; makro ekonomik büyümenin istikrarlı ve sabit tarzı olarak bir büyüme döngüsünün hakim olduğu (üretkenlik artışı ücretleri arttırır; bu kütleli talep yaratır, böylece kar artar, karın artışı yatırımları uyarır ve nihayet yeniden kütleli üretime dönülür); sosyal ve ekonomik düzenleme tarzı olarak büyük işletmelerde kontrol ve mülkiyetin birbirinden ayrıldığı, merkezi kontrol, tekelci fiyatlandırma, sendikal tanınma (kolektif örgütlenme), toplu pazarlık, yüksek emisyon ve kredi politikaları vb. talebi, dolayısıyla da arzı garanti altına alan yasal ve kurumsal düzenlemelerin uygulandığı; düzenlenmiş ulusal pazarlarda sermayenin yoğunlaştığı ve merkezileştiği; türdeş malların

standart ve kütleli üretildiği; tüm bu bağlamlarda Keynezyen ekonomik politikalar ve refah devletinin yükselişiyle de açıkça ilintili olan bir modeldir.

Üretim modelinde Fordist tınlar taşıyan Bellamy'nin ütopyasının ana yönelimi, sanayinin nasıl daha verimli ve adil örgütlenmesi gerektiği, emek ve sermaye arasındaki çelişkinin, sosyal çatışma ve uyumsuzluk yaratmadan nasıl çözülebileceği, bir sanayi uygarlığında çalışma ve sosyal çevrenin (kentler, fabrikalar ve genel olarak ülke) nasıl olumlu yönde düzenlenebileceği gibi temalardır. Sanayi kapitalizmiyle birlikte artan ve yoğunlaşan emek – sermaye çelişkisi Bellamy'nin ütopyasında yoktur; çünkü ülkenin sanayisi kendi çıkarlarına göre davranan birçok işletme ve kişiler yerine ortak çıkarlar adına yönetilmek üzere tüm halkı temsil eden bir örgüte emanet edilmiştir. Ve bu sayede ulus tek işveren haline gelince de bütün vatandaşlar, birer işçi olup, sanayinin ihtiyaçlarına göre görevlendirilmişlerdir. Tam istihdam ulusal sınırlar bağlamında sağlanmıştır.

Bellamy'nin sanayi ordusundaki hizmet süresi 21 yaşında başlayıp, 45 yaşında sona erer. Çalışma saatleri işin zorluğuna göre belirlenir. Örneğin, madencilik gibi çalışılması ve talep edilmesi zor işlerin süresi 10 dakikaya kadar indirilebilir. Ancak yine de bu durum tam bir emeklilik anlamına gelmemektedir. Hangi ticaret ve işle uğraşacağını yetenekleri ölçüsünde her vatandaş kendisi seçer ki insanların yetenekleri önceden ebeveynleri ve öğretmenleri tarafından tespit edilmiştir. Kişilerden yetenekleri doğrultusunda ikinci ve üçüncü işleri yapmaları beklenir. Özel mülkiyet, para ekonomisi Bellamy'nin ütopyasında yoktur. Üretim araçları ve üretilen mal ve hizmetler ulusa aittir. Herkes emeği kadarını sistemden – para ile değil bir nevi kredi kartına işleterek- temin eder. Bu ücret çoğu sosyalist ütopyanın aksine herkesin emeğine, yeteneğine veya ekonomiye katkısına göre belirlenmez, her ütopya yurttaşının, elinden gelenin en iyisini yaptığı düşünülduğünden dolayı herkes eşit pay alır.

Bir nevi fordizm versus post-fordizm üretim ve emek örgütlenme modelleri tartışması bağlamında, mutlaka Bellamy'nin ütopyasıyla birlikte okunmasının müthiş ufuk açıcı olduğu William Morris'in (1834-1896) Gelecekte Anılar (1890/2002) isimli ütopyasının kahramanı ise, hipnozdan uyanarak bir anda kendini 2012 Londra'sında bulur. Fakat bu dünya Bellamy'nin hayal ettiği dünyadan oldukça farklıdır: Bellamy'nin sosyalist ütopyası kent ve sanayi eksenliken, Morris'in sosyalizmi pastorallik ve yaratıcı sanat yönelimlidir. Mimarisi, zanaatçılığı, bozulmamış kirlenmemiş doğası ile bu ütopya, tam da bir ortaçağ aşığı olan Morris'in zihninden fırlamış gibidir. Modern biçimde düzenlenmiş kentlerin yerine, ortaçağa özgü, doğa ile iç içe ve gotik tarzda inşa edilmiş kırsal bir yaşam alanı tasavvur edilmiştir.

Morris ütopyasında, Bellamy'nin tasarladığı üretim sistemini, çalışma yaşamını ve bunlara bağlı toplumsal yapıyı da kıyasıya eleştirir. Ona göre, sıkı disiplin altına alınmış ve devamlı denetim altında tutulan emek örgütlenmesi, çalışanları, yaptığı işten hiç zevk almayan, yaratıcılıktan uzak, ruhsuz ve mutsuz bir insana, adeta bir makineye dönüştürmüştür. Bellamy'nin orduyu model alan sanayi devleti, Morris'in devletin “sönüp gitmesi”ne ilişkin anarşist söylemi ile çürütülürken; Geçmişe Bakış'taki emeğe ilişkin izaha Morris bir estetik üretim biçimini almış olan “yabancılaşmamış emek”⁹ kavramıyla karşı çıkar. Morris'te yabancılaşmamış emek kendini estetik yapının üretilmesinde bir başka ifadeyle sanatta gerçekleştirir.

9 Karl Marx, emeğin yabancılaşmasının doğasına ilişkin dört yönlü bir açıklama sunar: Emekçinin iş araçlarına, ürününe, üretim faaliyetine ve diğer emekçilere yabancılaşması. W. Morris bu dördüne de yabancılaşmamış bir emek tahayyül eder.

Morris, çalışmaya, insanın zevk aldığı, tüm yaratıcılığını kullandığı, çıkan ürünün estetik yönünün ağır bastığı ve emeğinin zorunlu bir parçası haline gelmiş olan bir şeyin üretimi, dolayısıyla bir sanat olarak bakmaktadır. Morris'in ütopyasında "mutlu yaşamak için çalışmalısın" sözüyle temellenen iş karşılığında herhangi bir ödül verilmez çünkü bunun zaten bir ödülü vardır; o da "estetikleşmiş güzel" hayatın kendisidir. Bununla birlikte "yaratmak bir ödüldür ki sonuçta işe ustalık katan bu yaratma zevkidir." Mutlu bir gündelik iş olmadan, mutluluk da imkânsızdır. Bu mutluluğun sebebi de insanların, hangi emek ürünlerini gerçekten istediğine bağlı olarak, herkese en iyi yapabildiği işi yapma özgürlüğünün verilmesidir. Herkes bir iş sahibidir. Morris'in kurguladığı bu düzende kullanım dışında hiçbir amaç için üretim yapılamaz ve sadece ihtiyaç duyulan mallar üretilir. Gereksiz ve fazladan üretim yapılmadığı için de bütün işler zevkli birer beden ve zihin çalışmasıdır, dolayısıyla kimse işten kaçmaz aksine, yapacak iş arar. Morris'in ütopyasında kolektif üretken emekten de söz edilebilir; birlikte çalışma yapmak isteyen insanlar toplu çalışma atölyeleri adı verilen mekânlarda toplanarak birlikte çalışabilirler.

William Morris, hem aşırı denetim ve düzenlemenin insan arzularını bastırıp mutsuz ettiğini belirtirken 20.yy distopyalarına [örneğin Yevgeni Zamyatin'in Biz'i (1920), Arthur Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı (1932), George Orwell'in 1984'ü (1949)] göz kırpar. Hem modern sanayinin çevreye yaptığı yıkıcı tahribata dikkati çekerek günümüz ekotopyalarına [örneğin Ernest Callenbach'ın Ekotopya'sı ve Rudolf Bahro'nun Kızıl'dan Yeşile'si] doğru bir ekolojik ütopyik bir yönelişi ifade eder. Hem de post-fordizmin fordist emek organizasyonu ve üretim modeline olan bütün eleştirilerini önceler.

Enformasyon Çağı ve Kapitalizmin Neoliberalizm Aşaması: Toffler ve Gorz

1970'lerin başında bilindiği üzere kapitalizm büyük bir birikim krizi dönemine girdi ve bu kriz mevcut kapitalist üretim modelini dönüştürdü. Bu dönemde, sermaye, durgunluk ve yoğunlaşan rekabet koşullarından kaynaklı, ölçek ekonomileri, standart, kütleli üretimin yerine küçük desteler halinde, değişen ve kişiselleşmiş piyasa taleplerindeki dalgalanmaya anında uyum sağlayan ve düşük maliyetleri içeren bir üretim organizasyonunu devreye soktu. Genellikle post-fordizm (Harvey, 1999, Kumar, 2010) adıyla anılan bu yeni model elbette emek ve çalışma üzerinde de etkisini gösterecekti dolayısıyla bu alanda çok çeşitli esneklik türleri devreye sokuldu. Bunlar kabaca: İş bölümü ve yoğun uzmanlaşmanın tersine döndürülmesi; emeğin amaç ve becerilerinin yaygınlaştırılması ve üretim sürecinde emeğin hareketliliğinin artırılmasıdır. Bu bağlamda ekip çalışması, iş tanımının genişletilmesi, yeni insan kaynağı yönetim tekniklerinin (eğitim, performans değerlendirme, iletişim programları, kalite çemberleri vb.) uygulanması yaygınlaşmıştır. Tek bir konuda uzmanlaşmış emek yerine, çoklu görev alabilen, ortak sorumluluk sahibi olabilen, kafa ve kol emeğinin birleştiği, işçinin, planlama, denetim, yönetim gibi daha önce merkezi ve üst düzeyde planlanan ve gerçekleştirilen süreçte katılımı söz konusudur. İş akdinin esnekleşmesi ise, piyasanın talebine göre sermayenin, çalışan sayısını gerektiği anda bağlayıcı hukukun gevşetilmesi sayesinde değiştirilebilme serbestisidir. Bu durum çekirdek emek dışında kalan çoğunluğun ömür boyu iş güvencesinin yokluğu anlamını taşımaktadır. Aynı zamanda bu türden esneklik, talebe ve piyasa koşullarına göre, çalışılan gün ve saat sayısında da bir esneklik anlamına gelir (Yarı-zamanlı çalışmanın yaygınlaşması, evden çalışma vb.). Tam istihdamın

yerini esnek ve düzensiz istihdama bırakması, iş gücü piyasalarında “çekirdek” iş gücü sayısını azaltılıp, süratle işe alınabilen ve işler bozulduğunda aynı süratle ve masrafsız bir biçimde işten çıkarılabilecek geçici, çoğu zaman yarı-zamanlı ya da taşeron türü istihdam uygulamalarının yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Bu dönem ayrıca ağır sanayi (Frankel, 1987) yerine bir dizi sektörün öncü konuma geçmeye başladığı bir dönem olmuştur. Teknoloji, enformasyon, bilgisayar endüstrisi, bio-teknoloji, genetik çalışmalar ve özellikle reklamcılık, bankacılık, finans, sigorta, danışmanlık, reklamcılık, yazılım ve eğlence sektörlerinin ön plana çıktığı hizmet sektörü bunlardan en önemlileridir. Ayrıca bu dönem ülkesel kalkınmanın yerini, alana bağlı bölgesel kalkınmaların aldığı (“girişimci”, rekabetçi” kentler ve kentsel alanların öne çıkması- Hong Kong, Silikon Vadisi vb.) bir dönemdir. İşte Alvin Toffler (1928-2016) de Üçüncü Dalga isimli fütüristik öğeleri ağır basan kitabında (2018), öncü sektörlerdeki bu kaymayı insanlık tarihinin yeni ve devrimci bir evresi olarak değerlendirmiştir.

Toffler, ilgili eserinde insanlık tarihini üç büyük evreye böler. Ona göre, birinci dalga tarımsal üretimin ağırlıkta olduğu, yenilenebilir enerjinin kullanıldığı, işbölümünün olmadığı ve M.Ö. 8000 ile M.S. 1750 yılları arasında süren evredir. Bu tarihlerden sonra, sanayinin ağır bastığı, yenilenemez enerjinin kullanıldığı, derin işbölümü ve üretimde stardardizasyonun mevcut olduğu, toplumun yoğunlaştığı ve merkezileştiği (ulus-devlet ve temsili demokrasi formları) ikinci dalgaya geçilmiştir. 1970’lerle beraber ise, elektronik, bilgisayar, uzay sanayi, genetik ve hizmet sektörünün önemli hale geldiği, merkezsizleşmiş toplumsal dokunun mevcut olduğu, bilginin, enerjinin yerine geçtiği üçüncü dalga gelmiştir. Toffler’e göre, üçüncü dalga toplumu, standartlaşmanın, merkezileşmenin, enerji, para ve güç yoğunlaşmasının ötesinde yeni bir yaşam tarzını beraberinde getirir. Bu yeni uygarlık, bürokrasileri, ulus-devletleri devirerek, yarı özerk, daha sade ve daha etkili ekonomilerin doğmasına yol açacaktır. Uluslar ötesi şirketlerin öncülüğünde, âdemi merkezi bölgesel ve yerel güçler iktisadi ve siyasi karar alma mekanizmalarında belirleyici olacaktır. Üretimin doğrudan tüketimden çok, değişim amaçlı olduğu ikinci dalganın aksine, üçüncü dalga toplumları yaygın olarak “kendin-yap” (prosumer) ilkesine ve piyasanın işlemediği bir ekonomiye dayanacaktır. Bir başka ifadeyle kendi mal ve hizmetlerini üretip tüketen insanlar artacak, bu durum da piyasa ekonomisine bağımlılığı dağıtacak ve böylelikle piyasasızlaşma süreci başlayacaktır. Toffler’in kendi kavramsallaştırmasıyla “pratopyası” bir nevi çok-uluslu şirketler ile kendine yeterli prosumerlar arasında, çevreye duyarlı, gezegen bilincini de içeren bir iletişim ağının karışımıdır.

Toffler, piyasanın yok olduğu, toplumsal çeşitlilik ve âdemi merkezileşmenin baskın olduğu, yabancılaştırmamış ve çevreye duyarlı yeni üretim biçimlerinin yanı sıra daha evrensel değerlerin belirleyici olduğu bir sistem tahayyül eder. Bireyin yaşamındaki ücretli emek sistemi ve zorunluluğu ortadan kalkar. Kendin-yap uygulamaları, katı bürokrasilere alternatif olarak sunduğu gayri resmi küresel ağlar bu bağlamda değerlendirilebilir. Özgürlüğün temeli zorunluluk alanından –ki bu alan ikinci dalgada egemen olan tek tip ve bürokratik düzenlemelere bağlı üretim ve çalışma ilişkilerinin dünyasıdır- kurtulmaktır.

Aynı şekilde Andre Gorz’un (1923-2007) Cennetin Yolları (1985) ve Elveda Proleterya (1986) kitaplarındaki ana sorunsalı, insanın bu “zorunluluk alanı”ndan nasıl bağımsızlaşacağıdır. Gorz’a göre,

toplumsal yaşam özerk ve özerk olmayan alanlara ayrılmıştır. Özerk olmayan alanda, temel sanayi mallarının merkezi planlamaya dayalı üretimi, tatsız gündelik görev ve hizmetler, bir yönetim kademesini barındıran hiyerarşik yapı ve monoton, uzmanlaşmaya dayalı işbölümü yer alır. Özerk olmayan alandaki bu örgütlenme, özerk alana, yani insanların yalnızca gereksinmelerine ve zorunluluklarına göre değil, kendi arzularına göre yaşayıp üretebilecekleri bireysel ve komünal etkinliklerin sürdürülebileceği özgürlük alanına bağımlı kılınmalıdır; yani özerk alan, özerk olmayan alana egemen olmalıdır. Bunun için Gorz, bazı koşullar önerir; bilginin toplumsallaşması, depolanması ve herkesin ulaşabileceği teknolojik alt yapının sağlanması ve bu tür teknolojiyi düşük bir maliyetle imal edecek, üretkenliği yüksek makinelerin var olması vb. Bununla beraber özerk alanda geçirilecek olan sürenin, yani boş zaman miktarının en üst düzeye çıkarılması için yukarıda bahsedilen yeni teknolojileri üretecek büyük sanayilerin ve kaynakların merkezi planlanması zorunluluğunun da farkındadır. Aynı Toffler gibi, bireyin yaşamındaki “protestan çalışma ahlakı”na karşı olan Gorz, bunun için çalışma sürelerinin esnek biçimde özyönetimi, iki ya da üç yarı-zamanlı iş ve yılın değişik mevsimlerinde çalışma olanağına sahip olma gibi öneriler getirmektedir. Çalışanın böylesi bir özgürlüğe sahip olabilmesinin koşulu Gorz’a göre otomasyona bağlı yüksek teknoloji sanayi üretiminin vergilendirilmesi suretiyle finanse edilen bir “asgari gelir garantisi”nin tüm çalışanlara sağlanmasıdır. Böylece, onun modern kölelik diye tasvir ettiği ücretli emek yavaş yavaş sönmümlenerek ortadan kaybolacaktır. Gorz’un bu işten özgürleşme ideali günümüzde “bir temel hak olarak vatandaşlık geliri” adıyla yoksullukla mücadele yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel gelir, bir toplumda yaşayan insanlara, sadece o toplumun bir ferdi oldukları için, çalışma yaşamlarından bağımsız olarak, koşulsuz bir şekilde sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade eder. (Buğra&Keyder, 2012).

Emeğin gerçek özgürleşmesinin emekten özgürleşmek olduğunu vurgulayan Gorz, insanların acımasızca istihdam ilişkileri bağımlılıktan daha özgür, daha üretken ve daha yaratıcı olabileceği bir çalışma-sonrası toplum tahayyülü ortaya koymaktadır.¹⁰

Sonuç Yerine

Kapitalizmin tarihsel aşamaları üzerinden giden ütopya yolculuğumuz, tam istihdamın amaçlandığı, çalışmanın zorunlu olduğu, dayanışmacı ve eşitlikçi ütopyalardan başladı ve A. Gorz’un çalışmanın yaşamak için bir zorunluluk olmadığı, çalışmama tercihinin ise bir bireysel hak ve özgürlük olarak sunulduğu bir iktisadi ütöpik tahayyül ile son buldu. İçinde yaşadığımız çağın mevcut koşulları düşünüldüğünde ise çalışma hayatının Gorz’un tasavurunun tam tersi yönde iki olumsuz gelişmenin etkisi altında olduğu söylenebilir: Birincisi, küresel ölçekte büyüyen işsizlik ve buna bağlı yoksulluk, artan göç vs. İkincisi, “neoliberal girişimci öznellik”(Ören, E. 2015). bağlamında işin hayatın tüm alanını kapsamaması; diğer bir ifadeyle “çalışma ideolojisinin” güçlenip bir “hayat tarzı” halini alması (Fleming, 2017). Bir yanda yaşamak için çalışmak zorunluluğu olan çoğunluk diğer tarafta ise istihdam edilmiş, yoğun iş temposu ve mesaisi altında ezilen, çalışmak için yaşayan, tüm hayatı işin kendisi olmuş azınlık. Bu olumsuz durum karşısında sorunların değişmeyeceğinin kanıksandığı (yani ütopyalar üzerine düşünülmeyen ya da düşünülmesi istenmeyen) kinik bir ruh halinin egemen olduğu insanlık

¹⁰Buna benzer amaçlarla, çalışmanın ve ücretli emeğin içkin ve doğal bir politik ve toplumsal iyi olmadığını altını çizip, oldukça radikal çalışma karşıtı tahayyüller ortaya atan başarılı bir çalışma için bkz. K. Weeks (2014)

göz önüne alındığında durum daha da korkutucu bir hale bürünüyor. İşte bizler şimdi ve burada, daha iyi bir geleceğe yönelik arzuyu ve ülküyü canlandıran ütopyalar üzerine düşünmenin, alternatif gelecek tasavvurlarımız ve umutlarımızın yeniden canlanması için kritik önemde olduğu bir noktadayız. Eduardo Galeano'nun da dediği gibi:

Ütopya ufuk çizgisinde duruyor. Ona iki adım yaklaştığımda, iki adım geri çekiliyor. Eğer on adım ilerlersem, hemen on adım öne geçiyor. Ne kadar uzağa gidersem gideyim ona erişemiyorum. Peki, o zaman ütopyanın amacı ne? Amacı şu: Bizi harekete geçiriyor.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M.A., Köker, L. (1997). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. Ankara: İmge.
- Aybay, R. (1970). *Sosyalizmin Öncülerinden Robert Owen: Yaşamı Eylemi ve Öğretisi*. İstanbul: Remzi.
- Bellamy E. (2011). *Geçmiş Bakış 2000-1887*. F. Yaraş (Çev.). İstanbul: Say.
- Best, S. - Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori-Eleştirel Soruşturmalar*. M. Küçük (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bloch, E. (2007). *Umut İlkesi*. T. Bora (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Buğra, A.-Keyder, Ç. (der.) (2012). *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*. İstanbul: İletişim.
- Campanella, T. (1996). *Güneş Ülkesi*. V. Günyol H. Kazgan (Çev.). İstanbul: Sosyal.
- Davis, J.C. (1981). *Utopia and Ideal Society*. London-New York: Cambridge.
- Fleming, P. (2017). *Çalışmanın Mitolojisi*. E. Kılıç (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Fourier, Charles (2007). *Selections From The Works of Fourier*. New York: Kessinger.
- Frankel, B. (1987). *Sanayi Sonrası Ütopyalar*. K. Durand (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Gordin, M.D. vd. (2017). *Mekan ve Zamanın Ötesinde Ütopya ve Distopya. Ütopya/Distopya: Tarihsel Olasılığın Koşulları*. M.D. Gordin vd. (Der.), içinde. E. Kartal vd. (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Gorz, A.(1985). *Cennetin Yolları: Yaşanan Ekonomik Buhran Üzerine Tezler*. T. Ilgaz (Çev.). İstanbul: Afa.
- Gorz, A.(1986). *Elveda Proletarya*. H. Tufan (Çev.). İstanbul: Afa.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu*. S.Savran (Çev.). İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2007). *Umut Mekanları*. Z. Gambetti (Çev.). İstanbul: Metis.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya Denen Arzu*. F.B. Aydar (Çev.). İstanbul: Metis.
- Jameson, F. (2017). *Bir Yöntem Olarak Ütopya ya da Gelecek Tasarrufları. Ütopya / Distopya: Tarihsel Olasılığın Koşulları*. M.D. Gordin vd. (Der.) içinde, E. Kartal vd. (Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Karatani, K. (2017). *Dünya Tarihinin Yapısı: Üretim Tarzlarından Mübadele Tarzlarına*. A. Karatay (Çev.). İstanbul: Metis.
- Koselleck, R. (2009). *Kavramlar Tarihi*. A. Dirim (Çev.). İstanbul: İletişim.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*. A. Somel (Çev.). Ankara: İmge.

- Kumar, K. (2006). Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya. A. Galip (Çev.). İstanbul: Kalkeon.
- Kumar, K. (2010). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları. M. Küçük (Çev.). Ankara: Dost.
- Küçük, M. (der.) (2011). Modernite versus Postmodernite. İstanbul: Say.
- Levitas, R. (1990). The Concept of Utopia. Hertfordshire London: Philip Allan.
- Mannheim, K. (2002). İdeoloji ve Ütopya. M. Okyayuz (Çev.). Ankara: Epos.
- Mattelart, A. (2005). Gezegensel Ütopya Tarihi. Ş. Çiltaş (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- More, T. (2008). Utopia. S. Eyüpoğlu V.Günyol, M. Urgan (Çev.). İstanbul: T. İş Bankası Kültür
- Morris, W. (2002). Gelecekte Anılar. E. Bodur (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Moylan, T. (1986). Demand The Impossible. London: Methuen.
- Ören, Ezgi (2015). Neoliberal Yönetimsellik Çalışma İlişkileri ve Girişimci Özne. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 29(1).
- Sargent, L.T. (1994). The Three Faces of Utopianism Revisited. Utopian Studies. 5, 1.
- Toffler, A. (2018). Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasiği. S. Yeniçeri (Çev.). İstanbul: Koridor.
- Weeks, K. (2014). Çalışma Sorunu. T. Tosun (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Williams, R. (2016). Kültür ve Materyalizm. F.B. Aydar (Çev.). İstanbul: Sel.
- Yalçinkaya, A., Ören, E. (2015). Ütopya Tepki ve Ütopyalar. M.A.Ağaoğulları (Ed.), Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler içinde (s. 359-380). İstanbul: İletişim.
- Yalçinkaya, A. (2004). Eğer'den Međer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı. Ankara: Phoenix.
- Zizek, S. (2002). Kırılğan Temas. T. Birkan (Çev.).

The Investment Behavior of Employees in Insurance Sector in Turkey A Survey Evidence

Gamze Özkoçak¹

Asuman Oktayer²

Introduction

The impact of psychological forces on individuals and markets has long been recognized (Camerer & Loewenstein, 2004; Hirshleifer, 2001). Markowitz suggested that individuals may “take large chances of a small loss for a small chance for a large gain”. The key driver of this decision was based on the individual’s wealth and their definition of large gains and small losses. For example, a high wealth individual may choose a 10% chance of \$10,000 over \$1,000 with certainty, whereas a middle-class person would choose the \$1,000 with certainty over the 10% chance of \$10,000 (Aydın ve Ağan, 2016; Şenkardeşler, 2016; Can, 2012; Tekin, 2012). Kahneman and Tversky (1973) identified systematic violations of expected utility theory when individuals were faced with decisions under uncertainty and proposed an alternative to expected utility theory, called prospect theory. Building from the foundation of prospect theory and other behavioral biases such as mental accounting, regret aversion, and self-control, Shefrin and Statman (1985) found that investors displayed an inclination to sell good performing stocks early and hold poor performing stocks too long. De Bondt and Thaler (1985), utilizing the overreaction bias, found that portfolios of poor performing stocks outperformed portfolios of good performing stocks over a three year period and the effect was noticeable as late as five years after the formation of the portfolio. Recently, researchers have explored how different facets of behavioral finance impact the stock market, consumer behavior, and corporate finance (Abbes, 2013; Ben-David, Graham, & Harvey, 2013; Huang & Kisgen, 2013).

Since the formation of behavioral finance, many definitions have been presented; however, the definitions allude to two key components: individuals and financial markets (Jureviciene, Bikas, & Gausiene, 2012). Some researchers have defined behavioral finance as “the application of psychology to financial behavior” (Baker & Nofsinger, 2002; Shefrin, 2000). Ricciardi and Simon (2000) defined behavioral finance as an “attempt to explain and increase understanding of the reasoning patterns of investors, including the emotional processes involved and the degree to which they influence the decision-making process”. Ritter (2003) defined behavioral finance as a paradigm where financial markets are studied using less restricted models than standard finance and that the two main components of behavioral finance were related to cognitive psychology, how people think, and limits to arbitrage, predicting the circumstances when arbitrage forces are and are not effective. Pompian (2011) defined behavioral finance as “the application of psychology to finance”. De Bondt et al. (2008) defined behavioral finance as the study of how psychology effects individuals’, organizations’, and markets’ financial decisions.

The field of behavioral finance has identified numerous behavioral biases that cause deviation from rational choice (JureviCiene et al., 2012). Additionally, Stango and Zinman (2009) proposed

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gamze, Özkoçak, Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü, gamzeeozkocak@gmail.com

² Doç.Dr, Asuman, Oktayer, Yıldız Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F, İktisat Bölümü, aoktayer@yildiz.edu.tr

exponential growth bias, the inclination of consumers to linearize functions that have an exponential term. The behavioral finance biases of base-rate neglect, overconfidence, mental accounting, and exponential growth bias are also explored. Base-rate neglect or base-rate fallacy is when individuals ignore the probability of outcomes and instead evaluate probabilities based on representativeness (Allen et al., 2006).

Tversky and Kahneman (1974) noted that individuals rely on the representativeness heuristic when making decisions, in essence they evaluate the probability that item A reflects the characteristics of item B. Researchers have found that when individuals are presented with specific information related to a situation they do not sufficiently incorporate the prior probabilities when determining the likelihood of a given outcome (Tversky & Kahneman, 1974). When no specific information is given, individuals were more likely to rely on the prior probabilities related to the situation. As a result, individuals who neglect the base rates are said to not make statistical inferences using Bayes' rule (Gigerenzer & Hoffrage, 1995). The development of Bayes' rule, also referred to as Bayesian inference, was credited to Thomas Bayes and was later rediscovered by Pierre Simon Laplace (Laplace, 1986).

Overconfidence is when an individual believes that their knowledge is more accurate than it is (Gervais et al., 2011). Overconfidence is considered one of the most common judgment biases (Glaser, Langer, & Weber, 2013). Overconfidence has been used to explain excess business entry, higher trading volume, corporate investment decisions, negotiator behavior, and capital investment decisions (Gervais et al., 2011; Skala, 2008). While overconfidence has been heavily studied, it has been studied inconsistently and in three distinct ways (Moore & Healy, 2008). The first way of studying overconfidence is referred to as overestimation, in which individuals overestimate their ability or performance on a task (Moore & Healy, 2008). Overestimation is studied by asking an individual a series of questions and then to estimate how many questions they answered correctly. The second version of overconfidence is based on an individual's belief of their performance compared to others and is referred to as better-than-average or overplacement. The third version of overconfidence is when individuals have too much certainty in their beliefs and is typically measured through the use of confidence intervals. This method asks participants to give a lower and upper range to a question so that they are 90% certain that the answer falls within the range given (Moore & Healy, 2008). This third method is referred to as overprecision or miscalibration (Glaser et al., 2013). Finally, the impact of overconfidence has been studied in financial markets and corporate finance (Skala, 2008).

Aim of the Study

In this study, it is aimed to reveal the behavioral finance dimension of investment decisions in insurance sector employees. For this purpose, it was evaluated that the investment decisions of the participants in terms of gender, age, education level, monthly income, marital status, number of dependents, investment preference, primary source of investment, frequency of reviewing investment decisions and differentiation of investment decisions.

Methodology

The screening model was used in this study to reveal the behavioral finance dimension of the investors' investment decisions. This model is based on a research structure based on presenting the

past and present situation in the most accurate way. The main method in the model is to use the sample group selected from the universe in order to make the analysis and analysis related to the universe (Karasar, 2016).

Within the scope of the study, a questionnaire was applied to a group of 384 employees in insurance sector. In the questionnaire, there are three sections: personal information form, investment information and investment decision scale.

There are six items in the form of personal information in the first part of the questionnaire, the items were prepared by the researcher. With these items, the participants' gender, age, education level, monthly income, marital status and the number of dependents were reached.

In the second part of the questionnaire, there are four items prepared by the researcher to evaluate the investment information. With these items, the information about the investment preference, the primary source of investment, the frequency of reviewing investment decisions and the factors considered during the investment were collected.

In the last part of the form, the investment decisions scale developed by Hamurcu (2015), which consists of 42 items, is included. The scale is 5-point Likert type and the responses to the scale vary between 1-strongly disagree and 5-strongly agree. Hamurcu (2015) stated that the scale has 12 factors which are investment blindness, winning desire, looking optimistic and believing in self, being familiar, avoiding risk, avoiding from regret/uncertainty, fortune telling, effect of brand, expert and environment, conservative perception, believing in the cost of the acquisition, conditional association and conservatism in decision making.

Results

In the research, 65,6% of the participants were male and 34,4% were female. The mean age of the sample was $32,33 \pm 8,29$. 60,9% of the participants have a bachelor's degree. In terms of income level, it was determined that the majority of the monthly income was 6000 TL and above with 33,6%. While 50,8% of the participants were single, 43,8% of the respondents did not have any dependents. Information on sampling is given in Table 1:

Table 1. Characteristics of the Sample

	N (\bar{X})	% (sd)		N (\bar{X})	% (sd)
Gender			Monthly average income		
Female	132	34,4	Lower than 2000 TL	48	12,5
Male	252	65,6	2000-2999 TL	69	18,0
Age	(32,33)	(8,29)	3000 -3999 TL	66	17,2
Education			4000-5999 TL	72	18,8
Elementary and high school	42	10,9	6000 TL and more	129	33,6
Associate and bachelor	234	60,9	Number of dependents		
Graduate	108	28,1	1	168	43,8
Marital status			2	111	28,9
Married	189	49,2	3 and more	105	27,3
Single	195	50,8			

\bar{X} : Mean, sd: Standard deviation

In terms of investment information, it was determined that the majority of the investors preferred the stock exchange with 33,6% and 26,6% of them invested in foreign exchange. Participants have been investing in an average of $5,76 \pm 6,38$ years. With 50% of the people included in the study, the majority see the internet as the primary source of information. However, 25% of the respondents state that they do not control their investment decisions in a certain period of time, while 16,4% of them check their investments every day and 16,4% several times a week. When the factors taken into consideration in investing are examined, it is determined that the majority of the participants use technical analysis with 30,5%. The outputs of investment information are presented in Table 2:

Table 2. Investment Information of the Sample

	N (\bar{X})	% (sd)		N (\bar{X})	% (sd)
Investment preference			Frequency of reviewing investment decisions		
Stock	129	33,6	Every week	24	6,3
Currency	102	26,6	Everyday	63	16,4
Gold	69	18,0	Several times a week	63	16,4
Bank deposits	42	10,9	Monthly	33	8,6
Real estate	27	7,0	Several times a month	57	14,8
Treasury bills and bonds	15	3,9	Every few months	48	12,5
Years of investment	(5,76)	(6,38)	Not at a certain frequency	96	25,0
First source of when investing			Factors taken when investing		
TV	18	4,7	Analysis methods	117	30,5
Internet	192	50,0	Exchange	75	19,5
Social media	27	7,0	Interest rates	39	10,2
Friend recommendation	24	6,3	Intermediary Incentives	18	4,7
Analysis and reports of intermediary firms	30	7,8	Cheats taken	18	4,7
Recommendations of investment advisors	27	7,0	Political stability	21	5,5
Annual reports of the firm	66	17,2	Economic stability	96	25,0

\bar{X} : Mean, sd: Standard deviation

When the averages of the investment decisions are taken into consideration; it is identified that winning desire, being familiar and avoiding from regret/uncertainty factors have the highest means. On the other hand investment blindness and avoiding risk has the lowest means. Descriptive statistic about investment decisions are given on Table 3:

Table 3. Descriptive Statistics of Investment Decisions

	Range	\bar{X}	sd	Skewnes s	Kurtosi s
Winning Desire	1,67-5,00	3,48	0,70	0,00	-0,08
Being Familiar	1,33-4,67	3,27	0,67	-0,35	0,23
Avoiding from Regret/Uncertainty	1,00-5,00	3,27	0,79	-0,18	-0,02
Looking Optimistic and Believing in Self	1,00-5,00	3,14	0,75	-0,35	0,47
Conservative Perception	1,00-5,00	3,07	0,90	0,08	-0,53
Effect of Brand, Expert and Environment	1,00-4,33	2,86	0,67	-0,39	-0,20
Fortune Telling	1,00-4,33	2,79	0,65	-0,24	0,17
Conditional Association	1,00-4,50	2,67	0,80	-0,14	-0,47
Conservatism in Decision Making	1,00-4,50	2,51	0,77	0,22	-0,33
Believing in the Cost of the Acquisition	1,00-5,00	2,49	0,73	0,33	0,46
Avoiding Risk	1,00-4,50	2,38	0,97	0,23	-0,63
Investment Blindness	1,00-4,75	2,10	0,72	0,58	0,44

\bar{X} : Mean, sd: Standard deviation

Our survey results show that the factors affecting individuals' investment decisions vary significantly according to gender groups. In the factors, which are, investment blindness, avoiding from regret/uncertainty, conditional association, and conservatism in decision making the average of women is significantly higher than men. In other factors, such as conservative perception, and believing in the cost of the acquisition, the average of men is higher.

In the comparison about age groups, we see that the factors affecting the younger age group's investment decisions are generally different than the older age groups'. According to this, the participants in the 34 and older age group have higher winning desire and they avoid from regret/uncertainty behavior, while the participants in the age group of 27 and younger are affected by investment blindness, looking optimistic and believing in self, being familiar, fortune telling, conservative perception and conservatism in decision making.

When examined in terms of education level, we see that there is a significant difference between lower and higher educated individuals in terms of the factors having impact on their investment decisions. According to the results of our survey, elementary and high school educated investors are found to be higher in investment blindness, avoiding risk, fortune telling, conservative perception and conservatism in decision making factors.

Factors related to investment decisions of the participants such as investment blindness, winning desire, being familiar, avoiding risk, avoiding from regret/uncertainty, fortune telling, believing in the cost of the acquisition, conditional association and conservatism in decision making differ according to their income level as well. In more detail, participants who have lower income generally tend to choose being familiar, avoiding risk, fortune telling and conditional association factors; but among the participants who have higher income tend to choose other factors.

In the evaluation made in terms of marital status, there are significant differences in avoiding risk, effect of brand, expert and environment and believing in the cost of the acquisition factors. For all three factors, the mean of married participants was significantly higher than that of single participants.

Being familiar, avoiding risk, effect of brand, expert and environment and believing in the cost of the acquisition factors are seemed to be differ according to the number of dependents of participants. The average for being familiar is higher for the investors having single dependant. The averages for avoiding risk and for effect of brand, expert and environment are higher for the individuals having two dependents. Finally the investors who believe in the cost of the acquisition are the ones having three or more dependents.

In the evaluation of investment products, there are significant differences in the factors such as investment blindness, winning desire, avoiding risk, avoiding from regret/uncertainty, conservative perception, conditional association and conservatism in decision making. In the stock market, the strength of the desire to win attracts attention. In general, individuals investing in gold, real estate, bank deposits, treasury bills and bonds have investment blind, avoiding risk, conservatism in decision making behaviors.

According to another result of the study, the factors such as investment blindness, looking optimistic and believing in self, being familiar, avoiding risk, avoiding from regret/uncertainty, fortune telling, conservative perception, believing in the cost of the acquisition, conditional association and conservatism in decision making differ in terms of first source of information when investing. In particular, the attitudes of the participants who took information from the TV and listened to the advice of friends are noteworthy of the attitudes of investment blindness, avoiding reagent, unity of reason, fortune telling. However, the investors who use annual reports of the firm is higher in looking optimistic and believing in self than the other investors.

In terms of the review of frequency of reviewing investment decisions, there are significant differences in factors such as investment blindness, winning desire, looking optimistic and believing in self, being familiar, avoiding risk, avoiding from regret/uncertainty, fortune telling, effect of brand, expert and environment, conservative perception, believing in the cost of the acquisition and conditional association. It is noteworthy that avoiding from regret/uncertainty behavior is higher in participants who do not review the most investment decisions in a given period. However, in the same group, avoiding from regret / uncertainty attitude is also high.

When the factors taken into account when investing is examined, it is seen that there are significant differences in factors such as investment blindness, winning desire, looking optimistic and believing in self, being familiar, avoiding risk, avoiding from regret/uncertainty, fortune telling, effect of brand, expert and environment, believing in the cost of the acquisition, conditional association and conservatism in decision making. A noteworthy result is that political stability is one of the most important factors affecting investment blindness, winning desire, being familiar, avoiding risk, fortune telling, effect of brand, expert and environment, believing in the cost of the acquisition, conditional association, and finally conservatism in decision making factors.

Conclusion

From the past to the present, there have been many theories about market movements and the factors that influence the choices of individuals in their investment decisions. Traditional financial theories, which are based on rationality and regard the individual as egocentric entities, accept the assumption that the market is effective. The inadequacy of these theories in explaining investor

behavior in case of uncertainty and risk has led to the emergence of behavioral finance that approaches a decision with a more psychological perspective. Behavioral finance is based on the assumption that individuals are not fully rational in their investment decisions and are influenced by various psychological factors in making decisions. Therefore, it is located at the intersection of psychology and economy. While traditional finance models are based on rational individuals and rational decisions, behavioral finance seeks to find and understand deviations from these decisions.

In this study, a total of 384 participants in the insurance sector were surveyed. In the research, it was determined that the majority preferred the stock exchange with a share of 33,6% and invested in foreign exchange with a rate of 26,6%. The fact that the profit margin in the stock market is high and that the stock market players gain high earnings by certain segments of the society, often directs investors to this area. Nevertheless, the recent movements in the foreign exchange market in our country have driven people from every socio-economic level to buy and sell foreign currency. In general, considering that the group included in the study is not an investment professional, it can be said that the participants have investing behaviors acting with herd psychology. The average number of years experienced in the investment field was $5,76 \pm 6,38$, and 25% stated that the majority did not control the investment decisions over a certain period, confirming that the participants were generally inexperienced in this area.

In the evaluations made in terms of demographic features, it is noteworthy that women showed more behavior of investment blindness and avoiding from regret / uncertainty. This picture shows that women are more cautious in evaluating the investment opportunities that will be captured in real time than men and they are making less moves in their investment decisions. Similar table was observed in the group with low level of education. However, the participants in the older age group have higher behaviors such as winning desire and avoiding from regret / uncertainty. With the advancing age, individuals fear of losing is expected to decrease and their desire to win is expected to increase. Because the fear of the financial losses to be experienced with old age cannot be replaced again. In addition, with the increasing age, marriage and parenting will bring various responsibilities, therefore avoiding from regret/uncertainty behaviours are expected to increase. In line with this view, it was determined that married participants had high attitudes towards avoiding risk, effect of brand, expert and environment, and cost of the acquisition.

Depending on the increasing level of education, it was determined that the factors of investment blindness, avoiding risk, fortune telling, conservative perception and conservatism in decision making decrease. Because, parallel to the level of education, it is expected that the level of knowledge of the investment market will be increased, and instead investors will take into account the basic and technical analysis data in investment decisions rather than exhibiting attitudes such as fortune telling. However, in the low-income group, it was determined that the orientation towards the factors of being familiar, avoiding risk, fortune telling and conditional association was high. Considering that the level of education of low-income individuals is low, a connection can be made between the two findings.

On the other hand, especially the participants who took information from the TV and listened to the advice of friends, it was noteworthy that the attitudes of investment blindness, avoiding risk, regret / uncertainty, fortune telling, believing of the acquisition and conditional association were high.

However, investors who use annual reports of the company, are higher than other investors. All these findings show that participants with lack of experience and knowledge in the investment sector generally have fortune telling behavior and that they fit the manipulative investor profile.

According to another result of the study, the desire to win in the stock market is high. In general, for the individuals who invest in gold, real estate, bank deposits, treasury bills and bonds, the factors of investment blindness, avoiding risk, conservatism in decision making behaviors come to the fore. Gold, real estate, bank deposits, treasury bills and bonds products are considered as the least risky instruments in the investment market. Especially in our society, gold and real estate is considered to be the most reliable investment areas, so it is expected that investment psychology which does not want to take risks is channeled to these instruments. Although these products are guaranteed investments, earning ratios are very low compared to a professional stock market player. In this case, it is expected that the participants in the stock market will have a higher desire to win.

The fact that the relative experience in the investment market is higher for the participants, is another noteworthy point of the research. It is expected that the investment blindness attitude will decrease and the individual will be an appetite for new investment opportunities. However, the result of the survey is that people with investment experience avoid the risk of having more investment blindness attitudes. The result may be said to be that investors get sufficient income from the investment instruments they use and therefore they are not interested in other markets or investment instruments.

When the results are evaluated in general, it is seen that the individual's sociodemographic characteristics and psychology have an important place in investment decisions. At this point, the magnitude of the impact of behavioral finance trends increases the importance of research on these trends. The behavioral finance trends, the functioning and the effects of these trends are considered to be less effective in the investment decisions. The greater the number of research studies on behavioral finance trends, the greater the inconvenience of trends, impacts and results. For this reason, increasing the number of studies in the field of behavioral finance and increasing the number of participants in the studies; It is recommended that studies should be conducted to determine the linkages of these trends with other fields of study.

Within the scope of the study, only 344 participants from the insurance sector is an important limitation. It is recommended to work on larger samples from different sectors in subsequent studies. In order to evaluate the role of behavioral finance in different markets, research can be repeated with comparisons between the groups to be formed from different investment markets.

References

- Abbes, M. B. (2013). Does overconfidence bias explain volatility during the global financial crisis? *Transition Studies Review*, 19(3), 291-312.
- Allen, M., Preiss, R. W., & Gayle, B. M. (2006). Meta-analytic examination of the Base- Rate Fallacy. *Communication Research Reports*, 23(1), 45-51.
- Aydın, Ü., & Ağan, B. (2016). Rasyonel Olmayan Kararların Finansal Yatırım Tercihleri Üzerindeki Etkisi: Davranışsal Finans Çerçevesinde Bir Uygulama. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12(2), 95-112.

- Baker, H. K., & Nofsinger, J. R. (2002). Psychological biases of investors. *Financial Services Review*, 11(2), 97-116.
- Ben-David, I., Graham, J. R., & Harvey, C. R. (2013). Managerial miscalibration. *The Quarterly Journal of Economics*, 128(4), 1547-1584.
- Camerer, C. F., & Loewenstein, G. (2004). Behavioral economics: Past, present, future. In C. F. Camerer, G. Loewenstein & M. Rabin (Eds.), *Advances in Behavioral Economics* (pp. 3-52). New York; Princeton, N.J.: Princeton University Press; Russell Sage Foundation.
- Can, Y. (2012). İktisatta psikolojik insan faktörü: davranışsal iktisat. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 91-98.
- De Bondt, W., & Thaler, R. (1985). Does the stock market overreact? *The Journal of Finance*, 40(3), 793-805.
- De Bondt, W., Muradoglu, G., Sheffin, H., & Staikouras, S. K. (2008). Behavioral finance: Quo vadis? *Journal of Applied Finance*, 18(2), 7-21
- Gervais, S., Heaton, J. B., & Odean, T. (2011). Overconfidence, compensation contracts, and capital budgeting. *The Journal of Finance*, 66(5), 1735-1777.
- Gigerenzer, G., & Hoffrage, U. (1995). How to improve Bayesian reasoning without instruction: Frequency formats. *Psychological Review*, 102(A), 684-704.
- Glaser, M., Langer, T., & Weber, M. (2013). True overconfidence in interval estimates: Evidence based on a new measure of miscalibration. *Journal of Behavioral Decision Making*, 26(5), 405-417.
- Hamurcu, Ç. (2015). *Yatırım kararlarının davranışsal finans açısından incelenmesi: bilgi teknolojileri ve iletişim sektörü çalışanları üzerine bir inceleme*. Unpublished Doctoral Dissertation. Kırıkkale University/Institute of Social Sciences
- Hirshleifer, D. (2001). Investor psychology and asset pricing. *Journal of Finance*, 56(4), 1533-1597.
- Huang, J., & Kisgen, D. J. (2013). Gender and corporate finance: Are male executives overconfident relative to female executives? *Journal of Financial Economics*, 108(3), 822 - 839.
- Jurevicene, D., Bikas, E., & Gausiene, E. (2012). Behavioural finance during economic downturn in Lithuania. In R. Ginevičius, A. V. Rutkauskas & J. Stankeviciene (Eds.), *The 7th International Scientific Conference "Business and Management 2012"* (pp. 75-83). doi: 10.3846/bm.2012.011
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological Review*, 80(A), 237-251.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Laplace, P. S. (1986). Memoir on the probability of the causes of events. *Statistical Science*, 7(3), 364-378.
- Moore, D. A., & Healy, P. J. (2008). The trouble with overconfidence. *Psychological Review*, 115(2), 502-517.
- Pompian, M. M. (2011). *Behavioral finance and wealth management: How to build optimal portfolios that account for investor biases* (2nd ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Ritter, J. R. (2003). Behavioral finance. *Pacific-Basin Finance Journal*, 11(4), 429-437.

- Şenkardeşler, R. A. (2016). Belirsizlik Ve Risk Altında Karar Alma Problemini Geleneksel Ve Davranışsal Finans Perspektiflerinden Değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 360-379.
- Shefrin, H. (2000). *Beyond greed and fear: Understanding behavioral finance and the psychology of investing*. Boston, Mass.: Harvard Business School Press.
- Shefrin, H., & Statman, M. (1985). The disposition to sell winners too early and ride losers too long: Theory and evidence. *The Journal of Finance*, 40(3), 777-790.
- Skala, D. (2008). Overconfidence in Psychology and Finance - An interdisciplinary literature review. *Bank I Kredyt*, 39(4), 33-50.
- Stango, V., & Zinman, J. (2009). Exponential growth bias and household finance. *The Journal of Finance*, 64(6), 2807-2849.
- Tekin, B. (2016). Beklenen Fayda ve Beklenti Teorileri Bağlamında Geleneksel Finans-Davranışsal Finans Ayrımı. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(4), 75.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under uncertainty: Heuristics and biases. *Science*, 185(4157), 1124-1131.

Bankacılık Hizmeti Alan 65 Yaş ve Üstü Müşteriler Yönünden Deneyim Pazarlaması Modüllerine Bakış

Gökşin Gezer¹

Meltem Nurtaniş Velioglu²

Meftune Özbakır Umut³

Süreyya Karsu⁴

Giriş

İşletme ile müşteri arasındaki ilişkinin, bağlılık oluşturarak devamlılığının sağlanması amacı ile uygulanan deneyim pazarlaması, müşteriye haz veren ve duyularına seslenen deneyimler sunarak, müşterilerin ürün satın alma süreci boyunca yaşadığı deneyimlere odaklanır (Batı, 2013: 8). Deneyim pazarlamasında odaklanılan nokta, müşterinin ürünün hangi özelliğini beğendiği/sevdiği. İşletmeler, müşteri deneyimlerinden faydalanırken, müşterinin hangi ürünü neden seçtiğinin anlaşılması üzerine çözümler arar ve uygun ürün sunma çabaları başlar. Müşteriye yönelik oluşturulan en uygun/doğru deneyim ile işletmelerin gelişmesi ve değerinin artırılması sağlanır (Erdoğan, 2018:633). Deneyim pazarlamasında, müşteri deneyimi merkeze alındığından, olumlu müşteri duygularının oluşturulması amaçlanır. Deneyimler, genel olarak yaşamın her alanına yerleşmiştir. Alışveriş yaparken, gazete/dergi okurken, yolculuk yaparken insanlar sürekli birbirinden ilginç ve kendilerine özgü deneyimler yaşar. Aynı hizmeti elde eden bir müşteri, kendine özgü değerleri ile elde ettiği hizmet deneyimine yönelik olumlu duygular geliştirirken, diğer bir müşteri tam tersi kendi duygular geliştirebilir. Deneyim pazarlamasının amacı da müşterilerin yaşadığı olumsuz deneyimleri ortadan kaldırarak, kendilerini mutlu hissedecekleri olumlu deneyimler yaşatmaktır (Dirsehan, 2010: 11).

Beş duyu ile hissedilen deneyimlerin anlaşılması; duysal (algılama), duygusal (hissetme), bilişsel (düşünme), davranışsal (faaliyette bulunma) ve ilişkisel deneyimlerden (ilişkilendirme) oluşan "deneyim pazarlaması modülleri" ile sağlanır (Nagasawa, 2008: 314). Müşteri deneyimlerinde oluşturulan duysal, duygusal, bilişsel, davranışsal ve ilişkisel değerler, mal ve hizmetlerin müşterilerdeki işlevsel değerlerinin yerine geçer (Schmitt, 1999a: 57). Bilişsel, duysal, duygusal, ilişkisel ve davranışsal müşteri deneyimlerinin ortaya çıkması Homburg, Jozić ve Kuehnl (2017:388)'e göre müşteri ile temas noktalarında sadakati artırmak için eşit derecede önemlidir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gökşin Gezer, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, goksingursoy@hotmail.com

² Prof. Dr., Meltem Nurtaniş Velioglu, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, velioglu_m@ibu.edu.tr

³ Dr.Öğr. Üyesi, Meftune Özbakır Umut, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ozbakir_m@ibu.edu.tr

⁴ Doç.Dr. Süreyya Karsu, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, karsu_s@ibu.edu.tr

Bu çalışmanın amacı; 65 yaş ve üstü banka müşterilerinin, bankalardan aldıkları hizmet deneyimlerini, deneyim pazarlaması modülleri kapsamında değerlendirerek, yaşlı müşterilerin hizmetlerden etkili yararlanmalarını sağlayacak şekilde deneyim pazarlamasına yönelik stratejiler geliştirmektir. Bu yönü ile çalışmanın, hem literatürde görülen deneyim pazarlaması alanındaki boşluğu dolduracağı, hem de uygulamacılara yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

1. DENEYİM PAZARLAMASI MODÜLLERİ

Deneyim pazarlaması, müşteriye yönelik geliştirilen ürün tasarımlarında, müşterilerin değişik ve olumlu deneyimler yaşamalarını sağlayarak, zihinlerinde (Schmitt, 1999b:52) müşterilere özgü ve olumlu düzeyde yer edinmeyi amaçlar.

Tablo 1. Deneyim Pazarlamasının Modülleri

Modül	Müşteri Deneyiminin İçeriği
1. Duyusal Deneyim	Beş duyuya hitap eden duyuşsal deneyimler.
2. Duygusal Deneyim	Hislere ve ruh haline hitap eden duygusal deneyimler.
3. Bilişsel Deneyim	Yaratıcılığa ve bilişsel fonksiyonlara hitap eden entelektüel deneyimler.
4. Davranışsal Deneyim	Fiziksel davranışlara ve yaşam tarzına hitap eden davranışsal deneyimler.
5. İlişkişel Deneyim	Sosyal ve kültürel gruplara hitap eden ilişkişel deneyimler.

(Kaynak: Schmitt, 1999b)

Tablo 1’de ifade edildiği üzere müşterinin beş duyusu ile hissettiği, algılamayı işaret eden deneyimler duyuşsal deneyimler; müşterilerin hislerine ve ruh hallerine hitap eden, hissetmek olarak belirtilen duygular, duygusal deneyimler olarak açıklanmaktadır. Müşterilerin yaratıcı ve bilişsel fonksiyonlarına hitap eden deneyimler, düşünme süreçleri ile bağlantılandırılan bilişsel deneyimler olarak açıklanmakta, müşterilerin fiziksel davranışlarına ve yaşam tarzlarına hitap eden ve faaliyette bulunmaları olarak açıklanan deneyimler ise davranışsal deneyimler olarak belirtilmektedir. Son olarak müşterilerin sosyal ve kültürel gruplara hitap eden deneyimleri de ilişkişel deneyim olarak tanımlanmaktadır.

1.1. Duyusal Deneyim

Duyusal deneyim; bireylerin görme, koklama, dokunma, duyma, tatma olmak üzere temel beş duyularıyla algıladığı deneyimlerden oluşan duyuşsal deneyimler, müşterilerde dikkat uyandırıp, müşterilere sunulan mal ve hizmete yönelik yeni anlamlar geliştirmek için oluşturulmuştur. Artan rekâbet ortamında, ürün özellikleri ve müşterilere sunulan yararların ve marka adı ya da logo tasarımı gibi tanıtıcı etkinliklerin desteklenmesi amacıyla işletmelerin, mal ve hizmetlerini müşterilerine

hatırlatma amaçlı deneyimler ile yenilenme çabalarına girmelerini gerektirmektedir (Schmitt ve Simonson, 2000: 37).

Duyusal deneyimler, tüketicileri, ilgili işletme/markaya markaya yönelterek işletme ya da marka kimliği oluşmasını sağlar. Duyusal pazarlama, müşterileri heyecandırarak güzel duygular hissetmesine neden olur. Ayrıca müşteri motivasyonunu artırarak sunulan üründe fark yaratıp, değerinin oluşmasına da yardımcı olan stratejik modüldür. Fark yaratılmasında hangi uyaranların kullanılacağı, ne gibi süreç uygulanması gerektiği ve oluşturulacak değer duyuşsal cazibesinin de sonuçları göz önünde bulundurulmalıdır (Schmitt, 1999b: 102,161).

1.2. Duyuşsal Deneyim

Duyuşsal deneyim, müşteri ile marka arasında etkili duygular yaratacak deneyimler sonucu oluşur. Tüketicinin hangi duyguya nasıl tepki verebileceği iyi araştırılmalıdır. Duyuların açığa çıkması duygusal deneyimleri etkiler. Günümüzde müşteriler, sunulan mal ve hizmetin kendilerinde bambaşka eşsiz duygular yaşatmasını istemektedirler. Bu sebeple tüketiciler, kendilerine sunulan fonksiyonel özelliklerden çok, kendilerinde uyandırdıkları duygusal deneyimleri ile tercih yaparlar (Odabaşı, 2004: 280-285). Müşterilerin tüketimleri sırasında açığa çıkan olumlu duyguların kalıcı olması için yüz yüze iletişim önemlidir. Özellikle hizmet sektöründe yüz yüze iletişimin, tüketicilerin olumlu duygularının gelişmesinde ön plâna çıkar. Duyuşsal deneyimde, müşterinin aklında işletme/marka ile ilgili deneyimlerin kalması plânlanır. Bu amaçla, müşterilerin duygularını canlandıracak pazarlama faaliyetlerinden çok, müşterilerin talep ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sunulan mal ve hizmetlere karşı tepkilerinin neler olacağı tahminlenir (Schmitt, 1999a: 61; Schmitt, 1999b: 188).

1.3. Bilişsel Deneyim

Bilişsel deneyim, tüketicinin sunulan mal ve hizmetler adına düşünmesini sağlayarak değerlendirmesini amaçlar. İşletmeler, bilişsel deneyim yaratmak için farklı ve şaşırtıcı görüntüler kullanarak, tüketiciyi düşünmeye yönlendirir ve mesajlarında ünlü insanlar kullanarak tüketicinin dikkatini çekmeyi amaçlar (Schmitt, 1999b:107;201).

Müşteri deneyimlerini ve zaman içindeki müşteri yolculuğunu anlamak işletmeler için önemli hale gelmektedir. Müşteriler günümüzde işletmeler ile birden fazla kanalda ve medyada sayısız temas noktaları aracılığı ile etkileşimler yaşamakta ve müşteri deneyimleri doğası gereği daha toplumsal hal almaktadır. Bu değişiklikler işletmelerin müşterilerine olumlu deneyimler yaratmalarında ve sunmalarında, işletmelerin birden fazla fonksiyonunu ve hatta tedarikçilerini bütünleştirmeleri gerekliliğini ortaya koyar (Lemon ve Verhoef, 2016:69). İşletmeler müşterilerine sundukları mal ve hizmetlerinin değerini zenginleştirmek ve müşteri deneyimlerini izleyebilmek için ileri teknolojilerden faydalanmalarını sağlayacak ortamlar yaratmaktadır (Foroudi vd.,2018:272). İşletmeler rakiplerinden farklı sunular ortaya çıkarmak için güvenli şekilde deneyim yaratmaya çalışmakta ve bu da tüketicilerin kararlarını etkilemektedir (Zaltman, 2004: 188-189).

1.4. Davranışsal Deneyim

Davranışsal deneyimi en iyi açıklayan kelime, harekete geçmektir. Davranışsal deneyimler; tüketicilerin sosyal benlikleri, kültürel nitelikleri, hayat tarzları ve demografik özelliklerine göre değişir (Schmitt, 1999a:61-62). İşletmeler tarafından yürütülen faaliyet programları, müşterilerin bireysel gelişimine yardımcı olarak davranışsal deneyimlerini sağlar ve işletme ile müşteri arasındaki bağları güçlendirir (Wiedmann vd., 2018: 104). Davranışsal deneyim, tüketicilerin fiziksel deneyimlerine katılımları ile açıklanır. Bu deneyim, kişilerin hayat tarzları ve tüketim alışkanlıkları ile bağdaşır. Bu yönü ile davranışsal deneyim, tüketicilere sunulan mal ya da hizmete karşı tüketicilerin sergilediği davranışlardaki değişiklikleri gösteren deneyim türüdür.

1.5. İlişkisel Deneyim

Deneyim modüllerinin sonuncusu da sosyal yani ilişkisel deneyimdir. İlişkisel deneyim; duygusal deneyim, duygusal deneyim, bilişsel deneyim, fiziksel deneyim gibi tüm deneyimleri kapsar. Ortaya çıkarılan ürün ve markalarla tüketici arasında bağ oluşturmayı amaçlar. Müşterilerin kendilerini nasıl gördükleri ve hissettiklerinden çok, gelecekte olmak istedikleri ideal benlik ya da ait olma duyguları yaratmayı amaçlar (Schmitt,1999b: 40).

İlişkisel deneyim ile bireyler, diğer bireylerle birlikte tüketim arzusu içine yönlendirilerek birlikte olma hissi yaratılabilir. Bu yaratılan coşku ve ortaya çıkan değer öğelerinin odak noktası da herhangi sosyal gruba ait olma halini alabilir (Gentile vd., 2007: 398).

2. 65 YAŞ VE ÜSTÜ MÜŞTERİ PAZARI

Pazarlama anlayışı, dünya üzerindeki bir takım önem arz eden değişimlere göre biçimlenir. Günümüzde yaşanan nüfusun genel olarak tüm dünyada artış göstermesi *Agequake* (The Consumer Goods Forum, 2013: 2) olarak ifade edilmektedir. Dünya çapında ölüm oranının azalması, 65 yaş ve üstü tüketicilerin artışına neden olmuş ve tüketici pazarlarındaki en büyük değişikliğin 65 yaş ve üstü nüfusunun artışında görülmüştür (Akgün, Bakar ve Budakoğlu, 2004: 106-107).

Birleşmiş Milletler verilerine göre dünyada bulunan 65 yaş ve üstü kişi sayısı 2050 yılında bugünkü 65 yaş ve üstü nüfusun iki katı olacağı ve iki milyar kişiyi bulacağı öngörülmektedir (United Nations, 2015: 2). 2018 yılında Dünya nüfusunun yüzde 9,1'ini 65 yaş ve üstü nüfus oluşturmuştur. 2018 yılında Türkiye'de 65 ve üstü yaştaki nüfus 7 milyon 186 bin 204 kişi olurken, bu sayının yüzde 44,1'ini erkekler, yüzde 55,9'unu da kadınlar oluşturmaktadır. En yüksek yaşlı nüfus oranına sahip 167 ülke arasında, Türkiye 66. sırada yer almaktadır (TUIK, 2019). Türkiye'deki nüfusun da dünya nüfusu gibi yaşlandığı görüldüğünde, 65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfusa oranının 2023 yılı itibariyle yüzde10,2; 2080 yılı itibariyle de yüzde 25,6 olması beklenmektedir (TUIK, 2019).

65 yaş ve üstü tüketici pazarı gün geçtikçe hızlı büyüme potansiyeli bulunan bir pazar olduğundan işletmeler için cazip hale gelmektedir (Meneely, Burnsand Strugnell, 2009: 1043-1044; Moschis, 2003: 516-517). İşletmeler sürekli büyüme gösteren 65 yaş ve üstü tüketici pazarına yönelik

stratejiler geliştirmekte ve onlara farklı deneyimler yaşatarak pazarda uzun süre kalmayı amaçlamaktadırlar. Bu stratejiler (Hohenschon, 2013: 241);

- 65 yaş ve üstü tüketicilerin talep ve ihtiyaçlarını iyi anlamak,
- 65 yaş ve üstü tüketicilerin ihtiyaçlarına uygun mal ve hizmet geliştirmek,
- Geliştirilen mal ve hizmetlerin faydalarını anlatmak ve bu amaçla, 65 yaş ve üstü tüketiciler ile uzun vadede sürekli iletişim içinde olmaktır.

Önemi giderek artan 65 yaş ve üstü müşterilerin "bankacılık hizmetleri" alma noktasında hizmet deneyimlerinin araştırılarak, deneyim pazarlaması modüllerine göre değerlendirilmesi, yaşlı müşterilerin hizmetlerden etkili şekilde yararlanmalarını sağlayacaktır.

3. TASARIM VE YÖNTEM

Çalışmanın temel araştırma sorusu; deneyim pazarlamasının bankacılık sektöründe 65 yaş ve üstü müşteriler için yeri ve öneminin ne olduğunun belirlenmesidir. Hakkında az bilgiye sahip olunan ve yapılan çalışmalarda Türkiye’de 65 yaş ve üstü müşterilerin deneyim pazarlaması kapsamında bankacılık hizmetlerine ilişkin yeterli bilgiye ulaşamamış olması, keşifsel araştırmanın başlıca tercih edilme nedenidir. Bu doğrultuda mevcut araştırma nitel araştırma desenlerinden olgubilim ile desenlenmiştir. Bu desen, tümüyle yabancı olunmayan ancak tam anlamıyla kavranamayan olguları araştırmaya yönelik olma (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 78) ve araştırma kapsamında yer alan insanlar için araştırılan olgunun kaynağı ve yapısı nedir sorusuna yanıt arayabilme (Patton, 2002: 104) özelliklerine sahiptir. Türkiye’de 65 yaş ve üstü müşterilerin bankacılık hizmetleri temelinde deneyim pazarlamasına ilişkin literatür taraması sonucunda çalışmaya rastlanmamış olması ve yaşlı müşteriler temelinde konunun derin ve bağlamsal anlayışının sınırlılığı, desen açısından uygun koşulları sağlamakta, araştırmada kullanılan yöntem ile farklı ve derin bir anlayış ortaya konması beklenmektedir. Bu amaçla 65 yaş ve üstü banka müşterilerinin bankacılık mal ve hizmet kullanımları, deneyim pazarlaması modülleri kapsamında derinlemesine değerlendirilmiştir Çalışmanın nitel araştırma bölümü için literatür taramasına dayalı olarak araştırmacılar tarafından 12 temel soru geliştirilmiştir.

Katılımcılar:

Araştırmadaki katılımcıların belirlenmesinde nitel araştırma doğasına uygun şekilde amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle katılımcılarda 65 yaş ve üstü olma ve bir bankanın müşterisi olma ölçütü aranmış, araştırmacılar bu ölçütleri karşılayan ilk katılımcıya ulaştıktan sonra diğer katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, bankalarla ilişkisi olan 65 yaş ve üstü banka müşterileri ve tanıdık yönlendirmeleri ile beraber 20 gönüllü katılımcıya ulaşılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinde örneklem sayısının belirlenmesine ilişkin literatürde farklı görüşler mevcuttur. Guest vd. (2006) ve Mason (2010)’a göre nitel araştırmalarda örneklem sayısı elde edilen verinin doygunluğu ile bağlantılıdır ve araştırmacı bu sayıyı, çalışmanın özelliklerine bağlı olarak kendisi belirlemelidir. Buna karşın literatürde örneklem sayısının belli aralıklarda olmasını öneren çalışmalar da vardır. Nitel çalışmalarda örneklem sayısı Bernard (2000)’a göre 30-50 arasında, Creswell

(2013)'e göre beş ile 25 arasında, Bertaux (1981, aktaran: Guest vd. 2006)'a göre 15, Charmaz (2006)'a göre 25, Green ve Thorogood (2009)'a göre ise 20 olmalıdır. Bu araştırma da görüşleri destekler nitelikte derinlemesine görüşme yapılacak örneklem sayısı 20 olarak belirlenmiştir. Türkiye'de yapılan uygulama çalışmalarında pilot il seçilen Bolu'da gerçekleştirilen çalışmada katılımcılarının 10'u kadın ve 10'u erkek olup, yaş ortalaması 68'dir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2.'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Müşterisi Olunan Banka	Banka Çalışma Süresi /yıl
Ahmet	80	Erkek	Ziraat Bankası	40
Asiye	66	Kadın	Ziraat Bankası	35
Ayhan	67	Erkek	Vakıfbank	12
Ayşe	65	Kadın	Şekerbank	3
Rezzan	67	Kadın	Denizbank	10
Fatma	70	Kadın	İş Bankası	10
Gülseren	66	Kadın	Ziraat Bankası	1
Hakkı	67	Erkek	Denizbank	8
Hasan	65	Erkek	İş Bankası	15
Kadem	69	Erkek	Yapı Kredi	8
Kadriye	71	Kadın	Ziraat Bankası	20
Metin	68	Erkek	Akbank	20
Nazmi	66	Erkek	Ziraat Bankası	3
Nefiye	65	Kadın	Denizbank	5
Oya	66	Kadın	Ziraat Bankası	7
Selma	66	Kadın	Ziraat Bankası	20
Serpil	65	Kadın	İş Bankası	10
Uğur	70	Erkek	İş Bankası	15
Yavuz	66	Erkek	Ziraat Bankası	15
Ziya	69	Erkek	Denizbank	7

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler, olgubilim araştırmalarında başlıca veri toplama kaynağı olan derinlemesine görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Görüşmeler, 12 açık uçlu soru sabit kalmak üzere katılımcıların yaşları itibariyle anlayamadıkları soruların açıklanmasının gerekli olduğu hallerde ya da daha ayrıntılı bilgi alınması gereken durumlarda ek sorular da sorularak yarı yapılandırılmış şekilde gerçekleştirilmiştir. Sorular; katılımcıların bankalar ile çalışmaya başlama nedenleri, bankaların sunduğu hizmetlerin niteliği, hangi yollarla alındığı, mekânın koşulları, hizmet personelinin yaklaşımı, banka tarafından sunulan finansal koşullar, bankaların sunduğu özel hizmetler, kolaylıklar ve yaşlı müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hayallerindeki banka profilini anlamak üzere araştırmacılar tarafından tasarlanmıştır.

Görüşmeler, katılımcıların istedikleri ve rahat edebilecekleri ortamda ve ortalama 45 dakika-1 saat sürede gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, bir taraftan not tutularak kayıt altına alınırken, diğer

taftan izin veren katılımcılar için de ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Analizin hazırlık aşamasında öncelikle araştırmacı tarafından ses kayıtları titizlikle dinlenerek veriler bilgisayar destekli nitel veri analizi programına (MAXQDA) aktarılmıştır. MAXQDA programının tercih edilme nedeni, ham veriyi analiz etmede metin ya da görsel verilerin, kodlanması, sınıflandırılması, kategoriler elde edilmesi sürecini araştırmacıya daha sistematik şekilde analiz etme olanağı sunmasıdır (Merriam, 2013:185). Veri analizinde kullanılan bilgisayar destekli veri analiz programı, analiz sürecini hızlı ve kolay kılmaktadır (Kuş, 2006:13). Veriler, programın “belgeler (documents)” sitemine yüklenerek toplam 20 farklı belge elde edilmiştir. Öncelikle veriler kodlama yapılmaksızın ayrıntılı olarak okunarak, gözden geçirildikten sonra veri analizine geçilmiş ve analizde önceden belirlenen kategorilere (deneyim pazarlaması modülleri) uygun tümevarımsal yol izlenerek “in-vivo” (doğrudan atama ile) kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen “in-vivo” kodlamaların daha önce belirlenen deneyim pazarlaması modülleri (duyusal, duygusal, bilişsel, davranışsal ve ilişkiseldeneimleri) ile uygun şekilde sınıflandırılabilirdikleri görülmüş ve veriler tekrar okunarak temel kategorilerin altında kodlama işlemi bitirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için Johnson (2015:109-110)’ın önerdiği basamaklar dikkate alınmıştır.

Verilerin dikkatli ve tam olarak kaydedilmesi: Derinlemesine görüşmeler, katılımcı bilgi formu, gözlem, araştırmacı notların gibi veri toplama araçlarından elde edilen verilerin analizi, bilgisayar destekli nitel veri analiz (MAXQDA© 11) programı kullanılarak yapılmıştır. Veri analizinde kullanılan bilgisayar destekli veri analiz programı, analiz sürecini hızlı ve kolay kılarak, geçerliliğe katkı sağlamaktadır (Kuş, 2006: 13). Derinlemesine görüşmelerde gönüllülük esasına dayalı izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış ve kayıtlar, tutulan notlar ile birlikte tekrar dinlenerek programa aktarılmıştır.

Veri toplama ve analizin tüm aşamalarının anlatılması: Araştırmanın veri toplama ve veri analiz süreçleri “Tasarım ve Yöntem” bölümünde ayrıntıları ile sunulmuştur.

Önemli her bilginin kaydedilmesi ve raporlanması: Araştırmanın tüm aşamaları, araştırmacıların görüş ve önerileri doğrultusunda geliştirilerek, araştırma kapsamında önemli olan her bilginin değerlendirilmesine önem verilmiştir.

Verilerin tanımlanması ve yorumlanmasında nesnellik: Veri toplama sürecinde, gözlem ve görüşmeler araştırmacı tarafından yapılmıştır. Veriler birkaç kez okunarak MAXQDA© 11 programına aktarılmış ve yapılan kodlamalar tekrar gözden geçirilmiştir. Ayrıca araştırmacılar tarafından da kodlar okunarak elde edilen bulgularla karşılaştırılarak güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca verilerin analizi, bir yörüngede hareket edilen süreç (Creswell, 2013: 183) olarak gerçekleştirildiğinden, geri dönüşlü ve esnek şekilde ilerlemesi, araştırmanın yapı geçerliliğini artırmaktadır (Dey, 2005: 263).

Yeterli veri kaynağı kullanımı: Veri toplama araçlarında ve araştırmacılar arasında çeşitleme yoluna gidilerek araştırma süreci tamamlanmıştır. Nitel araştırmaların doğruluk ve güvenilirliğinin

oluşmasındaki üç esas bileşen geçerlik, güvenilirlik ve çeşitlendirmenin sağlanmasıdır. Çeşitleme, farklı türde veri toplama, farklı veri kaynakları kullanma ve araştırmacı dışında diğer kişilerin bulguları doğrulaması ve düzeltmesi için tekrar gözden geçirmesi ile gerçekleşir (Johnson, 2015: 111). Çeşitlendirme, araştırmacının iç geçerliliğini artırmada uygulanan bir stratejidir (Merriam, 2013: 204). Bu nedenle derinlemesine görüşmeler, gözlem, araştırmacı notları gibi nitel veriler ile birlikte süreç yönelik deneyimler de veri analizinde değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmanın dört kişilik araştırmacı tarafından yapılmış olması, verilerin ve bulguların doğrulaması ve düzeltilmesine olanak sağlamıştır.

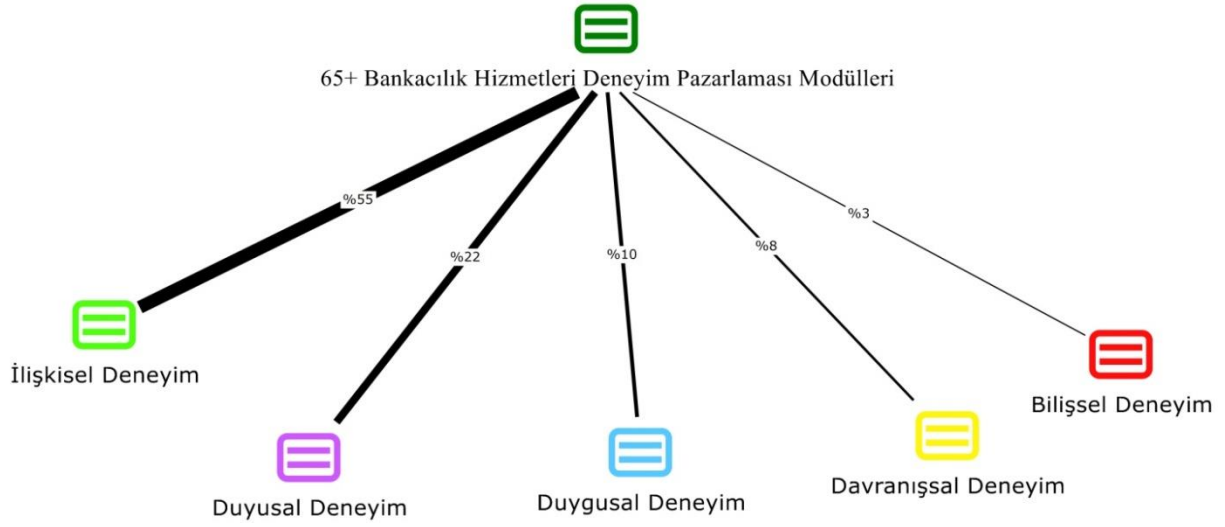
Geleneksel anlamda güvenilirlik, yapılan araştırma yeniden yapılırsa aynı sonuçların ortaya çıkıp çıkmayacağı ile ilgilidir. Ancak doğası gereği nitel araştırmaların tekrarlanması aynı sonuçları ortaya çıkarmayabilir. Bu durum çalışmanın değerini düşürmez çünkü aynı veriler hakkında sayısız yorum yapılabilir. Nitel araştırmalarda önemli olan ulaşılan sonuçların, toplanan verilerle ne kadar tutarlı olduğudur (Merriam, 2013: 212). Bu nedenle belirtildiği üzere araştırmacılarda çeşitlenme yolu ile elde edilen bulgular ve sonuçların tutarlılığı sağlanmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmada elde edilen sonuçların, benzer ortamlara aktarılabilirlik değeri ortaya konulmalıdır. Araştırmaların “aktarılabilirliğini” artırmak için önerilen iki yöntemlerden olan amaçlı örnekleme yoluyla aktarılabilirliğin artırılmasına çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 304)

Geleneksel anlamda güvenilirlik, yapılan araştırma yeniden yapılırsa aynı sonuçların ortaya çıkıp çıkmayacağı ile ilgilidir. Ancak doğası gereği nitel araştırmaların tekrarlanması aynı sonuçları ortaya çıkarmayabilir. Bu durum çalışmanın değerini düşürmez çünkü aynı veriler hakkında sayısız yorum yapılabilir. Nitel araştırmalarda önemli olan ulaşılan sonuçların, toplanan verilerle ne kadar tutarlı olduğudur (Merriam, 2013: 212). Bu nedenle belirtildiği üzere araştırmacılarda çeşitlenme yolu ile elde edilen bulgular ve sonuçların tutarlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca nitel araştırmada elde edilen sonuçların, benzer ortamlara aktarılabilirlik değeri ortaya konulmalıdır. Araştırmalar, aktarılabilirliği artırmak için önerilen iki yöntemlerden olan amaçlı örnekleme yolunu izlemiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 304).

4. BULGULAR

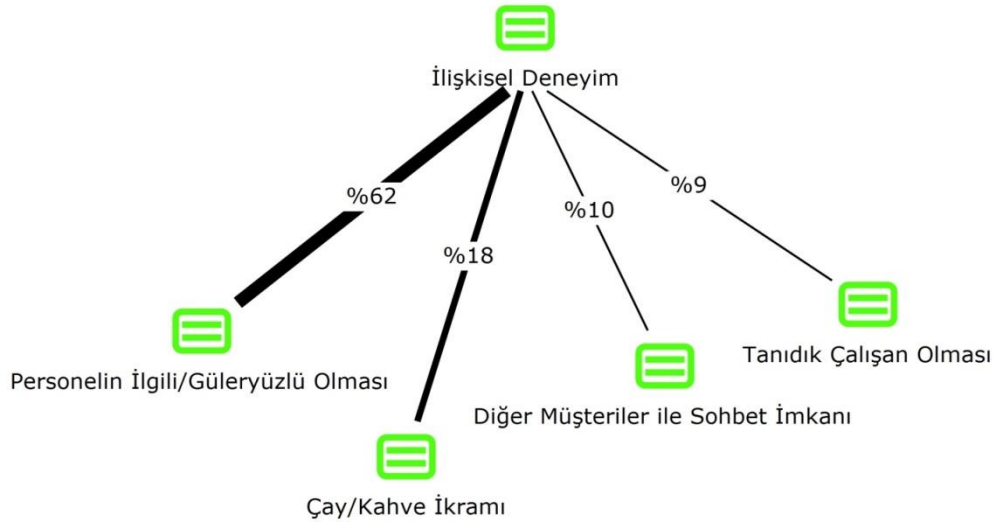
65 yaş ve üstü müşterilerin "bankacılık hizmetleri" alma noktasında hizmet deneyimlerinin, deneyim pazarlaması modüllerine göre değerlendirilmesi amacı ile yapılan derinlemesine görüşmelerin analizinde deneyim pazarlaması modülleri kategorisi altında kodlamalar yapılmıştır. Şekil 1'de yapılan kodlamaların deneyim pazarlaması modüllerine oransal dağılımı görülmektedir.

Şekil 1. Deneyim Pazarlaması Modülleri Kod Dağılımı

Yapılan kodlamaların yüzde 55'i ilişkisel deneyim, yüzde 22'si duyusal deneyim, yüzde 10'u duygusal deneyim, yüzde sekizi davranışsal deneyim, yüzde üçü ise bilişsel deneyim modüllerine atanmıştır. Katılımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanırken daha çok "ilişkisel deneyim" öğeleri ile karşılaştıkları görülmektedir.

İlişkisel deneyim modülü kapsamında (Şekil 2) dört farklı kod ataması yapılmıştır.

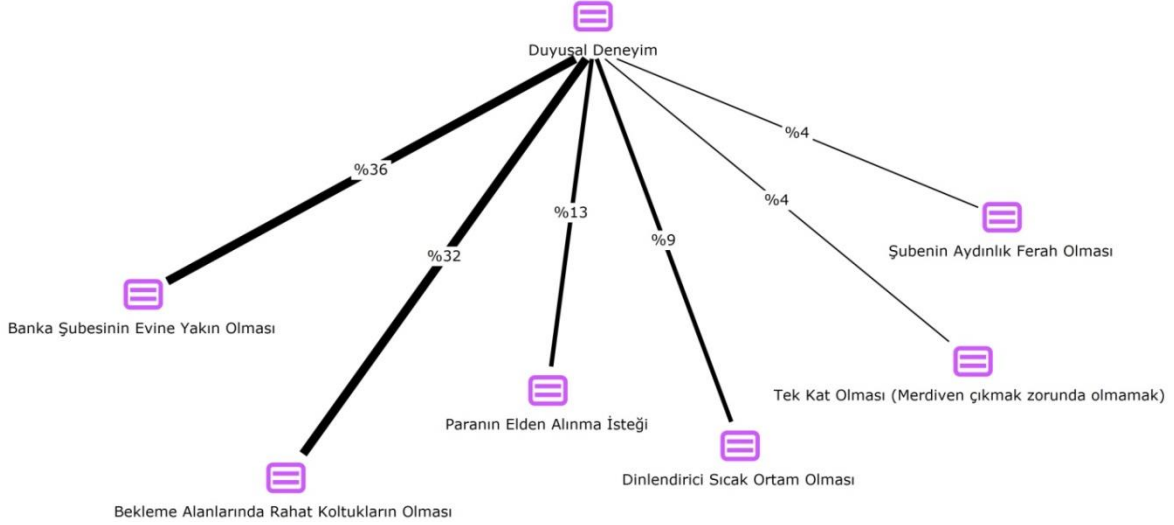

Şekil 2. İlişkisel Deneyim Kodları

Hizmet aldıkları bankada personelin ilgili/güler yüzlü olması, bankacılık hizmetlerini aldıkları sırada bankanın çay/kahve ikramı, özellikle bekleme sırasında diğer müşteriler ile sohbet edebilme olanağının olması ve bankada çalışan tanıdıklarının olması ilişkisel deneyim kodlarını oluşturmaktadır. Yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılar, hizmet aldıkları bankada yaşadıkları ilişkisel deneyim boyutunda önemle ve sıklıkla personelin ilgili/güler yüzlü olmasının o banka ile çalışmalarında tercih nedeni olduğunu belirtmektedir. Müşterisi oldukları bankayı tercih etme nedeni olarak ikinci sırada

kodlanan ifade, bankacılık işlemleri sırasında personelin kendilerine çay/kahve ikram etmeleri olmuştur. Diğer müşteriler ile sohbet edebilme olanağının olması ve bankada çalışan tanıdıklarının olması ise sırası ile katılımcıların ilgili bankayı tercih etme nedenlerindedir.

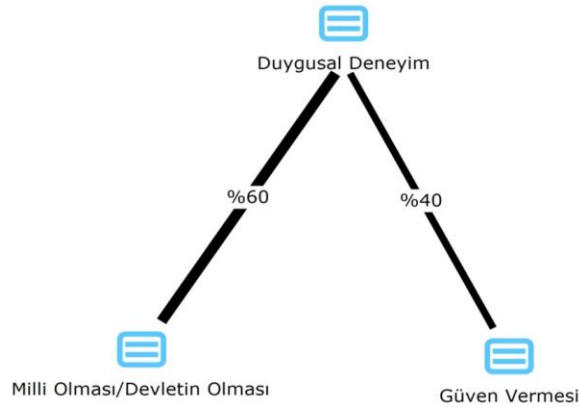
Katılımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanırken ikinci sırada "duyusal deneyim" öğeleri ile karşılaştıkları görülmektedir. Duyusal deneyim modülü kapsamında (Şekil 3) altı farklı kod ataması yapılmıştır.

Şekil 3. Duyusal Deneyim Kodları

Duyusal deneyim modülü kapsamında katılımcıların müşterisi oldukları bankayı tercih etme nedenleri olarak en fazla banka şubesinin evine yakın olma ifadesi kodlanmıştır. Bununla birlikte bekleme alanlarında rahat koltukların olması, paranın elden alınma (para ile fiziksel temas) isteği, dinlendirici sıcak ortam olması, tek kat olması (merdiven çıkmak zorunda olmaması), şubenin aydınlık ferah olması, bu modül kapsamında en fazla kodlanan ifadelerdir.

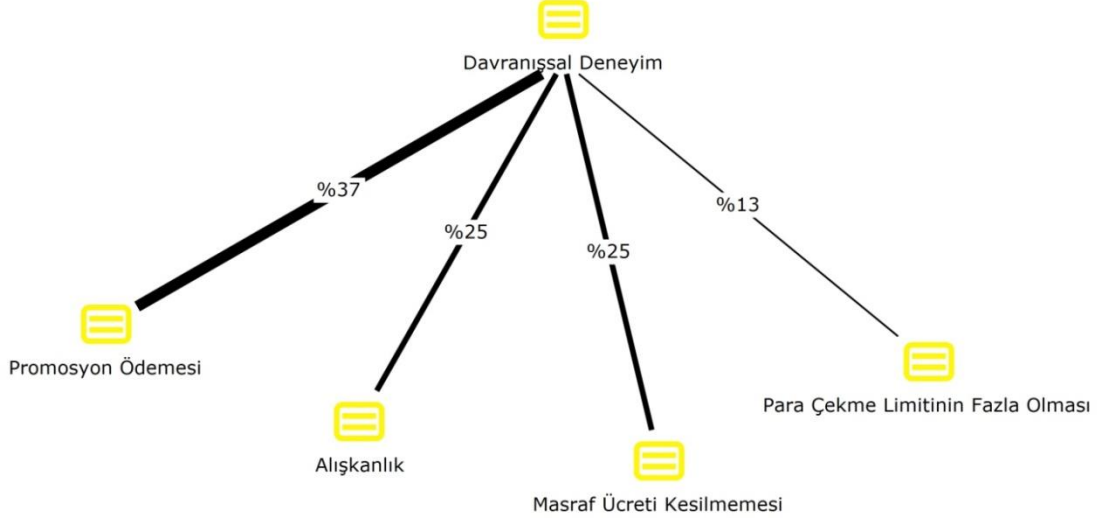
Katılımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanırken üçüncü sırada "duygusal deneyim" öğeleri ile karşılaştıkları görülmektedir. Duygusal deneyim modülü kapsamında (Şekil 4) iki farklı kod ataması yapılmıştır.

Şekil 4. Duygusal Deneyim Kodları

Katılımcıların müşterisi oldukları bankanın milli olması/devletin olması duygusal deneyim modülü kapsamında en fazla kodlanan ifadedir. Katılımcılar (Ziraat, İş, Vakıflar, Halk Bankası müşterisi olanlar) ilgili bankayı tercih etme nedeninin, daha çok milli duygular ile hareket etmeleri olarak ifade etmiştir. Bu modül kapsamında kodlanan diğer kod ise bankanın güven vermesidir. Katılımcılar, kendilerini güvende hissettikleri için ilgili bankanın müşterisi olduklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanırken dördüncü sırada "davranışsal deneyim" öğeleri ile karşılaştıkları görülmektedir. Davranışsal deneyim modülü kapsamında (Şekil 5) dört farklı kod ataması yapılmıştır.

Şekil 5. Davranışsal Deneyim Kodları

Davranışsal deneyim modülü kapsamında katılımcıların müşterisi oldukları bankayı tercih etme nedeni olarak ifade ettikleri "promosyonödemesi"nin en fazla kodlanan ifade olduğu görülmektedir. Katılımcıların yıllardan beri aynı banka ile çalıştıkları için oluşan alışkanlık, masraf ücreti kesintilerinin olmaması ve para çekme limitinin fazla olması davranışsal deneyim modülü kapsamında kodlanan diğer ifadelerdir.

Katılımcıların bankacılık hizmetlerinden yararlanırken beşinci sırada "bilişsel deneyim" öğeleri ile karşılaştıkları görülmektedir. Bilişsel deneyim modülü kapsamında (Şekil 6) sadece bir kod ataması yapılmıştır.

Şekil 6. Bilişsel Deneyim Kodları

Katılımcılar para çekme makinesi, kioks vb. teknolojik aletleri kullanmaları konusunda müşterisi oldukları bankanın teşvik ettiğini ve çoğu zaman bu kanalları kullanmalarını zorunlu tuttuklarını bu nedenle bu teknolojileri kullanmayı öğrendiklerini ifade etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de bilimsel çalışmalar ele alındığında ağırlıklı olarak çalışmaların, genç ve orta yaş grubuna yönelik ve özellikle de gerontoloji kapsamında 65 yaş ve üstü grup için sağlık odaklı olduğu görülmüştür. Çalışmanın, pazarlama alanında ve bankacılık sektöründe 65 yaş ve üstü katılımcılar ile gerçekleştirilen ilk çalışma olması yanında elde edilen araştırma sonuçları ile de literatür boşluğunu doldurduğu düşünülmektedir. Pazarlama stratejilerinin geliştirilmesinde başlangıç noktası olan “pazar bölümlendirme” temelinde ve yaşlılar özelinde, pazar bölümlendirme uygulamalarının olmaması, beraberinde katılımcıların hem demografik, hem durumsal faktörler, hem de literatüre göre kısmi engelli (Lumpkin, Greenberg, Goldstucker, 1985) olmaları durumunu ortaya koyarak, bu yaş grubunun “özellikli bir pazar bölümü” olarak değerlendirilmesi gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmadan elde edilen diğer sonuçlar ise şu şekildedir:

1. Sadece yaşlılara hizmet verecek ve geleneksel bankacılık hizmetlerini sunacak deneyim pazarlaması modüllerine uygun “Yaşlanmayan Banka” konseptinin oluşturulması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır. İş modellerini yaşlı nüfusta değişen demografik yeniliklere adapte eden bankaların, zaman içinde daha iyi duruma gelecekleri (Wellesley, 2019) belirtilmektedir. Örneğin, Kanada’da para politikaları dahil olmak üzere pek çok ekonomik alanda yaşlı bireylerin sayısının artışının etkileri göz önünde bulundurularak (Boivin, 2012:2) iş süreçleri yönetilmektedir.
2. İlişkisel deneyim sürecinde müşteri ve özellikle birebir iletişim içinde bulunan aktif temas pozisyonundaki personelin ortak deneyim alanının (Oskay 1973: 103)) genişlemesi, işletme ve müşteri tarafından karşılıklı güvenin sağlandığı gerçeğine dayanmaktadır. İletişimde ve ilişkide temel öge, güvendir. Tesfom ve Birch (2011:371)’in çalışmalarında ortaya koyduğu üzere müşterileri ile uzun süreli ilişki içinde olan bankaların ilişkisel deneyimi başarı ile uygulayabildiği sonucu, bu durumu destekler niteliktedir. İşletmelerin, özellikle hizmet sürecinin taklit edilememesi fakat aynı zamanda standardizasyonun sağlanmasının da çok kolay olmaması, iletişim ve ilişki basamaklarının karşılıklı güven çerçevesinde geliştirilmesine yönelik pazarlama iletişimi stratejilerinin geliştirilmesi gereklilik taşımaktadır. Deneyim pazarlaması modüllerinden olan ilişkisel deneyim kapsamında, yaşlı müşterilerin en çok ilişkisel pazarlamaya önem verdikleri ve en büyük ihtiyaçlarının banka çalışanlarına güven duyma ihtiyacı olduğu ve “ortak deneyim alanının” genişletilmesi gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.
3. 65 yaş ve üstü katılımcıların aldığı her yaş ile istek ve ihtiyaçlarının özgünleştiği ve büyük oranda farklılaştığı noktasından hareketle, ileri yaş temelinde pazarlama stratejileri geliştirme ve amaca ulaşmak için yaşlı pazarında “mikro hedef pazarlar”ın belirlenmesi zorunluluğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. Yaşlıların gençlerden farklı alışkanlıklarının olması ve araştırma kapsamında bankacılık sektöründe özellikle alışkanlık temelinde yaş aldıkça değişime direncin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
5. İlişkisel pazarlama kapsamında güven ögesinin birincil değerde görülmesi yine araştırma sonucuyla paralellik göstermektedir. 65 yaş ve üstü müşterilerin duygusal deneyimlerinde güven ögesinin, banka personelinin müşteri etkileşim anlarının öncesinde, etkileşim anlarında ve etkileşimden sonraki anlarda da standardize edilerek personele göre değişmemesi gerekliliği ve standardizasyonun sağlanabilmesi için bu konuda hizmet içi eğitimlerin düzenli olarak sağlanması gerekliliği görülmüştür.

Bu sonuçlara dayalı olarak pazarlama stratejileri kapsamında öneriler şu şekildedir;

1. Çalışmaların hem uygulama yönlü, hem de “Deneyim Pazarlaması Karması” kapsamında “Geronto Pazarlamayı” da içine alacak şekilde çeşitlendirilerek artırılması gerekliliği önerilir.
2. “Ortak deneyim alanının” genişletilebilmesi için örneğin; 65 yaş ve üstü müşteriler için kişisel asistan hizmeti verilmesi vb. gibi her bankanın kendine özgü taklit edilemeyecek deneyim ürünleri yaratması önerilir. Belás vd. (2015:182)’nin çalışmalarında ortaya koyduğu üzere banka personelinin banka müşterisinin finansal ihtiyaçlarından daha çok müşteri memnuniyeti ve sadakati üzerine odaklanmasının daha etkili bir yol olduğu, elde edilen sonuç ile desteklenir niteliktedir.
3. “Yaşlanmayan Banka” konsepti çerçevesinde;
 - Hizmeti bütünleyen, hizmetin kolaylaştırıcı öğeleri içinde ifade edilebilecek, hizmet sunulan mekânın rahatlığı (bekleme alanlarında rahat koltuk), konforu (merdiven çıkmadan tek katlı alanlar ve şubenin ferahlığı, aydınlığı) bankacılık faaliyetlerinde bulunan işletmelerin müşterilere değer sunumlarında olumlu etkiler yaratacağı ve bankaların mekân-hizmet tasarımı uygulamalarını 65 yaş ve üstü müşterilerin duygusal deneyimlerine yönelik uyumlaştırmalarının da gereklilik olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede bankaların insani duyarlılıklarını, fiziki ortamlarda hissedilir biçimde yaymalarını sağlayacak stratejiler geliştirmeleri zorunluluk olarak görülmelidir. Örneğin; bankanın fiziksel şartlarının yaşlılara uygun şekilde tasarlanması (örneğin; tek katlı bina, ergonomik oturma alanları, büyük puntolu canlı renkli açıklayıcı yönlendirmeleri ve tabela işaretleri vb.) gibi.
 - Her bir yaşlı müşteriye, sadece bankacılık hizmetleri için değil, uygulamada bankaların yüksek mevduat sahibi müşterilerine sunduğu diğer hizmetleri de (örneğin; vergi ödeme hatırlatması, sağlık rutin kontrol, ilaç vs. planlama hizmeti, özel ambulans hizmeti vb.) kapsayacak şekilde özel müşteri temsilcisinin atanması,
 - İlişkisel deneyim modülüne uygun şekilde yaşlıların beklediği çay, kahve ikramlarının yapılması,
 - Yaşlı müşterilere fiziksel kanıt niteliğinde ve satış tutundurma kapsamında küçük hediyeler, hatırlatıcıların verilmesi,
 - İlişkisel deneyim sürecinde müşteri ve özellikle birebir iletişim içinde bulunan aktif temas pozisyonundaki personelin güven sağlaması gerçeğinden hareketle ortak deneyim alanının (Oskay 1973: 103) genişletilmesi,

- Sosyalleşme ihtiyacını karşılamak adına yaşlı müşterilerin bir araya toplandığı “müşteri paylaşım günleri”nin düzenlenmesidir.

Siddiqi, Robert ve Gorman (2013: 18)’a göre ekonomik açıdan savunmasız kalan 65 yaş ve üstü müşterilerin bankalardan gelen kaliteli hizmetleri hak etmesi ve bankaların da büyüyen yaşlı nüfusunu fırsat bilerek daha iyi hizmet ayrıcalığı yaratmaları gerekir. Bankalar tarafından yaşlı hedef pazarın kendi istek ve ihtiyaçlarına; uygun zamanda, uygun yerde, uygun bedel karşılığında ürün sunulması son derece önemlidir. Ayrıca 65 yaş ve üstü müşterilerin her birinin özgün tercihlerini karşılamaya yönelik faaliyetlerde bulunmak da gerekir. Bankacılık sektörünün; hem sermaye, hem teknolojik gelişmişlik, hem de eğitilmiş insani kaynakları, olanakları ile ilgili hedef pazarın istek ve ihtiyaçlarına kanalize edebilecek ve uyarlayabilecek finansal, teknik ve beşeri kaynağa sahip olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle bankaların, yaşlı hedef pazarın farklılaşan ihtiyaç ve isteklerini çok iyi değerlendirmeleri ve geleceği yönetmeleri önerilmektedir. Çünkü “Agequake” olarak tanımlanan gerçek, dünyada ve Türkiye’de yaşanan sosyal bir olgu olarak tüm pazar yapılarını etkileyebilecek, yönlendirebilecek güce sahiptir. Bankacılık sektörü, ‘Agequake’in davranışlar değerlerini göz önünde bulundurarak, ileri yönlü pazarlama stratejileri geliştirmelidir.

Kaynakça

- Akgün, S., Bakar, C. ve Budakoğlu, İ. (2004). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri. *Türk Geriatri Dergisi* 7(2), 105-110.
- Atwal, G. ve Williams, A. (2017). *Luxury Brand Marketing—the Experience is Everything! In Advances in Luxury Brand Management* (s. 43-57). Palgrave Macmillan, Cham.
- Batı, U. (2013). *Markethink ya da Farkethink Deneyimsel Pazarlama ve Duyusal Markalama*. İstanbul: Ece Bilişim Yayıncılık Dağıtım Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.
- Belás, J., Chochořáková, A., Gabčová, L. (2015). Satisfaction and Loyalty of Banking Customers: A Gender Approach. *Economics and Sociology* 8(1), 176-188.
- Bernard, H. R. (2000). *Social Research Methods*. Thousand Oaks-CA: Sage.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Çev. Ed. Bütün M., Demir, S. B. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Dey, I. (2005). *Qualitative Data Analysis*. London: Routledge.
- Dirsehan, T. (2010). *Temel Deneyimsel Pazarlama ve Örnekler*. İstanbul: İkinci Adam Yayınları.
- Erdoğan, B. Z. (2018). *Bilim Olarak Pazarlama*. Beta Yayınevi.

- Foroudi, P., Gupta, S., Sivarajah, U. ve Broderick, A. (2018). Investigating the Effects of Smart Technology on Customer Dynamics and Customer Experience. *Computers in Human Behavior* 80(March), 271-282.
- Gentile, C., Nicola S. ve Giuliano N. (2007). How to Sustain the Customer Experience: An Overview of Experience Components That Co-Create Value with the Customer. *European Management Journal* 25(5), 395-410.
- Green, J. ve Thorogood, N. (2009). *Qualitative Methods for Health Research* (Second Edition). Sage Publications Ltd., London.
- Guest, G., Bunce, A. ve Johnson L. (2006). How Many Interviews are Enough? An Experiment with Data Saturation and Variability. *Field Methods* 8(1), 59-82.
- Hohenschon, J. K. (2013). *Old Times Ahead: The Dawn of the Ageing Consumer*. Maastricht: Universitaire Pers Maastricht
- Homburg, C., Jozić, D., ve Kuehnl, C. (2017). Customer Experience Management: Toward Implementing an Evolving Marketing Concept. *Journal of the Academy of Marketing Science* 45(3), 377-401.
- Johnson, A. P. (2015). Eylem Araştırması El Kitabı. 2.Baskı. Çev. Ed: Yıldız Uzuner, Meltem Ö. Anay. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuş, E. (2006). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Veri analizi: Örnek Program Nvivo2 ile Gösterimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lee, N. R. ve Miller, M. (2012). Influencing Positive Financial Behaviors: The Social Marketing Solution". *Journal of Social Marketing* 2(1), 70-86.
- Lemon K., N. ve Verhoef, P.C. (2016). Understanding Customer Experience Throughout the Customer Journey, American Marketing Association, *Journal of Marketing: AMA/MSI Special Issue* 80(November), 69–96.
- Lesakova D. (2016). Seniors and Their Food Shopping Behavior: An Empirical Analysis. *Procedia - Social And Behavioral Sciences* 220, 243-250.
- Lin, K.M. (2006). An Examination of the Relationship Between Experiential Marketing Strategy and Guests. *Leisure Behavior In Taiwan Hot-m SpringHotels*, Thesis for the Degree of Doctor of Sport Management United States Sports Academy.
- Lumpkin, J. R., Greenberg, B. A. ve Goldstucker, J.L. (1985). Marketplace Needs of the Elderly: Determinant Attributes and Store Choice. *Journal of Retailing*, 61(2) Summer, 75-105.
- Mason, M. (2010). Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews. *Forum: Qualitative Social Research*, 11(3). (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1428/3027>, 10 Şubat 2014'te erişildi).

- Meneely, L., Burns, A. ve Strugnell, C. (2009). Age Associated Changes in Older Consumers Retail Behaviour. *International Journal of Retail & Distribution Management* 37(12), 1041-1056.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için bir Rehber* (3. Basımdan Çeviri). Çev. Ed: Turan, S. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Moschis, G. P. (2003). Marketing to Older Adults: An Updated Overview of Present Knowledge and Practice. *Journal of Consumer Marketing* 20(6): 516-525.
- Nagasawa, S. (2008). Customer Experience Management Influencing on Human Kanseito Management of Technology. *The TQM Journal* 20(4): 312-323.
- Odabaşı, Y. (2004). *Postmodern Pazarlama: Tüketim ve Tüketici*. İstanbul: MediaCat.
- Odabaşı, Y. ve Gülfidan B. (2002). *Tüketici Davranışı*. İstanbul: Mediacat Yayınları.
- Oskay, Ü. (1973). *Kitle Haberleşmesi Teorilerine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Özgören, F.(2013). Deneyimsel Markalama. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi* 3: 1-19.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3rd Ed.). London: Sage Publications, Inc.
- Schmitt, B. ve Simonson, A. (2000), *Pazarlama Estetiği Marka, Kimlik ve İmajın Stratejik Yönetimi*, Çev. Zelal Ayman. Haziran .İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Schmitt, B. (1999a). Experimental Marketing. *Journal of Marketing Management* 15: 53-67.
- Schmitt, B. (1999b). *Experiential Marketing: How to Get Customers to Sense, Feel, Think, Act, Relate to Your Company and Brands*. New York: The Free Press.
- Siddiqi, S., Zdenek, R., and Gorman, E. (2013). A New Dawn: Age-Friendly Banking. <https://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-siddiqui-et-al.pdf>
- Tesfom, G. ve Birch, N. J . (2011). Do Switching Barriers in the Retail Banking Industry Influence Bank Customers in Different Age Groups Differently? *Journal of Services Marketing* 25(5): 371-380.
- The Consumer Goods Forum (2013): Understanding the Needs and Consequences of the Ageing Consumer. <https://www.atkearney.com/documents/10192/682603/Understanding+the+Needs+and+Consequences+of+the+Ageing+Consumer.pdf/6c25ffa3-0999-4b5c-8ff1-afdca0744fdc>, 17 Şubat 2019' da erişildi.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2019): İstatistiklerle Yaşlılar 2018, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Sayı: 30699 18 Mart 2019,

<http://http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699>, Erişim: 2 Şubat 2019'da erişildi.

United Nations (UN) (2015). World Population Ageing (Report): 2015, Department of Economic and Social Affairs Population Division, New York.

Wiedmann, K.P., Labenz, F., Haase, J. ve Hennigs, N. (2018). The Power of Experiential Marketing: Exploring the Causal Relationships Among Multisensory Marketing, Brand Experience, Customer Perceived Value and Brand Strength, *Journal of Brand Management* 25(2): 101-118.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2006) . *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zaltman G. (2004). *Tüketici Nasıl Düşünür?* Çev. A. Semih Koç. İstanbul: Mediacat Yayınları.

Wellesley, J. (2019). My Generation: What an Aging Population Means for Bank Stocks, <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2019/03/22/my-generation-what-an-aging-population-means-for-bank-stocks>, Erişim: 15 Mayıs 2019'da erişildi.

The Strategic Role of Hub System in Aviation Industry

Hülya Öz Aytakin¹

Introduction

The countries strengthen their global market position with hub options for airlines as an alternative to the point-to-point flight system. This strategy leads growth on the aviation industry and decrease in profit margins while increasing the intensity of market competition. To cope with this competition the hub model becomes a focus for urban development besides being transportation centers. This creates a new aviation business model and also a new business ecosystem. Hub Airports, places where airline headquarters and administrative offices located to execute their flights are the distribution points in the commercial air transport network. Recently, the project which has left its mark on aviation industry is the legendary relocation of mega hub Atatürk Airport to Istanbul Airport. Istanbul airport, the new hub and spoke- process-transfer airport is expected to serve flights over 350 destinations for 150 airlines. It is located in the center of traffic as being a gate that connects the world. The hub system emerged in the second half of the century, accelerating after deregulation used as a dominant business model in the growth of air transport centers with the connected routes. The purpose of this paper is to provide a theoretical framework by explaining the hub system. The study also aimed to be a starting point and a basis for researchers to study on the concept of air cities which the hub system will create in the process. As combination and distribution points in the commercial air transport network, the hub phenomenon allows airlines use their aircraft more, offers more flight route and price alternatives to the passengers. Modern hub airports, optimized routes, and state-of-the-art vehicles increase demand at airline transportation by providing passengers fast, comfortable and enjoyable travel. On the other hand, competition in the narrowing margins of the aviation industry in terms of capacity and efficiency increases, reducing the profitability of the sector.

In this study, a business model that provides solution to this problem has been examined. This business model is the airline/airport hub system and the concept of Aircity. It is defined by John D. Kasarda as Aerotropolis which is “an urban subregion whose infrastructure, land-use, and economy are centered on an airport. It consists of the airport's aeronautical, logistics and commercial infrastructure anchoring an airport city at its core, and outlying corridors and clusters of aviation-oriented businesses and residential development that feed off of each other and their accessibility to the airport”.

To minimize costs and keep ticket prices low, the aircraft should be flying in the air, not held on the ground. The bottlenecks in the air transport network cause delays in the timely transport of

¹ Doktora Öğr.,Hülya Öz Aytakin, İstanbul Arel Üniversitesi, İşletme Yönetim Organizasyon, hulyaarelphd@gmail.com
Ph.D Candidate, Hülya Öz Aytakin, İstanbul Arel University, Business Administration Organizations and Management

passengers and cargo. As this may disrupt network management of the carriers, it may cause an increase in total cost and decrease in operational efficiency. To cope with this situation alternative strategies are used. One of the commonly used strategies for this, according to Schnell and Hüscherlath, is hubbing (2004, p. 117). The competitive advantages of the system will contribute to the effective and efficient use of assets. On the other hand, some researchers (Campbell and Hanlon, as cited Ssamula and Venter., 2013, p. 280) states that there is significant evidence that consolidation of flows through hub airports can reduce movement costs through economies of scale, even though the distance travelled may increase.

1. Hub, Hub Airports, Hub and Spoke System, Hubbing, Point to Point Flight

A hub airport or hub, when used in a general context, means any airport having numerous inbound and outbound flights and a high percentage of connecting traffic. In the context of scheduling and marketing from a hub-operating air carrier's perspective, it denotes an airport where many of its inbound and outbound schedules are coordinated with the aim of producing the most convenient connections and/or transshipment for passengers, freight and/or mail. The same airport may serve as a hub for more than one air carrier although this is exceptional (ICAO, 2016).

The hubs, which are centers of various sizes in which the air traffic in a logistical sense are combined and dispersed at some point, are part of a system that is used to increase the efficiency known as hubs and spoke as shown in Figure (1).

Figure 1. Hub. Source: Sergi Alegre Calero. “Airport Regions Conference”

The model refers to the cylindrical center hub of the bicycle wheel and to the rim wires attached thereto. In this paradigm, hubs serve as transfer points to transport passengers to their destination. An airline creates economies of scale by providing flight services by connecting to city-pairs, which cannot be flown directly. Otherwise, it is not economically feasible to provide flight without any interruption. Hub and Spoke is an operational system in which flights from numerous

points (the spokes) arrive at and then depart from a common point (the hub) within a short time frame, so that traffic arriving from any given point can connect to flights departing to numerous other points (ICAO, 2004).

The system is optimized when providing air service to a wide geographic area and many destinations. Passengers departing from any non-hub (spoke) city bound to another spoke in the network are first flown to the hub where they connect to a second flight to the destination. Thus passengers can travel between any two cities in the route system with one connecting stop at the hub, or, as one author described it, "*from anywhere to everywhere*". All passengers in a pure point-to-point system board at flight origin and deplane at the destinations. In the hub and spoke system, by contrast, all passengers except those whose origin or destination is the hub, transfer at the hub for a second flight to their destination as shown on Figure 2. Each has advantages best suited for certain markets which make an eventual predominance of one system unlikely (Hansson, Ringbeck ve Franke as cited Cook&Goodwin 2008, p.1,52).

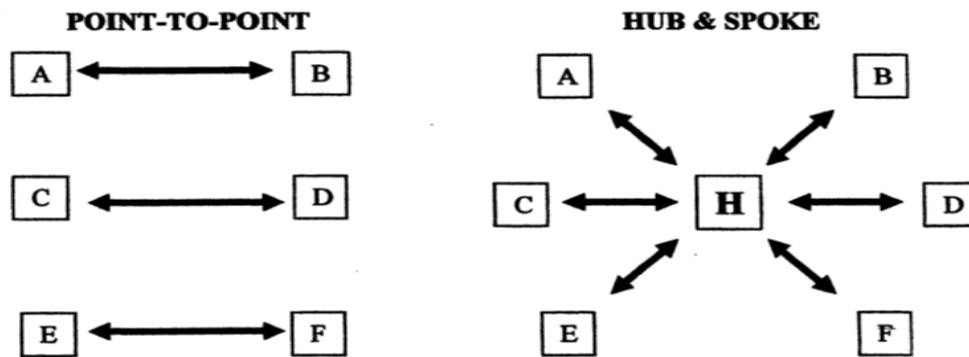

Figure 2: Point-to-Point and Hub & Spoke Architecture. Cook ve Goodwin (2008).

Delta Airlines pioneer the use of the hub and spoke system. Scheduled airplanes bring passengers to a hub airport where travelers connected to other. Atlanta is one of the first hubs. (Delta Flight Museum, 2019). It is known that FedEx uses this model for package delivery in the 1970s. Delta's hub and spoke model has been used by many airlines in US after Airline Deregulation. It was used in Europe in the 1980s upon the success of its model in the United States, and became more popular in the 1990s when European airlines adopted strategies to effectively compete in the Single European Market.

1.1 Hub categories

The Federal Aviation Administration (FAA, 2018) defines small hub airports as the airports with 0.05 or more but not less than 0.25% of the country's annual passenger boards.

ICAO hub categories are; A *major hub* is one with a large volume of connecting traffic, usually a centrally located airport served by more than one airline with long-haul connections. A *regional hub* is a hub that serves a region of a State or a region comprising more than one State. An *interline hub*

is a hub at which connections or transferring of traffic are chiefly made between flights of different carriers. An *online hub* is a hub at which connections or transferring of traffic are mostly made between different flights of the same airline.

According to ICAO, associated closely with the online hub is the *hub-and-spoke system* (also known as *hubbing*), i.e. an operational system in which flights from numerous points (the spokes) arrive at and then depart from a common point (the hub) within a short time frame so that traffic arriving from any given point can connect to flights departing to numerous other points. The hubbing system works by moving waves or banks of flights from different origins through the hub within a period of time sufficient for traffic to interconnect. A *mini-hub* is a secondary hub set up by a carrier. A *mega-hub* or a *super-hub* is a very large hub. A *second country hub* is a hub set up by an air carrier in a foreign country, typically to allow it to interconnect traffic between numerous points in its home country and numerous third countries. While most hubs are passenger hubs, other types of hubs, in terms of traffic handled, also exist including: a *cargo hub*, i.e. an airport where facilities are provided for easy and fast connections and transshipment of air cargo traffic; a *postal hub* or mail hub, i.e. one which serves as a transit centre for postal or mail shipments; an *intermodal hub or multi-modal hub*, i.e. a hub that enables convenient connections or transshipment of traffic from one mode of transport to another, for example, surface to air on a sea-air routing(ICAO, 2016).

2. Hub Airport Level, Global Hubs

The UK-based, the leading global provider of digital flight information company OAG reported the Megahubs International Index 2018. The Index reveals the 50 most internationally connected airports in the world. The first 20 of these hubs are listed in the table(1) below. The report includes also dominant carrier at each hub and the share of flights operated by that carrier.

Table 1. OAG-International Mega Hub Index, 2018. The first 20 hub airports.

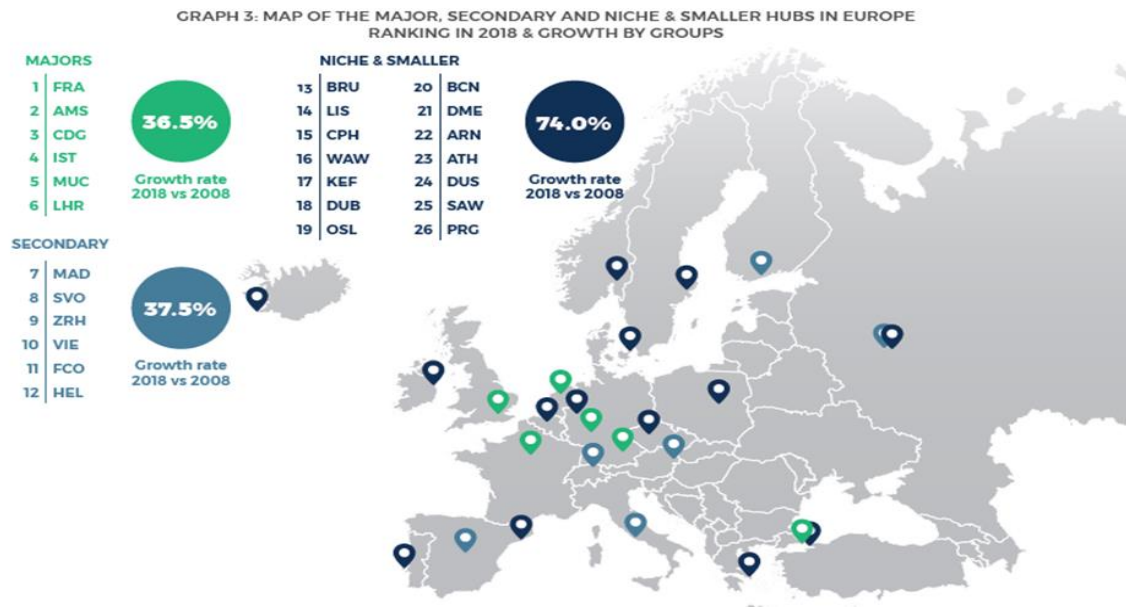
Rank	Airport	Country	Connectivity Index	Dominant Carrier	Share of Flights at Hub
1	LHR	United Kingdom	333	British Airways	52%
2	ORD	USA	306	United Airlines	48%
3	FRA	Germany	302	Lufthansa	63%
4	AMS	Netherlands	286	KLM	51%
5	YYZ	Canada	271	Air Canada	60%
6	LAX	USA	257	American Airlines	21%
7	ATL	USA	256	Delta Air Lines	79%
8	SIN	Singapore	253	Singapore Airlines	23%
9	CDG	France	250	Air France	51%
10	CGK	Indonesia	249	Garuda Indonesia	28%
11	MUC	Germany	237	Lufthansa	59%
12	KUL	Malaysia	233	AirAsia	40%
13	HKG	Hong Kong (SAR) China	230	Cathay Pacific Airways	26%
14	BKK	Thailand	230	Thai Airways International	21%
15	ICN	South Korea	216	Korean Air	23%
16	JFK	USA	207	Delta Air Lines	34%
17	IST	Turkey	205	Turkish Airlines	80%
18	DXB	UAE	194	Emirates	45%
19	MIA	USA	192	American Airlines	75%
20	MEX	Mexico	181	Aeromexico	46%

Source: OAG Megahubs International Index (2018).

The most internationally connected airport in the world is London Heathrow Airport (LHR). It is number 1 Megahub. The Connectivity index 333 and dominant carrier is British Airways. Number 2 Megahub is Chicago O'Hare with index 306 and main carrier United Airlines. Germany's Frankfurt Airport is the third one with index 302. Lufthansa the main carrier. İstanbul Atatürk Airport is number 17, with 205 connections and main carrier is Turkish Airlines.

Another report presented by Airport Council International (ACI) below, known as an organization representing world Airports was "Airport Industry Hub Connectivity Report for the year 2018" as shown on Graph (1).

Graph 1. ACI, Airport Industry Connectivity Report-Hub Connectivity, 2018.

At the report, the major, secondary, niche and smaller hubs in Europe in 2018 compared to 2008 considering the growth rates. According to this; The growth in niche and small airports was 74%. This ratio is about two times higher than the growth of the main hubs in the same period (36.5%) and this figure shows that there is a demand increase and growth in the sector and this is met through hubs. The first (6) ranks in the large hub group were Frankfurt, Amsterdam, Paris, Istanbul, Munich and London, while the second group included Madrid, Sheremetyevo, Zurich, Vienna, Rome and Helsinki. The airport (14) located in the niche and small group was Brussels, Lisbon, Copenhagen, Warsaw, Domedovo, Keflavik, Dublin, Oslo, Barcelona, Arlanda, Athens, Dusseldorf, Sabiha Gökçen and Prague. In the Istanbul airspace, the increase in both major hub and small and niche segments is seen as significant.

Conclusion

“People want to fly. Demand for air travel over the next two decades is set to double. Enabling people and nations to trade, explore, and share the benefits of innovation and economic prosperity makes our world a better place,” said Alexandre de Juniac, The International Air Transport Association’s (IATA) CEO. IATA expects 7.2 billion passengers to travel in 2035, a near doubling of the 3.8 billion Air travelers in 2016.

The global aviation industry growth trend reports clearly indicates that there is a natural increase in demand to fly. With the driving force of increasing competition, small or large, regional and even intercontinental hubs have been used to normalize this demand. The main reason is that the hub model compared to point to point system provides cheaper ticket prices for passengers, more destinations and connections for flights. It has advantages on market size, frequency, pricing, asset usage and operating costs. The modal connects many city-pairs on a wide geographical area and provides continuity of flights. The hub system with these features are used as a dominant model in global aviation in order to meet the growing demand and compete.

While the cities are opening airports, now the airports open Aircities. Recently, as a result of growth in demand, the mega hub Atatürk Airport’s commercial passenger traffic was successfully transported to Istanbul Airport. This largest airport relocation project of the century, started Aircity era in the region. The city will follow the outgoing airport. As a new phenomenon, the Aircity that forms around the airport center in a short time seems to transform and reshape our work and lifestyles.

The airport hubs established in the focus regions have a strategic role in the aviation industry. While reducing costs and providing a market advantage, they keep the opportunities of a large developing market and the keys for opening to a wider region. The innovations with this transformation may bring is worth for researchers to study in the future.

References

- Campbell, J. F. (1994)& Hanlon,P. (1999) as cited; Ssamula, B., & Venter, C. (2013). Retrieved from: <http://proxy.arel.edu.tr:2061/stable/24396273> Campbell, J. F. (1994): *Integer programming formulations of discrete hub location problems*, European Journal of Operational Research, 72, 387–405. Hanlon, P. (1999): *Global Airlines. Competition in a Trans-national Industry* (2nd edition), Oxford, UK.
- Cook, G. N., & Goodwin, J. (2008). Airline Networks: A Comparison of Hub-and-Spoke and Point-to-Point Systems. *Journal of Aviation/Aerospace Education & Research*, 17(2). <https://doi.org/10.15394/jaaer.2008.1443>
- Delta Airlines Museum website. Retrieved from: <http://www.deltamuseum.org/exhibits/delta-history/first-in-the-air>

Federal Aviation Administration (FAA). Retrieved from:

https://www.faa.gov/airports/planning_capacity/passenger_allcargo_stats/categories/

Hansson, Ringbeck & Franke, 2002; cited as Cook, G. N., & Goodwin, J. (2008). *Journal of Aviation/Aerospace Education & Research*, Vol. 17, No. 2 Retrieved from:

<https://doi.org/10.15394/jaaer.2008.1443>.

Kasarda, J. D. Retrieved May 10, 2019, from: <http://aerotropolisbusinessconcepts.aero/>

OAG, Megahubs International Index 2018. Retrieved from: <https://www.oag.com/>

Sergi Alegre Calero. (2012). Airport Regions Conference. Retrieved March 09,2019. <https://airportregions.org/wp-content/uploads/Middle-Eastern-Carriers-ARC.pdf>

Schnell, M., & Hüschelrath, K. (2004). Existing and new evidence on the effects of airline hubs. *International Journal of Transport Economics / Rivista Internazionale Di Economia Dei Trasporti*, 31(1), 99-121. doi: 10.1400/16903 Retrieved from: <http://proxy.arel.edu.tr:2061/stable/42747689>

The International Civil Aviation Organization (ICAO).Manual on the Regulation of International Air transport (Doc 9626) (Third Edition -2016) Chapter Airports. Retrieved March 9, 2019 from: https://www.icao.int/Meetings/a39/Documents/Provisional_Doc_9626.pdf

The Airport Council International (ACI). Airport Industry Connectivity Report-Hub Connectivity, 2018. Retrieved February 2, 2019 from: <https://www.aci-europe.org/policy/connectivity.html>

The International Air Transport Association IATA 20 year passenger forecast. Retrieved February 18, 2019 from: <https://www.iata.org/publications/store/Pages/20-year-passenger-forecast.aspx>

Premium Segment Otomotiv Sektöründe Stratejik Liderlik: Porsche, Mercedes-Benz ve Audi Bayi Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma

Onur Başar Özbozkurt¹

1. Giriş

Son yıllarda dikkat çeken ve organizasyonlar açısından kritik bir rol oynayan stratejik liderlik yaklaşımı, stratejik düşünce yetkinliğine sahip yöneticilerin oluşturdukları vizyona, günümüz rekabet ortamında dahi ulaşılmasını sağlayacak stratejik kararları almasını içermektedir (Olson & Simerson, 2015: 30). Bu kapsamda stratejik liderler ise, etkililiğin en üst seviyeye çıkarılabilmesi adına, paydaşlar (çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler vb.) ve içerisinde bulunulan çevre dâhilinde en uygun stratejileri geliştiren bireyleri temsil etmektedir (Hitt, Ireland & Hoskisson, 2016: 384-385). Böylesine bir yaklaşım doğrultusunda, stratejik liderlik, işletmeyi yönetmede değerini artıran bir kavram olmakla birlikte, stratejik düşünmeyi temel almayan liderlik modellerinin, günümüzde ve gelecekteki yönetim anlayışı içerisinde kendisine yer bulamayacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın stratejik liderlik ile birlikte odağında yer alan otomotiv sektöründeki premium segment ise, en yüksek fiyata sahip araçları temsil etmekle birlikte; özel bir ürünü, özel müşterilerle, özel bir ortamda, özel hizmetlerle buluşturmanın yanı sıra, sektörde lider ve öncü olmayı ifade etmektedir. İlgili segmentte, gerek Türkiye özelinde gerekse küresel anlamda yaşanmakta olan yoğun rekabet ortamından hareketle, yöneticilerin, alışlagelmiş liderlik kavramından farklı olarak stratejik liderlik yetkinliklere sahip olmasının, sektörün temel oyuncularını olan premium otomobil markalarının başarılarında kilit rol oynayacağı düşünülmektedir.

Bu çerçevede, otomotiv sektöründe premium segmentte yer alan markaların ve bayi yöneticilerinin stratejik liderlik yaklaşımlarına ilişkin herhangi bir çalışmanın görülmemesi ve bu anlamda net bir şekilde görülen eksikliğin giderilerek literature katkı sağlanması amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Buradan hareketle, bu araştırmaya, Porsche, Mercedes-Benz ve Audi gibi premium segmentin en üst seviyesinde yer alan öncü markaların, Mersin ilindeki bayi yöneticileri dahil edilmiş olup, yöneticilerle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler ise, “NVivo 12” nitel analiz programına başvurulmak suretiyle içerik analizine tabi tutulmuştur.

Bununla birlikte, gerçekleştirilmiş olan detaylı analize ilave olarak, araştırma bulgularının sağlaştırılması bağlamında, Harvard Business Review’da yer alan, Schoemaker, Krupp & Howland (2013: 134)’a ait, stratejik liderlik değerlendirme ölçeğinde yer alan maddeler, araştırmaya katılan yöneticilerin yakın çalışma ekibinin tamamına yöneltilmiş ve yöneticilerinin stratejik liderliğe ilişkin yetkinliklerini değerlendirmeleri beklenmiş olup, puan ortalamaları hesaplanmıştır.

¹ Onur Başar Özbozkurt, Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, Uluslararası İşletmecilik, onurozbozkurt@cag.edu.tr

2. Stratejik Liderlik

Stratejik liderlik kavramı, örgütler açısından kritik bir role sahip olmakla birlikte (Davies & Davies, 2004: 13), liderlik kavramından ayrı olarak değerlendirilmektedir. Northouse (2017: 7), liderlik kavramını, bireyin ortak bir hedefe ulaşmak için takipçilerini etkilediği bir süreç olarak tanımlamıştır. Stratejik liderlik ise, ortaya konulan stratejiler doğrultusunda yoğun bir rekabet ortamında dahi işletmenin arzu ettiği geleceğe ulaşabilmesini sağlayacak kararların alınmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda içsel ve dışsal unsurlar ön plana çıkmaktadır. Dışsal olarak, faaliyette bulunulan sektörü doğru bir şekilde okuyabilmeyi, rakiplerin detaylı olarak analiz edilmesini, zorlu koşullar altında dahi faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesini ifade ederken; içsel anlamda ise, stratejik açıdan ortaya konulan vizyonun takipçiler tarafından da benimsenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirmeyi ve daima başarmak için geleceğe odaklı olmayı tanımlamaktadır (Olson & Simerson, 2015: 30). Davies & Davies (2010: 5), benzer şekilde stratejik liderlik kavramını kısaca vizyon, misyon ve amaçların tanımlanarak, bunları eyleme dönüştürme süreci olarak ifade etmektedir. Rowe (2001: 81-82) ise stratejik liderliği, organizasyonun gerek kısa dönemde istikrarını sağlamasına, gerekse uzun dönemdeki büyüme ve hayatta kalmasına katkı sağlayacak bir şekilde, liderin takipçilerinin herhangi bir zorunluluk hissetmeden, karar verme süreçlerine gönüllü bir şekilde dâhil olmasını sağlama yeteneği şeklinde ifade etmiştir.

Diğer taraftan stratejik liderlik, yeni pazar ve müşterileri keşfetme yeteneği, yenilikçi öneri ve çözümler geliştirebilme ve bu faaliyetleri periyodik bir şekilde gerçekleştirme, müşterilere bilgi vermek suretiyle rakip firmalara ait ürün ve hizmetlere ilişkin farkındalığın yaratılmasından oluşan işletmenin geliştirilmesi; misyon, vizyon ve amaçların açık ve etkili bir şekilde tanımlanması ve bunlara ulaşma derecesi ile ölçümü, amaç ve hedeflerin yerine getirilmesinde önceden belirlenmiş takvim ve son tarihlere uyarak hareket etme ve bunları yerine getirmek adına detaylı plan ve analizleri uygulayabilme, işletme potansiyelini maksimum seviyeye ulaştırabilmek için sistematik bir şekilde çalışmayı içeren operasyonel etkililik (Duursema, 2013: 86-191), farklı bir ifadeyle yönlendirici liderlik (Mroz, Yoerger & Allen, 2018: 309); müşterilerin etkin bir şekilde dinlenilmesi, müşteriler ve iş ortakları ile sağlam ve güvenilir bir bağ kurabilme ve müşterilerin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanmasını içeren müşteri odaklılık (Duursema, 2013: 191), farklı bir ifadeyle inkübatör liderlik (Olson & Simerson, 2015: 84); proaktif davranış sergileyen, bir taraftan yaratıcı fikirler geliştirirken diğer taraftan da çalışanların kendi yaratıcılıklarını ön plana çıkarabileceği, onları yaratıcılığa teşvik eden bir ortam ve zeminin hazırlanmasına fırsat sağlayan organizasyonel yaratıcılık (Duursema, 2013: 191), farklı bir ifadeyle ise vizyoner liderlik (Dhammika, 2016: 2) olmak üzere dört temel bileşenden oluşmaktadır. Buradan hareketle, stratejik liderlik, işletmelerin etkili bir şekilde yönetilmesinde hayati öneme sahip olmakla birlikte stratejik düşünmeyi temel almayan liderlik modellerinin, çağdaş stratejik yönetim anlayışı içerisinde kendisine yer bulamayacağı ve bu durumun ise işletmeye olumsuz yansımalarının olabileceği ifade edilebilmektedir.

2.1. Premium Segment Otomotiv Sektörü ve Stratejik Liderlik

Otomotiv sektörü, bütün iş geliştirme döngüsü içerisinde hayati öneme sahip stratejik bir alan olarak ön plana çıkmaktadır (OECD, 2011: 1). Otomotiv sektöründe marka ve araçların pazar

konumlarına göre sektör üç bölümde değerlendirilmektedir. Başlangıç segmenti (entry segment), dünya genelindeki en düşük fiyata sahip olan araçları ifade ederken; değer segmenti (value segment), orta seviyede fiyatlandırılmış ve konumlandırılmış olan araçları; premium segment ise, en yüksek fiyat ve marjları temsil etmektedir (www.mckinsey.com, Erişim Tarihi: 01.04.2019). Bu bağlamda premium segment, hem teknoloji ve konfor, hem de fiyatlandırma açısından yüksek değere sahip araçlar için kullanılan bir terim olma niteliği taşımaktadır (WISO, 2015: 13). Bu segmentte yer alan markalara ait modellerde, üretim kalitesinin giderek mükemmelleştiği görülmektedir. Bu durum ise, farklılaşma konusunu da beraberinde getirmiş ve bu farklılaşma sadece yüksek kalite ürünlerle değil aynı zamanda müşterilerin kaliteye ilişkin algılamaları ile de oluşmuştur (Schmitt & Quattelbaum, 2010: 1). Buradan hareketle, premium segment; özel bir ürünü, özel müşterilerle, özel bir ortamda, özel hizmetlerle buluşturmanın yanı sıra, sektörde lider ve öncü olmayı ifade etmektedir.

Diğer taraftan, dünya genelinde premium segment içerisinde gerek pazar payları, gerekse marka imajına yönelik algılamalar doğrultusunda, Alman otomobil markalarının baskın olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmanın odağında yer alan Porsche, Mercedes-Benz ve Audi, premium segmentin hem Avrupa’da hem de dünya genelinde en yüksek satış hacmine ulaşan markalarını temsil etmektedir. Dahası, Porsche en fazla büyüme ivmesine ulaşan lüks-premium segment marka olurken; Mercedes-Benz ise otomotiv sektöründe, dünyada en çok satan premium markayı ifade etmektedir (www.best-selling-cars.com, Erişim Tarihi: 02.04.2019). Audi ise, yapılan araştırmalarda, müşterilerin bakış açısıyla en iyi premium otomobil markası seçilmiştir (www.consumerreports.org, Erişim Tarihi: 02.04.2019).

Buradan hareketle, premium segmentin en yüksek fiyatlı araçları temsil ettiği ve ilgili sektörde hem Türkiye özelinde hem de dünyada yoğun bir rekabetin olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu sektörde bulunan yöneticilerin, alışlagelmiş liderlik kavramından farklı olarak, bahse konu stratejik liderlik yetkinliklerine sahip olması, sektörün ana oyuncularını olan premium markaların başarılarında kilit rol oynamaktadır.

3. Yöntem

3.1. Örneklem

Premium segment otomotiv sektöründeki stratejik liderliği temel alan bu çalışma kapsamında, Mersin ili merkezinde faaliyette bulunan, premium segmentin küresel anlamda en önemli markalarının tamamının (Porsche, Mercedes-Benz ve Audi) bayi yöneticileri ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın Mersin ilinde gerçekleştirilmesinin nedeni ise, Mersin’in dünyanın önde gelen premium markalarına ev sahipliği yapması ve burada yer alan bayilerin, Türkiye ve dünyadaki başarılarının yanı sıra yöneticilerinin deneyimleri ve almış olduğu ödüller ile sektörün en tanınmış isimlerinden oluşmasıdır.

Bu bağlamda, Görüşme 1, Porsche markasının lokasyon açısından stratejik bir öneme sahip olan Mersin ilindeki bayisinin satış müdürü olup, sektörde 16 yıllık bir deneyime sahiptir. Görüşme 2,

satış adetleri ile özellikle son 5 yıldır rekor kıran Mercedes-Benz markasının Mersin ilindeki bayisinin satış müdürü olmasının yanı sıra, sektörde 14 yıllık bir deneyime sahiptir. Görüşme 3 ise, Audi markasının Mersin ilindeki bayisinin satış müdürü olmakla birlikte, Türkiye’deki bayi yöneticileri arasında, sahip olduğu deneyim ve üstün başarıları doğrultusunda sektörün en tanınmış isimlerinden birisi olarak bilinmektedir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Nitel Örneklem Yapısı

Görüşme	Marka	Faaliyette bulunulan il	Kurum içi unvan	Sektörel deneyim (yıl)	Kayıt/Not	Ortalama süre (dk.)
1	Porsche	Mersin	Satış Müdürü	16	Ses Kaydı	120
2	Mercedes-Benz	Mersin	Satış Müdürü	14	Ses Kaydı	150
3	Audi	Mersin	Satış Müdürü	26	Ses Kaydı	190

3.2. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analiz Yöntemi

Nitel araştırma desenlerinden olgubilimden faydalanılmış olan ve premium segment otomotiv sektöründe faaliyette bulunan bayi yöneticilerinin stratejik liderlik yaklaşımlarını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında, araştırma sorularını temel alan görüşme soruları, Duursema (2013: 191) tarafından gerçekleştirilen stratejik liderlik ölçeğinin yazar tarafından Türkçe’ye uyarlanarak sektöre göre düzenlenmesi çerçevesinde oluşturulmuştur. Ek olarak, hem stratejik liderlik hem de premium segmente göre uyarlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları, uzmanlara ön test kapsamında sorulmuş ve soruların tekrardan güncellenmesi gerçekleştirilmiştir. Takiben, araştırmaya dâhil olan katılımcılardan, yüz yüze ve derinlemesine mülakat tekniğinden faydalanılarak ses kaydı gerçekleştirilmesi suretiyle elde edilmiş olan veriler, “Voicedocs” programı ile metin formatına dönüştürülmüş ve “NVivo 12” programı vasıtasıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda tema ile kodlar oluşturulmuş olup, tanım tablosu çıkarılarak güvenilirlik ölçülmüştür.

Tanım tablosu dâhilinde yer alan kodların, alanında üç farklı uzman görüşe başvurulmuş uzmanların kodlama yapması talep edilmiş ve kodlar karşılaştırılarak kod güvenliği, hesaplanmıştır. Bu bağlamda, güvenilirlik katsayısı, 0,92 olarak hesaplanmıştır. Landis ve Koch (1977: 165), 0,81-1,00 aralığının güvenilirlik açısından mükemmel olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle elde edilen katsayının, sosyal bilimler için güvenilirlik düzeyinin yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, araştırma bulgularının zenginleştirilmesi adına, Harvard Business Review’da yer alan, Schoemaker vd. (2013: 134)’ye ait stratejik liderlik değerlendirme soruları, araştırmaya katılan yöneticilerin yakın çalışma ekibinin tamamına yöneltilmiş ve yöneticilerinin stratejik liderliğe ilişkin yetkinliklerini değerlendirmeleri beklenmiştir.

4. Analiz ve Bulgular

Bu araştırmada, gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ışığında elde edilen verilerin analizi çerçevesinde, stratejik liderliğin dört temel bileşeni ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda, araştırmacı

tarafından en sık kodlanan bileşenler, müşteri odaklılık bağlamında memnuniyetin sağlanması ve değerlendirilmesi; operasyonel etkililik bağlamında stratejik düşünme ve çevrenin analizi; işletmenin geliştirilmesi bağlamında müşteri potansiyelinin artırılması; organizasyonel yaratıcılık bağlamında ise proaktif davranılması bileşenleri ön plana çıkmakta olup; ilgili tüm alt bileşenler aşağıda, detaylı olarak incelenmiştir. Bununla birlikte, “NVivo 12” programından faydalanılarak kelime sıklık analizi gerçekleştirilmiş olup, araştırmaya katılan yöneticiler tarafından en sık tekrarlanan kelime/kelime grupları, Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Kelime Sıklık Analizi

4.1. Müşteri Odaklılık

Müşteri odaklılık, günümüzde, paydaşlarla ve bu bağlamda özellikle müşterilerle güvenin sağlanmasına yönelik stratejileri (Duursema, 2013: 86) ve stratejik liderlik yaklaşımı çerçevesinde ise inkübatör liderliği (Olson & Simerson, 2015: 84) ifade etmektedir. Bu araştırma kapsamında, yöneticiler ile gerçekleştirilen derinlemesine mülakatların analizi doğrultusunda, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen kodlamaların sıklığına göre sırasıyla, memnuniyetin sağlanması ve değerlendirilmesi, etkili dinleme ve ihtiyacın tespiti, sadakat ve sürdürülebilirlik, etkili iletişim kurabilme ve beklentilerin karşılanabilmesi bileşenlerinin, ön plana çıktığı görülmekte olup, bu faktörler, stratejik liderlik yaklaşımında bir alt boyut olan müşteri odaklılık çerçevesinde değerlendirilmiştir (Bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Müşteri Odaklılık

Müşterilerin memnuniyetinin sağlanması ve bunun ölçülmesinin premium segmentte liderliğin sürdürülebilmesi açısından önem taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, belirli bir ürün veya hizmetin, beklentilere cevap verebilme düzeyini ifade eden müşteri memnuniyeti (Ileska, 2013: 328) kavramının yerine getirilmesi ve değerlendirilmesi, stratejik liderlerin müşteri odaklılık bağlamında en çok dikkat çektiği bileşen olmuştur. Katılımcıların, bu noktaya ilişkin bazı örnek ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“Müşteri kelimesini bile kullanmak istemeyiz. Misafirlerimizin %100 oranda mutluluğu bizim için bir önceliktir. Ayrıca, satış sonrası hizmet noktasında Audi olarak 2010-2014 yılları arasında üst üste dört kez Avrupa'nın en iyi servisi seçildik.” (Görüşme 3-Audi)
“Porsche'nin, giyim, kişiye özel kalem, bavul, saat, gözlük gibi lifestyle ürünlerinden müşterilerimize memnuniyetin sağlanması adına hediyeler veriyoruz.” (Görüşme 1-Porsche)

“Örneğin, Mercedes-Benz her yıl Türkiye'deki müşteri memnuniyet ortalamasını ele almaktadır. Bu bağlamda, bir sonraki sene için yeni ve daha üst bir memnuniyet oranı hedeflemekte ve bayilerden bu ortalamanın altında bir seviyede kalmamaları beklenmektedir.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

Ek olarak, müşterilerin memnuniyetinin değerlendirilmesi noktasında, işletmelere özgü sistemler bulunmakta ve bu doğrultuda müşterilerden geri bildirim alınmaktadır. Ayrıca, premium segment otomotiv sektöründe, müşteri memnuniyeti öncelikli bir unsur olmakta ve çalışan kazancına dahi doğrudan etki göstermektedir. Ayrıca, gizli/gölge müşteri uygulamaları kapsamında markaya bağlı tüm işletmeler, periyodik olarak denetlenmektedir.

“CSI isimli, dünya genelinde müşteri memnuniyetinin değerlendirilmesine ilişkin ana bir sistemimiz var. Belirli sorular var ve bu soruların dışında müşterinin farklı bir yorumunun olup olmadığı soruluyor. Ek olarak, bizim gölge müşteri dediğimiz bir sistemimiz var. Gölge müşteriler, telefon yoluyla veya buraya gelerek danışmanlarla yüz yüze görüşüyor ya da internetten başvuru yapıyor ve başvuru verisi bize ulaştığında ise müşteriyle ne kadar ilgilendiğimiz, gerekli hizmeti sağladığımız ölçülüyor ve bunların sonuçları aynı zamanda bizim prim sistemimize de yansıyor. Yani burada Mercedes-Benz standartlarında hizmet verilip verilmediği ölçülüyor.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

Diğer taraftan, etkili dinleme ve iletişim becerilerine sahip olunması, stratejik liderlerin başarısında önemli bir gereklilik olarak görülmektedir (Luthra & Dahiya, 2015: 43). Bu bağlamda, etkili bir iletişim becerisine sahip olup; takım ve müşterilerin iyi bir şekilde dinlenilmesi ve bu açıdan müşterilerin ihtiyacının doğru bir şekilde tespit edilmesi, dikkat çekilen bir diğer unsur olmuştur.

“Günümüzde, çok konuşan, çok iyi anlatan temsilciler değil; çok iyi dinleyen danışmanlar önemlidir. İyi bir stratejik lider ve ekibi iyi birer dinleyici olmalıdır, çünkü öykü karşı taraftan geliyor.” (Görüşme 3-Audi)

“... En önemlisi müşteriyi dinlemek ve biz bunu çok iyi yapıyoruz. Bir aracı saatlerce anlatabilirim ama bunun hiçbir önemi yok. Müşterinin ihtiyacı, bizden beklentisi ve dolayısıyla müşteriyi dinlemek önemli... Gerçekten o otomobil onun ihtiyacı değilse satmaya çalışmıyor, ihtiyacına yönelik seçenekler sunuyoruz.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

“Müşterilerimizi dinlerken her şeyi ile dinliyoruz. Hangi sektörde olduklarını, hangi işlerle uğraştıklarını öğreniyoruz. Onların hayatlarındaki olumlu-olumsuz herhangi bir hareketlilik varsa yakalamaya çalışıyoruz. Örneğin, sektörlerinde olumlu bir hareketlilik olduğunda iletişim kuruyoruz. Olumsuz dönemlerde ise, daha geriden takip ediyoruz. İşleri kötü iken siz ona, Cayenne satmaya çalışırsanız müşteri ile iyi ilişki kuramıyorsunuz. Biz bunu yapmıyoruz. Profesyoneliz ve insanlarla iyi ilişkiler kurmayı becerebiliyoruz. Bu iş tamamen iyi ilişkiler kurmak ile ilgili...” (Görüşme 1- Porsche)

Sadakatın ve sürdürülebilirliğin sağlanması ise, işletmelerde stratejik liderlerin öncelik verdikleri bir diğer unsurdur (Robbins, DeCenzo & Coulter: 2015: 40). Böylece liderler, müşteri memnuniyetine ilişkin devamlılığı sağlayarak, bunu müşteri sadakatine dönüştürmekte ve sürdürülebilir kılmaktadır.

“Ben uzun yıllardır Türkiye’de, sektörümüzde en fazla araç satan kişi olarak anılıyorum. Sürdürülebilirlik, empati duygusu ile dokunabilmekten geçmektedir. Örneğin, İstanbul’da bir müşterim var. Bana, yılda en az 100 adet araç sattırır. Biz hayatımızda birkaç kez görüştük ama çok sıkıntılı bir gününde yanında oldum ve bunu hiçbir zaman unutmadı. Bu dokunuş, sürdürülebilirliği sağladı. O kişi benimle fiyat bile konuşmuyor.” (Görüşme 3-Audi)

“Diyelim ki müşteri 40 yaşında, normal şartlarda 3-4 kez bizden yeniden araba alacak ki bu sadece kendisine. Çocuğuna, eşine, dostuna önermesi çok önemli. Dolayısıyla, müşteri sadakatini ve yarınları da düşünerek elimizden gelen her şeyi yapıyoruz.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

Müşteri odaklılık kapsamında incelenen son unsur olarak, müşterilerin beklentilerinin karşılanabilmesinin önem taşıdığı görülmektedir. Müşteriler olmadan ve beklentilerine karşılık verilmeden organizasyonların hayatta kalması güç olmaktadır (Robbins vd., 2015: 40). Bu bağlamda, katılımcıların, müşterilerin beklentilerinin karşılanmasının önemine istinaden bazı örnek ifadelerine yer verilmiştir:

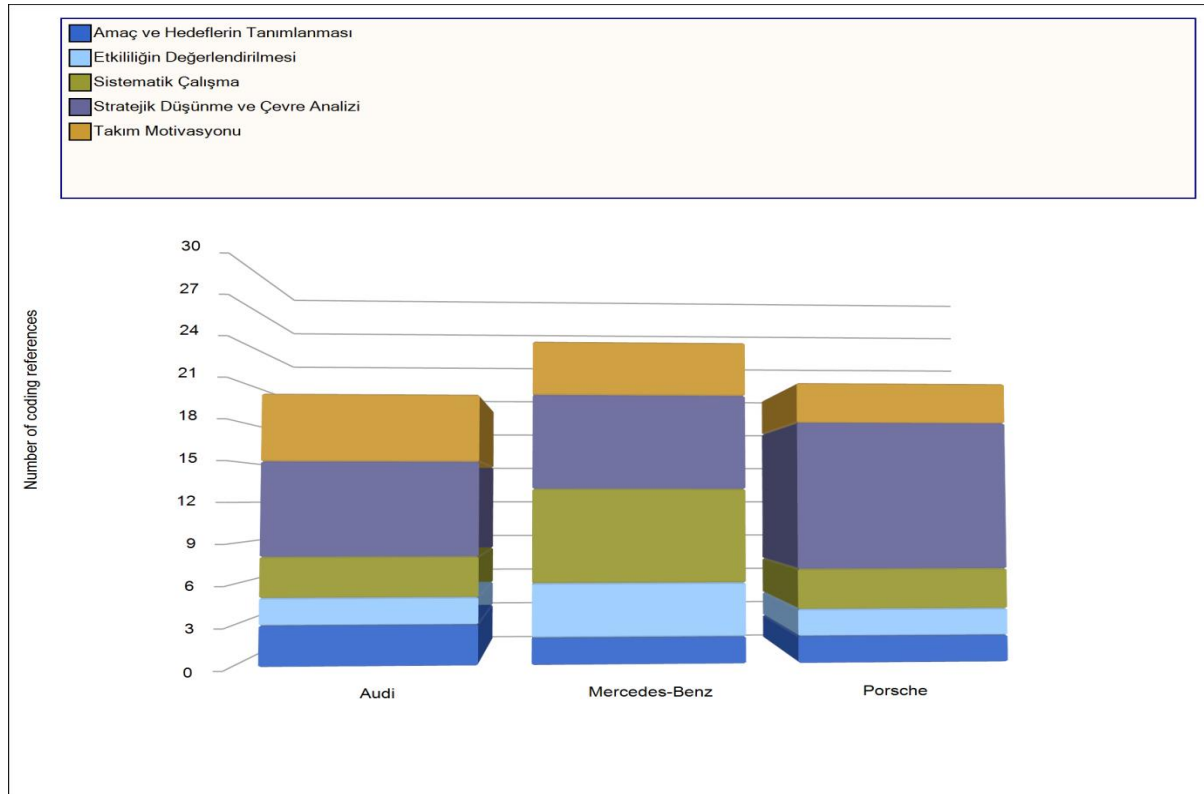
“Örneğin araçlarımız içerisinde, otomobildeki entertainment gibi tüm ayarları kontrol ettiğimiz controller sistemimiz var. Çok şık görünmesine rağmen, müşteriler bu sistemin işlevsellik açısından yeterli düzeyde olmadığı şeklinde geri bildirimlerde

bulundular ve bu doğrultuda, durum ana merkeze iletildi. Yeni gelen otomobillerin üretiminde bahse konu problem alanlarının çözüme kavuştuğu, bu durumun giderildiği görüldü.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

“Tamamının müşteriler tarafından tasarlanabildiği bir araç üretebiliyor ve sadece iki ayda teslimatını gerçekleştirebiliyoruz. Böylelikle, müşterilerimiz hayallerindeki arabalara kavuşmuş oluyorlar.” (Görüşme 1-Porsche)

4.2. Operasyonel Etkililik

Operasyonel etkililik kavramı, amaç ile hedefler ve bu bağlamda misyon ve vizyon gibi işletme açısından önem arz eden hususların net ve detaylı olarak tanımlanmasını, bunlara ulaşılması noktasında sistematik bir şekilde planlama ve derinlemesine analizler gerçekleştirilmesini (Duursema, 2013: 86), farklı bir ifadeyle, stratejik liderlik yaklaşımı çerçevesinde yer alan yönlendirici liderliği (Mroz vd., 2018: 309) ifade etmektedir. Bu araştırma kapsamında, analiz sonucunda, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen kodlama sıklığına göre sırasıyla, stratejik düşünme ve çevre analizi, sistematik çalışma, takım motivasyonu, etkililiğin değerlendirilmesi ve amaç ve hedeflerin tanımlanması olarak ön plana çıktığı görülmekte olup; bu unsurlar, stratejik liderlik yaklaşımında bir alt boyut olan operasyonel etkililik kavramı bağlamında değerlendirilmiştir (Bkz. Şekil 3).

Şekil 3. Operasyonel Etkililik

Stratejik düşünme, derinlemesine çevre analizi ve sistematik olarak çalışmaların gerçekleştirilmesi, stratejik liderlik yaklaşımının operasyonel etkililik bağlamında ortaya çıkan önemli unsurlarıdır. Çevrenin doğru bir şekilde analiz edilmesiyle, işletmelerin fırsatları ve tehditleri tespit etmesi, farklı bir ifadeyle mevcut durumu analiz etmesi, stratejilerin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Johnson, Scholes & Whittington, 2008: 81). Bu bağlamda, stratejik düşünerek doğru bir lokasyonun seçiminden, ekonomik ve finansal çevre ile hem rakiplerin hem de aynı markaya ait diğer bayilerin detaylı bir şekilde incelenmesi gibi dış çevre bileşenlerinin analizine ve bunu sezgilerle birleştirerek doğru stratejilerin lider tarafından formüle edilmesi gibi pek çok unsur ön plana çıkmakta olup aşağıda bazı örnek ifadeler yer verilmiştir:

“Türkiye’de, üç tanesi İstanbul’da olmak üzere, Bursa, İzmir, Ankara Antalya ve Mersin’de, toplamda sekiz Porsche bayisi var. Mersin çok stratejik bir konum. Doğu ve Güneydoğu Bölgesi’ne de hem satış hem de servis hizmeti verebilmek amacıyla Mersin’i seçtik. Öngörülerimiz bu açıdan önem taşıyor. Örneğin, Euro ile işlem gerçekleştirdiğimiz için, dövizin ülkemizdeki durumuna ilişkin gidişatını öngörmeye çalışarak, ekibimizle, müşterilerimizi avantajlı duruma getirebilmek için yönlendirmeye gayret ediyoruz. Euro’nun 6 TL düzeyinde seyrettiği zamanda almış olduğum, birim değeri 3,3 milyon liradan iki adet aracın, Euro’nun 8 TL olduğu bir dönemde doğru stratejilerle satışını gerçekleştirdim.” (Görüşme 1-Porsche)

“Tecrübe burada çok önemlidir. Zaman içerisinde pazarı iyi bir şekilde okuyabilme yeteneğine sahip oluyorsunuz. Böylece, gerek Türkiye, gerekse dünyadaki gelişmeleri, hem premium rakipleri hem de markamıza ait diğer kuruluşları takip eder, mevcut durum analizini gerçekleştirir ve buna göre aksiyon alırız. Örneğin, rakip firmalarda, bizden daha iyi kampanya veya kredi desteği gündeme geldiğinde ben de merkezimizi bu konuda bilgilendiriyorum ve daha farklı stratejiler geliştirmeye çalışıyorum. Ayrıca, sektörel çalışmalara da sıklıkla başvurduğumuzdan, sistematik bir şekilde bilgiye erişmek ve bunu periyodik olarak değerlendirmek çok önemli.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

Takımın motivasyonunu sağlamak ise, stratejik liderlikte ve bireysel anlamda performans kaydedilmesinde önem taşıyan bir diğer unsurdur. Stratejik liderin takımında, motive olmuş takipçilerin varlığı, önceden belirlenmiş misyon ve vizyon ile amaç ve hedeflere ulaşmada etkili olmaktadır. Bu sebeple, takipçilerinin performanslarının artışına zemin hazırlayacak motive edici davranışlarda bulunulduğuna ilişkin bazı örnek ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

“Kızarak, sinirlenerek, hâkimiyet kurarak stratejik bir liderlik mümkün değildir. Takımın motivasyonu önemlidir.” (Görüşme 3-Audi)

“Sabahları işe daha erken gelip iş yerinde kahvaltayı beraber yapıyor, bunu sıklıkla gerçekleştiriyoruz. Beraber sinemaya, yemeğe gidiyoruz... Diğer taraftan, herhangi bir olumsuz gidişatta, Türkiye içindeki performansımızı ekibime anlatırım ve siz hafta sonları bile belki yoğun bir tempoda çalıştınız ama iyi bir başarı elde ettiniz derim. Mesela biz 2019 yılının ilk çeyreğinde Türkiye'nin en başarılı Koluman bayisi olduk. Ekip çalışıyor evet ama bunun sonucunu onlarla paylaşırsanız, bu, onlar için çok değerli oluyor. Çünkü böylece takım takdir edildiğini görüyor.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

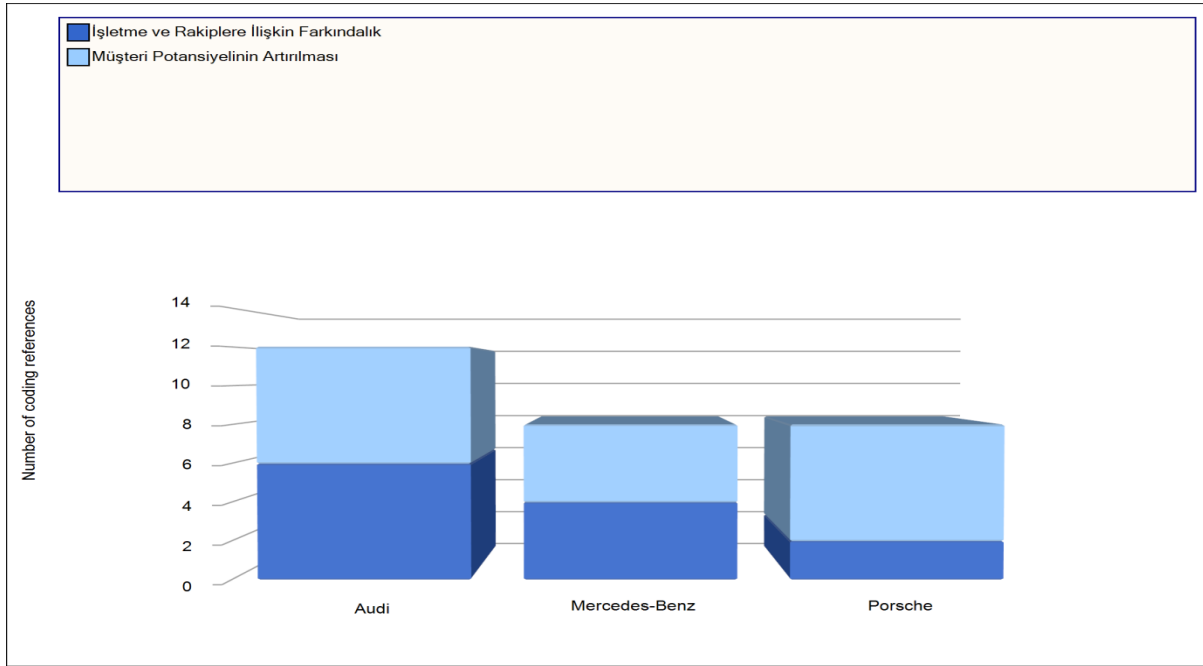
Diğer taraftan, amaç ve hedeflerin net bir şekilde tanımlanması ve bu bağlamda amaç ve hedeflere ulaşılma derecesini ifade etmekte olan etkililik (Robbins vd., 2015: 30) kavramları çerçevesindeki periyodik değerlendirmeler, sektörde önemli birer unsur oluşturmaktadır. Bu bağlamda, katılımcıların bazı örnek ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“Kasım-Aralık aylarında önümüzdeki yılın hedef kartlarını açarız. Doğu Otomotiv’de, Audi AG’nin Türkiye için pazarda beklentileri, hedefleri doğrultusunda mevcut olan pazar payı hedeflerimizi oluştururuz. Takım çalışanlarıyla beraber, bazen günler süren, iş dışında onların daha rahat olduğu yerlerde veya toplantı odamızda bu hedefler üzerinde çalışmalar gerçekleştiririz.” (Görüşme 3-Audi)

“... Bazen Türkiye’de toplamda gerçekleşen satış adetleri, öngörülen satışlardan çok daha az veya fazla bir oranda gerçekleşebiliyor. Bu sebeple, burada önemli olan pazar payıdır ve bu hedeflerin güncellenmesi gerekmektedir. Mersin’in Türkiye’de, otomobil sektöründeki pazar payı %2’dir. Biz ise Mercedes-Benz Koluman Mersin olarak bu rakamı 2,3-2,5 seviyelerine taşıdığımızı ve başarılı olduğumuzu düşünüyoruz.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

4.3. İşletmenin Geliştirilmesi

İşletmenin geliştirilmesi, yeni müşterilere ulaşmak ve bunu gerçekleştirirken yenilikçi eylemlerde bulunmanın yanı sıra, rakiplere ilişkin ürün ve hizmetler bağlamında farkındalığa sahip olunmasını içermektedir (Duursema, 2013: 86). Bu araştırmaya ait analiz sonucunda, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen kodlama sıklığına göre sırasıyla, müşteri potansiyelinin artırılması ile işletme ve rakiplere ilişkin farkındalık bileşenlerinin, yöneticilerin önem verdiği unsurlar olarak ön plana çıktığı görülmekte olup; bu unsurlar, stratejik liderlik yaklaşımında bir alt boyut olan işletmenin geliştirilmesi bağlamında değerlendirilmiştir (Bkz. Şekil 4).

Şekil 4. İşletmenin Geliştirilmesi

Müşteri potansiyelinin artırılması, işletmenin geliştirilmesi çerçevesinde ön plana çıkan öncelikli faktör olmuştur. Araştırmaya katılan stratejik liderlerin, işletmelerinin müşteri potansiyelini artırmak adına geçmişte bayileri ziyaret etmiş ancak araç alımı gerçekleştirilmemiş ve iletişim izni veren müşterilere ulaşılması, yoğun bir şekilde internet kullanıcısı olan premium marka müşterilerine ulaşabilmek için dijital mecralardan faydalanılması, potansiyel müşterilerin il içerisinde ve dışarısında ziyaret edilmesi ve onların buldukları yerlerde (premium restoranlar ve spor salonları vb.) aktif olarak bulunulması, referanslı müşteriler vasıtasıyla sektörel birliklerden faydalanılması, farklı bir ifadeyle paydaşlardan yararlanılması gibi farklı stratejilere başvurdukları; ek olarak, farklı sektörlerde ait premium markalar ile işbirliği içerisinde buldukları da görülmektedir.

“Ben oturayım, müşteri gelsin, çağı çoktan bitti. Müşteri potansiyelinin artırılması noktasında yaklaşık 58 il gezdim. İnsanların işleri iyiyken, kapılarına gidiyor, kahvelerini içiyor, sohbet ediyordum. Günün birinde işleri kötüye gittiği zaman insanlar beni görüp bu adam kötü günde de buradaydı iyi günde de şeklinde düşünerek size sahip çıkıyorlar. Örneğin, Mersin’e yaklaşık 600 km uzaklıkta olan Afyon’a, 90 km’lik mesafede başka bir bayi olmasına rağmen birçok araç sattım.” (Görüşme 3-Audi)

“Eskiden satış çoktu, gelen müşteriye ancak yetişebiliyorduk. Ama şimdi durum böyle değil, müşteri dışarıda ve bu yüzden referanslı müşteri hususu ön plana çıkıyor. Elimizdeki veriyi aktif bir şekilde kullanıyoruz. Ancak burada, bizi hiç aramamış veya farklı bir premium markada sabit bir kullanıcı olan müşteriye ulaşmak önemli. Bunun için referanslı müşteri ziyaretleri yapıyoruz. Zaten iş adamları, doktorlar, avukatlar,

eczacılar vb. çoğu birbirini tanıyor. Samimi olduklarımız ya da bizden otomobil alanlara “Sizin selamınızla gidelim, bizi yönlendirebilir misiniz?” diyoruz.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

“Adana’da Rolex ile bir işbirliği yaptık. 10 adet Rolex müşterisini İstanbul Park’ta misafır ettik ve bütün modellerimizi pistte deneyimlediler. Onlar da sonuçta potansiyel müşterilerimiz. Burada amaç, onlarla iletişim kurup tanışmak ve uzun vadede onların kafasında yer etmek. Şimdi onları takip ediyor, sık sık görüşüyoruz.” (Görüşme 1-Porsche)

Diğer taraftan, işletme ve rakiplere ilişkin farkındalığın sağlanması, iki boyutta ele alınmıştır. İçeride dönük farkındalığın sağlanması bağlamında, işletmenin kendi model ve ürünleri hakkında verimli eğitimler gerçekleştirilmekte olup; çalışanlara, kendi markaları hakkında, ürün ve modellerin deneyimlenmesiyle farkındalık yaratılması sağlanmaktadır. Bu eğitimler dahilinde, ek olarak, hem yönetici hem de satış danışmanlarına çeşitli sınavlar uygulanmakta ve bu sınavlarda başarılı olan çalışanlar, dünyada, markalarına ait tüm bayilerde çalışabilme fırsatına erişebilmektedir:

“Dünyanın her yerinde araçlarımıza ilişkin eğitimlerimiz mevcut olmaktadır. En son, takımımızla birlikte dünyaca ünlü Mallorca’ya gittik. Mallorca’da, Macan, Cayenne, 911 Turbo dahil birçok aracımızı pistlerde ve zorlu parkurlarda saatlerce kullandık. Örneğin, 911 Turbo kullanmış olan satış danışmanlarımız, böylece, bu aracı kullanmanın nasıl hissettirdiğini anlayabilmiş oluyor. Çalışanlarına ciddi anlamda değer veren bir markada çalışıyoruz.” (Görüşme 1-Porsche)

“Mercedes-Benz için tüm ülkelerde aynı standartta çalışanlara sahip olmak önem taşımaktadır. Yöneticiler için C-Manager, satış danışmanları için ise C-Sales eğitimi ve sonrasında da sınavları var. Örneğin Türkiye’deki bir yöneticinin Münih’teki bir bayi yöneticisi ile yerini değiştirdiğimizde, aynı şekilde orayı da yönetebilmesi gerekmektedir.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

Dışarı dönük farkındalığın sağlanması bağlamında ise, rakiplere ilişkin farkındalık yaratılmakta olup; yöneticiler ve satış danışmanlarının yer aldığı ekibin, müşterinin ihtiyacına göre rakip markaların ürünlerini fiyat, donanım ve işlevsellik bağlamında derleyip doğru bilgiyi, müşterilere aktarabilmesi adına periyodik eğitimler gerçekleştirildiği görülmektedir.

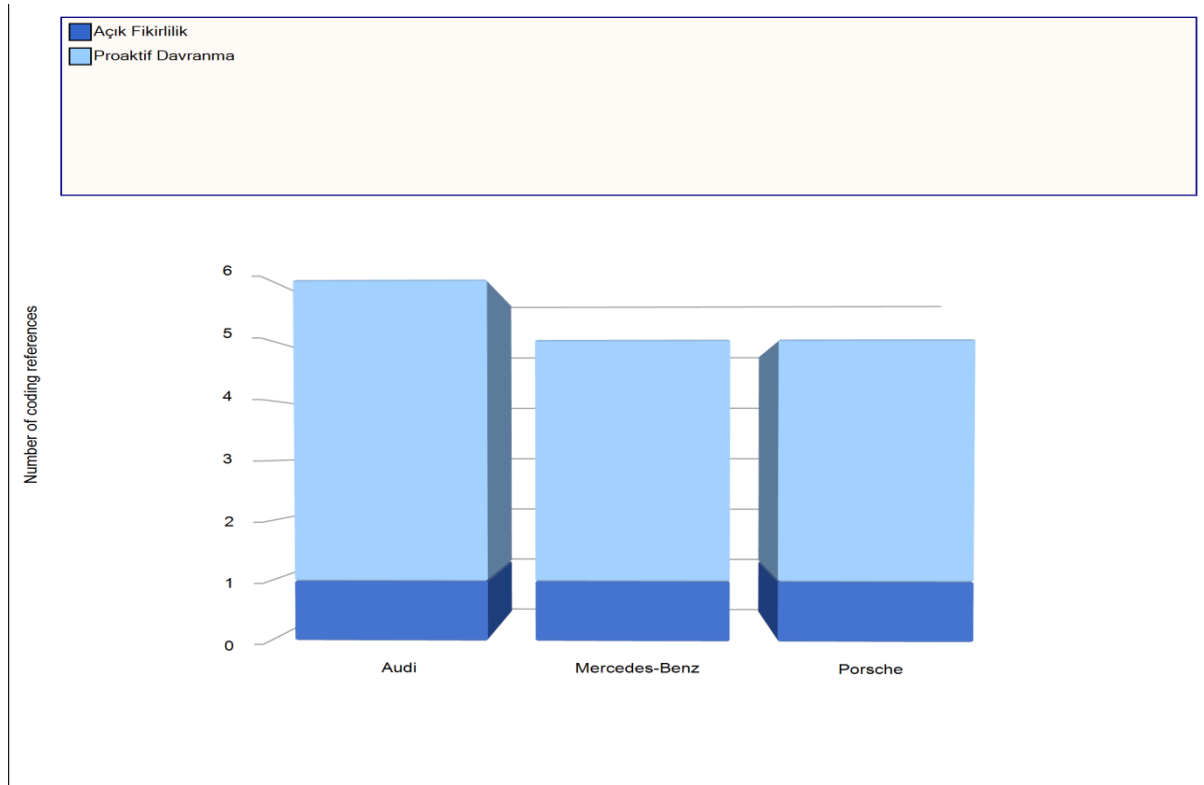
“Rakiplerimizi çok iyi bilmek durumundayız. Eğitimlerimizde, bütün rakiplerimizin araçlarını kullanıyoruz. Tüm ekibe birer tablet veriliyor. Ses sisteminden, şerit takibinin nasıl çalıştığına kadar birebir deneyimleyip, test ediyoruz. Akılda kalacağı için ses yalıtımı, müzik sistemine kadar tek tek deniyoruz ve kişisel tabletlerimizle oyluyoruz. Örneğin tüm ekip, Range Rover Velar’ı hem pistte hem de dağ yolunda kullandı. Müşterimiz, “Velar alacağım” dediğinde, ekibimiz “Velar’ı ben de çok iyi biliyorum ve

her alanda kullandım. Şu özellikleri eksik şu özellikleri fazla. Bizim aracımızın ise bu yönlerle artısı bulunmakta” diyebiliyor.” (Görüşme 1-Porsche)

“Bilgi her şeydir ve en güçlü olunması gereken yöndür. Rakibin kampanyalarını sürekli takip etmemiz ve anlık bilmemiz gerekiyor. Burada müşteri, “Ben bunu alacağıma Mercedes S-Class alırım onun fiyatı daha iyi” derse, benim satış danışmanım o aracın %100 her özelliğine hâkim olmalı. Rakibini çok iyi tanımalı. Rakibini tanımadan bu aracı satamaz.” (Görüşme 3-Audi)

4.4. Organizasyonel Yaratıcılık

Vizyoner liderliği ifade eden organizasyonel yaratıcılık (Dharmika, 2016: 2) kavramı çerçevesinde, proaktif davranan, hem yaratıcı fikirler geliştiren hem de bu ortamı takipçilerine sağlayan stratejik liderlik bileşenleri önemli bir yer tutmaktadır (Duursema, 2013: 191). Bu araştırma kapsamında gerçekleştirilen analiz doğrultusunda, kodlamaların sıklığına göre sırasıyla, proaktif davranma ve açık fikirlilik bileşenlerinin, yöneticilerin önem verdiği unsurlar olarak ön plana çıktığı görülmekte olup; bu unsurlar, stratejik liderlik yaklaşımında bir alt boyut olan organizasyonel yaratıcılık çerçevesinde değerlendirilmiştir (Bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Organizasyonel Yaratıcılık

Proaktif davranış, stratejik liderlerin özellikle öngörüler ve sezgilerinden faydalanması, inisiyatif alması ve sorumluluk bilincine sahip olması gibi önemli bileşenlerden oluşmaktadır (Frese, Fay, Hilburger, Leng, & Tag, 1997: 141). Araştırma kapsamında, liderlerin proaktif davranışlarına ilişkin örnek ifadelerden bazılarını aşağıda yer verilmiştir:

“Sabah, bütün arkadaşlarımdan önce işe gelirim ve işten her zaman en geç ben çıkarım. İş yaşantımda hiçbir zaman işime geç kalmadım. Bunu kendime ve arkadaşlarıma saygı olarak görmekteyim.” (Görüşme 3-Audi)

“Riskin olduğu yerde fırsatlar da olur. Kurun böylesine artış gösterdiği bir zamanda ihracatçıların kâr elde ettiği düşüncesinden hareketle onlara ulaştık. Tek tek bunları belirlemek suretiyle iletişime geçtik. Ben bunu inisiyatif olarak yaptım.” (Görüşme 2-Mercedes-Benz)

“Öngörülü davranmak durumundayız. Örneğin, müşterileri, önümüzdeki süreçte meydana gelebilecek, kur ve bunun araç fiyatlarına yansımalarına ilişkin bilgilendirerek daha düşük kur ile araç almalarını sağlıyoruz.” (Görüşme 1-Porsche)

Açık fikirlilik ise, organizasyonel yaratıcılık çerçevesinde ön plana çıkan diğer bir faktör olmuştur. Organizasyon içerisinde, çalışanlara, yaratıcı fikirlerini ortaya çıkarabilecekleri ve bu fikirlerin teşvik edildiği bir ortamın sağlanması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, ekip tarafından bildirilen yeni fikirlere açık olmak ve bireysel-organizasyonel düzeyde yaratıcılık, organizasyonun gelişiminde katkı sağlamaktadır.

“Bizim sistemimiz her şeye açık. Çok rahat bir çalışma ortamımız var. Herkes her istediğini söyleyebilir. Olumlu bir görüşse hemen uygulayabiliriz. O konuda her türlü görüşe açığız. Akıl akıldan üstündür sonuçta. Her fikri dinliyoruz ve değerlendiriyoruz. Hatta olumsuz düşünmüyorsak ve bütçesi ile ilgili bir sorun yoksa deniyoruz da.” (Görüşme 1- Porsche)

“Bazen iş körlüğü meydana gelebiliyor. Böyle bir durumda, aksadığını düşündüğümüz ya da daha iyi yapabileceğiniz bir şeyin olması durumunda mutlaka çalışanlardan dinliyorum. Eğer bunu yapmazsam, erişebileceğim bir bilgiye erişememiş olurum ve bu eksikliği gideremem.” (Görüşme 2- Mercedes-Benz)

Diğer taraftan, gerçekleştirilmiş olan detaylı analize ek olarak, araştırma bulgularının zenginleştirilmesi adına, Harvard Business Review’da yer alan, Schoemaker vd. (2013: 134)’ye ait, stratejik liderlik değerlendirme ölçeğinde yer alan maddeler, araştırmaya katılan yöneticilerin yakın çalışma ekibinin tamamına yöneltilmiş ve yöneticilerinin stratejik liderliğe ilişkin yetkinliklerini 1 (en düşük puan)’den 7 (en yüksek puan)’ye kadar değerlendirmeleri beklenmiştir. Buradan hareketle, çalışanlardan, yöneticilerinin, sektöre ilişkin tahminlerde bulunmak için işletmelerinin içerisinde veya

dışarısında uzmanlardan ve çeşitli kaynaklardan gerekli bilgileri elde etmesi ile rakip işletmelerin ortaya koyduğu ürün ve hizmetlerle ilgili nasıl bir davranış ve strateji izleyeceğini öngörebilmesini ifade eden tahmin yürütebilme gücü; meydana gelen olumsuzlukları tüm boyutlarıyla ve derinlemesine bir şekilde anlaması ve bir problem ile ilgili diğer boyutları da görebilmek için farklı görüşlere başvurmasını ifade eden meydan okuma; yeni fikirlere açık olmayı ve en iyi seçeneği seçebilmek adına birçok alternatifi değerlendirmeye almasını ifade eden yorumlayabilme yeteneği; işletmenin uzun dönemli amaçlarını yerine getirirken oluşan baskıyı dengede tutabilmesi ve müşterileri veya diğer paydaşları için meydana gelebilecek beklenmeyen durumları ve riskleri karar alma süreçlerine dâhil ederek dikkate almasını ifade eden etkili karar verebilme; paydaşların görüşlerini ve değişim taleplerini dikkate alması ya da onlar arasında meydana gelen olumsuz durumları ve çatışmaları yönetebilmesini ifade eden işbirliğine yatkınlık; takımında bulunan bireylerin başarılarını veya başarısızlıklarını dinleyip, bunları kurumun çıkarına olacak şekilde değerlendirmesi ve hatalı gördüğü noktaları düzeltmek adına çaba göstermesini ifade eden öğrenme kavramı gibi stratejik liderlik yetkinliklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen değerlendirmelerin puanların hesaplanmasıyla Tablo 2’de yer alan ortalamalara ulaşılmıştır.

Tablo 2. Stratejik Liderlik Yetkinlikleri Ortalaması

	Porsche (Görüşme 1)	Mercedes-Benz (Görüşme 2)	Audi (Görüşme 3)
Tahminleme	7	6,83	7
Meydan Okuma	6,2	6,66	6,95
Yorumlayabilme	6,5	7	7
Karar Verebilme	6,9	6,5	7
İşbirliğine Yatkınlık	7	6,83	7
Öğrenme	7	7	7
Ortalama	6,76	6,80	6,99

Yöneticilerin stratejik liderlik özelliklerinin yakın çalışma ekipleri tarafından değerlendirilmesini ifade eden Tablo 2’de, Audi yöneticisi (Görüşme 3), en yüksek değeri ifade eden 7 üzerinden 6,99 puan; Mercedes-Benz yöneticisi (Görüşme 2), 6,80 puan; Porsche yöneticisi (Görüşme 1) ise 6,76 puan almıştır.

5. Sonuç

Organizasyonlar açısından, gerek günümüzde, gerekse gelecekte sahip olduğu önemi daha da artırması öngörülen stratejik liderlik, yöneticilerin, misyon, vizyon ve amaçlarını açık ve etkili bir şekilde tanımlayarak çalışanların benimsemesini sağlayan; yeni pazar ve müşterileri keşfetmek adına

yenilikçi öneriler ortaya koyup, çözümler geliştirebilen; güçlü öngörüler ve sezgileri ile proaktif davranan ve bu çerçevede stratejik düşünüp, dış çevreyi ve rakiplerini derinlemesine bir şekilde analiz edebilen, paydaşları ve bu bağlamda müşterileri ile güçlü bir iletişim alt yapısı oluşturabilen ve onları etkili bir şekilde dinleyen; onların ihtiyaç ve beklentilerine en üst seviyede karşılık verebilen; onlarla güven temelinde bir bağ kurabilen ve bunun sürdürülebilir olmasını sağlayabilen; bir taraftan yaratıcı fikirler geliştirirken diğer taraftan da çalışanların kendi yaratıcılıklarını ön plana çıkarabileceği, onları yaratıcılığa teşvik eden bir ortam ve zeminin hazırlanmasına fırsat sağlayan ve bahse konu bu faaliyetlerin tamamını işletme potansiyelini maksimum seviyeye ulaştırabilmek için sistematik bir şekilde gerçekleştirme yetkinliklerine sahip olmasını ifade etmektedir. Diğer taraftan, çalışmanın odağında yer alan otomotiv sektöründeki premium segment ise, en yüksek fiyata sahip araçları temsil etmekle birlikte; özel bir ürünü, özel müşterilerle, özel bir ortamda, özel hizmetlerle buluşturmanın yanı sıra, sektörde lider ve öncü olmayı ifade etmekte olup; bahse konu segmentte, stratejik liderlik yetkinliklere sahip olunmasının kilit rol oynadığı görülmektedir.

Buradan hareketle, Porsche, Mercedes-Benz ve Audi gibi premium segmentin en üst seviyesinde yer alan lider markaların, deneyimleri ve almış olduğu ödüller doğrultusunda, sektörün en tanınmış isimlerinden oluşan Mersin ilindeki bayi yöneticileri ile derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilerin “NVivo 12” nitel analiz programından faydalanılarak içerik analizine tabi tutulması sonucunda, stratejik liderliğin; müşteri odaklılık, operasyonel etkililik, işletmenin geliştirilmesi ve organizasyonel yaratıcılık olmak üzere dört önemli bileşeni ön plana çıkmıştır. Müşteri odaklılık bağlamında, araştırmacı tarafından gerçekleştirilen kodlamaların sıklığına göre sırasıyla, memnuniyetin sağlanması ve değerlendirilmesi, etkili dinleme ve ihtiyacın tespiti, sadakat ve sürdürülebilirlik, etkili iletişim kurabilme ve beklentilerin karşılanabilmesi bileşenleri; operasyonel etkililik bağlamında sırasıyla, stratejik düşünme ve çevre analizi, sistematik çalışma, takım motivasyonunun sağlanması, etkililiğin değerlendirilmesi ile amaç ve hedeflerin etkili bir şekilde tanımlanması; işletmenin geliştirilmesi bağlamında sırasıyla, müşteri potansiyelinin artırılması ile işletme ve rakiplere ilişkin farkındalığın yaratılması; organizasyonel yaratıcılık bağlamında ise sırasıyla, proaktif davranma ve açık fikirlilik bileşenlerinin dikkat çektiği tespit edilmiştir.

Son olarak, premium otomobil markalarının Mersin ilinde bulunan bayi yöneticilerinin takım arkadaşlarından, farklı bir ifadeyle takipçilerinden, yöneticilerinin stratejik liderlik yetkinliklerinin değerlendirilmesi noktasında Harvard Business Review’da yer alan, Schoemaker vd. (2013: 134)’ye ait stratejik liderlik değerlendirme ölçeğinden uyarlanan maddeleri puanlandırması beklenmiştir. Bu kapsamda ise, araştırmaya katılan Audi bayi yöneticisi (Görüşme 3), en yüksek değeri ifade eden 7 üzerinden 6,99 puan; Mercedes-Benz yöneticisi (Görüşme 2), 6,80 puan; Porsche yöneticisi (Görüşme 1) ise 6,76 puan almıştır.

Bu çalışma bağlamında ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda araştırmacılara, hem stratejik liderlik literatürüne katkı sunacak çalışmalara ağırlık vermeleri hem de otomotiv sektöründeki premium segmente ilişkin açıkça görülen bilimsel çalışma eksikliğinin giderilmesine yardımcı olacak araştırmalar gerçekleştirmeleri önerilmektedir.

6. Kaynakça

Davies, B. J. & Davies, B. (2004). Strategic leadership. *School leadership & management*, 24(1), 29-38.

Davies, B. J. & Davies, B. (2010). The nature and dimensions of strategic leadership. *Educational Leadership: Context, Strategy and Collaboration*, 38(1), 5-21.

Dhammika, K. (2016). Visionary Leadership and Organizational Commitment: The Mediating Effect of Leader Member Exchange. *Wayamba Journal of Management*, 4(1).

Duursema, H. (2013). Strategic Leadership: Moving beyond the leader-follower dyad. Erasmus Research Institute of Management, Erasmus University, Rotterdam.

Frese, M., Fay, D., Hilburger, T., Leng, K. & Tag, A. (1997). The Concept of Personal Initiative: Operationalization, Reliability and Validity in Two German Samples. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70(2), 139-161.

Hitt, M. A., Ireland, R. D. & Hoskisson, R. E. (2016). *Strategic management: Concepts and cases: Competitiveness and globalization*. Cengage Learning.

Ilieska, K. (2013). *Customer Satisfaction Index- As a Base for Strategic Marketing Management*. *TEM Journal*, 2(4), 327-331.

Johnson, G., Scholes, K. & Whittington, R. (2008). *Exploring Corporate Strategy*. Financial Times Prentice Hall.

Landis, J. R. & Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *biometrics*, 159-174.

Luthra, A. & Dahiya, R. (2015). Effective leadership is all about communicating effectively: connecting leadership and communication. *International Journal of Management & Business Studies (IJMBS)*, 5(3), 43-48.

Mckinsey & Company. (2013). The road to 2020 and beyond: What's driving the global automotive industry?, www.mckinsey.com/~media/mckinsey/dotcom/client_service/Automotive%20and%20Assembly/PDFs/McK_The_road_to_2020_and_beyond.ashx, Erişim Tarihi: 01.04.2019.

Mroz, J. E., Yoerger, M. & Allen, J. A. (2018). Leadership in workplace meetings: The intersection of leadership styles and follower gender. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 25(3), 309-322.

Northouse, P. G. (2017). *Introduction to leadership: Concepts and practice*. Sage Publications.

OECD. (2011). "Recent developments in the automobile industry", OECD Economics Department Policy Notes, No. 7, www.oecd.org/eco/outlook/48333701.pdf, Erişim Tarihi: 25.03.2019.

Olson, A. K. & Simerson, B. K. (2015). *Leading with strategic thinking: Four ways effective leaders gain insight, drive change, and get results*. John Wiley & Sons.

Robbins, S. P., DeCenzo, D. A., & Coulter, M. K. (2015). *Fundamentals of Management: Essential Concepts and Applications*. Pearson Education Limited.

Rowe, W. G. (2001). Creating wealth in organizations: The role of strategic leadership. *Academy of Management Perspectives*, 15(1), 81-94.

Schmitt, R. & Quattelbaum, B. (2010). Enthusiasm Perceived Product Quality-A Concept for the Distribution of Sensorial Perception Information.

Schoemaker, P. J., Krupp, S. & Howland, S. (2013). Strategic leadership: The essential skills. *Harvard business review*, 91(1), 131-134.

WISO. (2015). The Future Of The German Automotive Industry. Structural Change in the Automotive Industry: Challenges and Perspectives. www.library.fes.de/pdf-files/wiso/12165.pdf, Erişim Tarihi: 01.04.2019.

www.best-selling-cars.com/china/2018-international-german-luxury-car-sales-worldwide-and-in-china, Erişim Tarihi: 02.04.2019.

www.consumerreports.org/media-room/press-releases/2017/02/audi_leads_pack_of_luxury_brands_in_consumer_reports_2017_annual_brand_report_card, Erişim Tarihi: 02.04.2019.

Örgütsel Adalet Algısının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisinde Etik İklimin Rolü

Halit KESKİN¹

Murat ÇEMBERCİ²

Tuğba ÖZEL³

Giriş

Örgütsel bağlılık “*çalışanın örgüt üyeliğine devam etme arzusu, örgütsel amaçları benimsemesi ve bu amaçların gerçekleştirilmesi yolunda içten gelen bir çaba göstermesi*”dir. Örgütsel bağlılık ile ilgili yapılan araştırmalar; örgütte performansın üst düzeye çıkabilmesinde, bağlılığın son derece önem arz ettiğini göstermektedir (Mowday, Porter ve Steers 1982; Locke vd., 1988, s.24-25; Shore ve Martin, 1989, s.634; Uygur, 2007, s.71) Ayrıca, örgütsel bağlılığın olumlu ve etkili örgütsel kültür ile bağdaştığı (Web vd., 1992, s.538), örgütsel bağlılığın olduğu yerlerde daha fazla katılımın olduğu (Handy, 1985, s.133, 350; Wallace, 1995, s.232), örgütsel bağlılık düzeyinin devamsızlık ve işgücü devir oranı ile sürekli ve negatif yönlü ilişkisinin olduğu (Balci, 1985, s.19; Robbins, 1994, s.3; Tsui vd., 1992, s.563), Jaros vd. (1997) ise, bağlılık türlerinin birbirleriyle gösterdiği etkileşimsel etkinin (interactional effect), başka bir ifadeyle düzenleyici etkisinin, örgütten ayrılma niyetini etkilediğini tespit etmiştir. Bu nedenle işletmeler açısından örgütsel bağlılık düzeyini olumlu bir şekilde yükseltmek için örgütsel bağlılığın öncüllerini tanımlamak önemlidir. Bu önemden hareketle, bu çalışmada örgütsel bağlılığı harekete geçirmesi muhtemel faktörlerden örgütsel adalet ve etik iklimin çarpımsal etkisinin olabileceği düşünülmüştür. Örgütsel adalet algısının örgütsel bağlılıkla anlamlı olarak ilişkili olduğu ve bu ilişkide etik iklimin örgütsel adaletle çarpımsal olarak örgütsel bağlılık üzerindeki anlamlı etkiyi artıran, düzenleyici rolü olduğu varsayılmıştır. Örgütsel adalet algısı, etik iklim ve örgütsel bağlılık arasında öne sürülen doğrusal ve dolaylı pozitif ilişkilerin olduğu varsayımı **sosyal değişim teorisi ve eşitlik teorisi** dayanılarak açıklanabilir. Şöyle ki: **Sosyal Değişim Teorisi**, ilişkilerde etkileşimsel hareket edildiği tezini savunur. Buna göre, çalışan örgütte olumlu ve memnuniyet verici duygular tecrübe ettiğinde, bu duygulara karşılık olarak örgüte sadakat ve bağlılığını artırarak olumlu karşılık verir. Genel olarak ilişkilerde bireylerin aldıkları ödül ve yararları geri yansıttıklarını iddia eden bu teoriye dayanarak, örgütün kendi iyilik ve mutluluğu için hizmet ettiğini düşünen bir çalışanın, örgütün fayda ve yararını artırmak amacıyla gönüllü çaba göstererek karşılık vermesi güçlü bir ihtimaldir (Leung, 2008; Shapira-Lishchinsky ve Even-Zohar, 2011). Nitekim, sosyal mübadele teorisi konusunda yapılan bir çalışmada, örgütlerine yüksek düzeyde bağlılık duyan işgörenlerin, yüksek performans sergileyeceği ve işten

¹ Halit KESKİN, Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye, keskinhalit@gmail.com

² Murat ÇEMBERCİ, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye, muratcemberci@gmail.com

³ Tuğba ÖZEL, Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Programı, İstanbul, Türkiye, ozeltugba@gmail.com ORCID:0000-0002-6308-6636

ayrılmak yerine örgütte kalmayı arzulayacaklarını belirtilmektedir (Shore vd., 2006, s.837). **Eşitlik Teorisi** (Equity Theory) ise, kişi referans olan diğeri ile yaptığı kıyaslamada “girdi” ve “çıkıtı” oranlarında adaletsizlik algılarına kızgınlık veya suçluluk gibi olumsuz duygular hisseder, bu eşitsizliği gidermek için çeşitli davranışlarda bulunduğu tezini savunur. Burada “girdi” olarak ifade edilenler; yaş, kıdem, eğitim, çaba, sosyal statü, yetenek gibi bireysel nitelik ve özelliklerdir. Adams “çıkıtı” olarak ise; ödüllendirme, para, artan statü, otorite veya eğlenceli görevleri ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışan kendi katkısı ve kazanımlarının oranı ile diğerlerinin katkısı ve kazanımlarının oranında bir eşitsizlik algıladığında örgütte adaletsizlik algısı oluşmakta ve bu eşitsizliğin giderilmesi için bazı davranışlara yönelmektedir (Çalışkan, 2016, s.119). Adalet algısı ile araştırmalar sıklıkla Adams’ın (1965) bu eşitlik teorisine dayandırılmaktadır. Bu bağlamda çalışanların kaynakların ve ödüllerin adaletsiz dağıtımına karşı, olumsuz duygularla tepki gösterdiği birçok çalışmada ifade edilmiştir (Greenberg, 1987, s.11; Greenberg, 1990, s.400).

Bu teorilerden hareketle olumlu örgütsel adalet algısına sahip bireylerin örgütsel bağlılıklarının yüksek olacağı çıkarımında bulunulabilir. Aynı teoriksel temelle, çalışanların etik iklim algısının olumlu ve yüksek olduğu durumlarda olumlu örgütsel adalet algısının daha da artarak örgütsel bağlılığı daha iyi açıklayabileceği ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu minvalde çalışmada düzenleyici değişken olarak ele alınan etik iklimi 1980’li yıllarda inceleyen ilk araştırmacılar, Victor ve Cullen’dir. Victor ve Cullen etik iklimin nasıl algılandığı ve örgüt kültürünün nasıl bir parçasını oluşturduğu ve neyin ne kadar etik olduğu üzerinde durarak literatüre etik iklim modelini kazandırmışlardır. Victor ve Cullen (1988)’nin “etik iklim” olarak ifade ettiği durum, etik kod uygulamaları, etik örgüt politikaları, etik davranışları desteklemek ve etik olmayan davranışları cezalandırmak gibi bir takım örgüt içi etik ile ilgili uygulamalara karşı çalışanların algıları değerlendirilerek ölçülmektedir (Kaya, 2014, s.2). Yukarıda açıklanan kuramsal ve kavramsal yaklaşım çerçevesinde, bireyler olumlu algıladıkları uygulamalara, olumlu yönde karşılık verirler. Örgütsel iş ve işlemlerin dağıtımsal, süreçsel ve etkileşimsel olarak eşit, adil ve tatmin edici şekilde yapılandırıldığı noktasında olumlu düşünen çalışanların, örgütlerine olumlu yönde yüksek bir bağlılıkla karşılık vereceği öngörülmektedir. Nitekim literatürde de örgütsel adaletin örgütsel bağlılıkla ilişkisi olduğunu gösteren pek çok araştırma bulunmaktadır. Örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye etik iklimin düzenleyici (moderatör) değişken olarak katılmasıyla ortaya çıkacak model önerisi literatürde daha önce araştırılmamış olması bakımından önemlidir. Örgütsel adalet girdi değişkeni ve etik iklim düzenleyici değişken olarak, çıkıtı değişken örgütsel bağlılık üzerinde düzenleyici rolün olup olmadığına dair öne sürülen bu model önerisine ilişkin, aşağıda birinci bölümde detaylı olarak açıklanan kavramlar, literatür bulguları yer almaktadır. İkinci bölümde araştırmanın hipotezleri ve araştırma modeli, üçüncü bölümde veri toplama yöntemi ve ölçekler hakkında bilgilerle devam edilecek. Çalışmanın son bölümünde mevcut literatür ile bağlantılı olarak bu çalışmanın katkıları, sınırları, ileride yapılacak araştırma önerilerine yer verilmiştir.

1.Kavramsal ve Kuramsal Açıklamalar, İlgili Araştırmalar

1.1.Örgütsel Adalet Algısı ve Boyutları

Adalet çalışanlar arasında eşit davranmak, tarafsız olmak, hataları kabul etmek ve başkalarının hatalarından veya eksikliklerinden menfaat sağlamamaktır. Adalet, hakkaniyete ilişkin algıdır. Örgütsel

adalet çalışanlara nasıl davranılması gerektiğini belirtmekte olup, çalışma ortamındaki hakkaniyete ilişkin genel ya da çok boyutlu algılamalardır. Çalışanların açık ya da örtülü, ayrımcı-kayırmacı, eşitsiz dürüstçe olmayan davranış hissettiklerinde örgütsel adalet algısı düşük olacaktır bu durumda çalışanların örgütsel bağlılıkları, iş performansları ve iş arkadaşlarına karşı yardımları azalır, örgütsel sessizlik artar. Oysaki bunun tam tersi çeşitlilikler arasındaki bir örgüt ortamında tutarlılık, eşitlik ve objektiflik doğrultusunda sağlanan olumlu bir örgütsel adalet algısı, gelecekteki olayların önceden tahmin ve kontrol edilebilirliğini artırarak, çalışma yaşamının belirsizliğini azaltabilmekte, çalışma hayatına daha çok anlam kazandırarak bağlılık yaratabilmektedir. Örgüt çalışanları eşit ve tutarlı değerler sistemiyle örtüşen bir ödül ve ceza sistemiyle yönetilen çevre algıladıklarında daha olumlu duygular içinde bulunurlar. Bu olumlu ve yüksek adalet algısı ise, örgüt mensuplarının bütünleşmesine aracılık edebilir, özellikle iş memnuniyeti, örgütsel bağlılık davranışlarının artmasını, işbirlikçi davranışların ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu bağlamda örgütsel adalet literatüründe yapılan çalışmalarda olumlu adalet algısının çalışanlarda olumlu tutum ve davranışların ortaya çıkmasını sağlayıcı bir öncül olarak ifade edilmektedir (Greenberg, 1987; Colquitt, Scott, Judge, ve Show, 2006; Meydan vd., 2016, s.147). Örgütsel adalet yazınında örgütsel adaleti tek boyutta ya da ikili ve üçlü olarak alt boyutlarıyla ele alan araştırmacılar olmakla birlikte özellikle yakın zamanda “bilgiye dayalı adalet” ve “bireylerarası adalet” boyutlarını da örgütsel adaletin üçüncü ve dördüncü boyutu olarak ele alan araştırmacılar da olmuştur (Ambrose vd., 2007; Meydan vd., 2016, s.147). Bununla birlikte bu konu hala tartışmalı olup, bilgiye dayalı adalet ve bireylerarası adalet boyutlarının etkileşim adaleti boyutuna dâhil olduğu yönündeki bulgulara ulaşılan araştırmalara rastlanmaktadır. Bu yüzden bu araştırmada geleneksel literatürde tanımlanan üç adalet boyutu açıklanacak ve araştırma bu üç adalet boyutu üzerinden gerçekleştirilecektir. **Dağıtım Adaleti**, bireyin elde ettiği maddi kazanımlara ilişkin adalet algısıdır. Kazanımların adil olup olmadığına karar vermenin yöntemi ise; sağlanan katkı (eğitim, zeka, tecrübe, vs.) ile elde edilen ödülün oranını hesaplamak ve diğerleri ile kıyaslamaktır (Colquitt vd., 2001, s.426). Kıyaslama yapılan standart örgüt içinden olabileceği gibi örgüt dışından da (sektörle kıyas, dünyadaki insanlarla kıyas, diğer bireylerin kişi hakkındaki inanışlarına göre kıyas) da olabilmektedir. Kıyaslama sonucunda eşitsizlik algısına sahip bireylerde eşitliği sağlama yönünde gerginlik duygusu oluşmakta, bu eşitsizliği yok etmek için çabayı azaltma yada iş ilişkilerini değiştirme gibi farklı davranışlar gösterilebilmektedir (Mumcu vd., 2016, s.120). Kıyaslamada ki eşitsizlik algısını gidermek için ödüllerin dağıtımı konusunda çeşitli ilkeler arasından ön plana çıkan en önemli üçü şöyledir; **eşitlik ilkesi (equity)**, **eşit paylaşım ilkesi (equality)** ve **ihtiyaç (need) ilkesidir**. *Eşitlik ilkesi*, dağıtımın örgüt üyelerinin katkılarına ya da performanslarına göre yapılmasıdır. *Eşit paylaşım ilkesi*, bireylerin katkılarına bakılmaksızın kaynakların, çalışan grup içinde eşit dağıtımıdır; *ihtiyaç kuralı ise*, dağıtımın bireylerin ihtiyaçları dikkate alınarak yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Chen, 1995, s.408). Dağıtım adaletinin tesisi için, özellikle eşitlik ilkesinin önemli olduğunu ortaya çıkaran bulgulara rastlanırken, eşitliğin yanı sıra objektif temelinde davranılması gerektiği de vurgulanmaktadır. Buna göre, benzerler arasında benzer davranılmalı, farklı olanlar arasında aralarındaki farklar oranında farklı davranılmalıdır (Meydan vd., 2016, s.147). Çalışanların kazanımları kuşkusuz hem ekonomik hem de sosyo-psikolojik değer taşımaktadır. Ancak bazı araştırmalar dağıtım adaletini sadece ekonomik kazanımlara ilişkin gösterilen tepkilerle eşleştirmiştir. Bununla birlikte başka araştırmalar çalışanların hem ekonomik hem de sosyo-psikolojik kazanımlarla ilgili adilanelik değerlendirmesini yaptığını işaret

etmektedir. Dağıtım adaletine bakış açısını sosyo-psikolojik kazançların dağıtımını da içerecek şekilde genişletmek prosedür adaletine yaklaştırmaktadır (Cropanzano ve Ambrose, 2001, s.123). **Prosedür Adaleti** kazanımlarla ilgili kararlarda süreçlerin yönetilmesindeki doğru metot ve iş yapma biçimleri ile ilgilidir. Cropanzano ve Folger (1996, s.72) tarafından “odaklanma neye karar verildiğinden, kararın nasıl verildiğine değişmiştir” şeklinde belirtilerek prosedür adaleti boyutunun nasıl ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sürecin adillğine ilişkin yargı, çalışanlar arasında tutarlı, önyargısız, doğru bilgiye dayalı, hataları düzeltebilen, tüm alıcıların isteklerini temsil edebilen, etik standartlara dayalı kaynak dağılımı yapabilen yönetsel özelliklerin olmasına göre belirlenmektedir (Cohen-Charash ve Spector, 2001). **Etkileşim Adaleti** kavramı ise, ilk olarak Bies ve Moag (1986) tarafından incelenmiştir. Bies ve Moag bu boyutu “*adaletin iletışim kriteri*” olarak ifade etmişlerdir. Prosedürler, örgütteki karar alma süreçlerinin yapısal niteliğini ifade ederken, etkileşim iki kişi arasındaki sosyal mübadeleye işaret etmektedir (Bies ve Moag, 1986). Bias’a göre çalışanların karar verme süreçlerinde uygulanan prosedürlerle ilgilendikleri kesindir ancak bununla birlikte kişilerarası ilişkide gördükleri muameleyle de ilgilenmektedirler. Araştırmacılar etkileşim adaletinin iki boyutuna dikkat çekmektedirler: bunlardan ilki, “kişilerarası duyarlılık (interpersonal sensitivity)”, ikincisi ise, “bilgiye dayalı adalet” yani “açıklamalar ve sosyal sorumluluk (social accounts, social reliability)” boyutudur (Folger ve Cropanzano, 1998, s.24). Bunu sağlayan süreçler; çalışanların katkısı ile yeteri kadar ilgilenme, kişisel ön yargıyı bastırma, karar verme kriterlerini uygulama, zaman içerisinde geri besleme, adaletli karar gibi beş davranış biçimi ile tanımlanmaktadır. Bunlardan ilk boyut olan kişilerarası duyarlılık, kararın uygulanmasından sorumlu yöneticilerin, karardan etkilenenlere nazik ve saygın davranılmasıyla ilgilidir. İkinci boyut bilgiye dayalı adalet ise, dağıtım kararının altında yatan mantığın karardan etkilenenlere açık, tam ve yeterli olarak iletilmesi ile ilgilidir (Anderson ve Shiner, 2003, s.230). Çalışanlar istenmeyen bir sonuçla ilgili kendilerine duygusal ve rasyonel yeterli bir açıklama yapıldığında daha toleranslı olup, daha az adaletsizlik duygusu yaşamaktadırlar (Greenberg, 1990, s.561). Örneğin, çalışanın işten çıkarılması gibi oldukça zorlu bir durumda bile etkileşim kalitesi yüksekse (adilaneliği, yeterli açıklama yapılması, değer veren, iyi dilek ve şükran sunan yaklaşım) bireyin sonuca tepkisi farklı olabilmektedir (Lind vd., 2000, s.582).

1.2.Örgütsel Bağlılık ve Boyutları

Örgütsel bağlılık 1956 yılında Whyte tarafından ilk olarak ele alınmış, daha sonra pek çok araştırmacı tarafından geliştirilmiştir (Morrow ve McElroy, 1986, s.139). Örgütsel bağlılık, “*bireyin kurumsal amaç ve değerleri kabul etmesi, bu amaçlara ulaşılması yönünde çaba sarf etmesi ve kurum üyeliğini devam ettirme arzusu*”dur. Örgütsel bağlılık ile ilgili kabul gören en yaygın tanım şöyledir (Uygur, 2007, s.74):

- Örgütün amaç ve değerleri kabul etme ve güçlü inanç duyma
- Örgütün lehine önemli bir çaba harcama istekliliği,
- Örgütsel üyeliği sürdürme kararlılığı.

Bu bağlamda üzerinde durulan ana unsurlar: “*örgütün amaç ve değerlerine gönülden inanış ve bunları kabulleniş; örgütten yana her şeyini ortaya koymaya gönüllü olma ve örgütün bir üyesi olarak kalmak için son derece güçlü bir irade ortaya koyma*”dır (Swales, 2002, s.159; akt.: Durna vd., 2005,

s.211). Örgütsel bağlılık, çalışanın, diğer çalışanlara yakın olma duygusuyla ifade edilen **özdeşleşme** boyutu; bireysel ve örgütsel amaç ve değerler sisteminin uygunluğunu ifade eden içselleştirme boyutu (ki bu **adanmışlığın** karşılığıdır) ve araçsal birlikteliği anlatan **uyum** boyutunu da kapsayan daha genel bir kavramdır (O'Reilly III ve Chatman 1986; O'Reilly 1995; Chatman 1991; Handy 1985; akt.:Özel, 2009). Tüm bu özellikleri taşıması bakımından örgütsel bağlılık yazınında en çok kabul gören ve bu araştırmanın yürütülmesi tavsiye edilen model **Allen ve Meyer'in "Üç Boyutlu Örgüte Bağlılık Modeli"dir**. Bu model örgüte bağlılığı çok boyutlu bir kavram olarak ele almaktadır. Bu modele göre **"duygusal (affective), devam (continuance) ve normatif (normative) bağlılık"** olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkan örgütsel bağlılığın hepsindeki ortak özelliği; psikolojik bir durum yansımaları, kişi-örgüt arasındaki ilişkiyi göstermeleri, örgütsel üyeliği sürdürme kararlılığı ve işten ayrılma kararına yönelik özellikte olmalarıdır (Özel, 2009). Farklı deneyim ve uygulamalara bağlı gelişen "duygusal, devam ve normatif bağlılık" boyutlarının psikolojik yapıları ve ortaya çıkış nedenleri birbirinden farklıdır. Öncelikle bu boyutları şöyle açıklamak mümkündür; **Duygusal Bağlılık**, çalışanın örgüte duygusal veya hissi bağlanmasıyla ilgilidir. Yüksek duygusal bağlılık taşıyan çalışanlar, örgütleriyle özdeşleşir, örgütün içine girer ve örgütün bir üyesi olmaktan mutluluk duyarlar. Yüksek duygusal bağlılık taşıyanlar **"istedikleri için"** örgütte kalırlar ve örgütün menfaatleri adına büyük çaba göstermeye meyillidirler. Bu yüzden örgütte en çok istenebilecek bağlılık türüdür. İş deneyimleri ve bireysel özellikler duygusal bağlılık üzerinde doğrudan etkiye sahiptirler. **Devamlılık Bağlılığı (Rasyonel Bağlılık veya Sürekli Bağlılık)**, çalışanın örgütten ayrılması neticesinde kaybedeceklerini düşünerek örgütteki üyeliğini sürdürme isteğidir. İş alternatiflerinin olmaması ya da azlığı veya örgüte yapılan yatırımların fazla algılanması mevcut iş ve işverene bağlılığı artırır. Bir başka ifadeyle, çalışan örgüte yönelik harcadığı zamanı ve enerjiyi düşündüğünde, örgütsel temelli becerilerini bir başka örgüte transfer etmenin zor olduğunu ve kıdem esaslı kazançlarını kaybedeceğini fark ettiğinde yatırımları bağlamında örgütsel bağlılığı etkilenmektedir. Çalışanın örgütte harcadığına inandığı emek, zaman, çaba, edindiği para, statü gibi kazanımlar (yatırımlar) ne kadar fazlaysa örgütten ayrıldığında ayrılmanın sebep olacağı maliyetler de bir o kadar fazla olur ki bu da bireyin örgüte bağlılığını artırır. Algılanan yatırımların fazla olması ve iş alternatiflerinin azlığı nedeniyle **"koşullar gerektirdiği için"** süren bağlılıkta, asgari çalışma düzeyinde performans sergilenir ki bu durum örgütlerin hiç de istemediği bir bağlılık türüdür. Neticede algılanan yatırımların fazlalığı ve iş alternatiflerinin azlığı devamlılık bağlılığına işaret etmektedir. **Normatif Bağlılık (Zorunlu Bağlılık) ise**, çalışanın örgüte karşı hissettiği sorumluluğuna ilişkin inancının bir sonucudur. Çalışan ahlaki yükümlülük duygusuyla **"zorunluluk hissettiği için"**, örgütte çalışmayı kendisi için **bir görev olarak** gördüğü ve örgütte kalmanın ya da örgütü bağlılık göstermenin **"doğru bir davranış"** olduğunu hissettikleri için örgüt üyeliğini sürdürür. Çalışan, işyeri ya da işverene bağlılığını sürdürmeye mecbur olduğu düşünce ve inancını taşır. Ülkemizde yapılan bir çalışmada normatif bağlılığı en çok etkileyen değişkenlerin **"sadaikat normları, aile etkisi, toplulukçu örgüt kültürü ve eş-dost ricası ile işe alınma"** olduğu görülmüştür. Dolayısıyla aslında normatif bağlılık kişisel sadaikat normları ile ilişkili olup, kişinin sosyal ve kültürel özelliklerinden etkilenmektedir (Allen ve Meyer, 1990 s.2-5, Dunham vd., 1994, Wasti, 2000, Uyguc vd., 2004, s.92, Özel, 2009).

1.3. Etik İklim

Etik iklim bir tür örgüt iklimidir. Etimolojik açıdan incelendiğinde, “*iklim*” Yunanca kökenli “*climate*” sözcüğünden gelmekte “*eğilim, meyil*” anlamını ifade etmektedir. Dolayısıyla iklim denildiğinde ifade edilen bireyin algılamasıdır. Bireysel algı ise büyük ölçüde çevresel şartlardan oluşur ve davranışları etkiler, şekillendirir. Örgütlerin algılamaları ise kendilerine özgü ortak algı iklimini, örgüt iklimini oluşturur. Örgüt iklimi kavramını literatürde ilk ele alan Gellerman olmuştur. Gellerman’a (1973, s.74) göre; örgütleri birbirinden ayırtıran unsur kişilik farkları ve çalışma ortamlarıdır. Gellerman, örgüt ikliminin bir örgütteki lider ve yöneticilerin sorunlara karşı benimsediği ortak tutumla oluşacağı varsayımında bulunmaktadır. Victor ve Cullen tarafından geliştirilen “*etik iklim*” kavramıysa, işletmede neyin doğru neyin yanlış veya hangi davranışların kabul edilebilir, hangi davranışların kabul edilemez olduğunun açıklayıcısı ve öngörücüsü olarak işlev görür. Örneğin, etik iklim bir örgütteki insanların rüşvetin doğru veya yanlış olduğuna karar vermelerine olanak sağlar. Buna göre etik iklim, çalışanların iş yapma biçimlerine, problemleri nasıl ele alacaklarına ve bunlarla nasıl başa çıkacaklarına etki eden doğru davranışın ne olduğuna dair ortak kabullerdir. Çalışanların herhangi bir etik ikilemle karşılaştığında örgütünün ondan neyi, nasıl yapması gerektiğine dair algıları o örgütün etik iklimi olarak nitelendirilmektedir. Bir işletmenin doğru ve yanlış sorunsalıyla ilgili tüm değerleri, örgütün etik iklimine katkıda bulunmaktadır (Wimbush, Shepard ve Markham, 1997, s.67; Akbaş, 2010, s.122-123; Kaya, 2014, s.5). Sonuç olarak, rekabetin kaçınılmaz ve acımasız hale geldiği günümüzde, bir yandan kendilerine diğer yandan da çevrelerine karşı sorumlu işletmelerin karşı karşıya kaldıkları ikilemlerde kararları etik süzgeçlerden de geçirerek doğru kararlar alıp, hem rasyonel hem de sorumlu ve hesap verebilir hareket etmesi ancak etik anlayışı güçlü bir düzen ile gerçekleştirilebilir. Etik iklimin varlığı, örgütsel adalet algısını güçlendiren önemli bir yordayıcı ve öncüdür. Etik iklimin zayıflığı, örgütsel adalet algısını da zayıflatmakta, örgütsel sessizliği artırmakta ve daha pek çok iş tutum ve davranışını etkilemektedir (Meydan vd., 2006, s.154). Örgütsel bağlılık ve etik iklim türleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesi kapsamında ise Cullen vd. (2003) tarafından yapılan çalışmada etik iklim boyutlarından “iyiliksever iklimlerin” yüksek düzeyde algılandığı örgütlerdeki bağlılıkla iklim arasında ilişkinin pozitif olduğu; “araçsalcı iklimleri”nin algılandığı örgütlerdeki bağlılık ile etik iklim arasındaki ilişkinin ters olduğu tespit edilmiştir. Kelley ve Dorsch (1991) tarafından yapılan çalışmada ise örgütsel bağlılığın örgütte algılanan etik iyiliksever iklimle artacağı bunun lider ile kurulacak görev odaklı katılım etkileşimine de olumlu yansıyacağı tespit edilmiştir. Ögüt ve Kaplan (2011), etik iklim ve örgütsel bağlılık ilişkisine ilişkin çalışmasında, etik iklim algılamalarının normatif ve devam bağlılığı üzerinde etkili olmadığı ancak duygusal bağlılıkta etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Fein, Tziner, Lusky ve Palachy (2013) “etik iklim, adalet algısı ve lider-üye etkileşimi arasındaki ilişki” adlı çalışmalarında, etik iklimin örgütsel adalet boyutlarından sadece “prosedür adaleti” ile ilişkili, etkileşimsel ve dağıtımsal adalet ile ilişkisiz olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Mumcu ve Döven, 2016, s.122).

2. Hipotezler ve Araştırma Modeli Önerisi

Literatürel bulgular doğrultusunda araştırmanın ana problem sorusu: “*Örgütsel adaletin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde etik iklimin düzenleyici rolü var mıdır?*” Örgütsel bağlılığın örgütsel adalet algısından etkilenip etkilenmediği, örgütsel adalet algısının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde etik iklimin düzenleyici rolünün olup olmadığının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda araştırma önerisinin ana ve alt hipotezleri şöyledir:

H1: Örgütsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasında pozitif anlamlı ilişki vardır.

H1a: Dağıtım adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasında pozitif anlamlı ilişki vardır.

H1b: Prosedürel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasında pozitif anlamlı ilişki vardır.

H1c: Etkileşimsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasında pozitif anlamlı ilişki vardır.

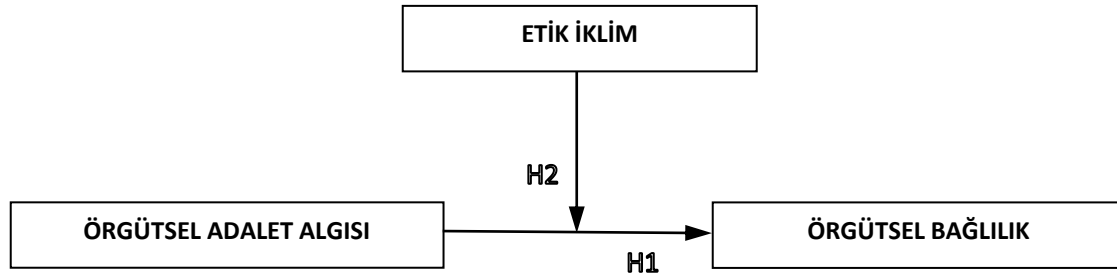
H2: Örgütsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide etik iklimin düzenleyici etkisi vardır.

H2a: Dağıtım adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide etik iklimin düzenleyici etkisi vardır.

H2b: Prosedürel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide etik iklimin düzenleyici etkisi vardır.

H2c: Etkileşimsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide etik iklimin düzenleyici etkisi vardır.

Araştırmanın hipotezleri bağlamında kurulan teorik modeli şöyledir:

Bu araştırma önerisinin hipotezleri ve modeli doğrultusunda örgütsel adalet ve etik iklimin örgütsel bağlılığı açıklamada hem doğrusal ve hem de dolaylı olarak anlamlı ve güçlü çarpımsal değişkenler olarak çıkması öngörülmektedir. Öyle ki, etik iklimin düzeyinin yüksek olduğu yerlerde çalışanların örgütsel bağlılıklarında da artış görülecektir. Bu artış tek başına örgütsel adalet algısının yüksek olması nedeniyle oluşan örgütsel bağlılık düzeyinden daha yüksektir. Başka bir deyişle, örgütsel bağlılık üzerinde örgütsel adalet algısının yüksek olması ve etik iklimin birlikte etkisi her birinin müstakil etkisine kıyasla anlamlı olarak daha fazla olacaktır.

3. Verilerin Toplanması, Veri Toplamada Kullanılabilecek Araç ve Ölçekler

Örgütsel adalet algısı ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide, etik iklimin düzenleyici etkisinin olduğunun öngörüldüğü bu araştırma modeli önerisi betimsel bir çalışmadır. Gelecekte ampirik olarak çalışmanın hipotezlerini test ederken 3 (üç) bölümden oluşacak anket kullanılabilir. Araştırmada kullanılabilecek ölçeklere ilişkin bilgiler şöyledir: **Örgütsel Adalet Algısı Ölçeği** olarak; Moorman (1991) tarafından geliştirilen ve Niehoff ve Moorman (1993) tarafından geçerleme çalışması yapılan üç boyutlu (dağıtım adaleti, prosedür adaleti, etkileşim adaleti) adalet ölçeği kullanılabilir. Bu ölçek dağıtım

adaleti için 5 tane, prosedür adaleti için 6 tane, etkileşim adaleti için 9 tane, toplam 20 ifadeden 5'li likert tipi ölçektir. **Örgütsel Bağlılık Ölçeği**; Meyer ve Allen tarafından 1984 ile 1997 yılında geliştirilen 17 maddeden, 5'li likertten oluşan Örgütsel Bağlılık Ölçeği kullanılabilir. Bu ölçek örgütsel bağlılığı; 'duygusal bağlılık', 'devam bağlılığı' ve 'normatif bağlılık' olmak üzere üç bileşene ayırarak ölçmektedir ve son haliyle alanında en çok uygulanan ölçeklerden biridir. **Etik İklim Ölçeği** olarak, Schwepker tarafından 2001 yılında geliştirilen 8 maddeli, 5'li likertten oluşan ölçeğin kullanımı tavsiye edilmektedir (Schwepker, 2001, s.49).

4.Tartışma, Sonuç Ve Öneriler

Örgütsel adalet algısının örgütsel bağlılıkla anlamlı olarak ilişkili olduğu ve bu ilişkide etik iklimin örgütsel adaletle çarpımsal olarak örgütsel bağlılık üzerindeki etkiyi güçlü ve anlamlı olarak artırarak düzenleyici rolü düşünülmektedir. Bu bağlamda sunulan model önerisinin problem cümlesi; *“örgütsel adalet algısı ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki üzerinde etik iklimin düzenleyici rolü”* olarak belirlenmiştir. Literatür araştırmasından sonra hipotezler geliştirilmiştir. Çalışmada literatür incelemesinin sonucunda geliştirilen hipotezlerin yanında, bir araştırma modeli önerisi de sunulmuştur. Sunulan teorik modele yönelik olarak konuyla ilgili araştırmacıların ampirik olarak modeli test etmeye yönelik bir çalışma yapmaları yararlı olacaktır. Araştırmanın genel amacı, örgütsel bağlılığın artırılması için adalet algısı ve etik iklim kavramlarının önemi ve kavramların birbiriyle ilişkisi, birbirlerini açıklama ve birbirlerini artırma etkisi vurgulamaktır. İşletmeler için önemli bir sosyal ve entelektüel sermaye konumunda nitelikli insan kaynağının örgüte ve örgüt amaçlarına bağlılık duyarak katma değer sağlaması tüm kurum ve kuruluşlar için yaşamsal önem taşır. Örgütsel bağlılığın öncüllerini tanımlamak önemlidir. Örgütsel bağlılığın sağlanması ve artırılmasını sağlayan önemli unsurlardan biri, çalışanların adaletli bir ortamda çalıştıklarına dair inançlarıdır. Bireyler, örgüt içerisindeki süreçlerde, dağıtımsal ve etkileşimsel konularda adilane olduğuna inanırlarsa, örgüte bağlanım düzeyleri olumlu etkileneceği düşünülmektedir. Literatürde örgütsel bağlılık ve örgütsel adalet arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalardan da bu durum anlaşılmalıdır, fakat bu ilişkide etik iklimin düzenleyici etkisine ilişkin bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Model, eğitim ve yönetim alanlarındaki tutumsal ve davranışsal sorunların çözümüne pratik bakış açısı kazandıracak ve sonraki araştırmacılara konuyla ilgili öneri sağlayıcı olarak görülmelidir. Bu çalışmada etik iklim; etik kod uygulamaları, etik örgüt politikaları, etik davranışları desteklemek ve etik olmayan davranışları cezalandırmak gibi bir takım örgüt içi etik ile ilgili uygulamalara yönelik çalışanların algılarının değerlendirilerek ölçülmesi önerilmiştir. Ancak başka araştırmalarda, güvenlik iklimleri, yaratıcılık iklimleri, yenilik iklimleri, güçlendirme iklimleri gibi belirli amaçlara hizmet eden farklı iklimler de değişken olarak test edilebilir.

5.KAYNAKÇA

ADAMS, J. S. (1965). Inequity in Social Exchange, in Berkowitz, (derl.) Advances in Experimental Social Psychology, Academic Press, New York, London, 2.

- AKBAŞ T. T. (2010). “Örgütsel Etik İklimin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Mobilya Sanayi Büyük Ölçekli İşletmelerinde Görgül bir Araştırma”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Vol.12, No.19, 2010.
- ALLEN, N. J. ve MEYER, J. P. (1990). “The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to the Organization”, *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, Vol. 63, No.1.
- AMBROSE, M., HESS, R. L., ve GANESAN, S. (2007). “The Relationship Between Justice And Attitudes: An Examination Of Justice Effects On Event And System-Related Attitudes”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*,103(1).
- ANDERSON D. ve SHINEW, K. J. (2003). “Gender Equity in the Context of Organizational Justice: A Closer Look at a Reoccurring Issue in the Field”, *Journal of Leisure Research*, Vol.35(2).
- BALCI, A. (1985). Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara.
- BIES, R. J. ve MOAG, J. F. (1986). “Interactional Justice: Communication Criteria of Fairness. (Editörler: R. J. Lewicki, B. H. Shepperd ve M.H. Bazerman)”, *Research on Negotiations in Organizations*. Greenwich, CT: JAI Press.
- ÇALIŞKAN, A. (2016). “Örgütsel Adaletin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Etik İkliminin Aracılık Rolü”, *Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, (2) 2015, 115-141
- CHEN, Z. X. ve FRANCESCO, A. M. (2000). “Employee Demography, Organizational Commitment and Turnover Intentions In China: Do Cultural Differences Matter?”, *Human Relations*, 53 (6).
- COHEN-CHARASH, Y., & SPECTOR, P. E. (2001). The Role of Justice in Organizations: A Meta Analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Process*, 86(2), 278–321.
- COLQUITT, J. A., CONLON, D.E., WESSON, M.J., PORTER, C.O., ve NG, K. Y. (2001). “Justice at the Millennium: A Meta-Analytic Review Of 25 Years Of Organizational Justice Research”, *Journal of Applied Psychology*, 86 (3).
- COLQUITT, J. A. (2001). “On the Dimensionality of Organizational Justice: A Construct Validation of a Measure”, *Journal of Applied Psychology*, 86.
- COLQUITT, J. A., SCOTT, B. A., JUDGE, T. A. ve SHAW, J. C. (2006). “Justice and Personality: Using Integrative Theories To Derive Moderators of Justice Effects”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 100; 110– 127.
- CROPANZANO, R. ve FOLGER, R. (1996), *Procedural Justice and Worker Motivation at Work*, NewYork:McGraw- Hill.
- CROPANZANO, R. ve AMBROSE, M.L. (2001). “Procedural and Distributive Justice Are More Similar Than You Think: A Monistic Perspective and a Research Agenda”, Jerald Greenberg and Russell Cropanzano (Eds.), *Advances in Organizational Justice*, Stanford University Press Stanford, California, s.119-151.
- CROPANZANO, R., BYRNE, Z. S., BOBOCEL, D. R. ve RUPP, D. E. (2001), “Moral Virtues, Fairness Heuristics, Social Entities, And Other Denizens of Organizational Justice”, *Journal of Vocational Behavior*, 58, s. 164–209.

- CULLEN, J. B., PARBOTEEAH, K. P. ve VICTOR, B. (2003). “The Effects Of Ethical Climates On Organizational Commitment:Ca Two-Study Analysis”, *Journal of Business Ethics*, 46: 127-141.
- DUNHAM, R.B., GRUBE, J.A. ve CASTANEDA, M.B. (1994). “Organizational Commitment: The Utility of An Integrative Definition”, *Journal of Applied Psychology*, Vol: 79(3).
- DURNA, U., EREN, V., (2005). “Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık” *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Vol: 6 (2).
- FEIN, E. C., TZINER, A., LUSKY, L., ve PALACHY, O. (2013). Relationships Between Ethical Climate, Justice Perceptions, And LMX. *Leadership & Organization Development Journal*, 34(2), 147-163.
- FOLGER, R. G. ve KONOVSKEY, M. A. (1989). “Effects of Procedural and Distributive Justice on Reaction to Pay Raise Decisions” *Academy of Management Journal*. 32.
- FOLGER, R., & CROPANZANO, R. (1998). *Organizational Justice and Human Resource Management*. USA: Sage Publications Inc.
- GELLERMAN, S.W. (1973). *The Uses of Psychology in Management*, New York: Collier
- GREENBERG, J. (1987). “A Taxonomy of Organizational Justice Theories”, *Academy of Management Review*, 12:1.
- GREENBERG, J. (1990). “Organizational Justice: Yesterday, Today and Tomorrow”, *Journal of Management*, 16: 2, s.399-432.
- HANDY, C. B. (1985). *Understanding Organizations*. 3. Ed. England: Penguin Business.
- JAROS, S. J. (1997). “Three Component Model of Organizational Commitment and Turnover Intentions”, *Journal of Vocational Behavior*, 51.
- KAYA Özbağ Gönül (2014). “Etik İklim ve Duygusal Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Süreçsel Adaletin Aracı ve Yöneticiye Duyulan Güvenin Düzenleyici Rolü”, *Bartın Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, 1-28.
- KELLEY, S. W. ve DORSCH, M. J. (1991). “Ethical climate, organizational commitment and indeptedness among purchasing executives”, *Journal of Personel Selling and Sales Management*, 11 (4): 55-66.
- LEUNG Alicia S. M. (2008). “Matching Ethical Work Climate to In-role and Extrarole, Behaviors in a Collectivist Work Setting”, *Journal of Business Ethics*, 79, s.43–55.
- LOCKE, E. A., LATHAM, G. P., and EREZ, M. (1988). *The Determinants Of Goal Commitment*. *Academy Of Management Review* 13, 1.
- MEYDAN, C. H., KÖKSAL, K., ve KARA UĞURLU, A. (2016). Örgüt İçinde Sessizlik: Örgütsel Etik Değerlerin Etkisi ve Adalet Algısının Aracılık Rolü. *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 142-159
- MORROW, P.C. ve McELROY, J.C. (1986). “Research Notes on Assessing Measures of Work Commitment”, *Journal of Vocational Behaviors*, Vol: 7.
- MOORMAN, R. H. (1991), “Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behavior: Do Fairness Perceptions Influence Employee Citizenship?”, *Journal of Applied Psychology*, Vol.76, ss.845-855.

- MOWDAY, R.T., PORTER, L.W. ve STEERS, R.M. (1982). “Employee-Organization Linkages: The Psychology of Commitment, Absenteeism and Turnover”, New York, Academic Press. In Reichers, A.E. A Review and Reconceptualization of Organizational Commitment, *Academy of Management Review*, Vol:10, Num:3.
- MUMCU A. ve DÖVEN M. (2016). “Etik İklim ve Algılanan Örgütsel Adalet İlişkisi: Tokat İli Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, *İş Ahlakı Dergisi*, Mayıs, 9(1), 113-152.
- NIEHOFF, R.T., MOORMAN, R.H, (1993). Justice As a Mediator of the Relationship Between Methods Of Monitoring and Organizational Citizenship Behavior, *Academy of Management Journal*, 36.
- O'REILLY, C. ve CHATMAN, J. (1986). “Organizational Commitment and Psychological Attachment: The Effect of Compliance, Identification and Internalization on Prosocial Behavior”, *Journal Of Applied Psychology*, Vol:71, Num:3.
- ÖĞÜT, A., ve KAPLAN, M. (2011). Otel İşletmelerinde Etiksel İklim Algılamaları İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Analizi: Kapadokya Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 191-206.
- ÖZEL, T. (2009). Örgütsel Bağlılık Ve Tükenmişlik Düzeyi: İstanbul İli Vakıf Üniversitelerinde Görev Yapan Akademisyenlere Yönelik Bir Alan Araştırması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ROBBINS, S. P. (1994). Örgütsel Davranışın Temelleri. (Çeviren: S. A. Öztürk). Prentice Hall International Inc.
- SCHWEPKER Jr.,C. H. (2001). “Ethical Climate’s Relationship to Job Satisfaction, Organizational Commitment, and Turnover Intention in the Salesforce”, *Journal of Business Research*, Vol.54
- SHAPIRA-LISHCHINSKY, O., ve EVEN-ZOHAR, S. (2011). Withdrawal Behaviors Syndrome: An Ethical Perspective. *Journal of Business Ethics*, 103(3), 429.
- SHORE, L. M. and MARTIN, H. J. (1989). Job Satisfaction And Organizational Commitment in Relations to Work Performance And Turnover Intentions. *Human Relations* 42(7).
- SHORE L. M., TETRICK L.E., LYNCH P., BARKSDALE K. (2006). “Social and Economic Exchange: Construct Development and Validation”, *Journal of Applied Social Psychology*, 36.
- SWAILES, S. (2002). “Organizational Commitment: A Critique Of The Construct And Measures”, *International Journal Of Management Reviews*, Vol: 4, Iss. 2.
- TSUI, A. S., EGAN, T. D., and O'REILLY III, C. A. (1992). “Being Different: Relational Demography And Organizational Attachment”, *Administrative Science Quarterly* 37, Vol:1-4
- UYGUÇ, N., ve ÇİMRİN, D. (2004). “Dokuz Eylül Üniversitesi Araştırma Ve Uygulama Hastanesi Merkez Laboratuvarı Çalışanlarının Örgüte Bağlılıklarını Ve İşten Ayrılma Niyetlerini Etkileyen Faktörler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:19 Sayı:1
- UYGUR, A. (2007). “Örgütsel Bağlılık ile İşgören Performansı İlişkisini İncelemeye Yönelik Bir Alan Araştırması”, *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Ankara.
- VAROĞLU, D. (1993). Kamu Sektörü Çalışanlarının İşlerine ve Kuruluşlarına Karşı Tutumları, Bağlılıkları ve Değerleri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara

- VICTOR, B. ve CULLEN, J. B. (1988). “The Organizational Bases of Ethical Climates”, *Administrative Science Quarterly*. 33 (1).
- WALLACE, J. E. (1995). “Organizational and Professional Commitment in Professional and Nonprofessional Organizations”, *Administrative Science Quarterly* 40, Vol: 1-4, p. 232
- WASTI, S.A. (2000), “Meyer ve Allen’in Üç Boyutlu Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlilik Analizi”, 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Erciyes Üniversitesi.
- WASTI, S.A. (2002). “Affective and Continuance Commitment To The Organization:Test of An Integrated Model in The Turkish Context”, *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 26.
- WIMBUSH, C. J., SHEPARD M. J. ve MARKHAM E. S. (1997). “An Empirical Examination of The Multidimensionality of Ethical Climate in Organizations”, *Journal of Business Ethics*, s.67-74.

Avrupa'da Demokrasinin Krizi ve Sarı Yelekler Hareketi

Sanem Yamak¹

Giriş

Fransa'da eylemlerine 17 Kasım 2018 tarihinde başlayan Sarı Yelekler, vergilendirmedeki adaletsizliğe, akaryakıtta yapılan zamlara karşı bir protesto hareketi olarak ortaya çıkmış, kısa bir zamanda zarfında bütüncül olarak neoliberal politikalara ve demokrasi açığına karşı, daha geniş kapsamlı ekonomik ve politik talepleri gündeme getiren bir harekete dönüşmüştür.

Bu hareketi neoliberal kapitalizmin krizi ve beraberindeki demokrasi krizi bağlamında incelemek, birbiriyle yakından ilişkili bu iki krizin somut bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. 1970'lerde kapitalizmin içine girdiği kriz ile savaş sonrası dönemin Keynesyen uzlaşması son bulmuş, ekonomik büyüme, tam istihdam hedefi, sosyal politikalar ve refah artışı ile karakterize olan dönem kapanmıştır. Kâr oranlarındaki düşmeyle kendini gösteren bu yapısal kriz karşısında, temelde sermayenin en üst kesiminin kârlarını yeniden yükseltme hedefi taşıyan neoliberal politikalar uygulamaya konulmuştur (Duménil & Lévy, 2007: 25-26). Bu çerçevede kamu harcamalarının kısılması, emek piyasalarının esnekleştirilmesi, sendikasılaştırma, piyasaların her türlü düzenlemeden arındırılması, sermaye ve mal akışları üzerindeki bütün kısıtlamaların kaldırılması, özelleştirmeler gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Saad-Filho, 2007: 192-194). Yaklaşık olarak kırk yıldır uygulanmakta olan bu politikalar kapitalizmin giderek derinleşen krizine bir çözüm sunmadığı gibi, geniş halk kesimleri için yarattığı sonuçlar oldukça ağır olmuştur. Bu politikaların en önemli sonuçları artan gelir adaletsizliği, güvencesizleşme, yaşam standartlarında düşüş, borçlanma, işsizlik, sosyal hak kayıpları ve kamu hizmetlerinde gerilemedir.

Neoliberal dönemde krizin siyaset üzerindeki etkisi de oldukça olumsuzdur. Bu süreçte piyasaların siyasetin müdahalesine karşı korunması talebi – ki bu ekonomi ve dolayısıyla temelde bölüşüm ile ilgili meselelerin siyasal tartışma dışında bırakılması anlamına gelmekteydi- siyasetin içeriğinin boşalması ve yurttaşların kendileri ile ilgili konularda kararların alınmasına katılım ya da en azından bu kararlar üzerinde etkide bulunmaları imkanlarının da giderek ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır (MacEwan, 2007: 285-286). Bunun bir sonucu olarak yurttaşların kendi taleplerini dikkate almayan politik sisteme ve onun temel kurumlarına (parlamento, siyasal partiler...) olan güvenleri sarsılmıştır. Colin Crouch bu dönemi başlıca özellikleri, refah devletinin minimuma inmesi, sendikaların zayıflaması, gelir dağılımı uçurumunun büyümesi, vergi sisteminin yeniden dağıtımcı niteliğini kaybetmesi, politikacıların sadece az sayıdaki sermaye sahiplerinin kaygıları doğrultusunda kararlar alıp sıradan halkın taleplerine kulaklarını tamamen tıkaması ve bu insanların da oy kullanma haklarını kullanmaktan bile vazgeçerek “demokrasi öncesi dönemde zorla itildikleri pozisyona gönüllü olarak geri dönmekte” oldukları bir “post-demokrasi” olarak nitelendirmektedir (Crouch, 2016: 29).

Bu süreçte neoliberal politikalarından rahatsız kesimlerin bir kısmının desteğini popülist söylemler ile aşırı sağ devrışirebilmiş, sendikalar uzlaşmaya dönük tutumları, solun büyük bir bölümü ise kimlik politikaları alanına ve radikal demokrasi projesine doğru meyilleri nedeniyle toplumun çalışan

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sanem Yamak, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sanemyamak@gmail.com

ve ekonomik sorunlarla boğuşan kesimler için bir seçenek olarak görülmemeye başlamıştır. Politik sisteme ve onun kurumlarına karşı güvensizlik durumunda, halklar neoliberal politikaların tahribatı karşısındaki tepkilerini Sarı Yelekliler örneğinde de görüldüğü gibi örgütsüz, dağınık, heterojen kitlesel protestolar biçiminde ortaya koymaktadırlar. Temelde yaşam şartlarının düzeltilmesinin yanı sıra demokrasi açığı karşısında daha fazla siyasal katılım da talep eden bu türden bir hareket, nasıl bir yöne evrileceği, kısa sürede sönmümlenip dağılacak mı yoksa yeni bir siyaset yeni bir demokrasi biçimi mi doğuracağı üzerine çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Aşağıda Sarı Yelekler hareketinin ortaya çıktığı bağlam, hareketin bileşimi ve temel talepleri ardından da demokrasi, toplumsal hareketler gibi konularda önemli çalışmaları olan Alain Badiou, Etienne Balibar, Jacques Ranciere, Slovoj Zizek, Antonio Negri ve Chantal Mouffe gibi sol kanattan entelektüellerin Sarı Yelekler Hareketine ilişkin değerlendirmeleri incelenecektir.

Hareketin Niteliği, Bileşimi ve Temel Talepleri

“*Macron demission!*”. Kavşakları, otoyolları tutan ve protestolarını şehir merkezlerine taşıyan Sarı Yelekli göstericilerin ağzından en fazla duyulan slogan Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron’u istifaya çağıran bu slogan idi. Neoliberal politikaları uygulamak üzere göreve gelmiş olan Macron, temsilcisi olduğu kesimin çıkarlarına uygun biçimde sosyal harcamaları azaltırken, zenginlerden alınan Servet Vergisini kaldırmış, vergi yükünü çalışan kesimlerin sırtına yüklemeye yoluna gitmiş, devletin bütçesini dengelemek için de sosyal yardımları ve emekli aylıklarını azaltmıştır (Fassin & Defossez, 2019: 79). 2008 mali krizinden bu yana, Fransa’da nüfusun yüzde 40’ının geliri düşmüş, yaşam maliyetleri yükselmiş, artan kiralar ve konut fiyatları nedeniyle kent merkezlerinden uzağa taşınmak, çalışmak ve eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanabilmek için ise şehir merkezlerine gitmek zorunda kalan insanlar için son yakıt zamları durumu daha da ağırlaştırmıştır (Fassin & Defossez, 2019: 79). Fassin ve Defossez, bu politikaların yanı sıra Macron’un bu kesimlerin sorunları ve talepleri karşısında oldukça ilgisiz ve hatta aşağılayıcı bir tutum takınması ile de zaten az olan desteğini ve meşruiyeti yitirdiğine ve protestoların da ana hedefi haline geldiğine de dikkat çekmektedir (2019: 80). Göstericilerin tepkileri Macron’un şahsında yukarıda ortaya konulmaya çalışıldığı üzere geniş toplumsal kesimler için yoksulluk üreten neoliberal kapitalizme, onun ekonomik ve politik sonuçlarına karşı bir tepkidir.

Ana akım medya tarafından sağ popülist, göçmen karşıtı, homofobik bir hareket olarak sunulan, 1950’lerde vergi karşıtı bir hareket olan Poudajistler ya da İtalya’daki 5 Yıldız hareketi ile arasında benzerlikler kurulan bu harekete ilk desteğin büyük ölçüde aşırı sağ parti *Rassemblement National* (Ulusal Cephe) lideri Marine Le Pen’den gelmesi harekete karşı sol parti ve sendikaların oldukça mesafeli bir tavır takınmaya sevk etmiştir. Sosyalist Parti hareketi “meşru” olarak tanımakla birlikte katılım sağlamazken, Jean-Luc Melenchon liderliğindeki *La France Insoumise* (Boyun Eğmeyen Fransa) ise parti üyelerine katılım çağrısı yapmaksızın başarı dileklerinde bulunmuştur (“Yellow Vests’: from left to right”, 2018). Ancak Melenchon ve bazı parti milletvekilleri katılım sağlamış, 20 Kasım’da ılımlı sendika *FO Transports* desteğini dile getirirken, Sarı Yeleklere oldukça şüphe ile yaklaşmış olan *Confédération Générale du Travail* (Genel Emek Konfederasyonu, CGT) genel sekreteri Philippe Martinez de bir süre sonra desteğini dile getirmiş ve 1 Aralık’ta ortak bir gösteri çağrısında bulunmuştur (Dianara, 2018). Ancak solun önemli bir bölümü, hareketin kendisi tarafından da vurgulanan apolitik karakteri, çok yakın bir zaman önce hükümetin demiryolu işçileri, öğrenciler ve göçmenlere karşı sert politikaları karşısında destek vermemiş olanları destekleme konusundaki

isteksizlik ve hareketin “küçük burjuva” olarak nitelendirilmesi gibi nedenlerle destek vermekte zorlanmıştır (Dianara, 2018). Göstericilere karşı şiddetin yanı sıra Macron’un önerdiği küçük düzeltmeler ya da Ulusal Tartışma Organizasyonu Sarı Yeleklilerin eylemlerini sonlandıramamış ve giderek farklı toplumsal mücadeleler – örneğin lise öğrencileri- ile birlikte özellikle de sendikalarla ortak protestolar düzenlenmeye başlanmıştır ve 5 Şubat’ta sendikaların çağrısı ile yapılan genel grevde refah artışı, vergi reformu, asgari ücret artışı, servet vergisinin restorasyonu ve gösteri hakkı gibi talepleri birlikte dile getirmek için biraraya gelinmiştir (Le Monde, 2 Şubat 2019). Meydanlardaki, kavşak ve otoyollardaki protestolarla ve sosyal medyadaki iletişimle sınırlı kalmayan Sarı Yelekler, meclisler oluşturmuşlar ve yerel düzeyde oluşturulmuş bu meclisler 26-27 Ocak 2019 tarihinde Commercy’de bir “Meclisler Meclisi”nde taleplerini ve yerel mücadele deneyimlerini paylaşmak, nasıl örgütlenmeleri gerektiğine karar vermek üzere bir araya gelmişler, kim olduklarını ve ne istediklerini bildiren bir çağrı yayınlamışlardır (Le Monde, 27 Ocak 2019). Bu çağrıda:

17 Kasım’dan beri, en küçük köyden, kırsal dünyadan en büyük şehre kadar, bu derin şiddetli, haksız ve dayanılmaz topluma karşı ayağa kalktık. Artık itilmemize izin vermeyeceğiz! Yüksek yaşam maliyeti, güvencesizlik ve yoksulluk karşısında isyan ediyoruz. Sevdiklerimiz, ailelerimiz ve çocuklarımız için sadece onurlu yaşamak istiyoruz. 26 milyarların insanlığın yarısının sahip olduğu kadarına sahip olması kabul edilemez. Yoksulluğu değil serveti paylaşalım! Sosyal eşitsizliğe bir son verelim! Ücretlerde, asgari ücretlerde, ödeneklerde ve emekli maaşlarında hemen bir artış; konut, sağlık, ve eğitim için koşulsuz hak; ve herkes için ücretsiz kamu hizmetleri talep ediyoruz (Akt. Greeman, 2019) demişlerdir.

Metinde hükümetin kendilerini ırkçı, cinsiyetçi, homofobik, olarak göstermek istemesine karşın bunların hiçbirini olmadıklarını belirten Sarı Yelekler “bir dayanışma topluluğu oluşturmak için farklılıklar[ıyla] bir araya gelmekten gurur duy[duklarını]”, düzenledikleri toplantılar ile demokrasi, sosyal adalet, vergi adaleti, ekoloji, çalışma koşulları, her türlü ayrımcılığın son bulması gibi konularda tartışmalar yürüttüklerini ifade etmekte ve “Kendimizi demokratik, özerk ve bağımsız bir şekilde düzenleyelim! Bu toplantı meclisleri taleplerimizi ve eylem araçlarımızı tartışmamızı sağlayan önemli bir adımdır. Toplumu dönüştürmek için birleşelim!” demiş ve 5 Şubat için bir grev çağrısı yapmışlardır (Akt. Greeman, 2019).

Hareket yakından incelendiğinde ne aşırı sağın etkisindedir ne de banliyölerde ve taşradakilerin merkezdekilere karşı bir isyanıdır. Aralarında siyaset bilimci ve sosyologların bulunduğu araştırmacıların yaptığı çalışmanın sonuçları yaş ortalaması 45 olan katılımcıların ağırlıklı olarak işçi sınıfına ve alt-orta sınıfa mensup olduklarını ortaya koymaktadır; hareket içinde kadınların oranı %45 iken işçi kadınlar ağırlıktadır; katılımcıların %44’ü bir grev deneyimine sahipken diğerlerinin ortak eylem konusunda daha önce herhangi bir deneyimleri bulunmamaktadır; %64’ü sendikaların, %81’i ise partilerin hareket içinde bir yeri olmadığını ifade etmektedir; siyasal tercihleri konusunda ise katılımcıların %33’ü kendisini ne sağda ne de solda tanımlarken, geri kalanların % 15’i radikal solda; % 42,6’sı solda, % 6’sı merkezde % 12,7’si sağda ve % 5,4’ü aşırı sağda yer almaktadır; harekete katılma nedenleri ve taleplerini ise daha çok geçim maliyetlerini karşılamakta zorlanma, yüksek vergiler gibi ekonomik nedenlerin yanı sıra hükümet ve Cumhurbaşkanı Macron’a karşı duyulan bir hoşnutsuzluk ve bu çerçevede siyasal sistemde köklü bir reform isteği olarak sunmakta, kimlik ve göç gibi konulara vurgu yapan milliyetçi motivasyon ve taleplerin oldukça marjinal olduğu görülmektedir (“Gilets jaunes: a pioneering study of the ‘low earners’ revolt”, 2018).

Yayınladıkları manifestoda öne çıkan temel taleplere bakıldığında ise bu taleplerin: vergi sınırının % 25 olması, en düşük emekli maaşları ve sosyal refahta % 40’lık bir artış, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi ve bunun için kamu sektöründe işe alımların arttırılması, sayıları 5 milyonu bulan evsizler için konut projeleri ve insanları sokaklarda bırakan yetkililer için ağır cezalar, başarısız bankaların kurtarılmasına son verilmesi, olağanüstü faiz oranları üzerinden tahakkuk eden borçların iptali; bağlayıcı referandum da dahil olmak üzere halkın çıkarlarını korumak için anayasal değişiklikler yapılması, lobi gruplarının yasaklanması, Frexit: Ekonomik, parasal ve politik egemenliğin yeniden kazanılması için AB’den ayrılma, zenginlerin vergi kaçırmalarının engellenmesi, özelleştirmenin durdurulması ve otoyollar, havaalanları, demiryolu vb. gibi alanlarda millileştirme, eğitim alanında iyileştirmeler, yargıya ayrılan bütçenin dört katına çıkarılması ve yargı prosedürlerine zaman sınırlaması getirilmesi, herkes için adalet sistemine erişim sağlanması, medya tekellerinin parçalanması ve politikaya müdahalelerinin sonlandırılması, medyanın farklı seslere açık hale getirilmesi; özel alanda vatandaşların özgürlüğünün güvence altına alınması, ürünlere 10 yıl garanti getirilmesi, plastik şişelerin ve diğer kirletici ambalajların yasaklanması, büyük ilaç firmalarının etkisinin zayıflatılması, GDO’lu mahsullerin, kanserojenik böcek ilaçlarının yasaklanması, Fransa’nın yeniden sanayileştirilmesi ve bu yolla ithalatın da azaltılması, dış politika alanında Fransa’nın dış askeri operasyonlara katılmaması, NATO’dan ayrılma, Afrika’ya yönelik yağma ve müdahaleden vazgeçilmesi, tüm Fransız askerlerinin geri çağırılması ve Afrika ülkeleri ile dostane ilişkilerin kurulması, göç akışları karşısında etkin politikalar özellikle başarılı entegrasyon politikaları izlenmesi, uluslararası hukuka ve anlaşmalara saygı olduğu görülmektedir (“Yellow Vest Manifesto”, 2019).

Görüldüğü üzere hareket giderek daha geniş kapsamlı biçimde neoliberal politikaların bütününe karşı çıkmakta ve siyasal katılımı arttırıcı reform taleplerinde bulunmaktadır.

Sarı Yelekler, *Qui vadis?*

Yukarıda ana hatları ile bileşimleri ve talepleri ortaya konulmaya çalışılan Sarı Yelekler konusunda cevaplanması gereken en önemli soru ise nasıl bir yöne evrileceğidir. Sınıfın “yokluğu” tezi çerçevesinde yeni bir politik özne arayışına giren, post-modernizmin etkisi ile kimlik politikalarına doğru ciddi bir eğilim gösteren ve bu “yeni özne”yi de farklı konumlara ve taleplere sahip “çoğulluklar” olarak gören sol entelektüeller arasında öne çıkan Antonio Negri ve Chantal Mouffe’un hareket karşısındaki değerlendirmeleri oldukça olumlu iken, Alain Badiou ve Slavoj Zizek harekete oldukça kuşku ile yaklaşmakta, Etienne Balibar ve Jacques Ranciere ise ikisini arasında bir tavır içinde görmektedir.

Sınıfı üretim ilişkileri üzerinden değil de daha çok post-yapısalcı bir çerçevede iktidar ilişkileri üzerinden ele alarak, iktidara karşı mücadele eden tüm toplumsal kesimleri ve kimlikleri kapayacak şekilde tanımlayan ve bu özneyi önce “toplumsallaşmış işçi” daha sonra “çokluk” olarak adlandıran Negri, bu “çokluk”un kapitalizme karşı mücadelenin ana öznesi olduğunu ileri sürmüştür (Koşar, 2017: 53). Negri bu çerçevede, merkezi bir örgütlenme olmaksızın, “çokluk”u meydana getiren unsurları – kadınları, işçileri, öğrencileri, vb.- ve onların mücadelelerini birbirine bağlayan kapitalizm karşıtı yatay ve otonomcu bir ittifakı mücadele biçimi olarak önermiştir (Koşar, 2017: 118). Bu bağlamda Sarı Yelekler, Negri için, heterojenliği ve yatay örgütlenmesi ile “çokluk”un ta kendisidir. Negri’ye göre bu “çokluk”un sağa yönelmekten geri çevrilmesi, bir sınıfa dönüşerek, “toplumsal ilişkileri dönüştürme iradesine sahip bir güç” olabilmesi, siyasal sistem tarafından etkisizleştirilmemesi için örgütlenmesi gerekmektedir. Hareketin kendisini sağa veya sola “indirgenmesi” durumunda da aynı sonuçla

karşılaşacağına dikkat çeken Negri'ye göre örgütlenme, partileşme anlamına gelememeli, hareket kendi çoğulluğu içinde otonom bir hareket olarak kalmalıdır. Hareketin önüne hedef olarak koyduğu ise, bir “karşı-güç” olarak hükümeti uzun bir dönem boyunca toplumun refahını sağlama yönünde politikalar izlemeye zorlamaktır. Mevcut durumu bir “ikili iktidar” durumu olarak nitelendiren Negri için, iktidara gelmekten ziyade, bir sınıfa dönüşmeye bunun için de hareketi sürdürmeye ve bu amaçla “yeni dayanışma biçimleri inşa etmeye” çalışılmalıdır (Negri, 2018).

Negri asıl meselenin, “mevcut egemenlik modeline karşı hayatın ve sosyal üretimin tüm alanlarına yayılan yeni, üniter olmayan, egemen olmayan temsil figürleri oluşturmaya çalışmak” olduğunu ve Sarı Yeleklilerin de tam olarak bunu denediklerini (Negri, 2019b), onları benzeri diğer ayaklanmalardan farklı kılan unsurun “bir arada olmaktan duydukları mutluluk” olduğunu ileri sürmekte, kendilerini “kardeş olarak kuran” bu insanların sorunlarına tartışarak çözüm bulmaya çalıştıklarını ve temsili demokrasinin başarısızlığı karşısında “doğrudan demokrasinin bir biçimini ortaya koyan” bu hareketin oldukça “umut verici” olduğunu ifade etmektedir (Poinssot & Negri, 2019). Hareketin parti dönüşmesinin ise bir hata olacağını sıklıkla yineleyen Negri'ye göre, parlamenter sisteminin krizini aşmanın yolu yeni örgütlenme biçimleri yaratmaktır ki bunun en ideal biçimi de bir doğrudan demokrasidir (Poinssot & Negri, 2019). Her şehirde birkaç komite olduğuna dikkat çeken Negri yataylık, bölgesellik, gibi özelliklerin Sarı Yeleklilerin ortaya çıkardığı “gerçek siyasal boyut” olduğunu ifade etmektedir. Her bölgedeki meclislerin kararlarını oluşturduğu, sonra diğerlerine ilettiği ve sonunda bir mutabakata varıldığı bir model. Bu modelin en önemli özelliği temsilcilerin arabuluculuğu dışlamasıdır (Negri, 2019a).

Negri gibi hareketi oldukça olumlu bir şekilde değerlendiren bir diğer isim ise post-Marxizmin önemli temsilcisi ve radikal demokrasi kuramcısı Chantal Mouffe'dur. Sarı Yelekler örneğinde, “aşağıdakiler/biz halk” ve “yukarıdakiler/kast” arasında bir ayrım çizgisinin çekilmesi anlamında popülist bir durumda bulunduğunu ileri süren Mouffe'a göre de bu bölünme, politik temsil krizi ve neoliberal ekonomik kriz ile karakterize olan post-demokrasi koşullarında otuz yıldır süren neoliberal hegemonyaya karşı ortaya çıkan bir dizi direnişin bir sonucudur. Hareket Mouffe'a göre, merkez sağ ile merkez sol arasında artık bir fark göremeyen ve siyasal açıdan seçeneksiz bırakıldıklarını ve siyasal karar alıcılar tarafından da dikkate alınmadıklarını düşünen seçmenlerin “bir grup süper-zenginler ve orta sınıf arasındaki ekonomik eşitsizliklerin patlamasıyla karakterize edilen toplumun 'oligarşileşmesine' bir tepki[si]”dir (Mouffe, 2018). Bu hareketin “sol popülist” bir hareket için umut yarattığına inanmak istediğini ifade eden Mouffe, ırkçılık karşıtı kolektiflerin diğerleri ile buluşması gibi gelişmeleri bu yönde bir adım olarak okumakta ve farklı kimlik ve taleplere sahip insanların ortak çıkarlara sahip olduklarını anladıklarını, ancak asıl meselenin, bu çıkarın nasıl ifade edileceği olduğunu belirtmektedir. Gece Ayakta Hareketi'nde yer alan “küçük burjuvazi” ve Sarı Yeleklilerin feminist, ırkçılık karşıtı ve işçi sınıfı talepleri ile bir araya gelmeleri gerekliliğine işaret eden Mouffe, bir lider etrafında organize edilmelerinin ise şart olmadığını ancak, bunların “kollektif tutkuları/arzuları” harekete geçirmede etkili olabileceklerini, Sarı Yelekler Hareketi'nin teknokratların unuttuğu bir şeyi siyasette duyguların önemli bir yeri olduğunu hatırlattığını ifade etmektedir (Mouffe, 2018).

Sarı Yelekler'in İtalya'daki 5 Yıldız hareketi ile bir karşılaştırmasını yapan Mouffe'a göre, aralarındaki bazı benzerliklerin geleceklere için bir uyarı niteliği taşıdığına da dikkat çekmektedir:

“Tek düşman Macron ile birlikte hareketin bulanık ve yatay yapısı Beş Yıldız Hareketi'nin kökenlerini hatırlatıyor. İtalyan örneği gibi, ne sağ ne de sol, ve şu anda heterojen ve anti-politik

bir biçim alıyor. Bu siyasi partilerle yapılacak ve düzeni temsil eden her şeyin reddidir. Sarı Yelekler hareketi kurumsal bir politik biçim bulamazsa, muhtemelen tehlikeli bir dönüş alabilir. Beş Yıldız’da olan da buydu. Hükümete katıldığından beri, hareket sağcı bir duruş sergiledi. Bu, devam ederse Sarı Yelekler Hareketi’nin yüzleşeceği bir durumdur” (Mouffe, 2018).

Mouffe’un da imzacısı bulunduğu 200 entelektüelin Sarı Yelekler’e yönelik bir program öneren çağrılarında ise neoliberalizmin hegemonyası altında toplumun tamamen parçalanmış bir halde bulunduğu, ortaklıkların kaybolduğu, Fransa’da da toplumun dört bloğa ayrılmış olduğu ve Sarı Yeleklilerin büyük ölçüde, “asgari ücrete talim edenler, küçük bir emekli aylığı alanlar, gelecekleri güvencesiz küçük esnaf, işsizler, asgari gelir güvencesinden yararlananlar, genç işsizler, vs...” den oluşan dördüncü bloğa dahil kişilerden oluştuğunun ileri sürüldüğü metinde, bu tepkinin ardındaki asıl nedenin, “yukardakilerin” “alttakilere” karşı sergiledikleri “aşağılayıcı tavır” olduğu, “ortak insanlığı veya ortak toplumsallığı reddetme tavrı”na karşı, “ortak olmanın anlamı[nın] yüksel[diği]”ne dikkat çekilmektedir (“Birlikte Yaşama İlkeleri...”, 2018). Metinde, hareketin içinde dile getirilen farklı taleplere bir çerçeve olmak üzere şu dört ilke sunulmaktadır:

Bütün ayrımcılıklara karşı çıkan ortak insanlık ilkesi;

İnsanlar için ilk zenginlik olan, besledikleri toplumsal ilişkilerin zenginliği, birlikte yaşama zenginliği olarak ortak toplumsallık ilkesi;

Her insanın özneliği içinde tanınma hakkını ifade eden meşru bireyleşme ilkesi;

"Birbirini katletmeden birbirine karşı çıkmak" (Marcel Mauss) gerektiğini ifade eden yaratıcı ve özdenetimli muhalefet ilkesi (“Birlikte Yaşama İlkeleri...”, 2018).

Bu ilkelerin tek başlarına bir siyasal program oluşturamayacak olmakla birlikte ekolojik dönüşümün öncelikle zenginlerin bu yükü paylaşması ile sağlanması, herkese onurlu bir gelir sağlayacak bir gelir ve adil bir vergi politikası gibi önerilerin bu ilkelerden türetilebileceği, özellikler de “birbirini katletmeden birbirine karşı çıkmak” ilkesi çerçevesinde “temsili demokrasi, kanaat demokrasisi ve doğrudan demokrasi arasında dengeli yeni biçimler yaratma”nın gerekliliği vurgulanmaktadır (“Birlikte Yaşama İlkeleri...”, 2018). Bu yeni biçimi yaratmanın yolu olarak da Yurttaş Meclislerinin yaygınlaştırılıp genişletilmesi, her yıl beş yüz kişinin kura ile seçildiği bir meclisin Millet Meclisi, Senato ve İktisadi, Sosyal ve Çevresel Konsey’in yanında dördüncü bir meclis olarak yer alması, ve bu meclisin, Parlamentonun, yerel, bölgesel ve ulusal seviyelerde var olabilecek, toplantıları televizyon aracılığıyla yayınlanacak yurttaş meclislerinin vardığı sonuçların tersi kararlar alması durumunda, halk oylamasına çağırma yetkisiyle donatılması önerilerinde bulunmaktadır (“Birlikte Yaşama İlkeleri...”, 2018).

Harekete karşı oldukça şüpheli bir tavır alışı ise Alain Badiou’nun değerlendirmesinde görmek mümkündür. Sarı Yeleklilerin kim oldukları sorusunun cevabını, Marx’ın daha 1848’de Manifesto’da “Orta sınıf, küçük üreticiler, perakendeciler, esnaflar, köylüler Burjuvazi ile savaşır çünkü orta sınıf olarak varlıklarını tehlikeye atar. Devrimci değil muhafazakardırlar; dahası, gericidirler; tarihin geri dönüşünü talep ederler” cümleleri ile vermiş olduğunu ifade eden Badiou, bugün bu geri dönüşü “daha şiddetli” bir biçimde talep ettiklerini çünkü, burjuvazinin artık küresel kapitalizmin bugünkü koşullarında desteklerini alabilmek uğruna satın alma güçlerini destekleyecek bir konumda olmadığını belirtmektedir (Badiou, 2019). Sarı Yeleklilerin burjuvaziye karşı savaşımını “on dokuzuncu yüzyıldan beri adı ‘sosyalizm’ veya özellikle ‘komünizm’ olan yeni bir sosyal ve politik düzeni icat etmek için

değil, eski ve modası geçmiş bir düzeni restore etmek için” verdiklerini belirten Badiou, onları niteleyen asıl özelliğın “[s]ermayenin diktatörlüğü tarafından herkese dayatılan yeni kulluk biçimleriyle ilişkili kişisel öfke biriktiren popüler bir bireycilik” olduğunu ileri sürmektedir (Badiou, 2019). Örgütsüzlüklerinin, eylem biçimlerinin, genel bir fikir ve strateji yoksunluklarının siyasal yaratıcılığı yok edeceğine dikkat çeken Badiou, diğer olumsuz özelliklerinin de somut bir yönelime ve merkezîyetçiliğe düşmanlıkları ve ortak korkuları, demokrasi ile bireyciliği birbirine karıştırmaları olduğunu ifade ederek Macron’a karşı çıkabilmelerinin olası olmadığını iddia etmektedir (2019).

Badiou (2019), bu türden hareketlerin, -Arap Baharı, Wall Street’i işgal eylemleri, Türkiye’deki Gezi Protestoları, Yunanistan’daki isyanlar...- “bügün dünyayı yöneten gerçek ve imkansız kanunlardan çok habersiz” olduklarını, yenilgiyle sonuçlandıklarını, hatta “rakibi konsolide” ettiklerini, kapitalizme karşı gerçek bir düşmanlığı ortaya koyamadıklarını ve bir alternatif sunmadıklarını ileri sürmektedir. Dolayısıyla da eylem kitlesel hale geldiğinde kolluk kuvvetlerinin müdahalesi karşısında, gerçek bir politik içerikten yoksun olarak birliğini sadece “yaralarını ifade eden sloganlarla” sağlayabildiklerine ve ardından gelen bir seçim sürecinde de dağıldıklarına dikkat çekmektedir (Badiou, 2019). “Negatif bir birlik”ın bir politika öneremeyeceğinin ve yenilgiye uğrayacağıının altını çizen Badiou (2019), bir şey önermek için ise düşmanı tanımlamak, “başka bir şey”in ne olduğunu bilmek, çağdaş bir kapitalizm bilgisine, komünist tipteki çözümlere ilişkin bilgiye ve uygun örgütlenme biçimlerine sahip olmak gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Sarı Yelekler içinde yer alan ve kısmi taleplerde bulunmaktan ziyade radikal bir değişimin gerekliliğine inanan kesimlerin varlığını olumlu biçimde değerlendiren Badiou’ya göre (2019), bu eylemci azınlığa yönelmek ve onlara sermaye ile savaşmanın ne anlamına geldiğini, “tamamen farklı” politikaların ne olduğunu anlatmak ve bunları tartışmak, böylece “Beyaz Macron’a karşı Sarı Yelekler episodunun” ötesine geçmek gerekmektedir. Hareket, işçileri kendine dahil edebilmeli, bu amaçla “egemen düzenden kopma konusunda net işaretler göstermeli”, ve “[a]na fikir tüm üretim araçları, tüm bankacılık sistemi ve tüm kamu hizmetleri (sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim) üzerinde ortak bir kontrol sahibi olmak” olmalıdır (Badiou, 2019).

Badiou gibi harekete mesafeli bir şekilde yaklaşan Slavoj Zizek de protestocuların ne istediklerini gerçekten bilmediklerini, bir toplum vizyonuna sahip olmadıklarını, taleplerinin sistem tarafından karşılanabilir olmamakla birlikte, tam da mevcut sisteme bağlı çıkarlarını ifade ettiğini ileri sürmektedir. Harekete bu nedenle “şartlı bir evet” vermek gerektiğini, çünkü sol popülizmin bir alternatif olmadığını ifade eden Zizek, Yunanistan’da *Syriza* örneğinin bunu gösterdiğini ileri sürmektedir (Zizek, 2018b). Asıl amacın, kısmi talepler yerine köklü bir değişim elde etmek, örneğın ucuz yakıt talep etmek yerine petrole olan bağımlılığımızı azaltacak politikalar dolayısıyla da bir bütün olarak yaşam biçimimizi değiştirmek olması gerektiğinin altını çizmekte, bunun ise bütün bir paradigmanın değişmesi anlamına geldiğini belirtmektedir (Zizek 2018b). Badiou gibi Zizek’e göre de Sarı Yeleklere bazılarınca övülen “lidersiz”likleri ve “kaotik öz-örgütlenmeleri”nin aslında sınırlılıklarını oluşturduğunu, yaptıklarının popülist bir biçimde iktidarı bir dizi “tutarsız ve karşılanması imkansız” talepler yağmuruna tutmaktan öteye gitmediğini, eksik olanın ise insanlara onların “isteyebileceklerini” vermek yerine “protestolarını yeni ve tutarlı bir toplum vizyonuna çevirecek bir lider” olduğunu ileri sürmektedir (Zizek, 2018a).

Étienne Balibar ise Lenin’in devrimci bir durumun karakteristiğı olarak ileri sürdüğü “tepedekiler artık eskisi gibi yönetemediğinde ve altındakiler artık eskisi gibi yönetilmek istemediğinde kriz geri döndürülemez” sözünü hatırlatarak, bugünkü durumun tam da böyle bir kriz durumu

olduğunu ve Macron’un Sarı Yeleklilerin taleplerini karşılamaşının mümkün olmadığını, bir yandan neoliberal politikalar altında ezilen diğer yandan da “temsili siyasetin iflas ettiğini ya da diskalifiye edildiğini” gören Sarı Yeleklilerin, “ ‘öfkeli’ vatandaşların öz temsilini (ve dolayısıyla şahsın varlığını) temel olarak siyasetin azalması karşısında çağdaş bir alternatif öner[diklerini]” ileri sürmektedir (Balibar, 2018). Hareketin bir yandan kendisini ortaya çıkan sorunun önemi ve sahip olduğu destek ve yenilikçiliği gibi nedenlerle güçlü olmakla birlikte, - Badiou ve Zizek’in dikkat çektiği gibi-, örgütsüz her isyanda olduğu gibi kırılma olduğuna da dikkat çeken Balibar, başarılı olabilmesi için gerekli şartları şöyle sıralamaktadır:

“daha az özgün ancak daha az temsili olmayan diğer hareketlerle yakınlaşma,; alçakgönüllülük veya devletle ilişkili olarak taklit edici şiddetin sarmalına direnme yeteneği; nihayet ve hepsinden önemlisi, konjonktürel buluşu kurumlara bağlayarak genişleten ve bu nedenle “karşı-güç” kapasitesini ortaya koyan siyasi bir düşüncenin ortaya çıkması” (Balibar,2018).

Heterojen talepler ve ifadeler arasında bir uyumun olması gerektiğine dikkat çeken Balibar, diğer yandan, “popüler’ sosyal ve politik demokratikleşmeye yönelik isteklerin bileşenlerinin, aralarında tartışmalara ve hatta müzakere edilmesine izin veren, ancak bunların kökenlerinin ve kendilerinin benzersizliğini koruduğu ve kabul edilmiş bir çeşitliliği olmalıdır” demektedir (Balibar, 2018). Ancak Balibar da sol bir popülizme karşı uyarıda bulunmakta, gerekli olanın bir “karşı-popülizm” olduğunun altını çizerek, bugün halihazırda var olanın bir yanda “aktif yurttaşlık fikri”ni ortaya koyan bir hareketin “itici gücü” diğer tarafta ise farklı taleplerin “düzensizleştirici etkileri” olduğunu belirtmektedir. Irkçılık karşıtı hareketler, çevreciler, kadın hareketi, çiftçiler ve muhalif sendikalarla bir yakınsamanın mümkün olduğunu ancak bunların her birinin “farklı sesler[e] ve duygular[a]” sahip olduğu gerçeğini unutmamak gerektiğini ifade ederek, şiddetten kaçılması gerektiğinin de altını önemle çizmektedir (Balibar, 2018). Yine Zizek ve Badiou gibi hareketin bir “politik fikir”e de ihtiyacı olduğunu ileri süren Balibar, bir taraftan bir *Etat Generaux* isteğinin dile getirildiğini diğer taraftan siyasal kararların alınmasına katılım yönünde bir istek ve “aşağıdan kollektif bir taslak oluşturma” çabalarının gözlemlendiğini, diğer taraftan bazı bölgelerdeki Sarı Yeleklilerin doğrudan yerel demokrasiye odaklandıklarını, ancak bu ikisini birbiriyle çatışan değil birbirini tamamlayan şeyler olarak görmekle birlikte, bir şey söylemek için erken olduğunu belirtmekte ve varolan durumun kesinlikle Negri’nin sandığı gibi bir “ikili iktidar” durumu olmadığını ileri sürmektedir (Balibar, 2018). Bu noktada Balibar, hükümetin kendilerinin taleplerini belediyeler aracılığıyla alma yönündeki girişimi karşısında, kendi girişimlerine somut bir biçim vermeleri gerektiğini ifade etmektedir (Balibar, 2018).

“İşyanların sebebi olmaz, ama bir mantıkları vardır” diyen Jacques Ranciere ise, bu mantığın insanların düzensizliği ve onun nedenlerini normal koşullardaki algılama çerçevelerinin – özellikle zaman ve mekan kullanımlarının- kırılmasında yattığını ileri sürmektedir (Ranciere, 2019). Sarı Yelekliler’in, bir eylem biçimi olarak “işgal”i seçmiş olmalarının önemli olduğunu çünkü işgalin insanın kendi varlığını “olağan kullanımın dışına çıkarılan bir yerde ortaya koymayı seçmesi” anlamına geldiği gibi, “zamanda özgül bir zaman yaratmak” anlamına da geldiğini, bunun ise düşünce ve eylem üzerinde etkide bulunduğunu ve ayrıca “şeylerin görünürlüğünü ve neyin olanaklı olduğu konusundaki sezgileri de dönüştür[düğünü]” ileri sürmektedir (Rancier, 2019). Böylelikle önce bir vergiye karşı başlayan işyan içinde, giderek bütün vergi sisteminin ve sonra da mevcut dünya düzeninin adaletsizliğinin bilincine varılabildiğini ve başta müzakere edilebilecek taleplerinin artık müzakere edilemez hale geldiği bir

durumun ortaya çıkabildiğini ifade etmekte, bugün Sarı Yelekler’in de müzakereye yanaşmadıklarını ve araçları reddettiklerine dikkat çekmektedir (Ranciere, 2019). Temel “arzu”larının “temsilcilerin iktidarına” son vermek olduğunu, bu arzunun “yurttaş inisiyatifi” biçiminde somut bir talep biçimini alabileceğini ancak böyle bir talebin “iki demokrasi fikri arasındaki köklü karşıtlığın üzerini ört[tüğünü]” ileri süren Ranciere’e göre, bu iki biçimin hazırlanmış sorulara cevap verilmesi biçimindeki “oligarşik demokrasi” ile “herkesin soruları bizzat formüle etme yetisine sahip olduğunu ilan eden ve onaylayan kolektif eylem” biçimindeki “demokratik anlayış” olduğunu ve bunların birincisi “eşitsizlik” ikincisi ise “eşitlik” olamak üzere iki ayrı mantığa dayandığını, bu anlamda aralarında bir “uçurum” bulunduğunu ileri sürmektedir (Ranciere, 2019). Hareketin geleceği konusunda ise Ranciere’in cevabı şudur:

“Başlangıçlar sonlarına ulaşmaz, yarı yolda kalır. Ama bu aynı zamanda, öznelere değişse bile yeniden başlamayı hiç bırakmadıkları anlamına gelir. İsyanın gerçekçiliğidir bu -açıklanamaz bir gerçekçilik, imkânsızı isteyen bir gerçekçilik. Çünkü “Başka seçenek yok” diyen iktidarın formülünde, imkânlı olan çoktan devre dışı bırakılmıştır” (Ranciere, 2019).

Sonuç

Başlangıçta akaryakıt zamlarına karşı bir protesto olarak başlayan giderek de neoliberal politikalara ve demokrasi açığına karşı bütüncül bir protesto haline gelen Sarı Yelekler büyük ölçüde neoliberal politikardan zarar gören ve genellikle bir ücret karşılığı çalışanlar, emekliler, işsizler, zanaatkarlar ve küçük esnaflar olduğu görülmektedir. Ekonomik ve sosyal meselelerin yanı sıra, başta E. Macron olmak üzere siyasal elitlerin kendilerini dikkate almayan ve hatta aşağılayan tavırlarının büyük bir öfkeye neden olduğu görülmekte, seslerinin duyulmadığı ve mevcut politik sistemin sorunlarına bir çözüm sunmadığı düşüncesiyle siyasal reform talebinde de bulunmaktadır. Hareketin en belirgin özelliklerinden birisi de yukarıda ifade edildiği gibi politik sisteme ve kurumlarına özellikle de geleneksel temsil araçları olan siyasi parti ve sendikalara karşı olumsuz bir bakışın, bir partinin yörüngesine girmeye, merkezi örgütlenmeye karşı bir tavrın varlığıdır. Bu çerçevede buldukları bölgelerde ve yer yer ulusal ölçekte toplantılar düzenleme ve buradaki tartışmalarla kararlar alma yönünde ilerleyen Sarı Yelekler’in doğrudan demokrasi uygulamalarını hayata geçirmeye çalıştıkları gözlemlenmektedir.

Yatay örgütlenmeleri, öz-yönetim denemeleri ve heterojenlikleri Negri’nin burada toplumsal dönüşümün yeni öznesi olarak tanımladığı “çokluk”u, Mouffe’un ise sol popülizm için bir olanak, iktidara karşı hegemonya oluşturacak bir “halk bloğu”nu görmesine karşın, aynı özellikler Badiou ve Zizek için, hareketin zayıflığının ve herhangi bir toplumsal dönüşümü gerçekleştiremeyecek olmasının nedenleridir. Negri ve Mouffe’un, Sarı Yelekler örneğinde de ortaya çıkan, en önemli kuramsal zayıflıkları, farklı kimlikler ve talepler ekseninde hareket eden bir topluluğun kendi çelişkilerini nasıl aşacağı ve “bir”e dönüşemeyen bir “çoğulluğun” nasıl bir irade oluşturacağı konusunda tutarlı bir açıklama getirememeleridir. Ayrıca, yine Badiou, Zizek ve Balibar tarafından altı çizilen “sol popülizm”in bir seçenek olamayacağı, Yunanistan’da *Syriza*, İspanya’da *Podemos* örnekleri ile ortaya konmuş, hatta bu sol popülizm Fransa’da da Mouffe’un akıl hocalığında oluşturulan ve Melenchon’un önderi olduğu *La France Insoumise*’in aldığı desteğe bakılırsa pek tutmamıştır. Yine Badiou ve Zizek’in dikkat çektiği üzere hareketin mevcut talepler zemininde sürdürülmesi, sistemin karşılayamayacağı

talepler olmaları nedeniyle, bir sonuç alınmasının mümkün olamayacağını düşündürmektedir. Temelde geri istedikleri Keynesyen uzlaşma döneminin refah devleti politikalarıdır ki bu politikalar son derece özgül bir konjonktürün gerekliliği olarak oluşmuş ve o konjonktür ise kırk yılı aşkın bir süredir ortadan kalkmıştır. Bu nedenle Badiou'nun dikkat çektiği üzere, kapitalizmin ve onun bugünkü mevcut durumunun ciddi bir analizine dayanmadıkları, farklı bir alternatif üreterek, bu alternatifi hayata geçirme konusunda ciddi bir örgütlenmeye girişmedikleri sürece başarı şansının oldukça düşük olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Kaynakça

Badiou, A. (2019). “Leçons du Mouvement des ‘Gilets Jaunes’” <https://www.lautrequotidien.fr/articles/2019/3/13/alain-badiou-leons-du-mouvement-des-gilets-jaunes->, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

Balibar, E., (2018). “‘Gilets Jaunes’: the Meaning of the Confrontation”, <https://www.versobooks.com/blogs/4191-gilets-jaunes-the-meaning-of-the-confrontation>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

“Birlikte Yaşama İlkeleri Işığında Sarı Yelekliler Hareketi” (2018, 18 Aralık) <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/9268/birlikte-yasama-ilkeleri-isinginda-sari-yelekliler-hareketi>, Erişim Tarihi: 21.04.2019.

Crouch, C. (2016). *Post-Demokrasî*, çev. A.E. Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Dianara, A. (2018, 30 Kasım), “We’re with the Rebels”, <https://jacobinmag.com/2018/11/yellow-vests-france-gilets-jaunes-fuel-macron>, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

Duménil, G. & D. Lévy (2007). “Neoliberal (Karşı) Devrim”, A. Saad-Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde (s.25-41), çev. Ş. Başlı & T. Öncel, 2. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.

Fassin, D. & A.-C. Defossez (2019). “An Improbable Movement? Macron’s France and the Rise of the Gilets Jaunes”, *New Left Review*, 115, pp. 77-92.

“Gilets jaunes: a pioneering study of the ‘low earners’ revolt” (2018, 18 Aralık). <https://www.versobooks.com/blogs/4180-gilets-jaunes-a-pioneering-study-of-the-low-earners-revolt>, Erişim tarihi: 20 Nisan 2019.

Greeman, R. (2019, 10 Şubat). “As Macron Prepares New Repressive Measures Yellow Vests and Red

Unions Strike Together”, <https://www.laprogressive.com/red-unions-strike/>, Erişim Tarihi: 21 Nisan 2019.

Koşar, A. (2017). *Negri, Sınıf ve Çokluk: Postmodern Özne Anlayışının Eleştirisi*, İstanbul: Kor Kitap.

Le Monde (2019, 27 Ocak), https://www.lemonde.fr/societe/article/2019/01/27/une-assemblee-de-gilets-jaunes-de-toute-la-france-signe-un-appel-commun_5415410_3224.html, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

Le Monde (2019, 2 Şubat). https://www.lemonde.fr/politique/article/2019/02/05/appel-a-la-greve-generale-les-perturbations-prevues-mardi_5419329_823448.html, Erişim Tarihi: 20.04.2019.

MacEwab, A. (2007), “Neoliberalizm ve Demokrasi: Piyasa İktidarına Karşı Demokratik İktidar”, A. Saad-Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde (s.282-292), çev. Ş. Başlı & T. Öncel, 2. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.

Mouffe, C. (2018, 6 Aralık). “The ‘gilets jaunes’: ‘A reaction to the explosion of inequalities between the super-rich and the middle classes’”, translated by David Fernbach, <https://www.versobooks.com/blogs/4149-the-gilets-jaunes-a-reaction-to-the-explosion-of-inequalities-between-the-super-rich-and-the-middle-classes>, Erişim Tarihi: 21.04.2019.

Negri, A. (2018, 8 Aralık). "French Insurrection", <https://www.versobooks.com/blogs/4158-french-insurrection>, Erişim Tarihi: 22.04.2019.

Negri, T.[A] (2019a, 17 Aralık). "Gilets Jaunes: Il Contropotere si Organizza", <http://www.euronomade.info/?p=11980>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

Negri, A. (2019b, 5 Ocak). "Reflections on the seventh round of the Gilets Jaunes", İtalyanca orijinal metinden çeviren Ed Emery, <http://www.euronomade.info/?p=11480>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

Saad-Filho, A. (2007). "Washington Uzlaşmasından Washington Sonrası Uzlaşmasına: İktisadi Kalkınmaya Dair Neoliberal Gündemler", A. Saad-Filho & D. Johnston (Ed.), *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* içinde (s.191-201), çev. Ş. Başlı & T. Öncel, 2. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.

Poinssot A. & T. Negri (2019, 2 Şubat). "Siamo Sull'orlo di una Trasformazione Globale, Intervista a Toni Negri sui Gilets Jaunes", <http://www.euronomade.info/?p=11637>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

Rancière, J. (2019). "İsyanın Gerçekçiliği İmkansız İster" <http://sendika63.org/2019/03/isyandin-gercekciligi-imkansizi-ister-jacques-ranciere-analyse-opinion-critique-e-skop-532319/>, Erişim Tarihi: 23.04.2019.

"Yellow Vests!: from left to right, French political parties struggle to respond" (2018, 16 Kasım). France24, <https://www.france24.com/en/20181116-france-yellow-vest-diesel-tax-protest-right-left-political-parties> Erişim tarihi: 20.04.2019.

"Yellow Vest Manifesto. 25 Demands for Free France" (2019). <http://internationaltimes.it/yellow-vest-manifesto-25-demands-for-a-free-france/> Erişim tarihi: 20.04.2019.

Zizek, S. (2018a, 21 Aralık). "How Mao Would Have Evaluated the Yellow Vests" <https://www.rt.com/op-ed/447155-zizek-yellow-vests-france/>, Erişim Tarihi: 22.04.2019.

Zizek, S. (2018b, 17 Aralık). "The Yellow Vest Protesters Revolting against Centrist Mean Well – but Their Left Wing Populism Won't Change French Politics", <https://www.independent.co.uk/voices/yellow-vest-protests-france-paris-gilets-jaunes-macron-fuel-tax-minimum-wage-populism-a8686586.html>, Erişim Tarihi: 22.04.2019.

**Current Debates on
Social Sciences**

2

Law, Political Sciences and Economy

